APPARATUS ERUDITIONIS

PRÆSERTIM AD

JURISPRUDENTIAM,

In quo

Præter Juris Univerſalis Principia

JUS NATURÆ, GENTIUM, DIVINUM, APOSTOLICUM, & PONTIFICIUM, JUS SYNODALE OECUMENICUM, NATIONALE AC PROVINCIALE,

Unacum

Provinciarum ac Regnorum Eccleſiaſtico & Politico Statu, Diſciplina Eccleſiæ, Hæreſibus exortis &c. continua ſæculorum ſerie ad præſens usque tempus deductum, inſertisque pro re nata multis obſervationibus criticis, ac controverſiis juridicis, Publicis, ac Polemicis,

METHODO HISTORICO-DOGMATICA

colliguntur, & brevi ac clara idea delineantur,

In utilitatem eruditionis amantium, quibus vaſta Conciliorum, Decretorum, Hiſtoriarum &c. volumina perlegendi aut occaſio aut tempus deficit,

AUTHORE

P. JOSEPHO BINER, S.J.

PARS IX,

Complectens

STATUM REGNORUM ET RERUMPUBLICARUM SÆCULI XVII.

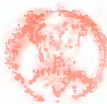
CUM APPROBATIONE.

Auguſtæ Vindelicorum & Friburgi Brisgojæ

Sumptibus Fratrum Ignatii, & Antonii Wagner, Bibliop. MDCCLXIV.

FACULTAS
R. P. PRÆPOSITI PROVINCIALIS.

Cum librum, cui titulus: *Apparatus Eruditionis &c. Pars IX, X, & XI,* a P. Josepho Biner, Societatis JEsu sacerdote, idiomate latino conscriptum, Patres ad id deputati recognoverint, probaverintque, ego Ignatius Rhomberg, ejusdem Societatis per Germaniam Superiorem Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab A. R. P. N. Laurentio Ricci, universæ Societatis JEsu Præposito Generali, Authori ejusdem facultatem impertio, eum typis vulgandi per D. Ignatium Wagner, Bibliopolam Augustanum ita cupientem. In cujus rei fidem has ei manu propria subscriptas, & consueto officii mei sigillo munitas dedi. Eustadii 22 Februarii 1764.

(L. S.) Ignatius Rhomberg.

PRÆFATIO.

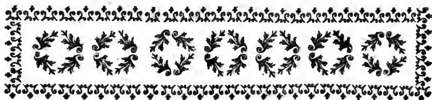
Tanta eſt rerum ſæculo XVII per Europam geſtarum ubertas atque varietas, ut earum relationem in duas partes dividere neceſſe ſit. Et ea quidem, quæ ad Hiſtoriam Germaniæ ac Galliæ pertinent, Parte VIII pertractavimus: reliqua vero, quæ Italiam, Hiſpaniam, Luſitaniam, Belgium, Helvetiam, Angliam, ac Regna ſeptentrionalia concernunt, hac parte obiter delibabimus.

Occurrent Revolutiones Regnorum, bella graviſſima, Heroum victorias, Pacificationes Monaſterienſes, Pyreneæ, Aquisgranenſes, Risvicenſes, Olivenſes, Carolovicenſes; magna fœdera, Tractatus commerciales, controverſiæ. Obverſabuntur oculis, Hiſpaniæ partitiones, Luſitanicæ mutationes, Londinenſes ſecures, Regalibus cervicibus cruentæ, Cromwellianum novum ſyſtema, Regum exilia; coronæ translatio in Anglia, Polonia, Suecia, Ruſſia, ex Turcarum unguibus vindicata Hungaria aliæque mutationes notabiles.

Statum Eccleſiaſticum quod ſpectat, quoniam Concilium Generale nullum ſæculo XVII fuit celebratum, Provincialia autem rariſſima, Pontifices vero Moralem præſertim doctrinam, a quibusdam corruptam, in rectam ſemitam reducturi, propoſitiones varias, tum juſto laxiores, tum in alterum rigoris extremum excurrentes, recto judicio condemnare cœperunt, quas in tractatione rerum Italicarum cum obſervationibus Theologicis ſubjicio, ac demum in fine hujus partis Concilia Orientalia, contra Calviniſtarum errores ac falſa aſſerta ſubnecto.

CAPUT

CAPUT I.
ITALICA
SÆCULO XVII.

De rebus Italicis equidem crebro in hoc apparatu memoravimus, pluraque ex instituto Parte X & XI dicemus, ubi statum ejus Ecclesiasticum & Politicum recensebimus. Nunc autem aliqua, quæ Sæculo XVII sunt propria, delibabimus. Incipiamus ab Ecclesiasticis, & doctrina morum, a quibusdam scriptoribus nimium laxata, aut nimium constricta, a summis autem Pontificibus ab utroque extremo, & laxitatis & rigoris, ad veritatis normam revocata.

ARTICULUS I.

Disciplina Morum per Pontifices ab erroribus vindicata

SÆCULO XVII.

§. I.

Propositiones 45 ab Alexandro VII damnatæ anno 1665 & 1667.

Alexander VII anno 1665 constitutionem edidit, qua 28 Propositiones, nimium laxas damnavit atque prohibuit, postquam non sine magno animi sui mœrore audivit, complures opiniones disciplinæ Christianæ relaxativas, & animarum perniciem inferentes, partim antiquas iterum suscitari, partim noviter prodire, & summam illam luxuriantium ingeniorum licentiam in dies magis excrescere, per quam in rebus, ad conscientiam pertinentibus modus opinandi irrepsit alienus ab Evangelica simplicitate, sanctorumque Patrum Doctrina, & quem si pro recta regula fideles in praxi sequerentur, ingens eruptura esset Christianæ vitæ corruptela. Sunt autem propositiones ab eo damnatæ sequentes.

Propositio 1.

Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei, & charitatis ex vi praeceptorum Divinorum, ad eas virtutes pertinentium.

De virtut. Theol.

Observatio. Propositio in terminis absurda, falsa, & scandalosa! est contra legem naturalem & Divinam. Quid enim evidentius, ac obligari nos ad colendum DEUM: per quid autem magis colitur, quam per virtutes istas theologicas, quæ nos cum DEO, auctore nostro, conjungunt, & ad finem, nobis præfixum, nos conducunt? & quot Divina effata hanc obligationem nobis inculcant? *Accedentem ad DEUM oportet credere.* Sine fide impossibile

bile est placere DEO. *Diliges Dominum DEUM tuum ex toto corde tuo &c. qui non diligit, manet in morte. Spera in DEO. Spe salvi facti sumus &c.* Et ad quid habitus harum virtutum, in baptismo nobis infusi? an otiosi relinquendi? an tantus thesaurus in sudario abscondendus? ad quid gratiæ actuales? an non sæpe necessariæ hæ virtutes ad vincendas tentationes? an ad SS. Sacramenta ascedendum sine fide, sine spe, sine charitate?

Prop. 2.

Vir equestris, ad duellum provocatus, potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.

Observ. Duellum est privata duorum pugna, ex condicto, omni jure prohibita, sive offeratur, sive acceptetur; quia homo non est dominus suæ vitæ, ut de ea possit disponere. Aliud foret, si quis ad defendendam vitam suam, aut bona fortunæ maximi momenti, cum moderamine inculpatæ tutelæ, injustum aggressorem, hominem privatum occideret: aut si auctoritate publica id fieret ex causa gravissima ac publica, e. g. ad finiendum bellum, prout David cum Goliath, & S. Wenceslaus cum Duce Curimensi fuit congressus; nam tunc habet rationem necessariæ defensionis, non autem duelli, proprie dicti, quod est privata duorum pugna, sponte & ex condicto suscepta, ac proin jure naturali, Divino, & humano gravissime prohibita. **Duellum.**

Prop. 3.

Sententia asserens, Bullam Cœnæ solum prohibere absolutionem hæresis & aliorum criminum, quando publica sunt, & id non derogare facultati Tridentini, in qua de occultis criminibus sermo est, anno 1619 die 18 Julii in consistorio S. Congregationis Emin. Cardinalium visa & tolerata est. **Absolutio ab hæresi.**

Observ. Trid. Episcopis tribuit potestatem absolvendi subditos suos in sua Diœcesi, per se ipsos, aut per Vicarium, ad id specialiter deputandum in foro conscientiæ, ab omnibus casibus occultis, etiam sedi Apost. reservatis: ab hæresi etiam occulta, per se ipsos tamen, non per Vicarium; in Bulla autem Cœnæ prohibetur, ne quis absolvat a casibus in ea contentis, nisi in mortis articulo.

 Puta-

Putarunt aliqui, per Bullam Cœnæ non esse derogatum Episcoporum facultati, eo quod Tridentini in ea non fiat expressa mentio; & aliquis, vel aliqui, ut hanc opinionem firmarent, asseruerunt, opinionem, quæ dicit, quod Bulla Cœnæ tantum prohibeat Episcopis absolutionem ab hæresi & aliis criminibus publicis, non autem ab occultis, adeoque Tridentino nihil derogari, a S. congregatione visam & toleratam esse.

Negat, hoc factum a S. Congregatione Pontifex, ne per assertum opinioni illi auctoritas addatur: quæstionem autem Juris de potestate absolvendi ab occulta hæresi, Episcopis a Trid. concessa, videtur in medio relinquere. Quæ sit praxis circa hoc in Germania notum est. Episcopi vel utuntur facultate, sibi a Trid. concessa, vel privilegio, Ultramontanis singulis quinquenniis innovari solito.

Prop. 4.

Absol. Regul.

Prælati Regulares possunt in foro conscientiæ absolvere quoscunque sæculares ab hæresi occulta, & ab excommunicatione, propter ipsam incursa.

Observ. Regulares olim, cum deficeret Clerus sæcularis, propter merita sua in Ecclesiam magna acceperunt privilegia, quæ postea a Pontificibus vel sunt revocata (præsertim ea, quæ vivæ vocis oraculo fuerunt concessa) vel limitata.

Prop. 5.

Quamvis evidenter tibi constet, Petrum esse hæreticum, non teneris denuntiare, si probare non possis.

Denuntiatio.

Observ. Ratio damnandi hanc propositionem est, quia hæresis est malum maximum contra bonum publicum, quod facile inficiat alios: unde si constet tibi, teneris denuntiare, licet probare non possis, ut accedentibus indiciis inquisitio institui possit. Nec obstat, quod talis diffametur; nam bonum publicum privato præferri debet. Correctio vero fraterna privata non est tunc necessaria, nisi certum sit, delinquentem emendatum iri. Exemplum habemus in obligatione denuntiandi confessarium sollicitantem.

Prop.

Prop. 6.

Confessarius, qui in Sacramentali confessione tribuit pœnitenti chartam, postea legendam, in qua ad venerem incitat, non censetur sollicitasse in confessione, ac proinde non est denuntiandus. Sollicitatio.

Observ. Ratio damnandi est, quia per traditionem talis venereæ chartæ gravissima irrogatur irreverentia & injuria Sacramento pœnitentiæ, & forte plus scandali parit personæ sollicitatæ, quam si in ipso tribunali sacro, ubi erat contrita, fuisset sollicitata, quamvis etiam in ipso confessionali sollicitatio facta censeri possit, ubi scheda sollicitans est tradita.

Prop. 7.

Modus evadendi obligationem denuntiandæ sollicitationis est, si sollicitatus confiteatur cum sollicitante; hic potest ipsum absolvere absque onere denuntiandi. Idem.

Observ. Hoc esset aperire portam gravissimo huic sceleri: ut sæpius sollicitare possit pœnitens: (si tamen pœnitens) & in fraudem præcepti, de sollicitante denuntiando, licentius in ruinam confitentis agi posset. Varii alii excogitati sunt modi, ab onere hoc denuntiationis se liberandi, sed non sunt convenientes. Habemus in Jure Cæsareo Aphorismum: *lex dura quidem est: sed tamen lex.*

Prop. 8.

Duplicatum stipendium potest Sacerdos pro eadem Missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus, ipsimet celebranti correspondentem, idque post Decretum Urbani VIII. Duplex Stipendium.

Observ. Merito prohibita est Ecclesiastica hæc nundinatio & usura. Cur non dicis, quod triplex stipendium pro una Missa peti possit, præter fructum *specialem*, qui obvenit illi, pro quo sacrificium offertur, & specialissimum, sacrificanti proprium, applicando etiam *generalem*, omnibus Christi fidelibus vivis atque defunctis, assistentibus præsertim pro rata suæ devotionis & dispositionis communem? cur non dicis, quinque vel sex integra stipendia aut sustentationes pro una Missa accipi posse a diversis per-

ſonis, uni applicando fructum generalem, alteri ſpecialem, tertiæ ſpecialiſſimum, quartæ meritorium, quintæ ſatisfactorium, ſextæ impetratorium, cum ſacrificium in ſe ipſo, & in actu primo infinitæ ſit efficaciæ & valoris?

Abſint tales abuſus. Stipendium datur ſacrificanti pro ſuſtentatione diurna. Pro uno die peti non poteſt duplex ſuſtentatio diurna. Qui laborat una tantum die, non poteſt duplicatam mercedem poſcere. Intentio præbentis ſtipendium eſt, ut ſibi applicetur, quidquid applicari poteſt: fructus generalis omnibus fidelibus, ſpecialis ſacrificanti eſt proprius: alteri quæ applicari vel non poteſt, vel ſaltem hoc dubium eſt, prout etiam dubium eſt, an fructus ſpecialiſſimus æquivaleat ſpeciali, vel tantum mediæ, vel tertiæ, ut quidam volunt, illius parti. Non poteſt autem ſtipendium certum exigi pro fructu incerto.

Prop. 9.

Minus Stip.

Poſt Decretum Urbani poteſt ſacerdos, cui Miſſæ celebrandæ traduntur, per alium ſatisfacere, collato illi minori ſtipendio, alia parte ſtipendii ſibi reſervata.

Obſerv. Sordidam ejusmodi negotiationem & avarum quæſtum circa SS. Miſſæ ſacrificium merito reprobat Papa. Et quo titulo ſibi reſervaret partem ſtipendii? non donationis, ut ſupponitur, non operæ, quia nihil præſtitit, non mercedis, quia nihil meruit. Sed quicquid ſit, an ejusmodi lucrum jure naturali ſit injuſtum, de quo aliqui dubitant, certum tamen eſt, illicitum illud eſſe jure Eccleſiaſtico, ex prohibitione Urbani VIII & Alexandri VII hanc propoſitionem damnantis. Non eſt autem penes ſubditum, an velit legem acceptare; ſed obediendum eſt.

Prop. 10.

Unum pro pluribus.

Non eſt contra juſtitiam, pro pluribus ſacrificiis ſtipendium accipere, & ſacrificium unum offerre. neque etiam eſt contra fidelitatem, etiamſi promittam, promiſſione etiam juramento firmata danti ſtipendium, quod pro nullo alio offeram.

Obſerv. Urbanus VIII dicit, talem peccare graviter, & teneri ad reſtitutionem. Ergo peccat contra juſtitiam. Dein propoſitio iſta eſt generalis, includens etiam eum, qui pro ſingulis Miſ-

ſis

ls plenum & adæquatum stipendium accipit, & unam tantum offert. Hoc autem plane est injustissimum, & in detrimentum offerentis plura stipendia. Neque obstat, quod dicunt, sacrificium Missæ esse valoris & efficaciæ infinitæ, unumque tantum valere, quantum plura; nam hoc probaret, unam tantum toto orbe Missam esse celebrandam. Verum licet ipse principalis offerens, Christus JEsus, ejusque merita infiniti sint valoris, participatio tamen nostra, & applicatio nobis facta, non est infinita, plusque per plures oblationes participamus, quam per unam.

Prop. 11.

Peccata in confessione omissa, seu oblita ob instans periculum vitæ, aut ob aliam causam, non tenemur in sequenti confessione exprimere. Confessio peccati omissi.

Observ. Assertio est contra unanimem Theologorum sententiam, persuasionem & praxin fidelium, imo contra institutionem Christi, qui exigit confessionem non tantum formaliter, sed quantum fieri potest, etiam materialiter integram, ita, ut omnia, etiam directe, subjiciantur clavibus; quapropter, licet quis ab iis peccatis, quæ post diligentem discussionem conscientiæ memoriæ non occurrunt, aut quæ ob justam causam omisit, indirecte sit absolutus, si tamen postea in memoriam redeunt, tenetur adhuc ea explicite confiteri; imo etiam ea, quæ prius ut dubia confessus fuit, si postea ut certa agnoverit. Neque obstat Trid. dum ait, confessionem non esse carnificinam, cum nihil aliud a pœnitentibus exigatur, quam ut post diligens examen omnia confiteantur peccata, quæ memoriæ occurrant, reliqua vero eadem confessione inclusa esse intelligi; nam intelliguntur inclusa in ordine ad absolutionem indirectam, non autem directam; nemoque aliud exigit, quam ut ea, quæ memoriæ occurrunt, exponantur. Atqui, si postea in memoriam redeant, utique memoriæ occurrunt.

Neque obstat 2, quod generaliter absolutus ab omnibus censuris non indigeat amplius absolutione, etiamsi absolvens non omnes censuras cognoverit; nam absolutio a peccatis exigit discussionem & cognitionem causæ, ut congrua pœna & medicina adhiberi possit; non autem per se exigit talem absolutio a censuris, cum possit etiam conferri sine confessione. Certe, si remissio peccatorum

catorum semper sufficeret, nemo teneretur confiteri, qui perfecta contritione ea delevit.

Prop. 12.

Casus reservati Episcopo.

Mendicantes possunt absolvere a casibus Episcopo reservatis, non obtenta ad id Episcoporum facultate.

Observ. Mendicantes olim varia a summis Pontificibus obtinuerant privilegia, absolvendi ab omnibus casibus reservatis Papæ & Episcopis, exceptis iis, qui sunt in Bulla Cœnæ, & 6 aliis, a Clem. VIII specialiter reservatis, videlicet, violatione immunitatis Eccles. aut clausuræ Monialium, duello, percussione Clerici, simonia reali, & confidentiali. Urb. VIII prohibuit, ne Regulares a casibus, Episcopo reservatis, absolvant.

Variæ inde ortæ disputationes, alii dicebant, ejusmodi constitutiones tantum Romæ fuisse promulgatas, aut communitatibus, Regularibus non intimatas debito modo: alii, eas non esse debite munitas clausulis derogatoriis: alii alia effugia quærebant, donec Alex. VII præfixam propositionem damnavit. Possunt tamen Mendicantes probabiliter adhuc absolvere e casibus occultis reservatis Papæ, exceptis semper casibus Bullæ Cœnæ: imo etiam a reservatis Episcopo, qui non exstant in tabella seu catalogo reservatorum ab Episcopo. Videatur Viva in hanc propositionem.

Prop. 13.

De Confessario non approbato.

Satisfacit præcepto annuæ confessionis, qui confitetur Regulari, Episcopo præsentato, sed ab eo injuste reprobato.

Observ. Ratio est, quia Trid. præter jurisdictionem, ordinariam vel delegatam, requirit in sacerdote approbationem, ab Episcopo factam ad audiendas confessiones, tanquam requisitum essentiale; ubi ergo hæc deest, invalida est absolutio, sive juste sive injuste ab Episcopo negetur.

Injuste autem approbatio Regulari negatur, si sit idoneus; quia a Pontificibus Mendicantes acceperunt jurisdictionem universalem, velut quidam parochi delegati, consequenter jus habent ad approbationem. Si tamen Episcopus eam neget, absolutio, quam impertit sæcularibus, etiam sacerdotibus, omnino irrita;

rita; per confessionem autem invalidam non satisfit præcepto confessionis annuæ.

Neque verum est, quod approbatio, injuste negata, haberi possit pro concessa. Sic, licet Episcopus Petro injuste neget Beneficium parochiale, non tamen potest se gerere pro parocho. matrimonium invalidum est sine præsentia parochi, licet hic injuste illam neget. Licet etiam Ecclesia suppleat aliquando defectum jurisdictionis, ut, cum sacerdos absolvit cum jurisdictione vere probabili, aut in casu erroris communis; non tamen supplet, cum ab Episcopo negatur approbatio; alias quilibet posset, judex in propria causa, se censere idoneum, & approbationem sibi injuste negari, & cur non etiam sacerdos sæcularis posset ita judicare?

Prop. 14.

Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit praecepto Ecclesiæ.

Observ. Ratio damnandi est, quia Ecclesia præcipit Sacramentum pœnitentiæ ad remissionem peccatorum. qui autem facit confessionem voluntarie nullam, hoc præceptum nullatenus implet, sed abutitur confessione ad multiplicanda peccata. Per hoc tamen non nego, satisfacturum, qui susciperet Sacramentum validum sed informe, e. g. si de peccato furti doleret ex motivo particulari, non autem de delectatione morosa, cujus tunc non recordatur. **Confessio invalida.**

Quidam hanc propositionem docuerunt ex ea persuasione, quod Ecclesia non præcipiat actum internum. Si ergo quis omittat actum internum doloris de peccatis, talem facere quidem confessionem voluntarie nullam, nihil tamen omittere, quod sub præceptum Ecclesiæ cadat. Verum probabilius Ecclesia directe etiam actus mere internos potest præcipere ac prohibere; dein certum est, quod saltem indirecte id possit, præcipiendo directe actum externum, & sic etiam indirecte internum, sine quo externus rite fieri non posset. non posset autem rite fieri peccatorum confessio externa, sine dolore & proposito interno.

Prop. 15.

Pænitens propria auctoritate potest sibi substituere alium, qui loco ipsius pænitentiam impleat.

Observ. Cur non dicis, quod etiam per alium possit confiteri, contritionem elicere, Missam audire, jejunare, recitare **Pœnitentia a quo implenda.**

Breviarium? ſicut igitur hic exigitur actio perſonalis, ſic etiam in præſtanda ſatisfactione. Igitur regula illa: *poteſt quis per alium, quod facere poteſt per ſe ipſum;* hic non procedit, ubi requiritur perſonale obſequium. Et ratio ulterior eſt, quia ſatisfactio imponitur a Confeſſario in vindictam ſcelerum, & pœnam medicinalem præſervativam, ut rigor ſaltem pœnitentiæ a peccatis abſterreat, unde pœnitens neque poteſt hanc ſatisfactionem in opus melius commutare. Neque paritas eſt cum voto; nam per illud vovens ſibi ipſi obligationem imponit.

Prop. 16.

De non approbato. *Qui Beneficium curatum habent, poſſunt ſibi eligere in confeſſarium ſimplicem ſacerdotem, non approbatum ab ordinario.*

Obſerv. Ergo vera eſt contradictoria: *non poſſunt.* Jam Trid. S. 23. *c.* 15. exegit in confeſſario, etiam ſæcularium ſacerdotum, vel Beneficium parochiale, vel ſpecialem approbationem Epiſcopi, hoc eſt, judicium de idoneitate.

Prop. 17.

De homicidio. *Eſt licitum Religioſo & Clerico, calumniatorem, gravia crimina de ſe, vel de ſua religione ſpargere minitantem, occidere, quando alius modus defendendi non ſuppetit; uti ſuppetere non videtur, ſi calumniator ſit paratus, vel ipſi Religioſo, vel ejus Religioni, publice & coram graviſſimis viris prædicta impingere, niſi occidatur.*

Prop. 18.

Licet interficere falſum accuſatorem, falſos teſtes, ac etiam judicem, a quo iniqua certo imminet ſententia, ſi alia via non poteſt innocens damnum vitare.

Obſerv. Scandaloſa doctrina, in utraque hac propoſitione contenta, ſi vigeret, mundum impleret homicidiis, cum magna Reipublicæ perturbatione. Ut poſſit invaſor interfici, duo requiruntur. 1 quod evidenter graviſſimum damnum inferat. 2 quod certo & evidenter non poſſit damnum illud alia via impediri. Quæ duæ conditiones raro concurrunt. Propoſitiones autem iſtæ duæ ſunt nimis generales, quia limitationes iſtas non apponunt. Neque etiam excipiunt Principem, cujus vita ſacroſancta haberi debet.

Prop.

Prop. 19.

Non peccat maritus occidendo propria auctoritate uxorem, in adulterio deprehensam.

Observ. Thesis est scandalosa; quia non licet homini privato interficere hominem & mittere ad infernum, qui neque vitam, neque bona fortunæ invadit. Dicitur equidem in Jure civili, ad leg. Juliam de adult. *Patri datur jus occidendi adulterum cum filia, quam in potestate habet.* Sed hoc intelligendum est de foro externo, quod leges civiles non puniant eam occisionem, non autem, quod eam positive licitam faciant. Et, si facerent, Jus civile in hac parte a Canonico esset correctum. Non vindicta privata, sed per judicia publica plectenda sunt scelera.

Prop. 20.

Restitutio, a Pio V imposita Beneficiatis, non recitantibus, non debetur in conscientia, ante sententiam declaratoriam judicis, eo quod sit pœna. Restitutio.

Observ. Ratio proscribendi hanc thesin est; quia juxta Concilium Lateran. V sub Leone X, & Constit. Pii V Beneficiatus, non recitans horas Canonicas, *fructus non facit suos;* sed debent restitui fabricæ Ecclesiæ, vel pauperibus. Ergo hoc fieri debet ante omnem sententiam: quia res aliena, quæ nullo jure detinetur, restitui debet ipso jure naturali absque ulla interpellatione.

Pœna equidem, quæ requirit actionem positivam hominis, ordinarie non incurritur ante omnem sententiam judicis; aliud tamen est circa restitutionem rei alienæ, quæ injuste detinetur; nam Ecclesia Beneficiato non confert fructus, nisi sub conditione recitationis, quæ conditio, si non impleatur, nullum jus ad eos aquirit. Et sane, nisi daretur obligatio restituendi ante sententiam, Constitutio Lateranensis & Piana vix unquam obtinerent finem; quia vix est, qui clericum accuset de omissa recitatione Breviarii, aut probare possit, non fuisse privatim recitatum. Cæterum, si Beneficiatus vere esset pauper, non viderem, cur fructus non posset sibi tribuere tanquam eleemosynam; non enim deterioris est conditionis, ac alii pauperes.

Prop. 21.

Habens capellaniam collativam, aut quodvis aliud Beneficium Ecclesiasticum, si studio litterarum vacet, satisfacit suæ obligationi, si officium per alium recitet. Recitatio officii.

Observ. Dubitabatur olim, an Præstimonia, quæ juvenibus conferuntur ad peragenda studia, sint Beneficia Ecclesiastica, quibus annexa sit obligatio recitandi Horas, an vero meræ pensiones, quibus impositum sit onus recitandi officium B. V. Pius V dubium sustulit, deciditque, quod sint Beneficia cum onere recitandi Horas, ac proin hoc onus esse *personale*, quod quilibet per se ipsum portare debeat; sicut per se ipsum Missam audire, & jejunare debet.

Prop. 22.

Simonia. *Non est contra justitiam, Beneficia Ecclesiastica non conferre gratis; quia collator conferens illa, pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione Beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.*

Observ. Ratio damnandi est, quia collator vi proprii muneris & ex voluntate fundatoris & Ecclesiæ, tenetur ex justitia distributiva Beneficia Ecclesiastica dignioribus gratis conferre, contrahitque labem simoniæ, si exigat pecuniam, etiam sub prætextu emolumenti temporalis; nam hoc est annexum Beneficio, seu juri percipiendi fructus temporales, ut enim loquitur Pontifex, qui vendit id, sine quo alterum non provenit, neutrum invenditum relinquit. atqui emolumentum temporale non provenit, nisi ex Officio & Beneficio Ecclesiastico, seu ex jure spirituali ad fructus: ergo nec Beneficium & Officium spirituale invenditum relinquit.

Prop. 23.

Jejunium. *Frangens jejunium Ecclesiasticum, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult subjicere se præcepto.*

Observ. Ex hoc sequeretur, quod nunquam peccetur graviter, violando præcepta (saltem Ecclesiastica) nisi id fiat ex contemptu legis aut legislatoris. Certum autem est, quod graviter peccetur, ponendo objectum aut actum, graviter prohibitum, aut omittendo graviter præceptum, licet id fiat citra formalem contemptum legis. Cum igitur jejunium sit graviter præceptum, prout declarat consuetudo, persuasio fidelium, & perpetua Ecclesiæ traditio, non jejunando graviter peccatur, licet non accedat formalis contemptus legis: *formalis*, inquam; nam omnis deliberata transgressio legis videtur virtualem quendam ejusdem contemptum continere.

Prop.

Prop. 24.

Mollities, sodomia, bestialitas, sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideoque sufficit dicere, se procurasse pollutionem. **Peccata contra naturam.**

Observ. Absurdam hanc propositionem docuit Caramuel contra communem Theologorum, falso interpretans id, quod docuit S. Thomas 2 2 *q.* 104 *a.* 1, videlicet, sex esse species luxuriæ consummatæ, fornicationem, adulterium, incestum, stuprum, raptum, & peccatum contra naturam. Verum S. Doctor per peccatum contra naturam non assignavit speciem infimam sed subalternam.

Sicut virtutes specificantur ab objecto formali seu motivo eas præcipiendi formaliter diverso, sic etiam peccata a motivo legis, ea prohibentis, quod est specialis turpitudo fœtorque, ex peccato redolens. Diversa autem omnino turpitudo redolet ex mollitie, sodomia, & bestialitate: inter istas mollities fœdum est peccatum, sodomia fœdius, bestialitas fœdissimum. Neque differunt tantum secundum circumstantias, intra eandem speciem aggravantes, sed tota specie, propter diversam fœditatem ex iis emergentem.

Prop. 25.

Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit confessionis præcepto, dicens: commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam. **De fornicatione.**

Observ. Potest quis cum soluta varia specie peccata committere contra castitatem, e. g. tactus, pollutionem, fornicationem, stuprum, imo & adulterium, si ipse sit ligatus, aut sacrilegium, si habeat votum, vel incestum, si sit consanguinea &c. quomodo ergo potest satisfacere dicendo generice: commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem? Possunt nempe contra eandem virtutem, generice spectatam, diversæ moraliter resultare inhonestates, quæ speciem peccati mutant, & in confessione sunt exponendæ, ut pœnitens peccatum *suum* exponat. Quin imo licet actus externus non differat numero & specie ab interno, tamen est exponendus, ut nemo prudens dubitat: cum vere sit peccatum; hinc non est paritas cum effectu, ex peccato secuto, e. g. morte, ex porrectione veneni secuta; quamvis etiam ejusmodi effectum exponendum esse non pauci doceant, quia saltem in causa fuit liber; imo etiam suo modo in se ipso, si mala voluntas occidendi perduret.

Prop. 26.

An judici munera? *Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest judex pecuniam accipere pro sententia ferenda in favorem unius præ altero.*

Observ. Judex debet justitiam gratis administrare, ita, ut ne quidem possit acceptare munera, ultro oblata: & in casu æqualis probabilitatis non potest uni totam causam adjudicare, sed vel debet litigantibus transactionem suadere, vel, si nolint transigere, rem controversam inter eos æqualiter dividere: si autem res esset indivisibilis, per sortem uni rem vel alio modo alteri dimidium æstimationis addicere. In judice non datur casus pro amico. Causæ merita & rationum pondera utrinque imponenda lanci, non favor aut gratia.

Prop. 27.

Probabilitas. *Si liber sit alicujus junioris & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet, rejectam esse a sede Apost. tanquam improbabilem.*

Observ. Ex hoc sequeretur, quod si heteroclitum ingenium, novitatis pruritu, contra communem omnium Theologorum sententiam, opinionem novam procuderet, hæc habenda esset probabilis; quod sane est absurdissimum. Probabile est, quod nititur gravi fundamento, quæ virum constantem ad prudentem assensum movere queat. Quis autem dicat, auctoritatem unius junioris, toti reliquorum auctoritati contradicentis, tam grave esse fundamentum? temeritas est, non probabilitas. Quot improbabiles ac falsissimæ opiniones, sicut ab antiquis, sic etiam a modernis, in medium sunt allatæ! sicut proverbio dicimus: *nulla absurditas sine patrono, nulla fœditas sine amatore.* An probabiles dicamus? utinam scriptores quidam non tam incauti facilesque essent in asserenda hujus vel illius propositionis probabilitate, innoxius profecto esset Probabilismus, bene intellectus.

Neque obstat, quod libri, antequam edantur, censoribus subjiciantur; nam hi non raro vel ex negligentia, vel deproperatione, vel imperitia, vel aliqua auctoris æstimatione præventi, non satis considerant, quæ ex tali doctrina consequi possent.

Verum quidem est, quod homo indoctus possit sequi sententiam viri docti, vel parochi, quos satis doctos existimat; non tamen, si sciat, sententiam illam esse singularem, contra communem Theologorum assertam. Sic etiam viri prudentis est, quamvis

vis se doctum existimet, ingenio suo non nimium confidere, nec a via trita, quod exoticorum est, abhorrere. Impendat ingenium doctrinæ commûni magis firmandæ.

Per hæc tamen non nego, posse unum auctorem, qui materiam mature discussit ac rationibus firmavit, propter excellentem suam doctrinam & probitatem, sententiam aliquam singularem reddere probabilem. Sic teste Gallego de *consc. prob. dub. 21* S. Thomas *multa scripsit, & docuit contra alios, qui ante ipsum scripserunt; & tamen ejus opiniones statim, ac ab ipso tradita sunt, existimatæ sunt probabiles, tum propter maximam ejus auctoritatem apud Theologos, tum quia non levibus, sed rationabilibus fundamentis ductus est, ad sic opinandum.*

Notandum etiam, quod advertit Bardi apud Viva, *d. 4 de consc. c. 4.* quod in rebus ad Theologiam spectantibus non satis sit consulere Theologum mere speculativum, magnæ licet sit auctoritatis, si in Morali Theologia & Jurisprudentia parum sit versatus. Plurimi enim pollent ingenio, non tamen judicio prudentiali, & ideo in Scholastica eminent, in Morali & Jurisprudentia claudicant. Accedit, quod aliqua speculative videantur probabilia, non tamen practice.

Prop. 28.

Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem, a Principe promulgatam.

Observ. Scandalosa & rebellis thesis! ergo vana & enervis est omnis potestas legislativa: Princeps dependet a subditis: non regit, sed regitur: falsum est illud juris naturalis principium: *legitime imperanti obtemperandum est.* Et cur non eodem jure dicamus, nullum superioris præceptum obligare, nisi a subdito ultro acceptetur, sed in cujusque arbitrio stare, jugum obedientiæ excutere? Si ita est, omnes pœnæ sunt injustæ, quas Princeps, sive ecclesiasticus sive secularis, irrogat transgredientibus legem, & Superior communitatis refractario. **Acceptatio legis.**

Dixisset saltem auctor hujus propositionis, legem non obligare, si sit nimis ardua; at dicere, populum non peccare etiam tunc, quando *absque ulla causa* non recipit legem, hoc enimvero est nimis absonum.

Supponere videtur auctor hujus erroris, ad essentiam legis requiri acceptationem populi, ac proinde, cum non acceptatur, esse nullam, consequenter populum non peccare. At suppositum

istud

istud est falsum; & licet verum esset, populus tamen peccaret, non acceptando, dum Princeps jubet eam acceptari.

Princeps ecclesiasticus potestatem suam non habet a populo, sed a Christo: in Principem vero Monarchicum, sæcularem, sicut olim per legem Regiam, translata est potestas legislativa. Aliud est in regimine non Monarchico, in quo Princeps simul cum Optimatibus legem condit, aut in Aristocratico, in quo Optimates vel Senatus, & in Democratico, in quo populus fert legem.

Verum quidem est, populi acceptationem etiam in regimine Monarchico & independente requiri ad firmitatem & constantiam legis; nam si populus legem non acceptet aut observet, per usum contrarium abrogatur, si Princeps conniveat, & sic tacite, observantiam non urgendo, retractet; primi nihilominus, qui legem absque justa causa non acceptant, aut eam non observant, peccant, donec usu contrario, continuato longo tempore, cum consensu, saltem legali, Principis sit abrogata.

Et ita intelligendum venit, quod dicitur *l. de quibus ff. de legib. leges ex nulla alia causa nos tenent, quam quod judicio populi receptæ sunt.* Nam, si non recipiantur, dissimulante legislatore, per consuetudinem contrariam abrogantur, adeoque non amplius nos tenent. Et in hunc sensum loquitur Gratianus *in cap. in illis dist. 4. leges instituuntur, dum promulgantur, firmantur, dum moribus utentium approbantur.* Id est: valent quidem & obligant; sed si populus eas non observet longo tempore, rursus abrogantur per consuetudinem contra legem.

Condemnatio harum Propositionum.

Has 28 Propositiones Alex. VII, re mature considerata, damnavit ad minimum tanquam scandalosas, ita, ut quicunque illarum aliquam docuerit, defenderit, ediderit, aut de iis etiam disputaverit, publice, aut privatim, nisi forsan impugnando, ipso facto incidat in excommunicationem, Pontifici reservatam, prohibetque gravissime, ne quis fidelium eas in praxin deducat.

§. 2.

Aliæ 17 Propositiones ab Alex. VII damnatæ.

2. Sequenti dein anno 18 Martii 1666 alias 17 damnavit, per plures Theologiæ Magistros, & S. R. E. Cardinales, Generales Inquisitores prius examinatas; quæ sunt sequentes.

Prop.

Propositio 29.

In die jejunii, qui sæpius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.

Observatio. Ratio reprobandi est; quia sic eluderetur vel omnino everti posset præceptum jejunii; quia multæ comestiunculæ, eadem die factæ, coalescunt moraliter, & æquivalent uni comestioni notabili, repugnantque non minus fini jejunii, nempe macerationi carnis. Et hinc graviter peccas contra præceptum jejunii, si sæpius manducando advertas, te perventurum ad quantitatem notabilem, frangisque jejunium, sicut, qui advertit, se per parva furta perventurum ad summam gravem, graviter contra justitiam peccat. Imo tametsi prius sæpius manducando aut furando non adverteris, te perventurum ad quantitatem gravem, si tamen advertas in ultima comestione aut furto, te complere quantitatem gravem, mortaliter peccas, si non omittas, non quod ultima illa comestio aut furtum se solo sit peccatum grave, sed quia cum præteritis moraliter coalescit, & sic complet quantitatem gravem. Idem dicendum de eo, qui sæpe in eodem officio aliquid omittit, aut die festo sæpe aliquid laborat, nam peccat graviter, quando ad quantitatem notabilem pervenit. **Jejunium.**

Verum quidem est, quod plura venialia non æquivaleant uni mortali, sed nego, quod sit veniale, si advertas te pervenire ad quantitatem gravem eadem die jejunii. Aliud est, si singulis jejunii diebus aliquid parum comedas; nam comestiones plurium dierum non ita coalescunt, cum jejunium unius diei non respiciat jejunium alterius diei; sed quodlibet sit affixum suæ diei. Idem, si voveas, quotidie modicam eleemosynam dare, aut brevem orationem peragere, & obligationem cuilibet diei affigas. Aliud autem, si in communi & conjunctim voveas.

Prop. 30.

Omnes officiales, qui in Repub. corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum jejunio.

Observ. Thesis hæc est nimium generalis, non distinguens inter corporales labores graves & leves, magnos & parvos, multum defatigantes, & parum: quasi vero quilibet labor corporalis excuset ab obligatione jejunii. Si scriba aliquot lineas describat pro Republica, an propterea excusandus a jejunio?

Prop. 31.

Excusantur a præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt, equitando, utcunque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, & etiamsi iter unius diei conficiant.

Observ. Præceptum jejunii obligat, quoties sine magno incommodo servari potest. At sæpe sine magno incommodo iter peragi potest, præsertim equo vel curru, imo etiam cum oblectatione & recreatione, sine notabili defatigatione; talem autem excusari a jejunio dici non potest, licet iter unius diei faciat.

Prop. 32.

Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova & lacticinia in quadragesima obliget.

Observ. Consuetudo legitime præscripta, est lex non scripta, obligatque sicut leges scriptæ. Ubi ergo consuetudo introduxit, ut diebus jejunii abstineatur non tantum a carnibus, sed etiam ab ovis & lacticiniis, evidens est, quod detur obligatio ab iis abstinendi; nam jejunium præcipue regulatur secundum consuetudinem, legitime præscriptam. Nos autem in Germania circa ova & lacticinia aliam consuetudinem habemus.

Prop. 33.

Restitutio. *Restitutio fructuum ob omissionem Horarum suppleri potest per quascunque eleemosynas, quas Beneficiarius de fructibus sui Beneficii fecerit.*

Observ. Ratio prohibendi est, quod, si quis prius eleemosynas prorsus liberaliter & gratis fecerit, ex virtute misericordiæ erga pauperes, hæc eleemosyna jam transiit in dominium pauperis; unde, si postea horas omittat, non potest amplius illas eleemosynas in restitutionem, ex justitia debitam, computare: sed ex justitia debet novas eleemosynas facere, aut fructus fabricæ suæ Ecclesiæ restituere. Unde falsum est, quod restitutionem per quascunque eleemosynas possit facere.

Prop. 34

In die Palmarum recitans officium Paschale satisfacit præcepto.

Officium. *Observ.* Caramuelis hæc thesis, (quam postea revocavit) aperte est contra Decretum Pii V, qui in virtute S. obedientiæ præcepit, ut ritus, in Breviario Romano præscriptus, observetur, neminemque nisi hac sola formula posse satisfacere. Unde graviter peccat, qui ab ea notabiliter recedit, venialiter vero ob par-

vitatem

vitatem materiæ ab iis, qui citra rationabilem causam ab ea recedunt. Atqui recitans in die Palmarum officium Paschale notabiliter a ritu præscripto recedit: ergo non satisfacit præcepto, & graviter peccat; quia talis mutatio officii longissimi in brevissimum est variatio valde notabilis & substantialis; quidquid sit, an mutatio officii de uno sancto in officium de alio sancto sit notabilis & substantialis, in quo DD. non conveniunt.

Prop. 35.

Uno Officio satisfieri potest duplici præcepto pro die præsenti & crastino.

Observ. Officium est ita affixum cuilibet diei, ut pro quolibet recitari debeat, ut patet ex communi sententia, persuasione, praxi, consuetudine omnium timoratorum. Quomodo ergo unico officio satisfieri possit pro duobus diebus? solutione unius aurei debito duorum aureorum? Cur non etiam dicis, uno officio satisfieri posse pro toto anno? Aliud est de impletione plurium præceptorum, eandum actionem præcipientium, e. g. si concurrant præceptum naturale, Divinum & humanum; quia omnia unum eundemque actum præcipiunt. Satisfacis una Missa, si concurrat Dominica & festum Apostoli, uno jejunio, pervigilio incidente in quadragesimam, quia unum tantum, licet ex duplici motivo, præcipitur. At in nostro casu pro duobus diebus duo officia præcipiuntur.

Prop. 36.

Regulares possunt in foro conscientiæ uti privilegiis suis, quæ sunt expresse revocata per Concilium Tridentinum.

Observ. Ante proscriptionem hujus propositionis variæ erant de hac re sententiæ, propter varias Pontificum Ordinationes, varia privilegia, modo concedentes, modo iterum revocantes. Sed nunc assurgendum decisioni Alexandri VII, propositionem prædictam condemnantis. Rationem prohibendi videntur præbuisse variæ controversiæ, & lites, inter Episcopos, & Regulares circa usum privilegiorum exortæ. De privil. revocatis.

Prop. 37.

Indulgentiæ, concessæ Regularibus, & revocatæ a Paulo V, hodie sunt revalidatæ.

Observ. Paulus V, cum Indulgentiæ nimis excrescerent, non omnes certæ, anno 1606 omnes revocavit, novasque concessit. Idem Paulus V postea omnes Societati nostræ restituit, & per com- De Indulgentiis revocatis.

communicationem privilegiorum, etiam aliis Ordinibus Mendicantibus. Urbanus VIII V. V. O. rursus revocavit. Unde orta inter DD. multiplex disputatio. Condemnatio hujus propositionis id solum decidit, Indulgentias, a Paulo V revocatas, hodie non esse revalidatas. Certissimæ autem sunt Indulgentiæ, quas post U banum VIII Pontifices concesserunt, quales sunt plurimæ; quas non vacat hic longo catalogo attexere.

P. Viva in sua Trutina ad hanc propositionem existimat, eos etiam lucrari indulgentias, qui tantum probabilitatem habent de concessione, eo quod Pontifex in tali casu suppleret easque concedat, licet in se non subsisterent, sicut supplere censetur Jurisdictionem in casu erroris communis; imo eum etiam Indulgentias lucrari, qui nescit, esse concessas, modo opera præscripta peragat; quia, sicut in auditione Missæ non præcipitur intentio satisfaciendi præcepto, sed, ut Missa audiatur, sic non injungi intentionem lucrandi indulgentiam, sed opera. Ego sæpius parochis, qui dubitabant, an hæ vel illæ Indulgentiæ sint revera legitimæ, suasi, ut non multum se opponant, ex ea ratione, quod ex ea persuasione innocenti fiat confessio peccatorum, sacræ Synaxis sumptio, alia opera bona. Licet igitur Indulgentiæ re ipsa non subsisterent, ista pientissima opera nemini nocerent, operanti autem multum prodessent. Certe sæpius in confessionali interrogatus, an has vel illas Indulgentias, de quibus dubitabam, lucrari possint, respondi, Sacramentum pœnitentiæ cum satisfactione imposita, Sacramentum Eucharistiæ devote susciperent, bona opera peragerent, semper ab his haberi indulgentiam.

Prop. 38.

De confitendo quam primum.

Mandatum Tridentini, factum sacerdoti, sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali, confitendi quamprimum, est consilium, non præceptum.

Observ. Habemus ergo ex proscriptione hujus thesis, mandatum illud, quamprimum confitendi, non esse tantummodo consilium, sed præceptum, & quidem grave, sicut præceptum audiendi Missam, jejunandi &c. prout DD. consensus, communis persuasio, usus & consuetudo, optimus legum interpres, declarant. Licet enim talis sibi persuadeat, se contritionem perfectam elicuisse ante sacrificium, & per eam sibi remissum esse mortale, de hoc tamen non est certus; quare reverentia Sacramenti, quod alio die rursus vult conficere, requirit, ut prius confiteatur suum peccatum, necdum expositum; &, si longo tempore non amplius

sic

ſit celebraturus, nihilominus tenetur vi hujus præcepti Eccleſiaſtici brevi confiteri.

Prop. 39.

Illa particula quamprimum *intelligitur*, *cum ſacerdos ſuo tempore confitebitur.*

Obſerv. Torta eſt hæc expoſitio & abſurda. *Quamprimum* aliud ſignificat: deinde, ſi hic eſſet ſenſus, otioſa eſſet condemnatio hujus propoſitionis, cum apud omnes certum ſit, in proxima confeſſione mortale, necdum expoſitum, jure Divino eſſe ſubjiciendum clavibus: cæterum illud *quamprimum* DD. cenſent, eſſe accipiendum moraliter pro diverſitate materiarum & circumſtantiarum, & in noſtro caſu ſumi poſſe pro triduo, ita, ut intra triduum ſacerdos teneatur confiteri. Si tamen poſt celebrationem ſtatim haberet copiam confeſſarii, ultra triduum non amplius habiturus, teneretur ſtatim poſt Miſſam confiteri, ut huic præcepto ſatisfaciat.

Prop. 40.

Eſt probabilis opinio, quæ dicit, eſſe tantum veniale oſculum, habitum ob delectationem carnalem & ſenſualem, quæ ex oſculo oritur, ſecluſo periculo conſenſus ulterioris & pollutionis. De oſculis.

Obſerv. Omnis delectatio carnalis ſeu venerea, deliberate quæſita, eſt peccatum mortale, nec datur in ea parvitas materiæ, ab eo excuſans; quia ſemper datur ratio graviter prohibendi, nempe periculum proximum, in tanta naturæ lubricitate, & vehementia tentationis, ad ulteriorem majoremque delectationem progrediendi; nam omnis delectatio carnalis eſt inchoata pollutio &c. qui autem amat periculum, peribit in illo.

Igitur oſculum, amplexus, tactus, & actus quicunque poſitus deliberate propter delectationem veneream, quæ ex actu illo percipitur, ſemper eſt peccatum mortale, licet quis ſtatuat in ea ſiſtere, & non ulterius progredi; imo delectatio moroſa, etiamſi in nullum actum externum prodeat, jam per ſe ipſam eſt peccatum grave.

Si doctrina hæc ſeverior cuipiam ex carnali hoc ſæculo appareat, cogitet, illam Juris naturalis, Divini & humani eſſe, atque hinc arctam ad cœlum viam, quod vim patitur, a violentis rapiendum; relictumque nobis ſtimulum ad agonem, ut cœlum mereamus. Jugum Domini nihilominus ſuave & onus leve, ſed diligentibus DEUM, qui non patitur nos tentari ſupra id, quod cum

 ejus

ejus gratia possumus; auxiliaque nobis suppeditat in tempore opportuno; qualia sunt, præter ejus gratiam (quæ suffecit Paulo contra stimulum carnis) oratio, aversio phantasiæ, fuga otii & occasionis, generosa resistentia, initiis opposita, edomatio carnis &c. Quamvis autem omnis delectatio carnalis extra matrimonium plene deliberata sit peccatum grave, nullaque detur in ea parvitas materiæ, sæpe tamen peccatum tantum veniale, aut omnino nullum, committitur ex indeliberatione actus, quia scilicet committitur, sine plena deliberatione, id est, sine plena advertentia intellectus, ad malitiam gravem, aut sine pleno consensu voluntatis. Distinguendum etiam inter delectationem carnalem seu veneream, & inter mere sensualem, quæ ex proportione sensus cum objecto oritur, dum e. g. visus intuetur pulchrum florem, auditus percipit suavem musicam, odoratus delectatur odore grato, gustus cibo aut potu amœno, tactus panno molli &c.; nam quamdiu in hac proportione sensus cum suo objecto sistitur, non peccatur graviter.

Prop. 41.

De concubinatio.

Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii, vulgo Regalo, *dum deficiente illa nimis ægre ageret vitam, & aliæ epulæ tædio magno afficerent concubinarium, & alia famula nimis difficile inveniretur.*

Observ. Scandalosa sane propositio, quam docuit Joannes Sanchez, alias etiam sæpius in laxitatem effusus. Quid hoc aliud, quam molle pulvinar peccatoribus consuetudinariis substernere? Talis concubinarius est in periculo proximo peccandi mortaliter, nec datur physica aut moralis impossibilitas, eam deserendi; neque enim talis est melancholia, tædium, molestia, quam sentit ex absentia concubinæ, quamvis deesset alia famula, quæ tam sapidas epulas præpararet.

Occasio autem proxima est, in qua sæpe peccatur, remota, in qua raro. Unde fit, ut occasio, quæ respectu unius est remota, respectu alterius possit esse proxima. Hæc rursus alia est voluntaria, quæ moraliter potest deseri, alia involuntaria, & necessaria, quæ vel omnino non potest, vel non nisi cum summa difficultate potest deseri.

Remota non debet necessario deseri: alias oporteret mundo exire; nullus posset sequi militiam, mercaturam &c. nec posset acceptare officium aliquod periculosum. Proxima voluntaria de-

feri debet, si possit. Si oculus tuus scandalizat te, evellere eum & projicere jubet Dominus. Involuntaria, cum non possit, non debet deseri materialiter, debet tamen deseri formaliter, non amplius peccando, aut ex proxima occasione faciendo remotam. Si tamen propter occasionem proximam non sublatam identidem relaberetur, neganda ei foret absolutio, nisi prius concubinam ejiciat, aut aliam occasionem proximam deserat, etiamsi maxima in hoc esset difficultas; quia alias sperari prudenter non potest emendatio, eo quod talis occasio ei sit formaliter proxima. De hac materia sæpius recurret sermo, ob plures propositiones, ab Innoc. XI damnatas.

Prop. 42.

Licitum est mutuanti aliquid supra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus. Usura.

Observ. Propositio hæc est nimium generalis, includens etiam casum, quo mutuans ex dilatione restitutionis nullum pateretur damnum. Hoc autem est falsum; nam contractus mutui talis est naturæ, ut non plus, quam tantundem exigatur restitui, quantum fuit datum. Unde omne lucrum, quod solo titulo mutui supra sortem exigitur, est usura lucratoria, stricte dicta, omni jure, naturali, Divino, & humano prohibita, sicut furtum, intrinsece mala: imo species quædam furti, eodem cum illo præcepto septimo prohibita, ut facile agnoscunt omnes Theologi & docti Juristæ. Et quid inordinatius, quam ex re aliena velle lucrari a mutuatario, in quem totum dominium fuit translatum, cuique mutuum perit, si perit.

Neque obstat, quod mutuatarius ultro usuram promittat; nam excessum supra sortem non donat, ut supponitur, sed titulo mutui exactum dat, alias non accepturus mutuum.

Per hoc tamen nequaquam reprobantur alii tituli, legitimi & justi, pecuniam utiliter expendendi, uti emptione census, contractu societatis &c. neque in ipso etiam mutuo seu occasione mutui prohibitum est aliquod auctarium petere ratione lucri cessantis, damni emergentis, aut veri periculi amittendæ sortis, aut etiam legis, permittentis occasione mutui moderatum auctarium, illiusque dominium in creditorem seu mutuantem transferentis, prout illud transfert in præscribentem: quibus titulis excusandum puto censum Germanicum, apud plures nationes consuetum. Nunquam tamen licet titulo solius mutui vel minimum quid ultra sortem exigere.

Prop.

Prop. 43.

Legatum. *Annuum legatum, pro anima relictum, non durat plus, quam per decem annos.*

Observ. Videtur hæc thesis supponere, quod animæ in purgatorio non detineantur ultra decennium, quod aliqui putabant, ac proin, cum cesset finis, cessare etiam obligationem annui legati, ut DD. aliqui cum Soto existimarunt; hoc autem suppositum est prorsus arbitrarium, nullo subsistens fundamento probabili. Cur non dicis eodem jure, hoc est, nullo, animas in purgatorio detineri tantum 5 annis, aut 20, aut cum aliis somniatoribus, omnes detineri usque ad extremum Judicium? Cum ergo hoc suppositum sit omnino incertum, quomodo in eo fundare possis cessationem obligationis certæ. Sed neque præscriptionis præsidio tueri te potes, quamne quidem inchoare potuisti.

Prop. 44.

Censuræ. *Quoad forum conscientiæ, reo correcto, ejusque contumacia cessante, cessant censuræ.*

Observ. Censuræ non cessant, nisi per absolutionem: sicut enim natæ sunt per actum jurisdictionis ecclesiasticæ, sic etiam dissolvi debent, secundum illud: *quodcunque ligaveris.* Licet ergo reus sit correctus, & contumacia cessaverit, non tamen hoc ipso ante absolutionem cessat censura, licet etiam per actum perfectæ contritionis te in statum gratiæ reposueris. Sicut post extinctum reatum culpæ, non semper etiam est extinctus reatus pœnæ, censura autem non tantum est medicinalis sed etiam pœnalis; in quantum est medicinalis, cessat post curationem, non autem, in quantum est pœnalis ante absolutionem. Unde dicitur, licet censura dependeat a contumacia *in fieri*, non tamen *in conservari*: sicut culpa est causa pœnæ, & tamen hæc sæpe manet post remissam culpam: & sicut impedimentum publicæ honestatis manet post rescissa sponsalia, licet illud ex his nascatur.

Quando etiam censura ferretur hac formula: *donec resipiscas*, non sequeretur, quod per ipsam resipiscentiam liberaretur a censura, sed sensus esset: donec *post resipiscentiam absolvaris.* Sicut, quando dicitur non remitti peccatum, nisi restituatur ablatum, non sequitur, quod per restitutionem formaliter remittatur peccatum, sed post restitutionem per gratiam justificantem Excommunicatus, licet in gratia mortuus, debet adhuc absolvi, ut possit sacra sepultura & Ecclesiæ suffragiis frui. & ratio ulterior est, quia eccle-

ecclesia vult, ut innodatus censura non liberetur, donec ab habente potestatem absolvatur, ut etiam ex hac propositione damnata patet.

Prop. 45.

Libri probibiti, donec expurgentur, possunt retineri, usque dum adbibita diligentia corrigantur. Libri prohibiti.

Observ. Libri hæreticorum, hæresin continentes, vel de religione tractantes, prohibentur in Bulla Cœnæ absolute sub excommunicatione reservata, quæ incurritur etiam ab iis, qui tales libros retinent. Quidam autem libri, maxime Catholicorum, prohibentur, adjecta clausula: *donec expurgentur;* & de his putabant quidam cum Marchantio, quod possint retineri, donec corrigantur; præsertim ab eo, respectu cujus nullum est periculum perversionis, neque ex retentione, neque ex lectione libri.

Verum, cum lex prohibens retentionem & lectionem sit universalis, propositio hæc fuit damnata. Neque obstat, quod respectu alicujus in particulari nullum sit periculum, adeoque cessare videatur respectu illius finis legis; nam aliter hic discurrendum de præcepto particulari, alicui personæ particulari imposito, e. g. ut restituas bonum alienum, tu autem nullum bonum alienum habeas; tunc enim cessante fine cessat præceptum. Aliter vero, cum est præceptum generale, latum ex præsumptione periculi universalis, seu talis, quod communiter aut frequenter adesse solet, tunc enim lex obligat eos etiam, respectu quorum nullum hic & nunc est periculum: & tale præceptum est, non legendi aut retinendi libros prohibitos.

Et ratio est, quia tale præceptum non est latum propter periculum alicujus in particulari, sed propter periculum, communiter, aut frequenter adesse solitum. Licet ergo apud aliquem vel aliquos cesset periculum particulare, scilicet respectu ipsius, non cessat tamen lex etiam respectu ipsius; quia manet finis legis, nempe periculum communiter adesse solitum, qui finis non cessat. Quamvis enim respectu ipsius nullum esset periculum, est tamen periculum frequens, propter quod lex universalis fuit lata.

§. 3.

Propositiones 65 ab Innocentio XI damnatæ anno 1679.

3. S. D. N. Innocentius XI opus ab Alex. VII inchoatum prosecuturus, multas propositiones, ex diversis libris, thesibus, scriptis excerptas, & partim noviter adinventas Theologorum plurium examini, atque S. R. E. Cardinalium, contra hæreticam pravitatem Generalium Inquisitorum judicio subjectas, ut minimum tanquam scandalosas, & in praxi perniciosas damnavit.

Propositio 1.

Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, aut conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantum non est utendum in collatione baptismi, ordinis sacerdotalis & Episcopalis.

Probabilitas de valore.

Observatio. Merito damnata est hæc propositio; non enim est probabile, quod possis adhibere materiam aut formam dubiam aut tantum probabiliter validam, si possis habere certo validam. Unde hæc damnatio non afficit doctrinam Probabilismi, bene intellectam; nam Probabilismus non loquitur de probabilitate objectiva & speculativa, quando probabile e. g. est hanc vel illam materiam esse validam, aut hanc medicinam conducturam ad sanitatem, sed loquitur unice de probabilitate practica, versante circa *licentiam actionis*, quando vere probabile est, hanc vel illam actionem esse licitam. Non est autem, quod dixi, vere probabile, quod liceat adhibere in Sacramentis materiam dubiam, aut probabiliter tantum validam, si possis adhibere certo validam; licet enim probabile sit, quod sit valida, non tamen est probabile, quod liceat ea uti; semper enim id vetat lex, vertiturque periculum gravis damni, & irreverentiæ erga Sacramentum, quando exponitur periculo nullitatis. (*vide part. 1, ubi hæc materia ex instituto est discussa.*)

Prop. 2.

Probabiliter existimo, Judicem posse judicare juxta opinionem; etiam minus probabilem.

Observ.

Observ. Quod hoc liceat, iterum non est probabile; nam pro ea parte est pronuntiandum, cujus causa est probabilior. Si justitia causæ utrinque sit æque probabilis, vel est pronuntiandum pro reo & possessore, vel partes litigantes bono modo sunt inducendæ ad transactionem, vel utrique dimidium est adjudicandum: nunquam vero illi, qui habet causam minus probabiliter justam; quia hic non datur casus pro amico. Aliud est de criminalibus; nam stante utrinque æquali probabilitate de crimine, reus est absolvendus; quia jura proniora sunt ad absolvendum, quam condemnandum; imo in causis capitalibus jura requirunt probationes, luce meridiana clariores. De opinione probab.

Prop. 3.

Generatim, dum probabilitate, sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.

Observ. Laxa & perniciosa est hæc thesis, quam illi, qui probabilismum sobrie defendunt, nunquam admittunt, sed requirunt veram, certam, solidam, absolutam, & comparativam in conflictu rationum oppositarum, probabilitatem, id est, talem, quæ nitatur motivo gravi, quæ virum constantem ad prudentem assensum movere possit; talis autem non est tenuis probabilitas, quæ est umbra potius probabilitatis, quam vera probabilitas, versans circa licentiam actionis.

Prop. 4.

Ab infidelitate excusatur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili.

Observ. Etiam hic agitur de probabilitate objectiva & speculativa, quando scilicet probabile sit, sectam, Catholicæ Religioni oppositam esse veram, non autem de probabilitate practica, versante circa licentiam non credendi; non enim est probabile, quod liceat non credere Ecclesiam Catholicam, quando secta opposita est ipsi minus probabilis. In re enim tanti momenti, a qua dependet salus æterna, certum est, quod debeat credere Ecclesiam catholicam, sibi probabilius veram: fides tamen hæc, nixa soli probabilitati, licet majori, quod DEUS revelaverit, non esset statim supernaturalis, quia idem Innoc. XI propos. 21 damnavit, *assensum fidei supernaturalis stare cum notitia solum probabili revelationis.* Donec igitur habeatur moralis certitudo de

existentia revelationis, eliceretur fides naturalis. Hoc enim nisi dicatur, videntur difficulter componi posse, quæ damnantur propositione 4 & 21. Confingi etiam potuit hæc 4ta propositio, quia simpliciter excusat non credentem, absque mentione obligationis ulterius in veritatem inquirendi.

Sed quid? si alicui Religio catholica, aut aliquis illius articulus videatur minus probabilis, quam articulus sectæ lutheranæ? An hunc potest & tenetur credere? *Resp.* Itali negant suppositum, quod Religio Catholica aut aliquis illius articulus possit alicui prudenter apparere minus probabilis; tot enim signis credibilitatis & veritatis est illustrata Ecclesia Catholica, ut nemo prudenter de ea dubitare possit, cum faciant evidenter credibilem, & evidenter credendam, atque certo veram. Certe facienti, quod est in se, DEUS non denegat gratiam, præsertim ad ea cognoscenda, quæ sunt necessaria necessitate Medii.

Prop. 5.

Dilectio DEI.

An peccet mortaliter, qui actum Dilectionis DEI semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus.

Prop. 6.

Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga DEUM.

Prop. 7.

Tunc solum obligat, quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possimus.

Observ. Certum est, ex lumine rationis & juris naturalis, ex lege Divina, in Evangelio tam energice nobis proposita, ad virtutes Theologicas sæpius exercendas nos obligari; quia tenemur DEUM colere, quod maxime fit per illas virtutes, quæ nos ad pie vivendum & conjunctionem cum DEO immediate disponunt, atque salutem æternam, utique ab omnibus quærendam, perducunt. *Qui non amat Dominum Nostrum JEsum Christum, sit anathema.* Neque sufficit amor virtualis, consistens in observatione præceptorum, sed requiritur formalis, non modo in exortu sufficientis rationis & in morte eliciendus, sed sæpius etiam in vita, & quidem sub gravi peccato. Et idem de fide & spe.

Prop.

Prop. 8.

Comedere & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini; quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui. Comestio ad satietatem.

Observ. Verba præsertim ultima sunt scandalosa; quid enim ex illis non posset carnalis homo concludere? Dein cibus & potus ordinatur a DEO & natura ad restaurationem & conservationem virium ad obsequium DEI; invertit igitur ordinem naturæ, qui ad alium finem, uti ad voluptatem solam, illos adhibet. Accedit, quod hæc thesis non excipiat casum, quo temperantiæ limites transilirentur.

Prop. 9.

Opus conjugii, ob solam voluptatem exercitum, penitus caret culpa, ac defectu veniali. Copula.

Observ. Opus conjugii ordinatur ad honestam generationem prolis, & ut incontinentiæ peccatum evitetur; inordinatum igitur est, si ad solam voluptatem referatur.

Prop. 10.

Non tenemur proximum diligere actu interno & formali. Dilectio proximi.

Observ. Tenemur DEUM diligere etiam actu interno & formali: ergo etiam proximum; cum secundum mandatum sit simile primo, & sane dilectio residet in corde: ergo non satisfit præcepto per actum mere externum, modo Pharisaico exercitum. Accedit, quod dilectio etiam interna sit necessaria ad conservandam pacem & concordiam inter homines.

Prop. 11.

Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.

Prop. 12.

Vix in sæcularibus invenies, etiam in Regibus, superfluum statui, & ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.

Observ. Hæc doctrina si locum inveniret, frustranea essent præcepta eleemosynæ, in S. Scriptura toties inculcata. Igitur non tantum in extrema necessitate succurrendum est pauperi, licet non habeantur superflua, imo etiam in gravi necessitate, quin etiam in communi, dando eleemosynam ostiatim mendicantibus, de superfluis statui proprio: quod autem nemo habeat superflua, seu

ad ſtatum proprium conſervandum non neceſſaria, dici non poteſt, cum multi ſint ſatis divites. Licet præceptum dandi eleemoſynam etiam laicis ſit impoſitum, præcipue tamen Eccleſiaſticis, qui ſpeciali etiam præcepto obligantur, ſuperflua erogare in pias cauſas. Cæterum præceptum dandi eleemoſynas ſundatur in amore DEI & proximi.

Prop. 13.

Gaudium de morte.

Si cum debita moderatione facias, potes abſque peccato mortali de vita alicujus triſtari, & de morte naturali illius gaudere, illam inefficaci affectu petere & deſiderare, non quidem ex diſplicentia perſonæ, ſed ob aliquod temporale emolumentum.

Prop. 14.

Licitum eſt, abſoluto deſiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, ſed bonum cupientis; quia nimirum ei eſt obventura pinguis hæreditas.

Prop. 15.

Licitum eſt filio gaudere de parricidio patris, a ſe in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias, inde ex hæreditate conſecutas.

Obſerv. Cum vita hominis ſit altioris ordinis, quam bonum temporale, non licet propter iſtud optare, aut cupere mortem alterius, maxime patris, aut de illa gaudere, ſicut non licet illam deſiderare, aut procurare. Orat equidem Eccleſia, *ut gentes Paganorum, quæ in feritate ſua confidunt, dextera tua potentia conterantur;* ſed hic intenditur majus earum bonum, ut videlicet convertantur, & Eccleſia ab eis ſecura & quieta permaneat.

Prop. 16.

Fides.

Fides non cenſetur cadere ſub præceptum ſpeciale, & ſecundum ſe.

Prop. 17.

Satis eſt, actum fidei ſemel in vita elicere.

Obſerv. Cum fides ſit initium ſalutis, fundamentum & radix omnis juſtificationis, ſine qua impoſſibile eſt placere DEO, atque ſæpiſſime in S. Scriptura nobis commendetur, per ſe patet, quam enormiter abſurdæ & ſcandaloſæ ſint hæ propoſitiones. Videantur etiam, quæ dicta ſunt ad propoſ. 1 ab Alex. VII damnatam.

Prop.

Prop. 18.

Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut DEO & fidei gloriosum consulo; tacere, ut peccaminosum per se non damno. Professio fidei.

Observ. Non tantum obligamur graviter, actus fidei internos frequentius elicere, sed etiam ad externam professionem fidei; nam *corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, ait Apostolus ad Rom. 10, & ipse Dominus: *qui me erubuerit, & sermones meos*, hunc *filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua &c.* Luc. 9. *Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo.* Matth. 10.

Ratio est, quia obsequium DEO & fidei debitum exigit, ut publice eam profiteamur, quando taciturnitas cederet in ejus contemptum, vilipensionem, aut in scandalum aliorum, quod præsertim fieret, si a publica potestate interrogatus de fide sua taceret, maxime si hoc silentium videretur virtualis negatio fidei.

Aliud foret, si silentium indicaret contemptum Tyranni, foretque virtualis professio fidei; ut docemur exemplis sanctorum, & ipsius Christi Domini, qui interrogatus ab Herode tacuit. Aliud item foret, si a privato interrogaretur; nam huic respondere posset, quid ad te? Cæterum sicut simulatio falsæ religionis semper est graviter prohibita, ita dissimulatio suæ fidei, imo & fuga sæpe est licita ac prudens; prout nos rursus docent exempla sanctorum, & monitum Christi: *si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam.* Prout etiam habitus & alia signa, falsæ religionis professiva, graviter sunt prohibita, ita indifferentia non sunt illicita.

Regula generalis est: quotiescunque taciturnitas, aut positio alicujus signi cedit in contemptum aut irreverentiam DEI aut fidei, aut in scandalum proximi, jure naturali semper prohibetur. Jure autem positivo humano a variis emittenda est professio fidei, e. g. ab eis, qui recipiunt Beneficium curatum, a promovendis ad Gradus litterarios &c.

Prop. 19.

Voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in se ipso sit magis firmus, quam mereatur pondus rationum, ad assensum impellentium. Firmitas fidei.

Prop.

Prop. 20.

Hinc poteſt quis prudenter repudiare aſſenſum, quem habebat, ſupernaturalem.

Obſerv. Rationes quæ remote impellunt ad aſſenſum fidei, ſunt ſigna & *motiva credibilitatis*: atque ſunt moraliter certa, ſeu faciunt evidenter myſterium credibile & credendum. Sed per hæc necdum habetur ſumma certitudo, qualis ad actum fidei ſupernaturalem requiritur, ſuntque principia fidei tantum extrinſeca, quæ revelationem myſterii ceu moraliter certam intellectui proponunt. Accedit *pia affectio*, ſeu imperium voluntatis (per quod fides eſt libera & meritoria) per hanc piam affectionem ſupernaturalem voluntas intellectui imperat aſſenſum firmiſſimum; *illuſtratio* quoque ſupernaturalis Divina intellectui ſuaſive proponit auctoritatem DEI revelantis: propter quam tanquam objectum formale & motivum intrinſecus intellectus elicit aſſenſum prorſus firmiſſimum & infallibilem, imo certiorem omni certitudine naturali, utpote nixum auctoritate DEI loquentis, per lumen ſupernaturale propoſita.

Hinc falſum eſt, quod voluntas non poſſit facere, ut aſſenſus fidei in ſe ipſo ſit firmior, quam mereatur pondus rationum ſeu motiva extrinſeca fidei. Falſum etiam eſt, quod prudenter repudiare quis poſſit aſſenſum, quem habebat, ſupernaturalem, cum tum ex imperio voluntatis, tum ex illuſtratione ſupernaturali, cum ſumma certitudine non tantum infallibilitatis ſed etiam adhæſionis affectivæ adhæreat auctoritati Divinæ revelanti, tanquam objecto ſuo formali, & motivo intrinſece & eſſentialiter reſpecto; in quod fides ultimato reſolvitur.

Accedit, quod etiam motiva credibilitatis, licet ſint principia extrinſeca fidei, tanti tamen, utpote moraliter certa, ſint ponderis, ut nunquam prudenter repudiari poſſit aſſenſus fidei. Cæterum tres iſtas Theſes 18, 19, 20 teſlatur Wilhelmus Sandæus deſumptas eſſe ex Theſibus Arnaldi Marchant Minoritæ Antverpienſis anno 1674 propugnatis.

Prop. 21.

Probabilitas non ſufficit ad fidem.

Aſſenſus fidei ſupernaturalis & utilis ad ſalutem ſtat cum notitia ſolum probabili revelationis, imo cum formidine, qua quis formidet, ne non ſit locutus DEUS.

Obſerv. Compluribus hæc theſis, quoad priorem ſaltem partem, viſa fuerat probabilis, eo quod, etiam data ſola probabilitate

tate

tate de revelatione, per principia supernaturalia piæ affectionis & illustrationis Divinæ assurgi possit ad summam certitudinem actus fidei

Verum ex hoc sequerentur non pauca falsa; nam 1 si *Minor* propositio tantum probabiliter contineretur in *Majore* universali revelata, conclusio esset de fide. Unde fide Divina credere possemus, nos esse in gratia. 2. Christum esse in hac determinata hostia. 3. Imo dari prædeterminationem physicam; nam, ut arguit P. Viva, de fide est, dari gratiam efficacem, & probabile est, eam in hac prædeterminatione consistere.

Ratio autem est, quod DEUS non concedat illustrationem supernaturalem de existentia revelationis, neque pia affectio esset supernaturalis, nec habitus fidei influeret, si tantum haberetur probabilitas de revelatione: unde non eliceretur actus fidei supernaturalis & humanæ, ut vel ex ipsa damnatione hujus propositionis constat, & ex falsis sequelis.

Quidam cum P. Viva se fundant in eo, quod, si sufficeret probabilitas revelationis, posset quis prudenter repudiare assensum fidei, quem habebat, supernaturalem. Verum videtur difficultas refundi in assensum fidei, dependenter a morali tantum certitudine de revelatione elicitum; posset enim casus contingere, præsertim in rudibus, ut revelatio ipsis ne quidem esset probabilis, si summa certitudo & firmitas fidei non ducatur a principiis supernaturalibus. Unde enim haberetur summa certitudo actus fidei, quæ sit major omni certitudine naturali, etiam metaphysice evidente? Aliud est de virtutibus moralibus, ad quas sufficit, ut earum objectum probabiliter existat. Sic exerces actum misericordiæ in pauperem, licet tantum probabile tibi sit, quod sit pauper. Licite adoras hanc determinate hostiam, quamvis tantum probabile tibi sit, quod sit rite consecrata, exercesque virtutem religionis. Absoluto tamen actu fidei supernaturali credere non potes, hoc ipso, quod is debeat esse firmissimus & certior omni actu naturali. Potes igitur credere in genere sub ratione hostiæ consecratæ, vel conditionate, si sit rite consecrata. Aliud foret, si tibi moraliter certum esset, quod sit rite consecrata, ut si tu ipse illam consecrasses.

Prop. 22.

Non nisi fides unius DEI videtur esse necessaria necessitate medii, non autem explicita remuneratoris.

Credenda necessitate medii.

Observ. At Apostolus ad Hebr. 11 dicit explicite: ***credere oportet accedentem ad DEUM, quia est, & inquirentibus se remunerator est.***

Qui thesin hanc defenderant, putarunt, id intelligendum de fide implicita in DEUM ut Remuneratorem, qua creduntur generaliter omnia, quæ DEUS revelavit; nam licet Scriptura passim præcipiat fidem in Christum, ut Act. 16: *crede in Dominum JESUM, & salvus eris.* Et ad Gal. 2: *Scientes, quod non justificetur homo, nisi per fidem JESU Christi*, nihilominus multos graves Doctores docere, quod fides explicita Incarnationis, imo & SS. Trinitatis, non sit necessaria necessitate Medii, sed tantum gravis præcepti; alioquin cæcum & surdum non habiturum medium necessarium ad salutem.

Ad casum, quo quis, cognita bonitate DEI eliceret actum perfectum amoris DEI, sine explicita fide in Remuneratorem, P. Viva negat suppositum, eum moraliter esse possibilem, eo quod per spem disponamur ad amorem DEI perfectum. Forte in tali casu amor DEI non esset supernaturalis, ex defectu principii elevantis.

Prop. 23.

Fides late dicta ex testimonio creaturarum, similive motivo, ad justificationem sufficit.

Observ. Fides ad justificationem requisita essentialiter innititur testimonio DEI, tanquam suo motivo intrinseco. Ergo non sufficit fides ex solo testimonio creaturarum hausto. Verum est, quod testimonium creaturarum possit esse motivum credibilitatis, non tamen ipsius fidei Divinæ, quæ sola est initium salutis, fundamentum & radix omnis justificationis.

Prop. 24.

Perjurium.

Vocare DEUM in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem.

Observ. Vocare DEUM in testem falsi semper est gravis irreverentia in DEUM, in quacunque materia id contingat, semperque est ratio graviter prohibendi omne perjurium, sicut omnem blasphemiam, aut odium formale DEI. Adeoque hic nulla excusat parvitas materiæ. Quantum ad juramentum assertorium, nemo id negat. Censeo autem, id etiam locum habere in pro-

misso-

missorio, quia juramentum videtur etiam cadere in executionem futuram, alias esset mere assertorium.

Prop. 25.

Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit gravis, sive levis.

Observ. Jurans sine animo jurandi mentitur. Deinde sic facile enervaretur omnis fides juramenti; quia animus inspici non potest, & lata janua aperiretur deceptionibus, in perniciem fidei humanæ, judiciorum, commerciorum, Reipublicæ. Et cur non etiam liceret, promittere, pascisci, contrahere sine animo? Quare magis nomen Domini in vanum assumeretur, quam tali juramento? an blasphemare, idolo thus adolere, etiam ex metu mortis, licitum putas, ex eo, quod dicas, abesse animum?

Prop. 26.

Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocunque alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.

Observ. Damnatur hic tanquam mendacium restrictio pure mentalis; & merito: quia objectum aliter est in mente loquentis, quam verba præferant, nec audiens illud, quod mente retinetur, advertere potest. Unde ex tali restrictione audientes per se deciperentur, nemo alterius verbis, quantumvis claris, posset amplius fidere; & sic periret fides humana, in perniciem omnis humani commercii.

Aliud esset, si circumstantiæ audienti indicarent sensum verum aut id, quod mente retinetur: e. g. Si tyrannus interroget Confessarium de peccato pœnitentis; aut judex, quem privata scientia scit nocentem, declararet innocentem, qui in judicio probatus est innocens; nam tunc verba judicis ex circumstantiis facile intelligi possent de foro judiciali, quod videlicet secundum illud sit innocens.

Sic Christus ipse Dominus Jo. 7 dixit: *ego autem non ascendam ad diem festum hunc*, subintelligendo: *palam*, ut per miracula Divinitatem suam manifestaret; nam deinde tamen ascendit, sed quasi in occulto. Et Marci 13 dixit, neque Filium scire diem

 judicii,

Judicii, videlicet *scientia communicabili*, quem sensum verba in illis circumstantiis faciebant. Quia scilicet tales restrictiones in talibus circumstantiis non sunt insensibiles; nam tunc verba duos sensus faciunt, unum secundum se sola considerata, alterum ut prolata in his circumstantiis, qui sensus facile ab audiente adverti possit.

Prop. 27.

De Amphibol.

Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporum, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio tunc sit expediens & studiosa.

Observ. Amphibologiæ, ex quibus audiens, ne quidem adjuvantibus circumstantiis, potest sensum occultatum eruere, damnantur, sicut restrictiones mentales, non sensibiles ac mere internæ, quia non minus sunt mendacia. Hanc materiam alias uberius discussi.

Prop. 28.

Restrictio ment.

Qui mediante commendatione vel munere ad Magistratum vel Officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato Regis a similibus solet exigi, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.

Observ. Damnatur hic rursus restrictio pure mentalis in casu hoc determinato, ut putat Cardenas, vel, ut Viva censet, damnatur opinio, quod in casu, quo non inquiritur ad pœnam, sed tantum, ut homo indignus depellatur a Magistratu, liceat uti quacunque restrictione etiam sensibili; nam hoc in casu, ait, obligari ita promotum vel ad deponendum ultro officium, vel ad fatendum crimen, licet occultum, & de quo non habetur semiplena probatio. Et sic etiam Episcopum electum teneri aut ad non acceptandum Episcopatum, vel ad fatendam irregularitatem, simoniam, aliave delicta aut impedimenta, propter quæ electio ipso jure fuit irrita. Credo autem, talem a summo Pontifice petiturum clam dispensationem.

Prop. 29.

Urgens metus gravis est causa justa, Sacramentorum admdministrationem simulandi.

Simulatio Sacramenti.

Observ. Certum est, omnem simulationem *formalem*, seu cum animo alios decipiendi, universaliter esse prohibitam, cum sit

fit mendacium, prout omnes DD. conveniunt. Joannes Sanchez autem docuit, licitam esse ex metu gravi simulationem Sacramentorum *materialem*, qua non intenditur, directe saltem, deceptio alterius, sed illa ob justam causam permittitur, sicut contingit in æquivocatione: e. g. posse sacerdotem ex metu gravi proferre verba consecrationis aut absolutionis materialiter, sine intentione consecrandi aut absolvendi: si indigno negari non possit Sacramentum, posse ei hostiam non consecratam porrigi.

Verum hæc omnia sunt falsa, & in hac propositione cum simulatione etiam materiali Sacramenti damnata. Quia cedunt in irreverentiam Sacramenti & DEI, sicut thurificatio materialis, facta coram idolo, cedit in irreverentiam DEI, aut blasphemia etiam materialis tantum. Hinc Innoc. III cap. *de homine* de celebr. Missarum ait, gravius eum peccare, qui simulat Sacramentum, quam is, qui indigne illud conficit. Quare, licet coram populo possit simulari absolutio, quando negatur indisposito, murmurando aliquid aliud; nunquam tamen potest proferri forma absolutionis sine intentione absolvendi, sicut nunquam potest porrigi hostia non consecrata propter periculum idololatriæ materialis.

Neque dicas, non irrogari Sacramento irreverentiam, quando quis non adhibet intentionem illud conficiendi, cum Sacramentum tunc non existat; nam, si ponatur materia & forma, a Christo instituta, & per defectum intentionis impeditur, ne fiat Sacramentum, irrogat eidem injuriam.

Prop. 30.

Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hac ignominia vitari nequit: idem quoque dicendum, si quis impingat alapam vel fuste percutiat, & post inflictam alapam vel ictum fustis fugiat. **De homicidio.**

Prop. 31.

Regulariter occidere possum furem, pro conservatione unius aurei.

Prop. 32.

Non solum licitum est defendere defensione occisiva, quæ actu habemus, sed etiam, ad quæ jus incoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus.

Prop. 33.

Licitum est tam hæredi quam legatario, contra injuste impedientem se taliter defendere; sicut & jus habenti in cathedram vel Præbendam contra eorum possessionem injuste impedientem.

Observ. De hac materia dictum est aliquid ad propos. 17 Alex. VII. Nimis generales sunt hæ theses: *qui nititur calumniam inferre:* quamcunque? etiam modicam? &, si gravis sit, an non præsto est via juris? *Si post inflictam fugiat.* Hoc non amplius esset defensio, sed vindicta, privatis hominibus semper prohibita. *Pro conservatione unius aurei.* Pro re tantilla vitam, quæ longe altioris est ordinis, proximo auferre? *Quæ nos possessuros speramus.* O prodigas humani sanguinis pennas? Vitam certam pro re incerta auferre? *Hæredi legatario &c* Sic cine Lapitharum instar statim in cædes ruere. Si ita est, tollantur Judicia publica, quilibet sibi ipsi est Judex, & alterius carnifex. Quam temeraria, quam scandalosa, quam in publicum perniciosa sunt hæc omnia?

Jam dixi ad propos. 17 Alex. VII, quid requiratur, ut invasor possit occidi. Et etiam tunc salvam semper esse oportet vitam Principis, utpote quæ tolli non potest sine magna concussione Reipublicæ, adeoque non nisi cum gravissimo scelere parricidii.

Prop. 34.

Abortus. *Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella gravida deprehensa occidatur, aut diffametur.*

Observ. Talis procuratio abortus habetur pro homicidio, cap. *Si aliquis de homicid.* ibi: *Si aliquis - - - mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non possit generare, aut concipere, vel nasci soboles, de homicidio tenetur:* non quod vitam homini adimat, sed quia proxime & immediate vitam hominis impediat. Certe, cum ne quidem ob metum mortis liceat, semen procurando pollutionem emittere, quanto minus licebit procurare abortum fœtus jam concepti.

Aliud esset, si fœtus necdum animatus ab intrinseco aggrederetur vitam matris; nam tunc sicut alius invasor vitæ, cum moderamine inculpatæ tutelæ, posset depelli; nunquam vero licet illum expellere ad vitandam mortem prægnantis, quam alias tertius quispiam vellet occidere, sicut nunquam licet occidere eum, qui te non invadit, licet alius tertius tibi mortem minitetur, nisi occidas.

Prop.

Prop. 35.

Videtur probabile, omnem fœtum, quamdiu in utero est, carere anima rationali, & tunc primo incipere eam habere, cum paritur, ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.

Observ. Quamvis incertum omnino sit, quando infundatur anima rationalis, quia incertum est, quando præcise organa sint disposita, ut anima possit operari vitaliter, certum tamen est, quod infundatur ante nativitatem, in ea etiam sententia, quæ admittit successionem animarum.

Falsa est etiam altera pars propositionis; nam licet probabile esset animam non infundi ante nativitatem, haberetur tamen pro homicidio procuratus abortus; prout ad thesin superiorem ex cap. *Si aliquis de homic.* diximus. Pœnæ tamen canonicæ non incurruntur ante diem 40, si sit mas, & ante 80, si sit femella. Quamvis autem sententia illa speculativa de infusione animæ esset probabilis, nullo modo tamen esset probabile, quod liceat procurare abortum.

Prop. 36.

Permissum est furtum, non solum in extrema necessitate, sed etiam in magna. Furtum.

Observ. Indocta atque inepta locutio! furtum semper est prohibitum, etiam in extrema necessitate; quia est intrinsece malum, adeoque jure naturæ semper pro semper prohibitum; nam furtum est ablatio rei alienæ invito rationabiliter domino. Quamdiu igitur talis est, semper est illicita: si vero definit esse talis, definit esse furtum.

In extrema necessitate aliquid auferens, in quantum ad eam sublevandam requiritur, non committit furtum, sive quod tunc, ut aliqui putant, omnia sint communia, sive, quod dominus non sit rationabiliter invitus, si in extrema necessitate constitutus, per modum mutui, vel alio modo, qui domino est minus nocivus, præsenti extremæ necessitati subveniat, paratus restituere vel resarcire damnum, si ad pinguem fortunam sit perventurus.

Sane, si liceret in gravi necessitate divitem rebus suis spoliare, omnia plena essent direptionibus & usurpationibus, eo quod gravis indigentia multos premat. Aliud tamen esset, si indigentia esset maxima, extraordinaria, & quasi extrema.

Prop.

Prop. 37.

Famuli & famulæ domesticæ possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod percipiunt.

Observ. Tales facile judicant, operam suam majorem salario, & alias sæpe proni sunt ad clependum; unde pessime consultum esset heris, si tam laxa doctrina animarentur ad audendum. Pacto promiserunt, pro tali salario servire: stent pacto, & fide data.

Neque enim occulta compensatio hic locum habet, cum desint conditiones, ad eam requisitæ; quarum præcipua est, ut debitum sit certum, quod in casu nostro non contingit; nam propter meram probabilitatem debiti nemo privandus est possessione certa. Neque Princeps potest alium bello aggredi, eumque possessione sua dejicere, nisi certum habeat, eam sibi deberi, nec alio modo obtinere possit. Neque Judex id potest, nisi probabilius ei sit, rem ad alium pertinere.

Cæterum aliud esset, si certo constaret ac manifeste, salarium esse minus infimo, herus non posset esse rationabiliter invitus, saltem quoad substantiam, cum teneatur operas conducere secundum leges locationis conductionis, quæ, sicut in emptione venditione pretium, requirunt mercedem aut summam, aut mediam, aut infimam.

Prop. 38.

De furtis minutis.

Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca furta, quantumcunque sit magna summa totalis.

Observ. Si magna summa totalis formaliter aut virtualiter adhuc extet, manifeste falsa est thesis: tunc enim, qui abstulit, tenetur ad restituere ex *re accepta*. Si autem summa non amplius extet, tunc, si advertit, se perventurum ad summam gravem, graviter peccat, consequenter tenetur ad restitutionem *ex injusta acceptatione*; nam furtula illa tunc coalescunt. Certe damnum, eidem illatum, non est minus, sive per parva plura furta illatum, sive per unum magnum: damnum autem grave, injuste illatum, sub gravi peccato reparari debet.

Prop. 39.

Restitutio.

Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.

Observ.

Observ. Certum & indubitatum eſt, non tantum eum, qui phyſice concurrit ad grave damnum tertii, ſed eum etiam qui moraliter influit, puta, qui jubet, ſuadet, conſilium dat, imo etiam, qui non impedit, ſi ex officio aut contractu impedire tenetur, uti Magiſtratus, parentes, tutores, confeſſarius, deobligans pœnitentem a reſtitutione, ad quam tenetur. Et quidem hi omnes peccant contra juſtitiam, damnum tertii poſitive vel negative cauſando, conſequenter obligantur ad reſtitutionem. Alii vero, qui non cooperantur ad damnum, neque ex officio vel contractu tenentur illud impedire, peccant quidem contra charitatem, ſi facile impedire poſſent, & non impediunt, ſed ad reſtitutionem non obligantur; cum ſola juſtitia ſit radix reſtitutionis.

Prop. 40.

Contractus Mobatræ licitus eſt, etiam reſpectu ejusdem perſonæ, & cum contractu retrovenditionis prævie inito, cum intentione lucri. Mohatra.

Observ. Petis a mercatore mutuas pecunias: ille loco pecuniarum tibi vendit merces pretio ſummo, adjecto pacto, ut eas merces ei retrovendas pretio infimo: hic eſt contractus, qui appellatur *Mobatra*, hic damnatus. Tametſi hic lucrum mercatoris videatur provenire ex emptione venditione, uſura tamen eſt palliata; cum, præciſis verborum ambagibus, idem ſit, atque pecuniam mutuam dare, & ſupra ſortis reſtitutionem lucrum exigere. Et quam inordinatum vendere merces pretio ſummo, cum pacto, ut eas emptor mox retrovendat venditori pretio infimo!

Prop. 41.

Cum pecunia numerata ſit pretioſior numeranda, & nullus ſit, qui non majoris faciat pecuniam præſentem, quam futuram, poteſt creditor ultra ſortem a mutuatario exigere, & eo titulo ab uſura excuſari. Uſura.

Observ. Ad hanc theſin reſponſum eſt ad propoſ. 42 Alex. VII. ſi non vertatur lucrum ceſſans, damnum emergens, aut periculum ſortis, pecunia præſens non plus valet, quam futura; cum pecunia ſit res, de ſe ſterilis, & nummus per ſe non pariat nummum. Et ſane, ſi principium, in hac theſi aſſumptum, valeret, ſemper liceret in mutuo aliquid ultra ſortem exigere, & ſic uſura plena porta poſſet ingredi.

Propositio 42.

Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tanquam ex benevolentia & gratitudine debitum, sed solum, si exigatur, tanquam ex justitia debitum.

Observ. Si pro re spirituali petas pecuniam, ex gratitudine debitam, committis simoniam: &, si pro mutuo auctarium petas, committis usuram lucratoriam, intrinsece malam. Et quidem injuste petis auctarium; quia mutuatarius non tenetur, hoc a te determinato modo gratitudinem exhibere, sed est penes ipsum electio. Hinc, si determinate mutuans exigat auctarium, exigit aliquid, quod est extra rationem mutui, sibique indebitum.

Prop. 43.

Falsum crimen.

Quidni non nisi veniale sit, detrahentis auctoritatem magnam, sibi noxiam, falso crimine elidere?

Prop. 44.

Probabile est, non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alteri, ut suam justitiam, & honorem defendat: &, si hoc non est probabile, vix erit opinio probabilis in Theologia.

Observ. Falsum crimen alteri impingere, est mendacium in re gravi, detractio, gravisque violatio famæ proximi, spiratque vindictam, incertumque est, an sit medium efficax, honorem tuum defendendi, neque certum est, aliud medium non suppetere; ergo graviter peccas, si tibi detrahenti grave crimen falso imponas: non enim licet per mendacium in re gravi famam tuam defendere. Et, si alter peccat, non sequitur, quod tibi liceat peccare.

Prop. 45.

Simonia.

Dare temporale pro spirituali non est Simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed duntaxat tanquam motivum conferendi, vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut econtra.

Observ. Si per temporale præcise intendas alterum movere, ut tibi det spirituale, quod inde speras absque omni pacto, etiam tacito, implicito, & virtuali, quin ullam obligationem velis imponere præciso scandalo, non committis Simoniam. Alias omnes piæ fundationes, quotidianæ distributiones, in choro præsentibus destinatæ, essent simoniacæ; quia fundator per temporale vult movere ad spirituale: esset Simonia, si dando temporale pauperibus

bus Religiosis, velles eos movere, ut pro te orent, aut sacrificium offerant; esset Simonia, si servires Episcopo in temporalibus, sperans ab eo Beneficium. Si instrueres filios Patroni, sperans ab eo præsentationem. Stipendium & sustentatio, quam offers sacerdoti, ut pro te Missam legat, est aliquid temporale. DEUS ipse in veteri lege quot promissiones fecit, ut populus ille fidelem cultum exhibeat DEO? Sicut vice versa non est Simonia, si des spirituale ex spe obtinendi temporale, uti, si per orationes, aut sacrificia a DEO petas sanitatem, aut alia bona temporalia; quo sane casu, & multis aliis das spirituale, ut eveniat temporale.

Igitur in hoc sensu non est confixa thesis: sed duæ aliæ sunt causæ, propter quas est merito damnata. Prima est, quod non distinguat inter purum motivum, seclusum ab omni pacto & obligatione, cum spe sola conjunctum, & inter motivum non purum, sed conjunctum cum aliquo pacto tacito, vel voluntate obligandi: prout rem hanc optime declarat Innoc. III cap. *Tua nos*, de Simonia.

Altera stat in clausula confixæ propositionis: *vel etiam quando temporale sit solum gratuita* compensatio *pro spirituali.* Ecce Pus Simoniacum! quare Simonia stricte dicta Jure Divino & naturali semper est graviter prohibita, nisi quia indignissimum & DEO summopere injuriosum est, rem temporalem *æquiparari* spirituali? per quid autem magis æquiparas, quam si velis spirituale per temporale *compensare*? Compensatio æqualitatem comparativam inter datum & acceptum respicit.

Prop. 46.

Et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale, imo etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic, ut illud pluris æstimetur, quam res spiritualis.

Observ. Adjicitur rursus virulenta clausula. Quid indignius, & cum contemptu rerum spiritualium conjunctius, quam temporale pluris æstimare ac spirituale. Hoc enim vero non tantum est, temporale cum spirituali æquiparare, in quo tabes Simoniæ nidulatur, sed omnino præhabere & anteferre.

Prop. 47.

Cum dicit Concilium Tridentinum, eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui, nisi quos digniores, & Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, ad Ecclesias promovent, Concilium vel primo per Digniores ***videtur aliud significare velle, nisi*** **Provisio dignioris.**

 digni-

dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo: vel secundo, locutione minus propria ponit Digniores, ut excludat indignos, non vero dignos: vel tandem loquitur tertio, quando fit concursus.

Observ. Nulla prorsus est ratio, verba Tridentini clarissima in sensum alienum torquendi. Jam dudum antea Innoc. III *cap. un. ut Eccles. Benef. sine dimin. conf.* idem præceperat his verbis: *non ex affectu carnali, sed discreto judicio debuisti Ecclesiasticum Beneficium in personam magis idoneam dispensare.* Quamvis autem Tridentinum de Cardinalium duntaxat & Episcoporum *sess. 24 cap. 1 de Reform.* loquatur, eadem tamen est ratio de omnibus Beneficiis, quibus cura animarum incumbit, prout idem Trid. c. 18 innuit; quia nempe cultui DEI, Ecclesiæ utilitati, & animarum saluti meliori, quo fieri potest, modo provideri debet.

Unde, sive Beneficium sit collativum, sive electivum, sive patronatum, digniori (spectatis omnibus) conferri debet. Ad quid enim collatori, electori, patrono datur ab Ecclesia potestas providendi Ecclesiæ viduatæ, nisi ut meliori modo provideat? Et hinc etiam censeo, Beneficium quoque simplex digniori esse conferendum; quia justitia saltem distributiva exigit, ut officia & bona communia dignioribus præ minus dignis conferantur. *De hac materia alias uberius tractavi.*

Prop. 48.

Fornicatio. *Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, & solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.*

Prop. 49.

Mollities jure naturæ prohibita non est, unde si DEUS eam non interdixisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.

Observ. Ita visum est Caramueli; sed aliud communi Theologorum. Atque imprimis certum est, fornicationem & mollitiem Jure Divino esse prohibitas graviter, teste Apostolo 1 Cor. 6: *Neque fornicarii neque molles regnum DEI possidebunt.* Dein ipso etiam jure naturæ prohibentur; cum in utraque magna sit naturæ inordinatio, hominemque ad bestiarum rationem deprimat. Et quidem mollities impedit generationem & propagationem speciei humanæ; dum id, quod ad hanc a natura ordinatur, effunditur, non sine magno periculo consentiendi in delectationem, inde oriri solitam

solitam. Fornicatio vero, præterquam quod fornicantes deturpet, nocet rectæ generationi prolis, ac præsertim educationi, maculamque eidem affricat prolis illegitimæ. Qualis esset mundus, si vagæ ejusmodi libidines essent licitæ? quis matrimonii grave jugum subire vellet. Profecto, si ad ipsa juris naturalis principia velimus respicere, recta humani generis constitutio, Divinæque perfectiones fornicationem & mollitiem pro omni casu exigunt prohiberi tanquam intrinsece mala.

Prop. 50.

Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium, adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum. **Adulterium.**

Observ. Accessus ad conjugem non suam est adulterium. In hoc autem casu datur talis accessus, nec obstat, quod maritus consentiat; nam illicite & invalide consentit; sicut clericus in sui verberationem, aut Religiosus in alienationem fundi. Habet quidem maritus jus in corpus uxoris, sed pro se, non pro alio, sicut ususfructuarius, qui usumfructum alienare non potest in alium, cum sit jus personale inhærens ejus ossibus.

Talis igitur adulter, præterquam quod gravissime peccet contra castitatem, peccat etiam contra justitiam, quia gravem injuriam infert proli spuriæ, Sacramento matrimonii, & ipsi etiam lenoni, cujus consensus est omnino irritus, ac penitus nullus. Verum quidem est: si virgo non consentiat in sui deflorationem, vim inferens committit stuprum, si vero consentiat, tantum simplicem fornicationem. Sed diversitas specifica stupri a fornicatione referenda est in vim illatam gravemque injuriam. Consensus autem mariti non tollit rationem adulterii, prout dictum. Accedit, quod plures dicant, virginem illicite quidem, valide tamen, consentire in sui deflorationem, quod de conjugatis dici non potest.

Prop. 51.

Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, & multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta, ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur. **Cooperatio ad peccatum.**

Observ. Talis famulus proxime ac formaliter cooperatur peccato: ergo est causa & complex peccati. Deinde tales actiones,

proxime tendentes ad peccatum videntur esse intrinsece malæ, sicut invitare ac deducere concubinam ad domum concubinarii &c. Aliud esset, si famulus tantum materialiter & remote, ad declinandum grave damnum cooperaretur. Casus sunt in hoc genere innumeri, qui Theologorum Moralium ingenia laboremque fatigant, ampliorcsque, quam brevissimum hoc compendium complectantur.

Prop. 52.

Festa. *Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus*

Observ. Thesis hæc est contra certam Theologorum & Canonistarum sententiam, imo contra persuasionem omnium fidelium; quis enim non certum, persuasumque habet, se peccare graviter, si absque rationabili causa die festo, ab Ecclesia præcepto, non audiat Missam, aut laborem servilem absque necessitate tota die exerceat? Quare non idem dicis de jejunio, aliisque omnibus præceptis Ecclesiæ. Certe illa in materia gravi, qualis est observatio festorum, conducente ad cultum DEI & animarum salutem, graviter obligant, tametsi non addantur expresse verba, continentia censuram, interminationem Divini judicii, aut aliam gravem pœnam, aut præcipiatur in virtute S. obedientiæ, vel exprimantur: *sub gravi: sub mortali.*

Prop. 53.

Missa. *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo sacro, qui duas ejus partes, imo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.*

Observ. Credere non possum, quod tales canonomachi recta intentione ducantur cultus Divini, salutis animarum, & obedientiæ erga Ecclesiam, in id unice intenti, ut ejusdem leges & præcepta violente torqueant, & arbitrariis expositionibus eludant contra expressa legum verba & intentionem legislatoris, ad inducendas laxitates, & excusandas excusationes in peccatis. Ecclesia jubet, ut audiatur Missa, quæ est unum, continuum atque integrum sacrificium, ad cujus singulas partes possit attendi. Et quanta erga DEUM irreverens parcitas, plures diversarum Missarum particulas eodem tempore velle consarcinare? Dico, *eodem tempore*, nam audire unam medietatem e. g. a consecratione, & postea ab alio sacerdote alteram medietatem usque ad consecrationem hic non est damnatum; quamvis hoc ipsum etiam, secluso casu necessitatis, parce sit cum DEO agere, & illiberaliter.

Prop.

Prop. 54.

Qui non poteſt recitare Matutinum & Laudes, poteſt autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad ſe minorem. **Officium.**

Obſerv. Septem Horæ Divini Officii ſunt inter ſe ſeparabiles, præcipiunturque recitari omnes & ſingulæ; unde ſequitur, non tantum te obligari, quando Matutinum & Laudes, e. g. ex defectu Breviarii, recitare non potes, ad reliquas ſex Horas recitandas, ſed etiam quod, ſi vel unam Horam recitare poſſis, recitare illam tenearis. Axioma illud: *pars major trahit minorem*, non habet locum, quando materia eſt diviſibilis, & ſingulæ partes ſunt præceptæ. Sic, ſi quis jejunare non poſſit per majorem partem quadrageſimæ, poſſit autem per reliquam, quis dicat, quod per hanc non teneatur? Diſpenſatus quoad carnes usque ad Dominicam Paſſionis tantum, an non tenetur reliquis diebus abſtinere? Qui debet centum, poſſit autem tantum decem ſolvere, an ad nihil tenetur? Si officium Divinum ita individue eſſet præceptum, ut non etiam ſingulæ Horæ eſſent præceptæ, ſequeretur, quod, ſi omnes Horas recitare poſſes, excepto ſolo Completorio, ad nihil tenearis. Neſcio, an tam robuſto ſis ſtomacho, ut hoc abſurdum devores.

Prop. 55.

Præcepto communionis annuæ ſatisfit per ſacrilegam Domini manducationem. **Communio annua.**

Obſerv. Præcepto annuæ Confeſſionis non ſatisfit per Confeſſionem voluntarie nullam (*propoſ. 14 Alex. VII*) ergo neque per ſacrilegam communionem: hanc enim Eccleſia non præcipit: quomodo ergo per illam ſatisfieri poteſt præcepto? Quis non videt legislatoris, præcipientis annuam communionem, eam non eſſe mentem, ſed præcipi communionem innocentem, devotam, ſaluſiferam, ſanctam?

Prop. 56.

Frequens Confeſſio & communio etiam in his, qui gentiliter vivunt, eſt nota prædeſtinationis.

Obſerv. Hæc propoſitio non potuit provenire, niſi ab aliquo ſimplici devotulo, qui habet zelum, ſed non ſecundum ſcientiam. Utique non loqueris de confeſſione & communione ſacrilega; nam hæc eſt nota reprobationis, nam qui indigne ſumit, judicium ſibi manducat & bibit. Si autem loqueris de frequenti confeſſione

&

& communione, cum requisita præparatione, & dispositione digne receptis, quomodo fieri potest, ut suscipiens gentiliter, id est, inter continuata scelera, vivat? Propositum sane efficax, ad confessionem requisitum, haberet aliquem emendationis effectum; alias ne quidem absolvi amplius posset. Cælestis ille ignis S. Communionis quomodo cum recta devotione & dispositione accedentem non calefaciat?

Verum quidem est, quod sanctissima hæc Sacramenta etiam ab iis sint suscipienda, qui gentiliter tanquam magni peccatores vixerunt, quia sunt pharmacum & medicina præservativa a peccatis, sed iis, qui serio sunt parati vitam gentilem emendare; alias non sunt signum prædestinationis, sed reprobationis. Certissimum enim signum prædestinationis est observatio mandatorum DEI, & exercitium bonorum operum, prout nos admonet S. Petrus: *satagite fratres, ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis.*

Prop. 57.

Probabile est, sufficere attritionem naturalem, modo honestam.

Attritio naturalis. *Observ.* A Tridentino S. 6. c. 3 dici anathema, *si quis dixerit, sine præveniente S. Spiritus inspiratione atque ejus adjutorio hominem pœnitere posse, ut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur*: additque, attritionem, disponentem ad gratiam in Sacramento, esse *donum DEI, & Spiritus S. impulsum.*

Neque dicas: Concilium tantum loqui de pœnitentia, ut fructifera, non autem ut valida: Sacramentum sine attritione supernaturali esse quidem validum, sed tamen informe; nam contra est; valor præsupponitur ad fructum. Si ergo ad fructum, nempe ad supernaturalem justificationis gratiam requiritur dolor supernaturalis, requiritur etiam ad valorem. Dein Sacramentum ut validum debet de se esse aptum ad pariendum fructum supernaturalem gratiæ sanctificantis. Valor autem, cui procederet ex attritione naturali, non esset de se aptus ad fructum gratiæ supernaturalis, cum ad hunc sit prorsus improportionatus.

Dices. Attritio concepta ex metu gehennæ, aut turpitudine peccati juxta Trid. sufficit ad Sacramentum pœnitentiæ. Sed hæc attritio est mere naturalis. *Resp.* Neg. Min. attritio, ut sit sufficiens, debet procedere ex motivo, cognito lumine fidei supernaturali; ut, si quis doleat de offensa DEI ob metum gehennæ, per lumen fidei cognitæ, & valde probabiliter etiam, juxta sententiam multorum DD. Si quis doleat de peccato ob metum pœnarum

narum temporalium, ut infligendarum a DEO vindice; cum Trid. dicat, attritionem supernaturalem concipi posse, aut ex consideratione turpitudinis peccati, aut ex gehennæ & *pœnarum* metu. Modo ex his motivis, per fidem propositis, serio doleatur de offenso DEO; nam etiam, quando ex consideratione turpitudinis peccati elicitur attritio, hæc turpitudo attingi debet lumine supernaturali tanquam opposita Divinæ voluntati aut virtuti supernaturali.

Prop. 58.

Non tenemur confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem.

Observ. Licet Tridentinum, per se loquendo, tantum requirat, ut pœnitens explicet numerum & speciem suorum peccatorum, cum circumstantiis aggravantibus, speciem mutantibus; nihilominus, cum Confessarius fungatur munere Judicis, Doctoris, & Medici, jus habet interrogandi de consuetudine & variis circumstantiis aggravantibus, licet speciem non mutent, ut possit rectum judicium ferre de statu pœnitentis, eum instruere, & apta remedia præscribere; unde pœnitens tenetur fideliter respondere; quod, si facere detrectet, satis indicat, se non esse satis dispositum, nec satis serio velle curari. **Fassio consuetudinis.**

Neque obstat, quod sic idem peccatum bis esset exponendum; nam per accidens & indirecte id potest esse necessarium; sic, qui cognovit consanguineam suæ uxoris, si hoc peccatum fuerit confessus, postea autem ab uxore petat debitum, ut hoc peccatum suum confiteatur, necesse est, ut etiam illud prius repetat.

Cæterum aliud foret, si Confessarius interrogaret talia, quæ ad confessionem non pertinent, e. g. nomen pœnitentis, familiam, gentem &c.

Prop. 59.

Licet Sacramentaliter absolvere dimidiate tantum confessos, ratione magni concursus pœnitentium, qualis v. g. potest contingere die magnæ alicujus Festivitatis, vel Indulgentiæ. **Dimidiata confessio.**

Observ. Tridentinum *sess. 14 cap. 5 & can. 7* ait, Jure Divino requiri confessionem, non tantum formaliter, sed etiam materialiter integram, talem videlicet, qua omnia peccata mortalia, quæ post diligentem conscientiæ discussionem memoriæ occurrunt, secundum speciem & numerum, atque circumstantias, speciem mutantes, confessario sincere exponantur.

Neque ab hac gravi obligatione excusare pœnitentem aliquid potest, nisi impotentia physica aut moralis, qualis non est allata in thesi profligata, in concursu nimirum pœnitentium. Confessiones valde longæ possunt anticipari vel differri; alias quilibet posset exspectare tempus magni concursus, ut dimidiatam tantum confessionem possit deponere. Et quale ex tali judicium confessarii? quomodo proportionatam pœnitentiam injunget? quomodo fungetur triplici suo munere.

Prop. 60.

Absolutio consuetudinarii.

Pœnitenti, habenti consuetudinem peccandi contra legem DEI, naturæ, & Ecclesiæ, etsi emendationis spes nulla appareat, nec est neganda, nec differenda absolutio, dummodo ore proferat, se dolere, & proponere emendationem.

Observ. Trid. sess. 14 cap. 8 docet, eam satisfactionem esse pœnitentibus imponendam, *quæ ad præteritorum peccatorum vindictam, & castigationem deserviat, & simul ad novæ vitæ custodiam, & infirmitatis medicamentum.* Cum igitur confessarius agere debeat personam Judicis & Medici, non potest, certe non debet, talem consuetudinarium statim absolvere, ne facilitas absolutionis malum augeat. Et quomodo pœnitens potest habere verum, serium, & efficax emendationis propositum, si nulla est spes emendationis, si prævideat, se mox ad consuetum volutabrum reversurum?

Igitur, ut pœnitens melius miserum animæ suæ statum agnoscat, ac sentiat, ad DEUM vero ardentius per preces confugiat, pericula & occasiones peccandi cautius devitet, atque ad Sacramentum reconciliationis digne suscipiendum se melius disponat, differenda est quandoque absolutio, donec aliqua saltem emendatio sequatur.

Verum quidem est, rite dispositum, per se loquendo, habere jus ad absolutionem; sed quomodo formabitur probabile judicium, quod talis per serium dolorem de peccatis, & efficax propositum emendationis sit dispositus, ubi nulla est spes emendationis? Et, tametsi esset dispositus, haberet quidem jus ad absolutionem, sed non statim accipiendam. Confessarius etiam habet jus, imo obligationem, ut tanquam animæ Medicus aptam morbo medicinam præscribat. Ecclesia reservat aliqua peccata Papæ aut Episcopo, a quibus non potes absolvi ab alio confessario, licet sis dispositus.

Dum-

Dummodo ore proferat, se dolere & proponere. Ita est: credendum pœnitenti, pro se & contra se loquenti; nisi protestatio sit contraria facto, & opere evertat, quod ore profert.

Prop. 61.

Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest, & non vult omittere, quin imo ex proposito & directe quærit, aut ei se ingerit. Occasio proxima.

Observ. Communis alias est doctrina, proximam occasionem peccandi esse vitandam, nisi impotentia physica vel moralis excuset. At auctor hujus propositionis non horret asserere, illam etiam ultro quæri posse. Sed quomodo talis ad absolutionem potest per efficax propositum esse dispositus, si proximæ occasioni peccandi se ultro velit ingerere? Proximam occasionem peccandi quærere est peccatum: monetque Dominus eruendum oculum, si te scandalizet: &, qui amat periculum, periturum in illo. Quomodo ergo cum voluntate peccandi stare poterit voluntas seria & efficax non peccandi de cætero?

Aliud est de peccatis venialibus, quorum occasiones, cum sint innumeræ, non omnes vitari possunt. Accedit, quod committens venialia tantum, longe aliter erga DEUM & animæ suæ salutem sit affectus, ut adeo, non obstante frequenti in illa relapsu, possit de uno saltem vel altero ex speciali motivo serio dolere & proponere. Quamvis nec eorum occasiones proximas liceat directe & ex professo quærere.

Prop. 62.

Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrit.

Prop. 63.

Licitum est quærere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali, vel temporali nostro, vel proximi.

Observ. Absurdos profecto Aphorismos, & scandalo plenos! Proximam occasionem graviter peccandi, formaliter talem, directe quærere, est ita intrinsece malum, ut nullo fine bono, spirituali aut temporali, cohonestari possit, sive sis Judex, sive Confessarius, sive Medicus aut Chirurgus, sive quiscunque alius. *Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur?* Unde nunquam faciendum est malum, ut eveniat bonum. (*vid. etiam propos. 41 Alex. VII.*)

Prop. 64.

Ignorantia Mysteriorum.

Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia Mysteriorum fidei, & etiamsi per negligentiam, etiam culpabilem, nesciat Mysterium SS. Trinitatis & Incarnationis D. N. J. Christi.

Observ. Probabile est, secundum plurium DD. sententiam, quod notitia SS. Trinitatis & Incarnationis Domini ad salutem sit necessaria necessitate Medii: ergo nullatenus est probabile, quod capax sit absolutionis, qui hæc mysteria penitus ignorat; quia Sacramentum absque necessitate exponeretur periculo frustrationis, quod nunquam licet. Dico, *absque necessitate;* quia pœnitens potest instrui; vel, si hoc fieri tunc non potest, differri potest absolutio, donec prius instruatur.

Cæterum propositio, si loquatur de ignorantia (culpabili vel inculpabili) omnium mysteriorum fidei, etiam DEI existentis & remuneratoris, (*quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei*) apertissime est falsa; quia notitia DEI, ut existentis, & ut remuneratoris ita est necessaria ad salutem, ut ne quidem sufficiat, eam habere in voto, sicut tamen baptismum sufficit aliquando habere in voto.

Prop. 65.

Sufficit, illa mysteria semel credidisse.

Observ. De hac thesi dictum est ad propos. 1 ab Alex. VII confixam. Plenæ sunt Scripturæ præceptis fidei. Hæc *est vita æterna, ut cognoscant te verum DEUM, & quem misisti JEsum Christum.* Joan. 17. *Nos in Christum credimus, ut justificemur ex fide Christi.* Ad Gal. 2. *Hoc est mandatum, ut credamus in nomine Filii ejus.* Joan. 3.

Cur non etiam dicis, sufficere, ut semel sis Christianus? ut semel cogites de DEO, & JESU Christo Redemptore? Quando Sacramentum Evcharistiæ suscipis, an nihil credis? *Justus ex fide vivit.* Rom. 2. Ergo sine fide non vivit, & sicut frequens cibus ad vitam corporalem, ita frequens fides ad vitam spiritualem est necessarius.

Atque has 65 propositiones, & unamquamque ipsarum, sicut jacent, ut minimum tanquam scandalosas, & in praxi perniciosas, sua Sanctitas damnavit, & prohibuit.

§. 4.

§. 4.

Propoſitiones 68 Michaelis Molinos damnatæ ab Innocentio XI. anno 1687.

Fuit is Sacerdos Hiſpanus, qui diu verſatus Romæ, auctor eſt *Quietiſmi*, multa de interno homine, animæ quiete, & indifferentia ineptiſſime ac turpiſſime garriens, quibus non paucos homines, ſpurcis voluptatibus inhiantes, ſeduxit, corrupitque. Sacri denique officii Decreto in carcerem conjectus eſt. Stultitiæ autem illius ſunt iſtæ.

1 Oportet hominem ſuas potentias annihilare. Et hæc eſt via interna.

2 Velle operari active eſt velle DEUM offendere, qui vult eſſe ipſe ſolus agens, & ideo opus eſt, ſe ipſum totum & totaliter relinquere, & poſtea permanere velut corpus exanime.

3 Vota de aliquo faciendo ſunt perfectionis impeditiva.

4 Activitas naturalis eſt gratiæ inimica, impeditque DEI operationem, & veram perfectionem; quia DEUS vult operari in nobis ſine nobis.

5 Nihil operando anima ſe annihilat, & ad ipſum principium redit, & ad ſuam originem, quæ eſt eſſentia DEI, in qua transformata remanet, ac divinizata, & DEUS in ipſa remanet, quia tunc non ſunt amplius duæ res unitæ, ſed una tantum; & hac ratione DEUS vivit & regnat in nobis, & anima ſe ipſam annihilat in eſſe operativo.

6 Vis interna eſt illa, in qua non cognoſcitur, nec amor, nec reſignatio, & non oportet DEUM cognoſcere; & hoc modo recte proceditur.

7 Non debet anima cogitare nec de præmio, nec de punitione, nec de paradiſo, nec de inferno, nec de morte, nec de æternitate.

8 Non debet velle ſcire, an gradiatur cum voluntate DEI, an cum eadem voluntate reſignata maneat, nec ne: nec opus eſt, ut velit cognoſcere ſuum ſtatum, nec proprium nihil, ſed debet ut corpus exanime.

9 Non debet anima reminiſci nec DEI, nec ſui, nec cujuscunque rei, & in via interna omnis reflexio eſt noxia, etiam reflexio ad ſuas humanas actiones & ad proprios defectus.

10 Si propriis defectibus alios scandalizat, non est necessarium reflectere, dummodo non adsit voluntas scandalizandi: & ad proprios defectus non posse reflectere, gratia DEI est.

11 Ad dubia, quæ occurrunt, an recte procedatur, nec ne, non opus est reflectere.

12 Qui suum liberum arbitrium DEO donavit, de nulla re debet curam habere, nec de inferno, nec de paradiso, nec debet habere desiderium propriæ perfectionis, nec virtutum, nec propriæ sanctitatis, nec propriæ salutis, cujus spem expurgare debet.

13 Resignato DEO libero arbitrio, eidem relinquenda est cogitatio & cura de omni re nostra, & relinquere, ut faciat in nobis sine nobis suam Divinam voluntatem.

14 Qui Divinæ voluntati resignatus est, non convenit, ut a DEO rem aliquam petat; quia petere est imperfectio, cum sit actus propriæ voluntatis, & electionis, & est velle, quod Divina voluntas nostræ conformetur, & non, quod nostra Divinæ, & illud Evangelii: *petite & accipietis*, non est dictum a Christo pro animabus internis, quæ nolunt habere voluntatem. Imo hujusmodi animæ eo perveniunt, ut non possint a DEO rem aliquam petere.

15 Sicut non debent a DEO rem aliquam petere. ita nec illi ob rem aliquam gratias agere; quia utrumque est actus propriæ voluntatis.

16 Non convenit Indulgentias quærere pro pœna, propriis peccatis debita; quia melius est Divinæ justitiæ satisfacere, quam Divinam misericordiam quærere; quia illud ex puro DEI amore procedit, & istud ab amore nostri interessato, nec est res DEO grata, nec meritoria, quia est velle crucem fugere.

17 Tradito DEO libero arbitrio, & eidem relicta cura, & cogitatione animæ nostræ, non est amplius habenda ratio tentationum, nec eis aliqua resistentia fieri debet, nisi negativa, nulla adhibita industria; & si natura commovetur, oportet sinere, ut commoveatur, quia est natura.

18 Qui in oratione utitur imaginibus, figuris, speciebus, & propriis conceptibus, non adorat DEUM in spiritu & veritate.

19 qui amat DEUM eo modo, quo ratio argumentatur, aut intellectus comprehendit, non amat verum DEUM.

20 Asserere, quod in oratione opus est sibi per discursum auxilium ferre, & per cogitationes, quando DEUS animam non alloquitur, ignorantia est. DEUS nunquam loquitur: ejus locutio est

eſt operatio; & ſemper in anima operatur, quando hæc ſuis diſcurſibus, operationibus, & cogitationibus eum non impedit.

21 In oratione opus eſt manere in fide obſcura, & univerſali cum quiete, & oblivione cujuſcunque cogitationis particularis, ac diſtinctæ attributorum DEI, ac Trinitatis, & ſic permanere in præſentia DEI ad illum adorandum, & amandum, eique inſerviendum, ſed absque productione actuum; quia DEUS in his ſibi non complacet.

22 Cognitio hæc per fidem non eſt actus a creatura productus, ſed eſt cognitio, a DEO creaturæ tradita, quam creatura habere ſe non cognoſcit, nec poſtea cognoſcit, eam ſe habuiſſe, & idem dicitur de amore.

23 Myſtici cum S. Bernardo in ſcala clauſtralium diſtinguunt quatuor gradus, lectionem, meditationem, orationem, & contemplationem infuſam. Qui ſemper in primo ſiſtit, nunquam ad ſecundum pervenit: qui ſemper in ſecundo ſiſtit, nunquam ad tertium pervenit, qui eſt noſtra contemplatio adquiſita, in qua per totam vitam perſiſtendum eſt, dummodo DEUS animam non trahat, absque eo, quod ipſa id exſpectet, ad contemplationem infuſam; & hac ceſſante anima regredi debet ad tertium gradum, & in ipſo permanere, absque eo, quod amplius redeat ad ſecundum, aut primum.

24 Qualeſcunque cogitationes in oratione occurrant, etiam impuræ, etiam contra DEUM, ſanctos, fidem, Sacramenta, ſi voluntarie non nutriantur, nec voluntarie expellantur, ſed cum indifferentia, & reſignatione tolerentur, non impediunt orationem fidei, imo eam perfectiorem efficiunt, quia anima tunc magis Divinæ voluntati reſignata manet.

25 Etiamſi ſuperveniat ſomnus, & dormiatur, nihilominus fit oratio & contemplatio actualis; quia oratio & reſignatio idem ſunt, & dum reſignatio perdurat, perdurat & oratio.

26 Tres illæ viæ, purgativa, illuminativa, & unitiva, ſunt abſurdum maximum, quod dictum fuerit in Myſtica; cum non ſit niſi una via, ſcilicet interna.

27 Qui deſiderat & amplectitur devotionem ſenſibilem, non deſiderat, nec quærit DEUM, ſed ſe ipſum, & male agit, cum eam deſiderat, & eam habere conatur, qui per viam internam incedit, tam in locis ſacris, quam diebus ſolennibus.

28 Tædium rerum ſpiritualium bonum eſt; ſiquidem per illud purgatur amor proprius.

29 Dum

29 Dum anima interna fastidit discursus de DEO, & virtutes, & frigida manet, nullum in se sentiens fervorem, bonum signum est.

30 Totum sensibile, quod experimur in vita spirituali, est abominabile, spurcum & immundum.

31 Nullus meditativus veras virtutes exercet internas, quæ non debent a sensibus cognosci. Opus est, virtutes amittere.

32 Nec ante, nec post communionem alia requiritur præparatio, aut gratiarum actio (pro istis animabus internis) quam permanentia in solita resignatione passiva, quia modo perfectiore supplet omnes actus virtutum, qui possunt & fiunt in via ordinaria. Et, si in hac occasione communionis insurgunt motus humiliationis, petitionis, & gratiarum actionis, reprimendi sunt, quoties non dignoscatur, eos esse ex speciali impulsu DEI; alias sunt impulsus naturæ, nondum mortuæ.

33 Male agit anima, quæ procedit per hanc viam internam, si in diebus solennibus vult aliquo conatu particulari excitare in se devotum aliquem sensum, quoniam animæ internæ omnes dies sunt æquales, omnes festivi. Et idem dicitur de locis sacris; quia hujusmodi animabus omnia loca æqualia sunt.

34 Verbis & linguis gratias agere DEO non est pro animabus internis, quæ in silentio manere debent, nullum DEO impedimentum opponendo, quod operetur in illis, &, quo magis DEO se resignant, experiuntur se non posse orationem Dominicam seu *Pater noster* recitare.

35 Non convenit animabus hujus viæ internæ, quod faciant operationes, etiam virtuosas, ex propria electione & activitate, alias non essent mortuæ: nec debent elicere actus amoris erga B. V. sanctos, aut humanitatem Christi, quia, cum ista objecta sensibilia sint, talis est amor erga illa.

36 Nulla creatura, nec B. V. nec sancti sedere debent in corde nostro; quia solus DEUS vult illud occupare & possidere.

37 In occasione tentationum, etiam furiosarum non debet anima elicere actus explicitos virtutum oppositarum, sed debet in supradicto amore & resignatione permanere.

38 Crux voluntaria mortificationum pondus grave est, & infructuosum, ideoque dimittenda.

39 Sanctiora opera & pœnitentiæ, quas peregerunt sancti, non suffecerunt ad removendam ab anima vel unicam adhæsionem.

40 B. V

40 B. V. nullum unquam opus exterius peregit, & tamen fuit sanctis omnibus sanctior. Igitur ad sanctitatem perveniri potest sine opere exteriori.

41 DEUS permittit & vult, ad nos humiliandos, & ad veram transformationem perducendos, quod in aliquibus animabus perfectis, etiam non arreptitiis, dæmon violentiam inferat eorum corporibus, eosque actus carnales committere faciat, etiam in vigilia & sine mentis offuscatione, movendo physice eorum manus & alia membra contra earum voluntatem. Et idem dicitur quoad alios actus per se peccaminosos, in quo casu non sunt peccata; quia his non adest consensus.

42 Potest dari casus, quod hujusmodi violentiæ ad actus carnales contingant eodem tempore ex parte duarum personarum, scilicet maris & fœminæ, & ex parte utriusque sequatur actus.

43 DEUS præteritis sæculis sanctos efficiebat, tyrannorum ministerio, nunc vero eos efficit sanctos ministerio dæmonum, qui causando in illis dictas violentias facit, ut illi se ipsos magis despiciant, atque annihilent, & se DEO resignent.

44 Job blasphemavit, & tamen non peccavit labiis suis; quia fuit ex dæmonis violentia.

45 S. Paulus hujusmodi dæmonis violentias in suo corpore passus est; unde scripsit: *non, quod volo bonum, hoc ago, sed quod nolo malum, hoc facio.*

46 Hujusmodi violentiæ sunt medium magis proportionatum ad annihilandam animam, & ad eam ad veram transformationem, & unionem perducendam: nec alia superest via: & hæc est via facilior & tutior.

47 Cum hujusmodi violentiæ occurrunt, sinere oportet, ut Satanas operetur, nullam adhibendo industriam, nullumque proprium conatum, sed permanere debet homo in suo nihilo, & etiamsi sequantur pollutiones, & actus obscœni propriis manibus, & etiam pejora, non opus est se ipsum inquietari, sed foras emittendi sunt scrupuli, dubia, & timores; quia anima fit magis illuminata, magis roborata, magis candida, & acquiritur sancta libertas. Et præ omnibus non est opus hæc confiteri, & sanctissime fit, non confitendo; quia hoc pacto superatur dæmon, & acquiritur thesaurus pacis.

48 Satanas, qui hujusmodi violentias infert, suadet deinde, gravia esse delicta, ut anima se inquietet, ne in via interna ul-

terius progrediatur; unde ad ejus vires enervandas, melius est, ea non confiteri, quia non sunt peccata, nec etiam venialia.

49 Job ex violentia dæmonis se propriis manibus polluebat, eodem tempore, quo mundas habebat ad DEUM preces. (sic interpretando locum ex cap. 16 Job)

50 David, Hieremias, & multi ex sanctis Prophetis hujusmodi violentias patiebantur, harumque impurarum operationum externarum.

51 In S. Scriptura multa sunt exempla violentiarum ad actus externos peccaminosos, ut illud de Samsone, qui per violentiam se ipsum occidit cum Philistæis, conjugium iniit cum alienigena, & cum Dalila meretrice fornicatus est, quæ alias erant prohibita, & peccata fuissent: de Juditha, quæ Holoferni mentita fuit: de Elisæo, qui pueris maledixit: de Elia, qui combussit Duces cum turmis Regis Achab. An vero fuerit violentia immediate a DEO peracta, vel dæmonum ministerio, ut in aliis animabus contingit, in dubio relinquitur.

52 Cum hujusmodi violentiæ, etiam impuræ absque mentis offuscatione accidunt, tunc anima DEO potest uniri, & defacto semper magis unitur.

53 Ad cognoscendum in praxi, an aliqua operatio in aliis personis fuerit violenta, regula, quam de hoc habeo, nedum sunt protestationes animarum illarum, quæ protestantur, se dictis violentiis non consensisse, aut jurare non possint, quod in iis consenserint, & videre, quod sint animæ, quæ proficiunt in via interna, sed regulam sumere a lumine quodam actuali, cognitione humana, ac theologica superiore, quod me certo cognoscere facit, cum interna certitudine, quod talis operatio est violenta, & certus sum, quod hoc lumen a DEO procedit, quia ad me pervenit conjunctum cum certitudine, quod a DEO proveniat, & mihi nec umbram dubii relinquit in contrarium; eo modo, quo interdum contingit, quod DEUS aliquid revelando, eodem tempore animam certam reddit, quod ipse sit, qui revelat, & anima in contrarium non potest dubitare.

54 Spirituales vitæ ordinariæ in hora mortis se delusos invenient, & confusos, & cum omnibus passionibus in alio mundo purgandis.

55 Per hanc viam internam pervenitur, etsi multa cum sufferentia, ad purgandas & extinguendas omnes passiones, ita, quod nihil amplius sentitur, nihil, nihil; nec ulla sentitur inquie-

quietudo, ficut corpus mortuum, nec anima fe amplius commoveri finit.

56 Duæ leges & duæ cupiditates, animæ una, & amoris proprii altera, tamdiu perdurant, quamdiu perdurat amor proprius; unde, quando hic purgatus eft, & mortuus, ut fit per viam internam, non adfunt amplius duæ illæ leges, & duæ cupiditates, nec ulterius lapfus aliquis incurritur, nec aliquid fentitur amplius, ne quidem veniale peccatum.

57 Per contemplationem acquifitam pervenitur ad ftatum non amplius faciendi peccata, nec mortalia, nec venialia.

58 Ad hujusmodi ftatum pervenitur, non reflectendo amplius ad proprias operationes; quia defectus ex reflexione oriuntur.

59 Via interna fejuncta eft a confeffione, a confeffariis, & a cafibus confcientiæ, a Theologia & Philofophia.

60 Animabus provectis, quæ reflexionibus mori incipiunt, & eo etiam perveniunt, ut fint mortuæ, DEUS confeffionem aliquando facit impoffibilem, & fupplet ipfe tanta gratia perfeverante, quantam in Sacramento reciperent, & ideo hujusmodi animabus non eft bonum in tali cafu ad Sacramentum pœnitentiæ accedere; quia id eft in illis impoffibile.

61 Anima, cum ad mortem myfticam pervenit, non poteft amplius aliud velle, quam quod DEUS vult; quia non habet amplius voluntatem, & DEUS illi eam abftulit.

62 Per viam internam pervenitur ad continuum ftatum immobilem in pace imperturbali.

63 Per viam internam pervenitur etiam ad mortem fenfuum, quin imo fignum, quo quis in ftatu nihilitatis maneat, id eft, mortis myfticæ, fi fenfus exteriores non repræfentent amplius res fenfibiles, unde fint, acfi non effent, quia non perveniunt ad faciendum, quod intellectus fe ad illas applicet.

64 Theologus minorem difpofitionem habet, quam homo rudis ad ftatum contemplativi. 1 quia non habet fidem adeo puram. 2 quia non eft adeo humilis. 3 quia non adeo curat propriam falutem. 4 quia caput refertum habet phantasmatibus, fpeciebus, opinionibus, & fpeculationibus, & non poteft in illum ingredi verum lumen.

65 Præpofitis obediendum eft in exteriore, & latitudo voti obedientiæ tantummodo ad exterius pertingit. In interiore vero aliter fe res habet, quo folus DEUS & Director intrant.

 66 Rifu

66 Risu digna est nova quædam Doctrina in Ecclesia DEI, quod anima quoad internum gubernari debeat ab Episcopo: quod, si Episcopus non sit capax, anima ipsum cum suo Directore adeat. Novam dico doctrinam, quia nec S. Scriptura, nec Concilia, nec Canones, nec Bullæ, nec sancti, nec authores eam unquam tradiderunt, nec tradere possunt, quia Ecclesia nunquam judicat de occultis, & anima jus habet eligendi quemcunque, sibi bene visum.

67 Dicere, quod internum manifestandum est exteriori tribunali Præpositorum, & quod peccatum sit, id non facere, est manifesta deceptio; quia Ecclesia non judicat de occultis; & propriis animabus præjudicant his deceptionibus & simulationibus.

68 In mundo non est facultas nec jurisdictio ad præcipiendum, ut manifestentur epistolæ Directoris quoad internum animæ; & ideo opus est animadvertere, quod hoc est insultus Satanæ &c.

Condemnatio.

Atque has absurdissimas & spurcissimas propositiones Innoc. XI tanquam hæreticas, suspectas, & erroneas, scandalosas, blasphemas, piarum aurium offensivas, temerarias, Christianæ disciplinæ relaxativas, & eversivas, & seditiosas respective, ac quæcunque super iis verbo, scripto, vel typo tradita, damnat, & omnibus interdicit, ne eas credant, teneant, doceant, aut in praxin deducant, sub pœna anathematis Pontifici reservati, nec non omnes libros, omniaque manuscripta ejusdem Michaelis de Molinos, quæ statim Episcopis, aut hæreticæ pravitatis Inquisitoribus ad comburendum tradi jubet, sub eadem pœna.

Tandem, ut prædictus Molinos, ob hæreses, errores, & turpia facta prædicta in aliorum exemplum & ipsius emendationem plecteretur, eundem tanquam reum convictum, & respective confessum, & uti hæreticum formalem, licet pœnitentem, ad perpetuum carcerem, & ad peragendas alias pœnas salutares, prævia abjuratione, servato Juris ordine, Pontifex condemnavit, lecto ex suggestu, in quo præsens adstare debuit, publico processu.

Observatio.

Turpiorem hæreticum vix unquam vidit Ecclesia. Sub ementito fuco indifferentiæ & quietis internæ spurcissima scelera a peccato absolvit. Libertatem, Calvini & Jansenii exemplo, extrivit, omniaque, quæ mala voluntas peccat, dæmonis violentiæ attribuit.

buit. Fidem, spem, charitatem, omnesque virtutum actus, ac bona opera sustulit, cum cultu DEI & sanctorum, usuque sacramentorum, votis, indulgentiis. Tentationibus non resistendum: sinenda natura, quia est natura: sequendum, quocunque dæmon trahat. Tædium & fastidium rerum spiritualium laudat; nihil meditandum, orandumque, omnis cogitatio de morte, judicio, inferno, cœlo, imo etiam de DEO excludenda; nulla adhibenda salutis cura.

Et hæc est pulchra illius *via interna*, quam tantopere commendat: hæc quies animæ, omnium videlicet scelerum abominandorum sentina. Et tamen in confirmationem lutulentæ suæ doctrinæ ausus est adducere testimonia S. Scripturæ. Fecit hoc omnium hæresiarcharum exemplo.

§. 5.

Propositiones 31 *ab Alexandro VIII* 7 *Dec.* 1690 *damnatæ.*

Propositio 1.

In statu naturæ lapsæ ad peccatum formale, & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium ac liberum fuit in causa sua, peccato originali, & libertate Adami peccantis. **De libero arbitrio.**

Observ. Renovantur hic damnatæ a Pio V & Greg. XIII Theses Baji, uti 67. *Homo peccat etiam damnabiliter in eo, quod necessario facit.* Et Jansenii tertia, *ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione*, ab Innoc. X & Alex. VII profligata. Et jam antea Tridentinum S. 6 can. 5 contra Lutherum & Calvinum definivit, liberum hominis arbitrium post Adami peccatum non fuisse extinctum.

Profecto, si vera esset thesis, etiam infantes, amentes, dormientes formaliter peccarent, & demererenter, quia in Adamo fuerunt liberi; imo etiam motus primi & indeliberati concupiscentiæ essent peccata formalia, omniaque, quæ ex ignorantia, quantumvis invincibili, procedunt.

Et ratio a priori est, quia ad hoc, ut quis committat peccatum formale, requiritur, ut actus primus proximus, sit indifferens ad utrumque membrum contradictionis, seu ad positionem actus, & omissionem; nam in hoc ipso stat libertas indifferentiæ.

Et hinc, qui alterum in plena ebrietate occidit, sine libertate actuali, non committit novum peccatum, quamvis peccaverit, tam adversus temperantiam, quam adversus justitiam peccato homicidii, quando voluit inebriari, prævidens aut intendens peccatum homicidii; sicut etiam actus externus non est novum peccatum, distinctum ab actu interno; & quamvis detur obligatio confitendi actum externum, id non provenit ex eo, quod committatur novum peccatum, sed, ut confessarius habeat sufficientem notitiam de actu interno, & possit instruere pœnitentem de incursis pœnis, & aptam medicinam præscribere. Idem dicendum de actu efficaciter imperato, si non sit immediate & formaliter liber.

Neque damnatis ad peccandum sufficit ea libertas, quam habuerunt in vita, sed habent potentiam physicam ad vitandas blasphemias &c. &, si neque hanc haberent, non peccarent formaliter; sed necessitarentur ad blasphemandum, sicut beati in cœlo propter visionem intuitivam necessitantur ad amandum DEUM. Neutri vero merentur aut demerentur, quia non amplius sunt viatores, sed existunt in termino.

Igitur his argumentis uti non possunt Bajani & Jansenistæ ad patrocinium damnatæ suæ thesis, quod in statu naturæ lapsæ ad peccatum formale & demeritum sufficiat libertas in causa, seu peccato Adami. Accedit, quod hoc peccatum non commiserimus voluntate physice propria, sed tantum moraliter propria, quatenus per Decretum Divinum voluntas nostra fuit allegata voluntati Adami.

Dices. Quamvis Christus fuerit per præceptum, acceptum a Patre, necessitatus ad moriendum, mors tamen fuit ipsi libera & meritoria, præcise ideo, quia fuit libera in causa, quatenus potuit præceptum impedire, vel petere dispensationem vel facere miracula, ut Judæi eum non occiderent. Ergo etiam in casu nostro sufficit libertas in causa ad peccatum formale ac demeritum.

Resp. Prætermissis variis viis, quas Theologi tentarunt ad difficultatem istam solvendam, impositum fuisse præceptum rigorosum moriendi, non quidem Christo, sed humanitati, quæ habuit actum primum proximum indifferentem ad reprobandum malum & eligendum bonum, potuitque peccare, peccato impeditivo unionis hypostaticæ, sicut quilibet homo potest peccare, peccato impeditivo præscientiæ de consensu & decreti prædefinitivi; unde dein tota necessitas est consequens, quæ non obstat libertati, cum dependeat a scientia Media, a creatura impedibili.

Prop.

Prop. 2.

Tametsi detur ignorantia invincibilis Juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali. **De ignorantia juris naturæ.**

Observ. Ad rationem peccati formalis pertinet, ut sit voluntarium; damnata enim est hæc propositio Baji 46. *Ad rationem & definitionem peccati non pertinet voluntarium.* Et S. Thomas p. 2 q. 76 art. 3 ait: *ignorantia, quæ est causa actus, quia causat involuntarium, de se habet, quod excuset a peccato, eo quod voluntarium est de ratione peccati.* Et S. Aug. lib. de natura & gratia c. 67. *Non tibi reputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere.*

Atqui, quod fit ex ignorantia invincibili, non est voluntarium, cum ad rationem voluntarii requiratur cognitio, quia *procedit ab intrinseco cum cognitione finis.* Unde S. Thomas l. c. ait, quod *ignorantia causet involuntarium:* cum nihil sit volitum, nisi præcognitum. Licet enim actus aliquis, jure prohibitus, secundum se sit tibi voluntarius, non tamen, in quantum est contra legem, quam invincibiliter ignoras. Et hinc, ut loquitur S. Augustinus, est voluntarius *voluntate facti,* non autem *voluntate peccati.*

Et ratio ulterior est, quia ad omne peccatum formale requiritur aliqua advertentia ad legem præcipientem aut prohibentem. Sed quando lex invincibiliter, & inculpabiliter ignoratur, nulla datur advertentia ad legem, imo nec dari potest. Quare merito damnata est hæc proposito Baji 68. *Infidelitas pure negativa in iis, quibus DEUS non est prædicatus, peccatum est.*

Verbi Divini oracula hoc ipsum comprobant: *si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent,* ait Christus Joan. 15. *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent,* ibid. *Si cæci essetis, non haberetis peccatum.* Jo. 9.

Igitur Scripturæ & Patres, quæ peccata ignorantiæ asserunt, loquuntur de ignorantia culpabili & vincibili, non autem de invincibili. Quod servus, qui cognovit voluntatem domini, & non facit, vapulabit multis; qui vero eam non cognovit (ex ignorantia vincibili) vapulabit paucis, inde est, quod sciens voluntatem domini, & non faciens, gravius peccet, quam ille, qui eandem ignorat, ignorantia licet culpabili; prout ait S. Aug. *de grat. & lib. arb. c. 3.* Regula Juris, quod *ignorantia facti excuset, non juris,* non est intelligenda de foro interno, sed de externo, in quo regulariter juris clari scientia præsumitur; dico *regulariter,* quia etiam

pro

pro foro externo varios ignorantia Juris excusat. Axioma vero illud: *omnis peccans ignorans*, non est intelligendum de vera ignorantia, sed de cæcitate & stultitia; ubi subintrat aliud Axioma: *video meliora proboque, deteriora sequor.*

Neque dicas, nullam dari ignorantiam juris naturæ invincibilem; quamvis enim talis dari non possit circa prima & universalissima juris naturæ principia, per se evidentia, uti DEUM esse colendum, parentes honorandos, nemini faciendam injuriam &c. prout etiam circa conclusiones, immediate & clare inde deductas, quales sunt pleraque præcepta Decalogi: potest tamen dari quoad conclusiones mediatas, & non ita clare deductas ex iis principiis moralibus. In his enim plures, etiam docti sunt decepti, uti circa fornicationem, mollitiem, lucrum ex mutuo, mendacium officiosum &c. Et quoties adhuc in Theologia & Jurisprudentia disputatur, an hoc vel illud jure naturæ sit prohibitum vel præceptum, e. g. an polygamia jure naturæ sit prohibita? an, & quinam gradus consanguinitatis & affinitatis jure naturæ dirimant matrimonium? An matrimonium cum pacto castitatis sit jure naturæ validum? An contractus, metu gravi & injusto extorti, obligent. Jam vero, si ignorantia invincibilis juris naturæ potest dari in doctis, quanto magis in rudibus, rusticis, fœminis, pueris? Experiuntur hoc sane confessarii. (*De duabus his thesibus uberius tractavi Part. 8 in Theologia Jansenistica.*)

Prop. 3.

Non licet sequi opinionem, vel inter probabiles probabilissimam.

De opinione probabilissima. *Observ.* Ex proscriptione hujus thesis aperte habetur, 1 non semper sequi oportere tutiora, sed quod sequi possimus opinionem probabilissimam, faventem libertati contra legem: 2 ab omnibus docendum probabilismum, in aliqua sua specie; quia opinio probabilissima non exit e finibus probabilitatis: & hinc pleraque argumenta, quæ pro Tutiorismo afferuntur, posse retorqueri. Quando habetur vera, solida, comparativa probabilitas de non existentia legis, consilii est, sequi tutiora, non præcepti. Imo dici potest, posse sequi opinionem vere probabilem esse formaliter tutius, propter gravissimas difficultates & anxietates, quæ animas obruerent, si semper oporteret indagare, quid sit probabilius. (*De hac materia ex professo tractavi Part. 1 de lege dubia.*)

Prop.

Prop. 4.

Dedit semetipsum pro nobis oblationem DEO, non pro solis Electis, sed pro omnibus & solis Fidelibus.

Observ. At passim in sacris Scripturis aperte docetur, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse, & non pro solis fidelibus. Sic 1 Tim. 2 dicitur: *Dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.* Item: *DEUS vult omnes homines salvos fieri.* Ibid. *pro nobis omnibus tradidit illum.* Rom. 8. *Ipse est propitiatio pro peccatis totius mundi.* Idem definivit Tridentinum contra Calvinum *sess. 6 cap.* 2. Idem Innoc. X & Alex. VII contra Jansenium. **Mors Christi pro omnibus.**

Neque ullo modo eliditur tanta auctoritas dicendo, Christum mortuum esse pro generibus singulorum, non autem pro singulis generum, hoc est pro fidelibus ex omni genere, natione & conditione hominum; nam totus mundus non tantum complectitur fideles: mortuus est autem *pro peccatis totius mundi.* Et quæ ratio ita restringendi signum universale *omnis*, *omnes*, contra definitiones Ecclesiæ? Quid apertius ad hunc refellendum errorem, quam effatum Apostoli 1 Tim. 4, ubi Christus dicitur *Salvator omnium, maxime fidelium*, qui merita mortis Christi specialiter sibi applicant.

Non minus gratis dicunt, Christi mortem fuisse sufficientem ad omnes redimendos, sed non fuisse pro omnibus oblatam; nam hoc modo etiam dæmones fuissent redempti, quia mors Christi fuit sufficiens, etiam pro illis redimendis.

Prop. 5.

Pagani, Judæi, Hæretici, aliique hujus generis, nullum omnino a JEsu Christo accipiunt influxum, adeoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam & inermem, sine omni gratia sufficiente.

Observ. DEUS omnes homines vult salvos fieri, & ex hac optima voluntate propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cœlis, & incarnatus, passus, ac mortuus est: illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; pro omnibus baptismum ac reliqua Sacramenta, salutis fontes, instituit; omnibus dat gratiam sufficientem; ut adeo non stet per Christum, quo minus omnes salventur; sed, quod multi Divinis gratiis non cooperentur, atque in infidelitate persistant, perversæ suæ voluntati imputare debent. Falsum enim est, quod Christus pro infide- **De gratia.**

libus non oraverit, ut patet ex oratione, in cruce pro crucifixoribus facta.

Prop. 6.

Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis quam perniciosa est, sic, ut proinde merito possimus petere: a gratia sufficienti libera nos Domine.

Observ. Gratia efficax est etiam *sufficiens* ad actum salutarem; hanc utique non dices perniciosam. Si autem loquaris de gratia, *ut mere sufficiente*, seu *ut inefficace*, prout communiter sumitur gratia sufficiens, tunc ista duo importat, nempe 1 entitatem gratiæ, seu auxilii, quod complet actum primum proximum, ad actum secundum salutarem liberum. Et hoc auxilium est a solo DEO, estque beneficium DEI, qui intendit per illud actum bonum ac salutarem, completque potentiam ad illum ponendum: neque enim DEUS dat gratiam, ut ei dissentias, sed ut consentias & coopereris, & si prævideret, te eidem consensurum, tamen illam daret, & quidem lubentius.

Alterum, quod gratia, *ut mere sufficiens* seu *ut inefficax* in obliquo importat, est carentia seu privatio consensus seu cooperationis. Et hoc est a sola creatura, gratia & libertate, sibi a DEO fine optimo concessa, culpa sua abutente: atque hic abusus est utique malus & perniciosus.

Verum propter hunc abusum non cessat gratia esse donum & beneficium DEI; alias neque creatio, neque conservatio, neque incarnatio, passio, & mors Redemptoris, neque SS. Sacramenta, aliaque media ad salutem, neque dotes corporis & animi, neque bona fortunæ, essent dona & beneficia DEI, quando culpa tua iis abuteris. Hunc autem abusum DEUS prohibet, non autem tenetur impedire, imo debet creaturæ liberum permittere, supposita libertate, eidem concessa.

Falsissimum igitur est, quod gratia sufficiens de se non sit utilis sed perniciosa; fac, ut coopereris gratiæ, sicut potes, & erit efficax, & utilissima ad salutem. Nunquid boni sunt oculi & utiles ad videndum? Si autem claudas oculos, an propterea desinunt esse boni & utiles. Tua solius culpa est, quod nihil videas. Æqualis gratia potest esse efficax in Petro, inefficax in Paulo; quia ille libere cooperatur, hic culpa sua libere resistit gratiæ. Quin imo major quandoque datur gratia dissentienti quam consentienti. *Perditio*

ditio tua Iſrael, in me tantummodo auxilium, inquit Dominus Oſeæ 13. Et ad quid tot exprobrationes in Divinis litteris, quod cæleſtibus illuſtrationibus, inſpirationibus, adhortationibus reſtiterint, ſi cum gratia ſufficiente non potuiſſent cooperari? Ipſa vox *gratia ſufficiens* aliud ſignat.

Prop. 7.

Omnis humana actio deliberata, eſt DEI dilectio vel mundi: ſi DEI, charitas Patris eſt: ſi mundi, concupiſcentia carnis, hoc eſt, mala eſt.

Prop. 8.

Neceſſe eſt, infidelem in omni opere peccare.

Obſerv. Abſurdas has theſes jam Part. VIII in Theol. Janſen. cap. 15 confutavi, jamque dudum in Bajo ſunt damnatæ, ſed a Sinnichio Profeſſore Lovanienſi, & Symmiſtis, pro reverentia, qua Janſeniſtæ in ſedem Apoſt. feruntur, reſuſcitatæ. Dantur multi actus moraliter honeſti apud fideles & infideles, qui neque ſunt dilectio DEI, neque concupiſcentia carnis, neque aliud peccatum. Fides etiam & ſpes, aliæque virtutes, neque ſunt per ſe dilectio DEI, nec concupiſcentia carnis. In terminis abſurdum eſt, quod miſericordia in pauperes, juſtitia, temperantia, fortitudo, aliæque virtutes morales, quas Gentiles quidam, Græci & Romani amore honeſtatis naturalis, & ex dictamine, & lumine rationis naturalis exercuerunt, fuerint mera peccata. **De virtutibus.**

Sine fide impoſſibile eſt placere DEO: hoc eſt, nullus actus ſalutaris atque ad DEUM tanquam ultimum finem ſupernaturalem ducens, ſine fide poteſt elici. Item ſine fide non infunditur gratia ſanctificans, quæ ſola ſimpliciter facit gratum DEO. Denique licet perſona ſine fide non placeat DEO, cum ſaltem peccato originali ſit infecta, poſſunt tamen aliqua illius opera ſuo modo placere, aut ſaltem non diſplicere. ***Omne, quod non eſt ex fide, peccatum eſt,*** hoc eſt, quod non eſt ſecundum dictamen conſcientiæ. Omnia quidem referenda ſunt ad DEUM. Sed, ſi de hoc non cogitet, aut invincibiliter id ignoret, non peccat.

Prop. 9.

Revera peccat, qui odio habet peccatum mere ob ejus turpitudinem & diſconvenientiam cum natura rationali, ſine ullo reſpectu ad DEUM offenſum.

Obſerv. Tridentinum definit contrarium, attritionem videlicet, ex turpitudine peccati conceptam, ***non ſolum non facere*** **De odio peccati ob turpitudinem.**

magis peccatorem, verum etiam donum DEI esse, & Spiritus S. impulsum; atque ad DEI gratiam in Sacramento pœnitentiæ impetrandam disponere: ergo non tantum non peccat, qui ex hoc motivo odit peccatum, sed etiam positive honeste operatur.

Cæterum videtur hæc thesis supponere, quod objectum aliquod ut disconveniens naturæ rationali possit attingi absque ullo ad DEUM offensum respectu: adeoque possibile esse peccatum mere Philosophicum. Hoc autem suppositum est falsum; quia hoc ipso, quod quis cognoscat, aliquid esse disconveniens naturæ rationali, cognoscit, illud esse illicitum atque prohibitum a supremo legislatore, cum nullus alius prohibere & illicitum facere posset, adeoque hoc ipso sub aliquo prædicato cognoscit DEUM. Ergo cognosci non potest talis disconvenientia absque ullo respectu ad DEUM offensum.

Prop. 10.

De spe. *Intentio, qua quis detestatur malum, & prosequitur bonum, mere, ut obtineat cælestem gloriam, non est recta, nec DEO placens.*

Observ. Audi Tridentinum sess. 6 can. 31 definiens: *si quis dixerit, justificatum peccare, dum intuitu æternæ mercedis operatur, anathema sit:* imo ipsam sacram Scripturam, intuitu mercedis ad bene operandum nos excitantem: *omnis, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, & illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. 1 Cor. 9.* Paulus ipse, quia bonum certamen certavit, exspectat coronam justitiæ, & David Ps. 118. *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum propter retributionem.* Et quid aliud est spes? quid homines magis excitare solet, quam spes æternæ retributionis? quid culpandum in amore concupiscentiæ æternæ beatitudinis? In amore DEI, ut nobis boni? DEUS promissione cœlestis gloriæ nos incitat ad bona opera; & observationem mandatorum. Ergo hæc spes, & desiderium DEO placet, sicut etiam timor gehennæ.

Amor concupiscentiæ erga DEUM & amor benevolentiæ sibi non opponuntur, imo in eodem etiam actu sunt compossibiles; cum enim DEUS sit bonus in se, & bonus nobis, potest amari propter utramque bonitatem. Quamvis hoc non sit necessarium; potest enim nunc elici solus amor benevolentiæ & amicitiæ, alia vice sola spes, seu amor concupiscentiæ. Cæterum vitiosum utique foret, si quis vellet peccare, si cœlum aut infernus non esset; secus vero, si odio habeat peccatum propter cœlum, quod sperat, aut

aut propter infernum, quem timet, quin detur simul positiva voluntas peccandi, si abessent: potest enim ab hoc abstrahere; vel, si incidat, potest dicere, hanc conditionem in hac providentia esse impossibilem, adeoque se absolute dolere de peccato & proponere emendationem.

Prop. 11.

Omne, quod non est ex fide Christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est.

Observ. Hæc Bajana & Janseniana thesis, rursus expresse est contra Tridentinum, quod eam efferenti dicit anathema. Quasi vero non dentur aliæ virtutes, gratæ & acceptæ DEO, etiam in peccatore & infideli. Certe Scriptura ipsa testatur, quod orationes & eleemosynæ Cornelii centurionis fuerint exauditæ, & eleemosynæ acceptæ, antequam esset fidelis & justificatus. Non sola fides est virtus.

Dicit quidem Apostolus, quod, si charitatem non habuerit, factus sit velut æs sonans &c. sed per charitatem intelligit gratiam sanctificantem, sine qua nihil meritorium vitæ æternæ potest peragi. Sæpius autem nomine charitatis intelligitur in Scriptura gratia, ut quando dicitur, charitas DEI *diffusa est in cordibus nostris per Spiritum S. qui datus est nobis.* Quandoque accipitur charitas pro quolibet amore virtutis.

Prop. 12.

Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam fides: & etiamsi videantur credere, non est fides Divina sed humana. In peccatore non semper deficit fides.

Observ. Trid. *S.6 cap. 15* ait, quocunque peccato mortali amitti justificationis gratiam, non autem fidem, nisi per peccatum infidelitatis aut incredulitatis. Ratio est, ut peccator facilius resurgere, si habitu fidei & spei sit instructus, ideo DEI bonitas eundem etiam in peccatore conservat, nisi peccatum sit directe contrarium fidei aut spei.

Prop. 13.

Quisquis etiam æternæ mercedis intuitu DEO famulatur, charitate si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu licet beatitudinis operatur. Spes bona est.

Observ. Ita nempe Bajani & Jansenistæ, dum solam charitatem perpetuo commendant, spem & omnes alias virtutes eliminant: nec eliminant duntaxat, sed vitia faciunt, contra sacras Scripturas, contra Concilia, præsertim Tridentinum, contra SS.

Patres, contra totius Ecclesiæ sensum, contra ipsam adeo manifestam rationem; quid enim lumini naturæ rectæque rationi magis contrarium, quam fidem, spem, justitiam, misericordiam, temperantiam, continentiam, mansuetudinem, religionem, humilitatem, omnesque alias virtutes, si in propria sua sphæra versentur, id est, proprio suo objecto formali, per quod a charitate distinguuntur, esse mera peccata? Odium peccati, ob spem cœli conceptum, esse peccatum? Orationes, Sacramenta, sacrificium Missæ, bona opera, ipsamque adeo DEI adorationem, esse peccata? Honestatem inhonestatem? Cur DEUS nos jubet orare: *adveniat Regnum tuum*, cur *quærere primum Regnum DEI*, cur imperat salutis nostræ æternæ curam, si hæc omnia sunt peccata? Cave Propheta sancte, ne inclines cor tuum ad faciendas justificationes *propter retributionem*: peccatum est. Apostole sancte, ne exspectes coronam justitiæ: peccatum est. Vos operarii sancti, ne speretis promissam a DEO mercedem: peccatum est.

Neque dicat quispiam, spem Theologicam non differre a charitate; nam, sicut aliæ virtutes, differunt per objectum formale seu motivum. Charitas perfecta tendit in DEUM, ut in se ipso summum bonum. Spes vero ut speranti bonum. Quamvis conjungi possint, in eodem etiam actu; quia amari potest DEUS simul, ut in se ipso bonus, & ut amanti bonus.

Prop. 14.

Timor gehennæ non est supernaturalis.

Timor gehennæ bonus

Observ. Contrarium docet Tridentinum, quod S. 14 cap. 4 timorem gehennæ, si voluntatem peccandi excludat, atque cum spe veniæ sit conjunctus, *donum DEI & Spiritus S. impulsum appellat*. Et can. 5 anathemate ferit eum, qui dixerit, *dolorem, ex gehennæ metu conceptum, non esse utilem, nec præparare ad gratiam.* Et quid frequentius in ipsa etiam S. Scriptura, quam adhortationes ad servanda mandata, & pœnitentiam, propositis gehennæ aliisque pœnis? *Verebar omnia opera mea, sciens, quod non parceres delinquenti*, inquit Job. c. 9, & David Ps. 118: *confige timore tuo carnes meas, a judiciis enim tuis timui.* Christus ipse Luc. 13: *nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis.* Et alias etiam jubet, timere eum, qui potest corpus & animam perdere in gehennam.

Sermo autem est de timore salutari, ac proin supernaturali, qui procedit ex lumine fidei supernaturali, qua gehenna tanquam a DEO revelata creditur. Neque detestans peccatum ob metum gehennæ

gehennæ eſt ita comparatus, ut vellet peccare, ſi non eſſet gehenna; quia tunc ex alio motivo poſſet deteſtari peccatum: & hinc abſolute deteſtatur peccatum, ut notatum ſupra, ita, ut abſolute deponat voluntatem peccandi, imo etiam conditionatam illam, *ſi non eſſet infernus, peccarem;* quia ſcit, ad evitandum infernum, qui abſolute datur, & in hac providentia non poteſt non dari, eſſe neceſſarium, ut etiam voluntas illa conditionata deponatur.

Prop. 15.

Attritio, quæ gehennæ & pœnarum metu concipitur, ſine dilectione benevolentiæ DEI propter ſe, non eſt bonus motus ac ſupernaturalis.

Obſerv. Trid. *S. 14 cap. 4* prorſus contrarium definit, dum ait, attritionem, ex metu gehennæ conceptam, eſſe donum DEI & impulſum Spiritus S. & ad gratiam in Sacramento pœnitentiæ impetrandam diſponere. Ergo eſt motus bonus & ſupernaturalis; tum quia per donum DEI & impulſum Spiritus S. in negotio ſalutis, de quo agit Tridentinum, intelligitur donum ſupernaturale, quod ſolum eſt conducens ad ſalutem: tum quia aliquid naturale non poteſt diſponere ad gratiam ſupernaturalem, per Sacramentum pœnitentiæ recipiendam; ut a Concilio Arauſicano definitum eſt contra Semipelagianos. Attritio.

Certe DEUS per metum gehennæ nos incitat ad pœnitentiam, ad deteſtanda & vitanda peccata: ergo hic metus eſt motus bonus. Et idem dicendum de metu pœnarum temporalium, dummodo iſtæ concipiantur, ut a DEO vindice inflictæ in pœnam peccatorum: quia ſic motivum pœnarum per fidem ſupernaturalem aut illuſtrationem ſupernaturalem proponitur: unde ipſa dein etiam attritio eſt ſupernaturalis. Idem de dolore, ex turpitudine peccati concepto; nam etiam hæc attingitur lumine ſupernaturali, ut repugnans voluntati & voluntati DEI; cum non poſſit peccatum attingi ut diſſonum naturæ rationali, quin attingatur etiam ut diſſonum legi DEI; alias enim dari poſſet peccatum mere philoſophicum.

Dices. Plures tamen DD. Catholici cum Card. Pallavicino, ut attritio ſit ſufficiens ad Sacramentum pœnitentiæ, requirunt dilectionem DEI, ſaltem *initialem*; quia Tridentinum S. 6 c. 1 ait, peccatores ad juſtificationem diſponi, *dum DEUM tanquam omnis juſtitiæ*

stitiæ fontem diligere incipiunt, ac propterea moventur adversus peccata per odium & detestationem.

Verum Tridentinum per hanc dilectionem nihil aliud intellexit, quam seriam voluntatem peccatoris se reconciliandi cum DEO offenso, & adhibendi media ad hanc reconciliationem necessaria, cum odio & detestatione peccati, atque sincero proposito DEUM non amplius offendendi, licet id fiat ex motivo cœlum consequendi, aut infernum vitandi, aut ex consideratione turpitudinis peccati, ut voluntati DEI aut virtuti alicui supernaturali repugnantis. Vel dici potest, Tridentinum per inchoatam illam dilectionem intelligere spem, quæ est DEI amor concupiscentiæ, prout ipsum Trid. l. c. non obscure indicat.

Præter hæc autem non requiri dilectionem aliquam formalem benevolentiæ, sententia est communis DD. & Viva eam moraliter certam dicit, sicut etiam illam dè sufficientia attritionis, ex spe cœli, aut metu gehennæ, vel turpitudine peccati conceptam, cum haud obscure innitatur definitioni Concilii Tridentini.

Et quid esset ille amor initialis, ut distinctus a spe seu amore concupiscentiæ, aliisque supra memoratis? Si enim est amor benevolentiæ aut amicitiæ, licet non intensus, semper homo jam esset justificatus ante absolutionem Sacramentalem, & sic Sacramenta mortuorum nunquam vivificarent, sed semper supponerent jam ante vitam spiritualem, nec lex gratiæ præstaret legi Mosaicæ aut legi naturæ, in quibus per solam contritionem aut charitatem peccatores poterant justificari. Imo sive sacerdoti, sive laico, quem pœnitens bona fide putaret esse sacerdotem idoneum, sive absolveretur per formam legitimam, semper justificatus recederet.

Et ratio est, quia ad charitatem secundum communem DD. sententiam non requiritur certus intensionis gradus, tum quia de eo constare moraliter non potest, tum quia in S. Scriptura dilectioni universim tribuitur justificatio: *qui diligit me, diligetur a Patre meo.* Jo. 14. *Omnis, qui diligit, ex DEO natus est.* Jo. 8. *Charitas operit multitudinem peccatorum &c.* Nec unquam limitatur dilectio ad tantum vel tantum gradum dilectionis, aut quæ excludat aliud commotivum a bonitate Divina. Verum quidem est, quod dilectio justificans debeat esse *ex toto corde &c.* sed per hoc non intelligitur intensio, sed appretiatio DEI super omnia, vi cujus diligens DEUM præfert omnibus creaturis: & hinc dicitur, quod charitas

ritas debeat esse *appretiative* summa, non vero *intensive*, quod manifeste docet S. Thomas in 4 dist. 17 q. 2. ubi, *quicunque parvus sit dolor*, inquit, *dummodo ad contritionis rationem sufficiat, omnem delet culpam.*

Neque interest, an dilectio procedat ex solo motivo charitatis, an etiam ex spe præmii aut pœnarum metu; nam semper est vera dilectio, atque adeo semper ante Sacramentum justificaret, si necessario requireretur.

Dicit quidem Scriptura 1 Jo. 3: *qui non diligit, manet in morte.* Et 1 Cor. 13: *sine charitate nihil sum;* sed hic est sermo de charitate habituali, non de actuali; alias omnes infantes, post baptismum ante usum rationis mortui, damnarentur; quia non habent charitatem actualem. Et eodem ferme modo intelligendi veniunt textus quorundam Patrum, qui dicere videntur, charitatem ad Sacramentum pœnitentiæ esse necessariam; nam per charitatem vel intelligunt amorem concupiscentiæ, seu spem, vel voluntatem seriam se reconciliandi cum DEO offenso, detestationem & odium peccati, DEO adversantis, propositum servandi omnia mandata, præsertim etiam charitatis.

Cæterum Alex. VII 5 Maji 1667 edita constitutione in virtute S. obedientiæ, & sub pœna excommunicationis prohibuit, ne, dum deinceps de materia attritionis tractaretur, quis audeat, alicujus Theologicæ censuræ, alteriusve injuriæ aut contumeliæ nota taxare alterutram sententiam, sive negantem necessitatem aliqualis dilectionis DEI in præfata attritione, metu gehennæ concepta, quæ hodie inter Scholasticos communior videtur, sive asserentem dictæ dilectionis necessitatem, donec ab hac sancta Sede aliquid in hac re fuerit definitum. Ita Pontifex.

Non est autem censura, si sententia aliqua dicatur falsa, aut improbabilis, & altera probabilissima, aut etiam moraliter certa; nam minima inter censuras videtur esse, si sententia aliqua dicatur temeraria. Neque ex eo, quod Pontifex vetuerit alterutram sententiam censura affici, sequitur, quod utramque agnoverit probabilem; quia prohibitio ista est facta, ut Pontifex ipse præfatur, pacis reducendæ & scandalorum finiendorum gratia, sicut prohibuit, ob eandem rationem, alterutram sententiam de Immaculata Conceptione censura notari, licet affirmativa sit moraliter certa.

Non dissimulandum tamen id, quod Card. Pallavicinus in Historia Concilii Tridentini l. 12 c. 10 refert, videlicet, cum tractaretur de attritione, additum fuisse, *eam vix sine aliquo motu*

amoris DEI esse posse; quia tamen Episcopus Tudetanus intercesserit, advertens, in hac re varias esse Theologorum sententias, ideo deleta fuisse illa verba, ut hæc materia Theologicæ discussioni relinquatur.

Sicut optandum, hortandique sunt fideles, ut semper contritionem perfectam, per dilectionem DEI constitutam, conentur elicere, sic conscientiæ non sunt onerandæ aut implicandæ, nec Sacramentum exponendum periculo frustrationis.

Prop. 16.

Ordinem præmittendi satisfactionem absolutioni induxit non politia, nec institutio Ecclesiæ, sed ipsa Christi lex, & præscriptio, natura rei id ipsum quodammodo dictante.

Observ. Satisfactio non est præmittenda necessario *ex lege Christi.* Nam ubi est hæc lex? Satisfactio est quidem pars Sacramenti pœnitentiæ, sed tantum integralis, sine qua essentia Sacramenti, ejusque præcipuus effectus, nempe remissio peccati, haberi potest; ut patet in moribundis, qui non possunt amplius satisfactionem præstare; & alias forma absolutionis, *ego te absolvo*, esset falsa, quando non præmittitur satisfactio; adeoque fere semper Sacramentum esset invalidum & sacrilegum. Accedit praxis Ecclesiæ, declarans institutionem Christi.

Unde neque id exigit *ratio Sacramenti* pœnitentiæ, instituti per modum Judicii, in quo prius fertur sententia, & deinde primum fit executio pœnæ. Quare neque id exigit *natura rei:* prout etiam in physicis primo ponuntur materia essentialis & forma, ac deinde partes integrantes per nutritionem accrescunt, ut in composito humano dentes, ungues, capilli &c.

Certe in veteri lege, naturali, & scripta, non debebat satisfactio præcedere justificationem, sed ad eam sufficiebat contritio & propositum servandi totam legem, atque præstandi satisfactionem. Ergo etiam in lege nova sufficit, ut præcedat absolutionem contritio, propositum, & confessio.

Prop. 17.

Per illam praxin mox absolvendi ordo pœnitentiæ est inversus.

De absolutione.

Observ. Non est inversus, ut ex dictis constat; falsum enim est, quod in prima Ecclesia satisfactio debuerit præcedere absolutionem *Sacramentalem.* Conciliorum & Patrum quorundam textus intelligendi sunt de absolutione *Canonica,* quam præcedere debe-

bat

bat satisfactio. Nam hic ordo servabatur. 1 Fiebat confessio Sacramentalis, dabaturque plerumque rite disposito statim absolutio Sacramentalis. 2 Præstanda erat satisfactio, a sacris Canonibus præscripta, etiam publica a magnis & publicis peccatoribus. 3 Præstita satisfactione impertiebatur absolutio *canonica* extrasacramentalis, per quam absolvebantur a pœnis Canonicis, non amplius subeundis, admittebantur ad S. Communionem, Missæ sacrificium, & sic dicebantur reconciliari Ecclesiæ, & sacro Altari, quam reconciliationem Canonicam aliqui cum S. Cypriano *pacem* appellant.

Prop. 18.

Consuetudo moderna quoad administrationem Sacramenti pœnitentiæ, etiamsi eam plurimorum hominum sustentet auctoritas, & multi temporis diuturnitas confirmet; nihilominus ab Ecclesia non habetur pro usu sed abusu. De pœnitentia.

Observ. Non satis apparet, qualem consuetudinem modernam architecti hujus thesis abusum vocitent. An enim carpunt usum absolvendi peccatores ante impletam satisfactionem? At ostendimus ad duas propositiones superiores, in hoc nullum abusum versari. Vel redarguunt usum frequenter confitendi venialia, atque ab iis absolvendi? At habent contra se piorum & sanctorum exempla: vel inutile dicunt id, per quod ex opere operantis & ex opere operato augetur gratia sanctificans. Vel vitio dant, quod nimis leves imponantur pœnitentiæ, vellentque, ut rigor antiquorum canonum pœnitentialium reducatur?

At illum non ferrent delicata nostra tempora, quibus primorum Christianorum refrixit charitas, ac proin plus mali quam boni sequeretur ex rigida illa disciplina, censentque confessarii, consultius esse, purgatorio aliquid relinquere, quam acriori ungue vulnus irritare, & pœnitentem fors in gehennam mittere, Samaritanum illum imitantes, qui oleum & vinum infudit. Accedit, quod frequentior nunc sit Indulgentiarum usus. Aliud tamen foret, si gravitas morbi asperiorem medicinam requireret.

Prop. 19.

Homo debet agere tota vita pœnitentiam pro peccato originali. Falsum dogma.

Observ. Tridentinum *sess.* 5 *can.* 5 definit, ita tolli per Baptismum *reatum peccati originalis & totum id, quod verum ac propriam rationem peccati habet; ut nihil prorsus in renatis super-*

 sit,

sit, quod eos ab ingressu cœli remoretur, & S. 14 c. 2: *per Baptismum Christum induentes, nova prorsus in illo efficimur creatura, plenam & integram peccatorum omnium remissionem consequentes:* simulque discrimen affert inter baptismi & pœnitentiæ Sacramentum. Cum ergo per Baptismum, quidquid rationem peccati, originalis & actualis, habet, quoad culpam & pœnam deleatur, cur isti Novatores, tota vita agendam esse pœnitentiam pro peccato originali, nobis præscribunt? An propter concupiscentiam, quæ in renatis remanet? At illa est quidem effectus peccati, & ad peccatum incitat, sed secundum se non est peccatum, relicta nobis ad agonem, & magni occasio meriti, si strenue illi repugnemus.

Prop. 20.

Confessiones, apud Religiosos facta, pleraque sacrilega sunt, vel invalida.

Invidia dictavit hanc thesin.

Observ. Quare? Nunquid, quia oculos urit invidia, dum vident, pœnitentes singulari cum fiducia ad Religiosos frequentes confugere? An deest in illis potestas absolvendi? At sunt veri sacerdotes ab Episcopo approbati, habentes jurisdictionem & singularia privilegia, etiam in ordine ad audiendas confessiones, & absolutionem impertiendam, a summo Pontifice, aut Episcopo. Nec scientia & experientia tractandi animas, atque ad salutem, & perfectionem etiam perducendi, ex continua praxi minori, credo, pollent, ac sacerdotes sæculares? Cur magni Principes, Ecclesiastici & Politici, plerumque deligunt confessarios ex Religiosis?

An forte pœnitentes, dum Religiosis confitentur, non ita serium de peccatis dolorem, vel non ita efficax propositum emendationis concipiunt, aut minus sincere apud ignotum sæpe Religiosum confessarium peccata enarrant? Non credo. Quare ergo confessiones, apud Religiosos factæ, pleræque sint sacrilegæ vel invalidæ?

Prop. 21.

Parochianus potest suspicari de Mendicantibus, qui eleemosynis communibus vivunt, de imponenda nimis levi & incongrua pœnitentia seu satisfactione ob quæstum, seu lucrum subsidii temporalis.

De confessionibus apud Mendicantes.

Observ. Etsi hoc suspicaretur, an propterea confessio esset sacrilega vel invalida? An minus sincera esset? Quæ pars deesset, quæ Sacramentum pœnitentiæ ut validum constituit? Quinam magis urgent serium dolorem & propositum? Quod autem norint,

Sacramentum pœnitentiæ non esse carnificinam sed medicinam, prout Tridentinum respondit Luthero & semini ejus, non est in illis culpandum.

Cæterum ritum illum & disciplinam, leviores pœnitentias imponendi nequaquam induxerunt Religiosi Mendicantes. Jam dudum ante eorum in mundum adventum rigor ille veterum canonum pœnitentialium exolevit, sæculo videlicet IX, X & XI; cum tamen Mendicantes Religiosi primum seculo XIII sint nati. Sed neque imaginari nobis debemus, quod primis Ecclesiæ sæculis rigor ille universim fuerit adhibitus. Primis quippe Ecclesiæ duobus sæculis Ecclesia admodum fuit benigna in imponendis pœnitentiis, ferme usque ad Montanistas; neque deinceps canones pœnitentiales pro legibus habebantur, sed pro regulis ad directionem discreti confessarii, atque sæpissime pœnæ, in illis assignatæ, aut temperabantur, aut omnino remittebantur.

Sed nimis leves, inquis, pœnitentias imponunt Religiosi Mendicantes, ut eleemosynam accipiant. An ex temet ipso hoc dicis, vel alii tibi dixerunt? Quomodo probas? Quis de viris Religiosis, mundo mortuis, & ad perfectionem tendentibus id prudenter suspicetur, quod temporalis lucelli spe suo desint officio? Multi ex Religiosis etiam Mendicantibus accedunt mensam stratam, de annona, unde veniat, parum solliciti, curamque illam Superiori & Procuratori relinquentes.

Prop. 22.

Sacrilegi sunt judicandi, qui jus ad communionem percipiendam prætendunt, antequam condignam de delictis suis pœnitentiam egerint.

Observ. Quis non videat, quorsum hominum istorum feratur intentio, ut videlicet a Sacramentis confessionis & communionis animas absterreant, aut eorum usum omnino eliminent. (De satisfactione.) Quis scit, tametsi satisfactionem, a confessario impositam præstiterit, aut etiam scire potest, an *condignam* de delictis pœnitentiam egerit? Ergo semper abstinendum sacra communione, ne quis periculo sacrilegii se exponat; sicut Moniales Portus Regii gloriatæ sunt, se etiam a communione paschali abstinuisse?

Ita est: jubet Apostolus, ut probet se ipsum homo; sed probatio ista & præparatio necessaria stat in sincera & integra confessione peccatorum mortalium, conjuncta cum serio dolore & proposito emendationis, & sic conscientia ab omni culpa mortali

 depu-

depurata. Pœnitentia seu satisfactio non est necessario præmittenda communioni, imo sæpe non potest integra præmitti, urgente e. g. in parocho necessitate sacrificandi & communicandi.

Per hoc tamen non negatur, varia committi peccata contra reverentiam, tanto Sacramento debitam, variosque casus & circumstantias posse contingere, propter quas, etiam post confessionem rite peractam, differenda sit communio, sub peccato saltem veniali, si possit differri, & major dispositio procurari.

Prop. 23.

De communione sine amore purissimo.

Similiter arcendi sunt a S. Communione, quibus nondum inest amor DEI purissimus, & omnis mixtionis expers.

Observ. Quænam sint requisita necessaria ad S. Communionem, dictum est ad propos. superiorem, neque Tridentinum alia requirit *sess. 13 cap.* 7. Inter hæc autem requisita necessaria non est amor purissimus, omnis mixtionis expers; alias enim plerique essent arcendi a S. Communione, cum pauci respective esse videantur, qui cum amore tam puro & depurato accedant.

In veteri Ecclesia etiam pueris præbebatur S. Synaxis, qui tamen erant incapaces eliciendi amorem. Deinde etiam amentes sunt capaces hujus Sacramenti, sicut baptismi, confirmationis, ordinis, ut tenet communis; non autem sunt capaces amoris purissimi.

Convenientissimum utique foret, ut omnes cum ardentissimo amore DEI ad sacratissimam mensam accederent; sed propterea non sunt arcendi, dummodo sint in statu gratiæ, & si mortalia habuerint, ab iis rite sint absoluti.

Prop. 24.

Oblatio in templo, quæ fiebat a B. V. Maria in die Purificationis suæ per duos pullos columbarum, unum in holocaustum, alterum pro peccatis, sufficienter testantur, quod indiguerit purificatione, & quod Filius, qui offerebatur, etiam macula matris maculatus esset, secundum verba legis.

Observ. B. V. Maria fuit Mater purissima, Mater inviolata, Mater intemerata, nulla unquam macula originali, actuali, vel legali infecta, nulla igitur purificatione indiguit, sicut Divinissimus ejus filius non indiguit circumcisione; sed legem Mosaicam, Levit. 12 præscriptam, qua non comprehendebatur, voluit servare, ad imitationem filii sui, volentis circumcidi, ad dandum aliis obedientiæ exemplum, ad exercendam humilitatem aliasque vir-

virtutes, ad evitandum eorum ſcandalum, qui matrem ſciebant, Virginem neſciebant.

Lex Moſaica eas tantum mulieres obligabat, quæ *ſuſcepto ſemine* maſculum parerent, ut a *profluvio ſanguinis ſui*, & macula legali mundarentur. At B. V. Mater DEI, nullo ſuſcepto ſemine, ſed grandi miraculo, obumbrante virtute Spiritus S. peperit, nec ullum ſanguinis profluvium, aut ſordes, quæ partum naturaliter ſequuntur, patiebatur, ſed Chriſtus velut lux per puriſſimum cryſtallum tranſiit, ex puriſſimo Matris ſanguine corpore efformato.

Prop. 25.

DEI Patris ſedentis ſimulacrum nefas eſt Chriſtiano in templo collocare.

Obſerv. Dan. 7 Pater Divinus apparuit Danieli in ſpecie ſenis ſedentis. Cur ergo hac ſpecie non poſſit in templo collocari, prout in multis Eccleſiis contingit? Nec obſtat, quod DEUS ſit incorporeus; nam etiam angeli ſunt incorporei, & tamen laudabiliter eorum imagines collocantur in templo. Imo DEUS ipſe juſſit, Cherubim in templo Solymæo collocari. Et ſi Spiritus S. poteſt proponi in columbæ ſpecie, ut definivit Synodus VII; quia in ea apparuit, cur non etiam æternus Pater in ſpecie, qua apparuit? Ipſa S. Scriptura per metaphoram attribuit DEO membra, *ſede a dextris meis:* & quoties manus DEI nominatur? Quot in Apocalypſi S. Joannis proponuntur nobis tales imagines? nec finis deeſt, ut nimirum per corporea & viſibilia, ad agnitionem ſpiritualium & inviſibilium deducamur. Ipſe intellectus per ideas materiales, tanquam imagines, aſſurgit ad cognoſcendos ſpiritus. Effigies DEI Patris.

Tridentinum equidem tantum de Imaginibus Chriſti, Deiparæ ac ſanctorum meminit, non tamen excludit Imagines DEI & Trinitatis. Prohibuit DEUS ſculptile, *ne adores illud*, ſicut adorabant gentes idola, & non raro etiam Judæi, quibus, cum ad idololatriam valde eſſent propenſi, DEUS prohibendo imagines occaſionem voluit adimere, nunc autem apud Chriſtianos ceſſat hoc periculum.

Nam cultus, quem Imaginibus exhibemus, non eſt abſolutus, ſed reſpectivus, tendens in prototypon, quod per imaginem nobis exhibetur; ſicut cultus, quo legatum honoramus, tendit in Principem, quem legatus repræſentat. Scimus, quod Tridentinum ait, Imaginibus nullam ineſſe virtutem intrinſecam, nihilque

que ab iis esse petendum, aut sperandum, sed a protypo, quod nobis exhibent. Dicuntur quidem Imagines quædam miraculosæ, sed tota virtus provenit a DEO.

Prop. 26.

Laus, quæ defertur Mariæ ut Mariæ, vana est.

Observ. Laus, quæ defertur aliis sanctis, non est vana: ergo neque laus, quæ defertur Mariæ; nam etiam in quantum Maria, est persona sancta, imo sanctior omnibus sanctis, Angelis & hominibus, gratia plena, ut ab Angelo prædicatur. Neque destituitur hæc laus, honor, & cultus fine optimo; quia est utilis ad impetrandum patrocinium & intercessionem apud DEUM. Quapropter tota Ecclesia Mariam honorat cultu, quem Græci *Hyperduliam* vocant, altiore scilicet, quam reliquis sanctis deferatur: neque cultus iste est civilis, sed religiosus, quia exhibetur Mariæ propter excellentiam sanctitatis; estque actus virtutis supernaturalis, atque conformis voluntati DEI, qui in sanctorum suorum honoribus honoratur: prout dicit S. Bernardus: *totis medullis cordium, totis præcordiorum affectibus, & votis omnibus hanc Mariam veneremur; quia sic est voluntas ejus, qui totum nos habere voluit per Mariam.*

Laus Mariæ non est vana.

Maria jam in primo instanti immaculatæ suæ conceptionis fuit gratia plena, &, ut ostendit Suarez *tom.* 2 *in* 3 *p. c.* 4 gratiam & merita singulis vitæ instantibus diu noctuque in immensum adeo multiplicavit, ut omnes omnium sanctorum gratias & merita simul sumpta superaret: ac proin non desint graves Theologi, qui doceant, eam maternitatem DEI, qua sublimius donum creatum, excepta unione hypostatica, non est datum sub cœlo, de condigno fuisse promeritam, ad quod tamen meritum requiritur proportio geometrica cum præmio. Talis cum sit Maria ut Maria, non nisi impudentissime dici potest, laudem, quæ defertur Mariæ ut Mariæ, vanam esse, cum etiam ut Maria sanctitatem omnium sanctorum (Christo semper excepto) sit supergressa, atque innumeri homines potens ejus apud DEUM patrocinium sint experti, ut proin merito canat Ecclesia: *dignare me laudare te Virgo sacrata.*

Prop. 27.

Falsum.

Valuit aliquando Baptismus, hac forma collatus, in nomine Patris &c. prætermissis illis: ergo te baptizo.

Observ. Cap. Si quis de Bapt. Alexander III ait: *si quis puerum in aqua immerserit in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti,*

sancti, & non dixerit: ego te baptizo, non est baptizatus. Exprimenda enim est actio Ministri; prout Florentinum docet: *si exprimatur actus, qui per Ministrum exercetur, cum sanctæ Trinitatis invocatione, perficitur Sacramentum.* Et quare alias non sufficeret positio solius actionis in reliquis etiam Sacramentis, quin dicatur, *ego te confirmo; ego te absolvo &c.?*

Accedit continuus usus, praxis, traditio, & persuasio Ecclesiæ; quamvis enim legantur baptizasse nomine Christi, tamen præsumi potest, quod etiam Patrem & Spiritum S. expresserint, & in nomine Christi baptizarint, hoc est, baptismo Christi, seu a Christo instituto: vel tandem dicendum erit, quod ex speciali dispensatione Divina baptizarint tantum in nomine Christi.

Prop. 28.

Valet Baptismus collatus a Ministro, qui omnem ritum externum, formamque baptizandi observat, intus vero apud se resolvit: non intendo facere, quod facit Ecclesia.

Observ. At Trid. S. 7 can. 11: *si quis dixerit, in Ministris, dum Sacramenta conficiunt, non requiri intentionem saltem faciendi, quod facit Ecclesia, anathema sit.* De fide igitur est, quod Minister debeat habere intentionem saltem faciendi, quod facit Ecclesia.

Verum Catholici quidam DD. cum Sylvestro, Paludano, Catharino, quem speciali libello defendit Hyacinthus Serry, distinguunt inter intentionem, *materialiter* faciendi, quod facit Ecclesia, & inter intentionem *formaliter* id faciendi; illam requiri a Trid. non autem istam. Sed Trid. ex communissima Theologorum etiam hanc requirit, videlicet non sufficere velle ponere materiam & formam, seu ritum externum, quod est velle materialiter facere, quod facit Ecclesia, sed etiam id velle in ordine ad Sacramentum, quod Christus instituit, vel in ordine ad conferendam gratiam, vel ponendas actiones, ut *de se* aptas ad collationem gratiæ, licet hic & nunc propter obicem (e. g. in matrimonio) non conferatur. Alias enim, si lector mensæ præsente pane legeret verba consecrationis, vere consecraret, vel si mater aqua lavaret a sordibus corporis infantem, dicens, Lavo te in nomine Patris &c. vere illum baptizaret.

Requiritur intentio Ministri.

Requiritur igitur, ut velit agere ceu Minister Christi, vel nomine Christi. Ut autem Minister agat nomine sui principalis, debet habere intentionem internam agendi ejus nomine; alias non agit ut Minister aut legatus nomine principalis, sed nomine pro-

prio. Sane, si procurator, constitutus, ut nomine principalis sui ineat matrimonium, non agit ut procurator, si interne nolit agere nomine sui principalis, licet ritum externum observet.

Et hinc in hac thesi confixa est sententia Catharini, aliorumque, qui dicunt, sufficere intentionem materialiter faciendi, quod facit Ecclesia; nam in casu thesis damnatæ baptizans omnem ritum externum observat, & sic materialiter facit, quod facit Ecclesia; sed quia non intendit id facere, non vult formaliter facere, quod facit Ecclesia, & propterea proscripta est thesis.

Hæretici & etiam gentiles, quando baptizant, præsumuntur habere intentionem, appretiative fortiorem ac prævalentem, faciendi formaliter, quod DEUS instituit, vel quod facit vera Ecclesia, aut quod Catholicos facere sciunt, vel quod per tale ministerium facere debent, & sic saltem implicite, formaliter tamen, volunt facere, quod facit vera Ecclesia; licet privato errore laborent, cui tamen suam intentionem non censentur ita alligare, ut non oppositam prævalentem habeant saltem implicite, aut virtualiter, quia saltem volunt, quod DEUS vult, eos per talem ritum velle, vel in quantum prodesse possit baptizando.

Prop. 29.

De summo Pontifice.

Futilis & toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra Concilium Oecumenicum auctoritate, atque in fidei quæstionibus decernendis, infallibilitate.

Observ. Futilis, & toties convulsa est hæc impudens propositio. Futile ne dicas, quod totus prope tenet orbis Catholicus, quod ipsa Divina non obscure pronuntiant oracula. Christus, fundaturus Ecclesiam, Petro tanquam fundamento eam inædificavit, *super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Illum pastorem constituit, *pasce oves meas.* Episcopi, etiam in Concilio congregati, non desinunt esse oves. Petro dedit claves cum plena solvendi atque ligandi potestate: *Tibi dabo.* An amittit illas in Concilio?

Video tamen, quantum ad infallibilitatem spectat, eam a Catholicis DD. diversimode propugnari; alii requirunt consensum majorum Pastorum illius gentis, in qua fidei controversia agitatur: alii acceptatione sunt contenti: alii cum Hyacintho Serry *de Romano Pontifice in ferendo de fide moribusque judicio falli & fallere nescio:* & in *Dissertatione Apologetica* contra Aloysium Lucinum

cinum, exigunt Cardinalium judicium & consensum, maturam ac diligentem rei discussionem, preces publicas: verum hæc ad infallibilitatem Pontificis in fidei & morum definitionibus vel non absolute sunt necessaria, vel præsumendum est, ea nunquam omitti, prout de facto nunquam omittuntur. Alii denique, iique plurimi docent, Papam in definiendis fidei morumque quæstionibus, ex providentia Christi & promissa assistentia Spiritus S. etiamsi solus decidat esse absolute infallibilem, quando loquitur ex cathedra, seu quando alloquitur Ecclesiam, eique aliquid credendum proponit: alias enim tota Ecclesia in re gravissima induceretur in errorem, cum Pontifici obedire debeat. Ecclesia autem ex promissis Evangelicis errare non potest.

Materia ista est amplissima; mille libris tractata, & ego ipse pro tenuitate mea, sæpius de illa quoad utrumque caput disserui, uti, quando Concilium Constantiense & Basileense exposui &c. Hoc certum, insolentem thesin confixam vel ex turpi ignorantia, vel ex insigni malitia esse profectam, dum eam assertionem futilem & toties convulsam appellare non veretur.

Prop. 30.

Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clare fundatam, illam absolute potest tenere & docere, non respiciendo ad ullam Pontificis Bullam.

De Authoritate S. Augustini.

Observ. Quamvis maxima sit S. Augustini in Ecclesia auctoritas, præsertim in iis, quæ de gratia scripsit, non tamen usque adeo tanta, ut definitioni sedis Apost. anteferri aut coæquari possit; neque enim, prout Petro & ejus successoribus, in doctrina fidei & morum promissa ei fuit Spiritus S. assistentia atque infallibilitas. Quapropter Bullas Pontificias non oportet ad verba Augustini, sed Augustini verba ad verba Bullæ, ejusque clarum sensum oportet sumi.

Neque dicas doctrinam S. Augustini ab Ecclesia universim esse canonizatam; nam ea sunt approbata, quæ habentur in Epistola Cœlestini I ad Episcopos Galliæ apud Prosperum in fine ejus operum: 1 videlicet, quod in prævaricatione Adami omnes amisimus facultatem expeditam ad salutaria. 2 Quod nemo sit per se bonus, nec possit sine gratia perseverare. 3 Quod nemo bene utatur libero arbitrio, nisi per Christum. 4 Quod omnes motus bonæ voluntatis sint a DEO. 5 Quod gratia non solum valeat ad peccatorum remissionem, sed etiam ad ea vitanda. 6 Quod gra-

tia Christi non solum illuminet intellectum, sed etiam immediate moveat voluntatem. 7 Quod non solum det facile posse, sed etiam simpliciter posse. Additque idem Cœlestinus Papa in eadem Epistola: *profundiores partes quæstionum, quas pertractarunt Augustinus & alii, qui hæreticis restiterunt, sicut non audemus contemnere, ita non necesse habemus astruere.*

Et ipse Aug. l. de dono persev. c. 21 ait: *neminem velim sic amplecti omnia mea, ut me sequatur, nisi in iis, in quibus me non errare perspexerit; nam propterea facio nunc libros, in quibus opuscula mea retractanda suscepi; ut nec me ipsum in omnibus me secutum esse demonstrem.* Interpretes etiam S. Scripturæ non raro ab Augustini expositione recedunt, e. g. dum Jacobum & Davidem a mendacio excusat &c. Certe sunt in Augustino aliquæ expressiones difficiles, de quibus dici potest, quod Petrus de epistolis Pauli, quod homines indocti (hæretici) iis abutantur ad suam perditionem, prout Calvinus & Jansenius fecerunt.

Gelasius Papa, sicut etiam alii Pontifices, approbavit doctrinam Augustini generice, sicut doctrinam Cypriani, Hilarii, Hieronymi, & aliorum Patrum, quin singulas sententias approbaret. Certe in libris Cypriani extat ejus doctrina de Baptismo, ab hæreticis collato. Igitur Gelasius authenticos libros ab apocryphicis & supposititiis auctorum libris secrevit, quin singula contenta approbaret. Qui agrum laudat, non omnia quæ sunt in agro laudat.

Prop. 31.

Bulla Urbani VIII In Eminenti est subreptitia.

Bulla Urbani VIII.

Observ. Bulla hæc, anno 1641 edita, relata constitutione Pii V & Gregorii XIII. quibus 49 Michaelis Baji propositiones profligantur, eosdem errores rursus damnat, simulque librum Jansenii, quem *Augustinus* inscripsit, prohibuit.

Hanc Bullam, cujus initium *In Eminenti*, Bajani & Jansenistæ exosi, nihil non moverunt, ut aliquamdiu in Belgio suspenderetur, ut vel revocationem illius vel moderationem obtinere possent. Hoc cum evincere non possent, Bullam obreptitie obtentam dicebant, a Jesuitis per expositionem falsi, quod videlicet propositiones damnatæ extent in scriptis Baji & Jansenii in sensu damnato.

Quam autem hoc a veritate sit alienum, ex propria Urbani Pontificis confessione elucet, dum in Bulla ait, ex matura ac diligenti libri (Jansenii) lectione compertum sibi, in eo multas propositiones Baji, a dictis Pontificibus proscriptas contineri, & magno cum

cum Catholicorum ſcandalo, & Sedis Apoſt. contemptu eas defendi.

Et quis credat, Pontificem, dum loquitur ex cathedra, prout facit, dum propoſitiones aliquas tanquam fidei aut bonis moribus contrarias publice damnat, Decreto, ad totam Eccleſiam directo, ita oſcitanter id facere, ut obrepi ſibi permittat, aut falſæ expoſitioni acquieſcat? Conſtat certe, materiam prius tum a S. R. E. cardinalibus, tum aliis viris doctiſſimis, tum etiam ab ipſo Pontifice, magna diligentia diſcuti, examinari, ac ponderari, invocato etiam Divino auxilio, antequam ad ſententiam condemnatoriam deveniatur.

Cum ergo tunc ex cathedra tanquam Pontifex, & Magiſter a Chriſto conſtitutus, alloquatur doceatque Eccleſiam, prohibendo ſub cenſura Eccleſiaſtica, tales propoſitiones docere & tenere, ex aſſiſtentia Spiritus S. promiſſa, eſt omnino infallibilis. Quantæ ergo impudentiæ & temeritatis eſt, talem Apoſtolicam ſententiam ſubreptionis arguere?

Poſtquam Alex. VIII has 31 Propoſitiones recenſuit, eas tanquam *temerarias*, *ſcandaloſas*, *male ſonantes*, *injurioſas*, *hæreſi proximas*, *hæreſin ſapientes*, *erroneas*, *ſchiſmaticas*, *& hæreticas reſpective*, damnavit, prohibuitque, ita, ut quicunque illas, aut conjunctim, aut diviſim, docuerit, defenderit, ediderit, aut de illis etiam diſputative publice aut privatim tractaverit, niſi forſan impugnando, ipſo facto incidat in excommunicationem Pontifici reſervatam.

Inſuper diſtricte & in virtute S. obedientiæ, & ſub interminatione Divini Judicii prohibet, ne quis prædictas propoſitiones aut aliquam ipſarum in praxin deducat.

§. 6.

De aliis Propoſitionibus proſcriptis.

Idem Alexander VIII Pontifex duas alias inſuper Propoſitiones proſcripſit, nimium laxas. Prima ſic habet: *Bonitas objectiva conſiſtit in convenientia objecti cum natura rationali, formalis vero in conformitate actus cum regula morum. Ad hoc ſufficit, ut actus moralis tendat in ultimum finem interpretative. Hunc homo non tenetur amare, neque in principio, neque in decurſu vitæ ſuæ moralis.* 6. Theſis falſa de amore DEI.

Hanc thesin damnavit tanquam hæreticam, utpote quæ per ultima verba aperte & immediate est opposita veritati revelatæ; cum dicatur Jo. 3: *qui non diligit, manet in morte*, & Marci 12: *Diliges Dominum DEUM tuum ex toto corde tuo &c.* Neque sufficit dicere, hoc intelligendum de dilectione virtualiter & interpretative tali, inclusa in observatione mandatorum DEI; nam verba adeo clara dilectionem DEI formalem & proprie dictam manifeste requirunt, prout omnes boni Theologi facile agnoscunt. Dein inter reliqua DEI mandata est etiam mandatum deligendi DEum, & quidem ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute, imo hoc est primum & maximum mandatum; qui ergo DEUM ita non diligit, non observat mandata DEI. Sicut ergo ad salutem requiritur, ut sæpius eliciatur fides & spes formalis, ita a fortiori requiritur, ut sæpius eliciatur actus charitatis DEI formalis, quæ est Regina omnium virtutum. Neque lex Divina positiva duntaxat id exigit, sed etiam naturalis, lumine rectæ rationis cordibus inscripta. Videantur, quæ de hac dilectione dicta sunt ad propos. 1 ab Alex. VII damnatam.

De peccato Philosophico.

Altera ab Alex. VIII confixa propositio est hæc: *Peccatum Philosophicum seu morale est actus humanus, disconveniens naturæ rationali & rectæ rationi: Theologicum vero & mortale est transgressio libera Divinæ legis. Philosophicum, quamvis grave, in illo, qui DEUM ignorat, vel de DEO actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa DEI, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam DEI, neque pœna æterna dignum.*

De hac propositione tractatum fuit *Part. VIII lib. 3 cap. 24 & Part II c. 1 n. 18.* Primæ duæ partes hujus thesis continent definitionem peccati Philosophici & Theologici; quæ, cum sit conditionata (*si detur*) non fuit damnata. Tertiam damnavit Pontifex, aitque, illam noviter ex orco emersisse; quia videlicet Arnaldus eandem inde extraxit; quia eandem, tam turpiter vestitam, nemo docuit.

Et hinc illam, sibi oblatam, merito damnavit Pontifex, quia, prout jacet, supponit dari, aut dari posse peccatum mere philosophicum, quod est falsum; cum sit aut metaphysice aut saltem moraliter impossibile; quia hoc ipso, quod aliquid cognoscatur tanquam disconveniens naturæ rationali & rectæ rationi, hoc ipso cognoscitur etiam ut disconveniens voluntati supremi legislatoris: accedit, quod non distinguat inter ignorantiam vincibilem & invincibilem &c. *vid. l. c.*

ARTI-

ARTICULUS II.

DE STATU POLITICO ITALIÆ SÆCULO XVII.

§. I.

Salutiæ ad Sabaudum. Bellum Montferratense, Uscochium, Valtelinum, Mantuanum, Pedemontanum. Lis de tutela Ducis Sabaudiæ, & urbe Castro.

Flagrantibus civilibus Galliæ turbis Carolus Emmanuel Dux Sa- 7.
baudiæ Marchionatum *Salutiarum* occupaverat, cuso numismate, cui hæc vox erat inscripta: *Opportune.* Pacta regno quiete Henricus IV Galliæ Rex Salutias repetiit; cumque Dux nollet restituere, Galli mox paucas Ducis urbes & arces munitas expugnarunt, procusa pariter, ut responsum darent, moneta cum hac inscriptione: *Opportunius.* Lis tandem transactione finita. Pro aliis terris, Franciæ cessis, relictus Duci Marchionatus, clavis Italiæ.

Bellum Monferrat.

Anno 1613 Bellum Monferratense erupit, a Carolo Emmanuele Duce Sabaudiæ susceptum, cujus hæc erat occasio. Francisco IV Duce Mantuæ & Montis Ferrati hoc anno absque liberis masculis defuncto, Ferdinandus ejus frater, exuta Romana purpura, successit, simulque tutelam Mariæ neptis suæ, sibi attribuit. Sabaudus hoc in præjudicium filiæ suæ, quam Franciscus viduam (Mariæ matrem) reliquerat, cedere ratus, antiquas simul prætensiones Domus Sabaudicæ in Montferratensem Marchionatum

Nulli contrahentium parti satis pax ista placuit, primo, quod veniam dare oporteat rebellibus subditis, alteri, quod crescere non liceat, tertio, quod Asti obsidionem solvere debeat. Certe Inojosa Mediolani Gubernator revocatus est, & novus, Petrus Toletanus, non satis e dignitate Hispana fuisse transactum, dicebat. Unde pax illa bello similis videbatur, tracto etiam ab Hispanis in partes Nemorosio Duce Sabaudiæ Principe: Emmanueli vero succurrente Lediguerio.

Sopito hoc bello, aliud anno 1616 erupit Venetos inter & Ferdinandum Styriæ Archiducem propter *Uscochios*, Croatiæ & Dalmatiæ Austriacæ populum, rapto vivere assuetum. Vicinos equidem is Turcas maxime infestat, ad Christianos tamen etiam non nunquam rapaces manus extendit: prout hoc tempore triremem Venetam diripuit, cæso senatore aliisque, quos in eadem invenerat.

Bellum propter Uscochios.

Quamvis autem sub protectione Domus Austriacæ sint Uscochii, libertatem tamen a tributis, & hospitatione militum affectant, nullumque patiuntur sibi Præfectum imponi. Veneti nihilominus, eos non satis compesci existimantes, Gradiscam, permunitam in Carniola urbem Austriacam aggressi sunt, interceptis aliis quibusdam locis.

Gubernator Mediolanensis & Nuntius Pontificius omni ope adlaborarunt, ut Veneti cœptis desisterent, & pax alma reduceretur: quæ tandem anno 1617 in Istria fuit composita.

Cum pax Astensis executione destitueretur, postulante Hispano, ut Sabaudus prius exercitum dimitteret, hoc vero exigente, ut Hispanus prius Pedemontio decedat, bellum recruduit. Hispanis accessit Dux Nemorosius, sed damno suo non levi: Lediguerius vero, contra Regis Franciæ voluntatem, 8000 Gallorum Carolo Emmanueli in Pedemontium suppetias adversus Hispanos attulit.

Captum assultu anno 1617 S. Damianum, & Alba, quam 7000 Hispanorum, imminente Duce cum Lediguerio, deseruerant. Hispani vero Vercellas occuparunt. Ticini tum rursus pax inita, & Astensis confirmata, conciliatoribus Cardinale Ludovisio nomine Pontificis, & Marchione Bethunio Franciæ Regis legato. Jussa pars utraque intra mensem ablata restituere, & in proprias terras migrare, manumissis a Duce copiis. Archidux Ferdinandus Segnam legionem Germanorum mittet, quæ Uscochiorum rapinas compescat, missis 133 familiis in exilium.

Bellum Valtelinum. Ab anno 1617 Italiam motus Vallis Telinæ concussere, Venetis, Mediolano, Pontifice, quin & Gallia, & Hispania, & Helvetia in partem venientibus. Visus est Hispanus huic Italiæ clavi inhiare, ut faciliorem cum Germania communicationem sortiretur. Certe Fontanus Gubernator Mediolanensis Regi suo scripsisse fertur, si Italiam velit habere constrictam, Finariam Monacum, Clavennam cum Valle Telina esse comparandam.

Quia autem Genuenses erant Hispanorum socii, & Dux Sabaudiæ se læsum ab eis credebat, pariter bello involuti sunt: &, cum timeretur, ne Hispani in Italia se magis extenderent, varia cum Italiæ Principibus Gallia iniit fœdera, præsertim cum Duce Sabaudiæ tractatum Susanum.

Mantuanum. Anno 1626 obiit Ferdinandus Gonzaga, Dux Mantuæ & Montisferrati, nulla relicta prole, æt. 39, reg. 14. Successit igitur frater Vincentius II, qui tamen vix anno regiminis exacto fratres secutus est; nam tres successive fratres imperarunt, sed omnes sine prole mascula obierunt; unde de successione magna orta est contentio, quin & bellum, summis Europæ Principibus in partem venientibus. *Vid. Germ. & Gall.*

Successit tandem Carolus Gonzaga Dux Nivernensis, qui in Gallia sedem fixerat, ex altera gentis Gonzagæ linea descendens, opponentibus se Hispano, Sabaudo, & ipso Imperatore, donec causa per pacem Ratisbonensem fuit finita. (*vid. Germ. & Gall.*)

Anno 1630 Urbanus VIII Papa in Consistorio Cardinalibus, Electoribus Ecclesiasticis, & Magno ordinis Melitensis Magistro contulit titulum *Eminentissimi*, exclusis ab eo jure omnibus aliis ecclesiasticis. Hæc tamen ordinatio non omnibus placuit, præsertim Duci Sabaudiæ & Venetis, qui ad Cardinales adhuc titulo *Illustrissimi* usi sunt, in Italia passim vulgari inter Nobiles.

Obit Car. Emmanuel. Idem annus de mundi theatro, in quo celebrem actorem egit, abstulit *Carolum Emmanuelem* Ducem Sabaudiæ, Principem, quam parvum corpore, tum magnum animo, tota propemodum vita bellis exercitum, quæ aut intulit, aut repressit, jam Cæsari, jam Gallo, jam Hispano, jam Mantuano hostis, prout, ut se extenderet, visum fuit opportunum: obiit anno ætatis 69, regiminis 50, *Magni* cognomentum promeritus. Ex Catharina, Philippi II Hispaniarum Regis filia, successorem in provinciis, a Gallis ferme occupatis, reliquit *Victorem Amadeum* I, qui bello Suecico In Germania furente cum Rege Galliæ & Parmensi armorum societatem adversus Hispanos pactus est.

Ge-

Gestum itaque rursus bellum in Italia ab anno 1635. Ad Bussarolam Hispani prælio victi sunt. Sed, quia pacto convenerat, ut tantum terrarum Galliæ in Sabaudia accederet, quantum Victori Amadeo in Mediolanensi agro accresceret, Dux, qui neque Hispaniam, neque Galliam augeri volebat, lente incedendum putavit. Unde non magnus erat victoriæ fructus. Quin imo victores in Pedemontium se recipere fuerunt coacti, affluentibus Mediolano & Neapoli copiis. **Bellum.**

Anno 1637 obiit Victor Amadeus I Dux Sabaudiæ, æt. 51, regiminis 7. Ex Christina conjuge, Ludovici XIII sorore, reliquit Franciscum Hyacinthum, qui successit, sed anno vertente funus erat. Successit igitur fratri *Carolus Emmanuel II* quadrimus. Aloysia soror Mauritio patruo suo, qui prius fuerat Cardinalis, Jolanta Duci Parmensi, Adelhais, natu minima, Ferdinando Mariæ Electori Bavariæ nupsit.

Sed magna orta est controversia, quis pupillorum tutelam gereret. Mauritius & Thomas, patrui illam sibi, ceu proximi agnati, vendicabant: erantque ab Imperatore in hoc munere confirmati; sed Christina mater, auxilio fratris Ludovici prævaluit, & illico fœdus cum Gallia confirmavit. Dux vero Parmensis, hortante Pontifice, & comminante Hispano, ab eodem recessit. **Lis de Tutela.**

Anno 1639 inter Thomam Principem & Leganium, Mediolani Gubernatorem, tractatum est, ut Galli ex Italia pellantur, Principibus Sabaudiæ tutela nepotis committatur, cum administratione statuum, atque mox Jurea, Verva, Chiva, Montallerium, Quierum &c. Principi Thomæ se dediderunt; quin & ipsum Taurinum, cui Cardinalis de Valette (filius Ducis Espernonii) cum Gallis suis se incluserat. Christina vero vidua cum liberis suis in Galliam profugit. **Thomas Princeps.**

Misit Richelius in Italiam Harcurio Duce exercitum, qui ad Quierum Thomam & Leganium prælio vicit, ac brevi etiam ad Taurinum, quod victor ingressus est, Christina mox redeunte.

Tandem anno 1641 pax inita. Confirmatur mascula successio in Sabaudia & Pedemontio. Rex restituet omnia loca, quæ occupaverat, si Hispanus idem faciat. Nullam cum hoc inibit pacem, in qua Principes non sint comprehensi. Consentit in nuptias Mauritii Cardinalis cum Aloysia, eique Vicariatus Comitatus Nissæni traditur, Thomæ vero Principi Eporodiæ, seu Jureæ & Biellensis provinciæ. Christina maneat tutrix sui filii Caroli Emmanuelis,

M 2 &Gu-

& Gubernatrix provinciarum. Thomas ex socio Hispanorum factus hostis, ex hoste Gallorum eorum Ductor.

Thomas, quem dixi, magni Principis Eugenii avus, novam Domus Sabaudicæ lineam fundavit, quam *Carignanam* appellant, & per nuptias cum Maria Borbonica ex Domo Condæa, ultimi comitis Suessionensis filia & hærede, Suessionis comitatum adeptus est. Unde duplex dein linea est orta, *Carignana*, & *Suessionensis*, quæ tamen posterior in Principe Eugenio, ejusque nepote & pronepote fuit extincta.

Lis de Castro. Anno 1643 post diuturnas de Ducatu *Castro* contentiones, quæ in bellum exarserunt, sancita est pax inter Urbanum VIII summum Pontificem & Ducem Parmensem. Ducatum hunc Paulus III Petro Aloysio Farnesio cum Parma & Placentia clientelari jure possidendum dederat. Odoardus I eundem Monti Pietatis Romano oppignoraverat; cumque creditum non restitueretur, Urbanus VIII eundem ad se traxit. Verum, cum & Veneti, & Dux Florentiæ, ac Mutinæ Parmensi assisterent, Urbanus Papa anno 1643 ea, quam dixi, pacificatione eundem restituit; sub onere tamen homagii, præstandi Pontifici. Anno 1649 iterum in Pontificis manus recidit, Castrumque urbs diruta, & Episcopatus Aculam (*Aquapendente*) translatus, postquam Episcopus, Castrum destinatus, in itinere fuit interfectus. Anno 1650 Ducatus Castri cum dominio Romanæ Ecclesiæ directo fuit consolidatus. Agebatur quidem anno 1664 de Ducatu restituendo Parmensi Duci, sed Camera Apostolica in possessione mansit; quamvis etiam hoc sæculo lis rursus fuerit mota, donec Cæsar anno 1738 prætensionis persecutioni renuntiavit.

Anno 1648 continuato bello Insubrico, Galli cum Mutinensi Cremonam oppugnarunt, sed conatu irrito; Hispanis in subsidium accurrentibus.

§. 2.

Seditio Neapolitana. Captivitas Guisii. Amissa Candia. Seditio Messinensis. Cassini systema de cometis. Victoriæ Venetorum de Turcis. Pax Taurinensis, Carlovicensis. Cœptum bellum ob successionem Hispanicam.

Seditio Neapol. *Seditio Neapolitana* priori anno cœpta, hoc anno est continuata. Novi vectigalis impositio plebem in rabiem egit, cui ducem se præbuit Aniellus quidam, ultimæ fæcis homo. Auditæ voces instru-

infruunitæ per urbem difcurrentium: DEUS conſervet Regem, malos autem Præfectos auferat Diabolus. 60 Palatia dicuntur in cineres redacta. Arcoſius Protex immittit militem in furentes; plateæ ſanguine natant. Inter alios cadit Aniellus.

Guiſius, qui tunc Romæ verſabatur in cauſa ſui matrimonii diſſolvendi, audita ſeditione, occultis nuntiis ſuadet populo, ut Rempublicam formet, & protectionem Galliarum Regis imploret: pro ſe autem non aliam auctoritatem in nova Republica Guiſius petiit, ac Princeps Auriacus in unitis Belgii provinciis obtineret. Non abnuit populus.

Quare Guiſius Neapolin abiit, in turbido, quod ajunt, piſcaturus. At ſimul Joannes Auſtriacus urbem ſubiit cum copiis, quæ una manu facem, altera nudatum enſem geſtabant, ſimulque ex arce in urbem fulminatum. Cives correptis armis in plateis dimicabant. Nobiles vero, adverſus plebem irritati, cibaria, ne in urbem deveherentur, intercluſere. Summa erat rerum penuria, & extrena calamitas. Guiſius in urbe receptus, velut tutelaris genius, atque civium Præfectus proclamatus. Verum, cum Gallia tarde & parce militem & argentum ſubmitteret, defenſioni impar, ab Hiſpanis captus in Hiſpaniam abductus eſt, de capite jam ſollicitus, cui coronam propediem imponendam crediderat. Guiſii fata.

Quatuor annis detentus in Hiſpania, ad preces Lotharingiæ Ducis libertati eſt reſtitutus: ſeditio vero, adveniente novo Pro-Rege ſopita, confirmatis Neapolitanorum privilegiis.

Inſigni interea virtute Veneti bellum adverſum Turcas proſequebantur, relatis non paucis de iis navalibus victoriis. Eminere inter illas videtur, quam intra ipſas Dardanellas anno 1655 reportarunt, & anno 1657 ad Chium.

Continuato autem in Italia Gallos inter & Hiſpanos bello, Dux Mutinæ Valentiam ad Padum Hiſpanis anno 1656 eripuit. Quo Principi Thomæ, qui Galliæ copiis præfuerat, Taurini mortuo, ſucceſſerunt filii, Emmanuel, & Eugenius Mauritius, Magni Eugenii pater, & ille quidem natu major Carignanam lineam propagavit, hic vero Sueſſionenſem.

In annum 1662 inciderunt diſſidia inter Alex. VII Pontificem & Lud. XIV propter violatum a Corſis Romæ præſidiariis Crequium, Oratorem Galliæ, quas in Gallicis perſtrinxi.

Creta amissa.

Anno 1669 Veneti amiserunt *Candiam* post 24 annorum bellum, cum Turcis gestum. Victores initio Veneti, in Hellespontum usque, Dardanellas, & Propontidem victorias suas protenderunt. Denique, cum Christiani Principes, inter se bellis collisi, subsidia non mitterent (præter 6000 Gallorum) numero victi, non virtute, nobilissimam Insulam amiserunt, *Suda* & *Spinalonga* exceptis, quæ primum anno 1715 perierunt.

Anno 1672 Sabaudiæ inter Ducem & Rempublicam Genuensem pace inita, finitum est bellum, quod propter finium controversias erat exortum.

Seditio Messana.

Secuta est vehemens *seditio Messinensis*; cum enim Gubernatores severius, accisis senatorum privilegiis, imperare viderentur, civitas tota arma corripuit, accitis etiam ex Gallia copiis: Gubernator beneficii loco habere debuit, quod fugere licuerit. Commissum subin Gallos inter & Hispanos, ex Catalaunia advectos, navale prælium, quo isti in fugam acti sunt.

Exspectatione eventus suspensæ hærebant aliæ civitates Siciliæ. Gallica præsidia Messinæ sunt recepta; quæ tamen ita in ea versabantur, ut cives aversarentur defensores suos. Fames premebat, Hispanis commeatum intercludentibus. Reversuri ad pristinum Dominum vindicem seditionis formidabant. Integræ classes adversæ in aquis Siculis depugnabant.

Tandem vero anno 1678, ubi Gallia vidit, hanc expeditionem plus impensarum, quam emolumenti & spei afferre, Fevilladæ mandavit, ut deserta Messina Gallos in patriam reducat. Ille, simulata expeditione magni in rem momenti, Gallos omnes, etiam ægros, navibus imposuit, & cum paulum a littore remota fuisset classis, per litteras civitati denuntiat, se in Galliam rediturum. Tum vero Messinenses, protensis manibus & elatis clamoribus, rogitabant, ne se desertum, & Hispanorum iræ expositum iret. Sed aliud facere non poterat, nisi, quod aliquot centenos in naves reciperet, reliquis suo fato relictis. Hispani in urbem recepti, auctoribus seditionis, qui supererant, plexis, reliquis veniam dederunt.

Cometa.

Anno 1680 mense Decembri apparuit cometa, tanta magnitudine, qualem vix unquam videre fuit. Qua occasione *Cassinus* Italus, Astronomus clarissimus, proposuit suum systema de regulari periodico reditu cometarum, ac proin docuit, prædici posse eum recursum, sicut eclypses solis aut lunæ, vel alia astrorum phænomena. Quæ sententia, si esset vera, dissolveret plures de

come

cometis dubitationes, eximeretque rudibus vanam persuasionem, a cometis mali quidpiam portendi.

Anno 1683 cum Vienna depulsus esset Turca, fœdus est contractum Cæsarem inter, Polonum, & Venetos; & illi quidem in Hungaria, atque ad Boristenem insignes ei clades intulerunt, Veneti vero varias Insulas & loca maritima sunt adepti, prout etiam anno 1686 ad Nauplias insignem victoriam. Præmium fuit Peloponesus, tota propemodum expugnata, & anno sequenti Athenæ. Anno vero 1689 Turcæ navali pugna rursus victi. Certe insignis hæc fuit Reipublicæ gloria, quod sola suis viribus hostem tam potentem toties profligarit, singulis annis novis victoriis & possessionibus aucta. Victoriæ de Turcis.

Non tam felix Dux Sabaudiæ fuit, qui anno 1690 accedens magno fœderi, Catinatum passus, Susam, ac postea alias quoque urbes amisit. Anno vero 1692 Dux vices redditurus, in Galliam irrumpens, Ebrodunum in Delphinatu cepit, aliaque loca, contributione indicta.

Anno 1693 horrendus adeo terræ motus Siciliam concussit, ut Catanam, & Siracusas, cum octo aliis urbibus, 140 arces, & oppida vastaret, sepulta sub ruinis magna hominum multitudine.

Eodem anno Catinatus ad Pinarolium Ducem Sabaudiæ, grandi illata strage, profligat. Tandem vero anno 1696 primus ex fœderatis Victor Amadeus cum Gallia pacem Taurini clam composuit. Renuntiat fœderi, quo Cæsari ac sociis aliis fuerat illigatus, omnemque operam junget pro *neutralitate* Italiæ, usque ad pacem universalem. Rex Duci restituet Pinarolium, Perusam, Monmellanum, Nicæam, Villefrancam, Susam &c. nec pacem aut inducias panget cum Imperatore & Hispano, in quibus Dux non esset comprehensus. Ad hæc matrimonium inter Ducem Burgundiæ & Adelhaidem Ducis filiam decernitur. Ejus legatos Rex excipiet eo honore, qui defertur legatis coronatorum capitum. Dux edicto vetabit incolis vallium Lucernensium seu Valdensibus omnem communicationem in iis, quæ religionem concernant, cum Gallis. Pax Taurinensis.

Gloriosa non minus quam utilis hæc pax Duci fuit, quia plus recepit, quam amisit. Sed Rex hoc voluit hamo Ducem a magno fœdere abstractum ad se trahere. Non placuit autem Fœderatis initio, ut Italia inter belligerantes esset media. Verum cum Catenatus Valentiam obsideret, consenserunt, facilioresque deinceps aures paci universali præbuerunt.

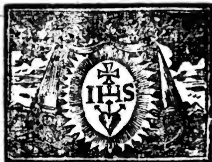
Veneti

ralem, a Christo sibi commissam, vigilantiam in omnem partem exporrigant, animasque immortales regno cœlesti inserant.

Quas summi Sacrorum Antistites hanc in rem constitutiones ediderint, quæque gesserint, postea equidem ceu coronidem operis recensebimus, juvat tamen hic de Propositionibus quibusdam laxis & exerrantibus, hoc sæculo XVII ab iisdem damnatis, aliqua interserere.

Hoc quippe sæculo potissimum ingenia quædam incauta, sibique ipsis nimium confisa, atque per insignem audaciam altius, quam par erat, provecta, in scopulos impegerunt, eamque, quæ de moribus est, doctrinam sphalmatis suis infecerunt: quapropter summi Pontifices muneris sui Pastoralis esse duxerunt, ut laxitatem istam & sentiendi libidinem coercerent, atque concreditum sibi gregem a noxiis pascuis averterent.

Quia autem alii nervum nimium intenderant, atque rigore suo indiscreto in alteram partem, a semita recta declinantes, impegerant, Pontifices horum quoque zelum quidem, sed non secundum scientiam, reprobarunt, sapientissime judicantes ex Verbi Divini & Patrum regula, certos esse fines, quos ultro citroque nequeat rectum consistere.

CAPUT II.

STATUS HISPANIÆ SÆCULO XVII.

ARTICULUS I.

Status Hispaniæ sub Philippo III.

Amplitudo Monarchiæ, opes, vires. Cruenta Ostendæ expugnatio. Induciæ cum Hollandis. Bellum Monferratense, Rhœticum, Rhenanum &c.

110. *Foresti.* Magno illo & quieto orbis motore Philippo II fatis defuncto, filius ejus Philippus III multo amplissimam post hominum memoriam, atque in omnes terræ partes exporrectam, hæreditatem adiit. Quippe in Europa nactus est Hispaniam, in duodecim regna diffusam, 140 urbes, 30000 oppida, 11 Archiepiscopatus, 55 Episcopatus, 25000 parœcias, 120000 Ecclesias, 12800 Monasteria, 16 sacræ Inquisitionis tribunalia, 32 Academias, 4000 inferiores Scholas, 9 Equitum ordines, 900 Commendas, complectentia.

Hæreditatis amplitudo.

In Europa.

Ad hæc in Italia regnum triplex, Siculum videlicet, Neapolitanum, & Sardicum, Ducatum Mediolanensem, munimenta complura in Tyrrheno mari, quos *Status Præsidii* appellant, cum Balearibus Insulis, atque cum Burgundia. In Germania Inferiore decem Belgii provincias, cum jure in septem reliquas, quæ Batavis fœderatis necdum cessæ fuerant: Regnum denique Lusitaniæ, in omnes pariter quatuor orbis partes extensum, a Philippo II immensis incrementis adjectum.

In

In Asia Insulas Philippinas, Malacam, Goam, Diunum, Ormuzium, cum pluribus Insulis, Provinciis, urbibus. Asia.

In Africa Oranum, Portum Magnum, Septam, Melillam, Tingim, Veliam Rupem, Loandam, cum aliis Angolæ urbibus, Sofalam, Quiloam, Monbaciam, Insulas Fortunatas, nempe Canariæ, Teneriffæ, Ferri, Fortenventuræ, Gratiosæ, Palmæ, Maderæ, Roceæ, Gomeræ, Alegranzæ, Lancelotæ: decem Insulas Hesperides, magnam Insulam S. Laurentii (quam Madagascar appellant) cum aliis pluribus. Africa.

Nusquam vero in majorem amplitudinem Hispana Manarchia, prout ea Philippo III fuit relicta, se dilatat, quam in America, ubi Regnum Mexicanum, Peruanum, Quittense, Chilense, Paraquariam, Brasiliam, Terram Firmam, cum Insulis Hispaniola, Cuba, Jamaica, Porto Ricco &c. pluresque alias amplas provincias accepit; ut adeo hæreditas illa multo major censeatur, quam vastum Turcarum, aut Romanorum olim Imperium. America.

Ingentes præterea auri argentique opes ex America, & Peruvia potissimum, in Europam advehuntur, primum quidem Panamam, dein Portum Bellum, ubi aureæ quot annis instituuntur nundinæ, mercesque emptæ Havanam, principem Cubæ civitatem, ubi naves Americanæ congregantur, solent avehi, Gades inde transportandæ.

Quamvis autem tam vasta fuerit Hispanicarum ditionum amplitudo, tamque immensæ ex novo orbe asportatæ opes, non tamen iis respondit militaris potentia; multumque præstiterit Rex, si quinquaginta suorum millia in aciem possit educere: expulsis quippe multitudine ingenti Mauris, plurimis continuo ferme bello absumptis, coloniis magno numero in Americam abductis, accedente sicco regionis calore, exhausta non parum fuit populis Hispania. Vires.

Neque incolæ in tanta advenientis auri argentique copia abundant divitiis, cum laboris fugitantes nec agriculturam, nec commercia multum exerceant, sed Anglis, Batavis, Gallis, & Borealibus Nationibus hæc ferme relinquant, contenti aurum Americanum mercesque Gades advehere; unde potissima lucri pars ex mercatura juxta conventiones initas ad exteras gentes delabitur. Opes.

Quamvis vero in Regium ærarium haud parum inde importetur, in longinquas tamen provincias, bellis ferme assiduis de-

N 2 pastas,

paſtas, plurimum inferendum fuit, adeo quidem, ut vel ſolum bellum Belgicum multos auri milliones abſumpſerit.

Regnum, prout eſt Francia, provinciis ſuis cohærens, & nervis oſſibusque una compage nexuque valide conjunctum, facile ſe tuetur, vicinisque ſui formidinem ingerit; at vero, ubi membra ingentibus terrarum ſpatiis ſunt abſtracta, nec amplius vivido illo Caroli V aut Philippi II ſpiritu animantur, mirum non eſt, ingens etiam corpus molem ſuam ægrius ciere, atque a potentibus vicinis mutilari.

Experti hoc ſunt Philippus IV & Carolus II; nam Philippus III, quamvis in Belgio, Rhœtia, Italia, India, bello appetitus, ſatis adhuc ſtrenue ampliſſimam hæreditatem ſuam defendebat. Albertus Archidux, licet anno 1600 a Mauritio Batavo prælio ad Neoportum victus, *Oſtendam* nihilominus anno ſequenti oppugnare cœpit. Vix ulla unquam urbs tanto impendio ſtetit. In quartum annum producta vehemens oppugnatio. Cæſo Friderico Spinola, Hiſpanæ claſſis Præfecto, dum auxilia Batavorum arcere nititur, Ambroſius ejus frater, ſummus Imperator, pertinaciam hoſtium tandem fregit. At acervum lapidum, lignorum, & cadaverum invenit. In urbe 73000, extra illam vero 80000 hoc oppugnationis tempore cæſa feruntur.

Oſtenda.

Batavi interea, ut Hiſpanos ab obſidione Oſtendana abſtraherent, Graviam ad Moſam, & Sluſam occuparunt, Spinola vero poſt Oſtendam Grollam & Rheinbergam.

Agebatur tum equidem de pace cum Batavis, ſed quia hi poſtulabant, ut Rex cum iis libera velut Republica tractaret, neque a navigationibus, quod Rex petebat, tam florentibus rebus ſuis, abſtinere vellent, tranſigi nil poterat. Poſtquam tamen Malacenſem in India obſidionem ſolvere a paucis Luſitanis coacti ſunt, duodecim annorum inducias cum Hiſpanis pepigere. (anno 1609). Quo medio tempore Batavi ſtrenue in rem ſuam ſunt uſi, atque navigationes in omnem orbem & commercia in immenſum auxerunt.

Induciæ.

Ut vero Hiſpanus in futurum etiam Belgii provinciis caveret, cum Rege Angliæ fœdus iniit, ne Batavis deinceps aſſiſtat, & cum Francia gemino connubio amicitiam firmavit, data Ludovico XIII Anna Maria filia ſua, natu maxima; Philippo vero filio ſuo Iſabella Ludovici Regis ſorore deſponſa. (1615)

Nuptiæ.

Hac parte conſtituta quiete, turbæ novæ exſtiterunt, defuncto Franciſco IV Mantuæ Duce, nulla relicta prole maſcula: qua-

quapropter ejusdem frater Ferdinandus, ante Cardinalis, successit. Sed litem ei movit Carolus Emmanuel Dux Sabaudiæ, qui Ducatum *Monferratensem*, quem aliis etiam titulis sibi vendicabat, ad Mariam neptem suam, demortui Francisci Ducis filiam pertinere contendebat. **Bellum Monferratense.**

Philippus Rex, cum ageretur de feudo Imperii, eam caussam ad consilium Cæsaris aulicum remittebat: at Sabaudus, tanti Regis potentiam non veritus, sed gladio utilius dirimendam ratus, vi armata ditionem Monferratensem invasit; quapropter Toletus Mediolani Gubernator, jussu Regis, arma opposuit, captis etiam Vercellis. Restitutis dein, quæ utrinque fuerant ablata, Mantuanus mansit in possessione.

Extincto hoc in Italia incendio, in Rhœtia flamma erupit. Auctores Calvinistæ, sanguinolentum hominum genus, qui, Episcopo Curiensi expulso, Archipresbyterum ad tribunal suum tractum ea crudelitate in equuleo torquebant, ut spiritum vitamque illi eliderent.

Grisones Catholici, cum pauciores essent, quam ut Calvinistarum multitudini possent resistere, atque has aliasque injurias vindicare, ad Regem Catholicum conversi opem implorant. Is rei Catholicæ defensor acerrimus, misso cum copiis in Grisoniam Feria, Mediolani Prætore, cum Catholicis se conjunxit, atque multis Calvinistarum cæsis, Vallem Telinam occupavit, erectis munitis arcibus, Hispanicoque præsidio firmatis. **Et Rhœticum In Valle Telina.**

Displicuit ea res Helvetis & Venetis (prout apud vicinas gentes amat contingere, quodcunque vicini incrementum iniquius ferentes) imo & Gallis, tam arctis licet nexibus Hispaniæ adstrictis; nolebant enim tam opportunum e Germania in Italiam transitum Hispanorum potestati relinquere.

Ne autem eam ob rem, non maximam, grave bellum exardesceret, Vallis Telina in fidem Gregorii XV summi Pontificis fuit deposita: qui, misso Marchione Bagnino, eam provinciam tamdiu custodiri voluit, donec causa Romæ amice foret composita.

Verum cum Bagnius Hispanis Proceribus familiarius uteretur, in eosque videretur propensior, Estreus, Christianissimi Regis apud Helvetos Orator, exuta toga, sagum induit, junctusque Sabaudo & Venetis, bimestri spatio Vallem Telinam Hispanis eripuit. Contemptum se interpretatus Urbanus Pontifex; misso in Galliam & Hispaniam nepote suo Cardinale Barbarino, pacem com- *Pat. Brad.*

composuit, his articulis: ut Vallis Telina restituatur Ministris Pontificis, qui securitati Religionis providerent: Munitiones, recens exstructæ, diruantur, transitu Regi utrique libero: conservatores, a Teliniis electos, Rhœti confirment: Comitatus Wormsiensis & Clavennæ sub Valle Telinia comprehendantur; atque inde præsidia utriusque partis abducantur. Telinii certam pecuniæ summam Grisonibus pendant, in recognitionem veteris clientelæ: idque ut diligenter observetur, ambo Reges Telinios in tutelam suscipiant.

In Africam Philippus classem misit, ut in Tessano regno Principi adversus fratrem assistat; unde Larachium, opportunum Hispanis munimentum, in præmium accepit.

Spinola ad Rhenum. Per Ambrosium *Spinolam* vero, expugnato Juliaco partes Ducis Neoburgici adversus Brandeburgum & Batavos valide protexit. Tum vero misso exercitu in Palatinatum Inferiorem sententiam Cæsaris in Fridericum Palatinum per eundem Spinolam est executus.

Allata proin externis ope, atque Monarchia sua bene defensa, Philippus III obiit pientissime, prout vixit, anno 1621 30 Martii, regni 22, ætatis 43, longiori vita multo dignissimus. Quippe Princeps erat singulari integritate, castimonia, pietate, fide, justitia, cæterisque virtutibus, quæ magnum Regem comprimis decent, exornantque.

Religione nihil habuit antiquius. Unde factum, ut Ferdinandi Catholici, abavi sui, exemplo omnes Mauros ex Hispania pelleret. Hi magno numero baptismum quidem Christiano ritu susceperant, & externo cultu Christianos se simulabant, sed corde Mahometem nunquam serio excluserant; quin Mahometanos in Africa, Turcasque, &, uti ferebatur, Gallos etiam Anglosque clam incitabant, ut Hispaniam invadant. Qua proditione detecta, Philippus Rex omnes exulare jussit. Millio ferme hujus fœcis emigrasse dicitur: magna quidem ærarii, & frequentiæ, in regno non adeo populoso, jactura, sed majori Religionis puritate, & securitatis publicæ incremento.

Mauri pulsi.

Filios ex Margaretha Caroli Archiducis filia, reliquit tres: Philippum IV, qui in Regno successit, Carolum anno 1632 demortuum, & Ferdinandum, qui Archiepiscopatu Toletano, & Cardinalis dignitate jam ornatus, victoriæ Nördlingensis pars magna fuit, ad capessendam Belgii Præfecturam inde profectus; Filias autem

autem duas, Annam Mariam, Ludovico XIII Franciæ Regi nuptam, & Mariam Annam, Ferdinandi III Cæsaris conjugem.

ARTICULUS II.

Status Hispaniæ sub Philippo IV.

§. I.

Tragici Ministrorum casus. Bellum Mantuanum. Trevirensis captus. Bellum Catalaunense, Italicum, Belgicum. Defectio Lusitaniæ, seditio Neapol. &c.

Sexto decimo ætatis anno Regimen tot provinciarum auspicatus, aulæ Ministros, Regum gratia & potentia sua abusos, ad pœnam vocavit: *Offunæ Ducem*, & Rodericum *Calderonium*: illum quidem, quod Prorex Siciliæ feroci severitate res Neapolitanas in discrimen adduxisset, carceri mancipatum, ut per otium animi impetus frangat: hunc vero, a Philippo III ex humili fortuna ad summam dignitatem evectum, atque gemini homicidii postulatum, sive veris criminibus, sive invidia laboraret, securi percussum. **Calderonius.** **Ministri puniti.**

Accessit tertius, Dux *Lermæus*, qui ipsum Regem Philippum III regere videbatur, ex aula is pulsus, purpuræ, quam ad sui tutelam a Pontifice petierat, debuit, ne acerbius in eum animadverteretur. In ejus locum assumptus Casparus Guzmannus Comes *Olivarius*.

Eo Ministro felicia erant Philippi IV initia; nam in Africa ad Mamoram fluvium valido monumento erecto, Marochii Regem illius obsidionem solvere coëgit: cum autem classis, eo transmissa, rediret, triginta tres naves Batavicas, mercibus onustas, finito jam induciarum tempore, in freto Gaditano aut demersit, aut suæ potestatis fecit. Nec minus secundam se fortuna præbuit, dum Batavi Molucis Insulis Hispanorum & Lusitanorum armis depulsi sunt; & in Brasilia Portu omnium sanctorum: prout etiam, cum Spinola in Belgio Bredam, a Batavis abreptam, magno licet impendio ad Regem reduxit. **Olivarius** **Felix.**

Ad

At reliqua Philippi tempora minus, quam prima, erant prospera. Primæ ruinæ ab elementis; nam Iberus 1625 tantopere se effudit, ut Cæsaraugustam, reliquamque Arragoniam pene demergeret. Nec minus damni Formesius amnis Salmanticæ in Legionis regno intulit.

In Calabria & Apulia terræ motus continuis septem diebus urbes & oppida vehementer concusserant. Accessit insolitus Vesuvii furor, qui ignitas undas aliamque pestem tanto impetu evomuit, ut Nolam civitatem, Amalphitanam, aliasque confines regiones obrueret: eo tamen emolumento, ut, dum corpora sterneret, animas erigeret.

Versio fortunæ.

Sed multo plus cladis ab hominibus acceptum, bellis videlicet assiduis, & provinciarum defectione. Et bellum quidem Italicum, præter sumptus, minus damni attulit. Ortum illud est rursus propter Ducatum Mantuanum, & Montisferratensem. Quippe defuncto 1627 Vincentio II Carolus Gonzaga, Dux Nivernensis (cujus pater ducta Nivernensi in Galliam domicilium transtulerat) ope Gallorum utrumque Ducatum, ceu proximus agnatus, occupavit. Quia autem solitam inaugurationem in hæc Imperii feuda a Cæsare non acceperat, neque ditiones in manus ejusdem deponere volebat, Imperator cum Hispano se opponebat. Adhæc tres alii erant competitores, Dux Guastallæ, Margaritha, Lotharingiæ Ducis vidua, Vincentii defuncti soror, Dux Sabaudiæ, qui Ducatum Montisferrati rursus postulabat, junctis cum Cæsare & Hispano armis. (1628.)

Bellum Mantuanum.

Itaque Consalvus Corduba, Mediolani Gubernator, cum Sabaudo Montisferratum invadit: captisque reliquis locis Casalim oppugnavit, sed irrito conatu.

Anno sequenti (1629) Ludovicus XIII domita Rupella in Sabaudiam & Pedemontium irruens, ad pacem Ducem adegit. Cæsar autem, Colalto, Aldringero, & Gallasso ducibus, exercitum, ad Lindaviam lustratum, per Rhætiam in Italiam misit, totumque agrum Mantuanum (urbe principe excepta) occupavit: Spinola, quem amoto Cordubæ Rex Philippus in Præfectura Mediolanensi surrogarat, Casalim interea rursus incassum tentante (anno 1629)

Pax.

Proximo dein anno Astu expugnata a Cæsareis Mantua, Casalis vero strenue defensa a Torasio, Ambrosio Spinolæ, summo illi Duci, tædium & mortem attulit. Cum autem propinqui jam adeo essent adversi exercitus, ut res prælium spectare videretur, itum,

Pen-

Pontifice per Mazzarinum annitente, in pacis leges: Nivernensis veniam a Cæsare precatus, ditionem Mantuanam & Montisferratensem reciperet: Sabaudo redderentur sua, deductis inde Gallicis præsidiis: pars nulla alterius hostibus, aut perduellibus assistat: Rhœtiæ claustra in pristinum statum reponantur.

Quamvis autem hæc pax in Comitiis Ratisbonensibus fuerit consummata ac confirmata; non amplius tamen quinquennio tenuit; siquidem anno 1635 magno rei Catholicæ malo erupit bellum Gallo-Hispanicum: cujus gentis culpa, DEUS novit, altera odium in alteram rejiciente. Proxima Gallis causa, Elector Trevirensis socius, alieno sane tempore, dum Sueci ac Protestantes Germaniam cladibus miscebant, a Ferdinando Cardinale Hispano in custodiam abreptus. **Trevirensis captus.**

Missi illico in Belgium Franci, Castillionæo & Berzæo ductoribus: quorum conjunctionem cum Batavis dum Princeps Thomas Sabaudus, a Gallis ad Hispanos transgressus, impedire nititur, ad *Aveinum* magna clade affectus est, 4000 Hispanorum cæsis, 500 captis, tormentis, signis, bellico apparatu plurimo, amissis. At Batavus, premente jam tum Gallici nominis invidia, florentissimum exercitum, sibi junctum, fame & miseriis perdidit. **Initia belli Hispano-Gallici in Belgio.**

Anno sequenti Ferdinandus Cardinalis Belgarum Gubernator, intercepta Ciapella, Castelleto & Corbeja, totam pene Picardiam subruit, sparso Lutetiam usque per Joannem Werthium metu.

Condæus, collecto apud Narbonam exercitu, in Catalauniam movit, ubi jacta jam erant seditionis semina. Sed necdum ad eam maturitatem pervenerant, ut Galli fructum inde possent metere.

Flagrabat tum in Italia bellum Sabaudicum, ea maxime causa, quod Victor Amadeus I tutelam filiorum suorum ad conjugem suam Christinam, Ludovici XIII sororem, detulerit, præteritis fratribus suis, Mauritio Cardinale, & Thoma Principe Carignano, qui ad se, ceu proximos agnatos, curam Caroli Emmanuelis nepotis, exclusa testamentaria tutela, pertinere arbitrabantur. Ventum ad arma: Principum causam Hispanus, viduæ sororis Gallus juvabat. Gubernator Mediolani Leganesius in Pedemontio plures urbes intercepit, Thomas Princeps Juream, Nicæam, & ipsum Taurinum, faventibus oppidanis, pyloclastro reclusum. (1638) **In Italia ob tutelam.**

At Rex Franciæ cum valido exercitu in Italiam misit Harcourium, qui Gubernatorem Mediolanensem, *Casalim* obsidentem, magna clade profligavit, omni castrensi apparatu exutum, **Pugna ad Casalim.**

Taurinum captum.

cæsis dein aliquoties Hispanis, atque *Taurino* expugnato, solenni pompa reductam viduam tutricem constituit, eadem fortuna Castilioneus Attrebatum, principem Artesiæ urbem Francis adjecit. (1639)

Belgium.

Batavi quoque, quamvis aliquoties victi, magna tamen damna Hispanis intulerunt, classe intercepta, Fernambuco in Brasilia, Sylva Ducis, Arce Schenckia, Trajecto ad Mosam, Breda, quam Spinola tantis impendiis reduxerat, in Belgio occupatis.

Cataloniæ & Lusitani defectio.

Sed longe funestissimus Hispaniæ fuit annus 1640, quo domesticis scissa dissidiis, dimidium velut sui amisit, *Catalaunia* & *Lusitania* abstractis. Catalauni tributorum magnitudinem, militum contubernia, privilegia violata, surdam ad clamores suos Aulam querebantur. Correptis proin armis totam provinciam tumultu complent. Regia præsidia expulsa, Prorex interemptus, Proceres alii regiarum partium aut necati, aut bonis exuti in exilium ejecti; ærarium quoque Regium direptum; imploratus Rex Franciæ, ejus filius, Dux Andegavensis, trimus tunc infans electus Princeps: recepta Barcino totaque provincia in fidem ac patrocinium.

Secuta exemplum Lusitania, & quidem eodem ferme tempore in Europa, India, Africa, & Brasilia, miro consensu & conspiratione, de qua nihil Hispanis antea innotuerat, res tota est acta. Olyssipone Regium palatium, prætorianis cæsis, mox occupatum, Vasconcellus, Ministrorum primus interemptus, Margaretha Sabauda, Francisci Mantuæ Ducis vidua, quæ pro Rege Philippo Lusitaniæ Regno præerat, ad fines regni deportata, electus in Regem Joannes Dux Bragantinus. Ex tot amplissimis provinciis sola Septa in Africa, quæ Hispanum Præfectum habebat, Hispanis mansit. Ut autem novum Regem Lusitani tueri possent, auxilia bellique apparatum prolixe a Gallis Batavisque, haud mediocriter tanta Hispaniæ diminutione lætis, acceperunt.

Olivarius infelix.

Culpa tantæ defectionis conjiciebatur in Comitem *Olivæ*, qui regnum manu versabat; & in *Castellanos Proceres*, arrogantius, quam genius ferret, in Lusitanos dominantes. Motus tum quidem loco Olivarius, Ludovico *Harao* substituto. Sed serum erat emplastrum.

Seditio Neapol.

Imo necdum ruinarum satis: quasi omnes gentes in Hispaniæ perniciem conjurassent; nam, profligato in Catalaunia Hispano exercitu, Perpiniano fame ad deditionem compulso, compluribus in Belgio tum a Gallis, tum Batavis, urbibus abreptis, anno 1647 orta est *Neapolitana seditio* & Sicula, & hæc quidem Panormi ob panis

panis caritatem adversus Proregem concitata, facilius sedata est. Illa vero, multo gravissima, prope erat, ut Regnum quoque Neapolitanum ab Hispania resecaret.

Occasionem dedit novum vectigal, minutis rebus, pomis & oleribus impositum; auctor vero erat *Aniellus* quidam, sive Masaniellus, infima de sorte homo vilissimus; audax tamen & lingua promptus, quem multitudo suum velut Regem constituit. Eo ductore ultra centum hominum millia, armis arreptis, per urbem amplissimam discurrebant, eversisque, in quibus vectigalia exigebantur, tabernis, ac publicanorum ædibus, Proregem Magnatesque ingenti terrore complebant. **Aniellus.**

Archiepiscopus cum venerabili Sacramento progressus quietem ab incondita multitudine rogavit, quam non alia conditione concessuram ferociter respondit, nisi confirmatis, quæ Ferdinandus Catholicus & Carolus V concessissent, privilegiis, tributa, annonæ imposita, omnino abolerentur, gensque Neapolitana mitius more Majorum haberetur.

Prorex, ne se ipsum regnumque præsentissimo discrimini exponeret, prolixe omnia est pollicitus. Quare Masaniellus, qui, quod sane mirum, pro nutu versabat multitudinem, severe edicit, ut quiete ac modeste se gerant. Arma tamen retineri voluit, donec privilegiorum confirmatio & plena amnestia a Rege adveniret.

Quamvis autem homo iste inquies, ob turbatum curis & vigiliis caput, in delirium lapsus, a quatuor Nobilibus fuerat interemptus, necdum tamen tumultus conquievit, sed plebs armata postulatis suis insistebat. Contra vero Nobiles, ad quos non modica vectigalium portio defluebat, resumpto spiritu, clientelas suas obibant, atque Proregem hortabantur, ne insolenti plebi cederet, plura petituræ, si timidum & indulgentem cerneret.

Atque ita res in civile bellum abiit; plebs urbem, Prorex cum Nobilitate arcem ac portum occupabat. Cum autem populo dux deesset, submissus e Gallia *Guisius*, magno cum applausu fuit exceptus. At subeunte paulatim belli tædio, obsequium erga Regem rediit. Dux Guisius vero e fuga retractus, in manus Hispanorum incidit. **Guisius captus.**

Rex Philippus IV vehementer equidem contendit, ut Pacis Westphalicæ socius admitteretur, sed Gallorum artibus exclusus, inita cum Fœderatis Belgii Ordinibus transactione, liberam Rempublicam, ab Hispana subjectione manumissam declaravit, cum jure, libere utendi navigatione & commerciis: bellum vero cum

Francia, cui & Anglia accessit, prosequi coactus est, iniquiori tamen plerumque fortuna.

Cum igitur, post tantas provinciarum secessiones, intestinos tumultus, Ministrorum non optimas artes, tot undique hostibus, in Italia, Belgio, Catalaunia, India, Lusitania, infestis, imparem se cerneret, pacem tandem Pyrenæam anno 1659 cum Francia composuit, Mazarino Cardinale & Ludovico de Haro in Insula Vidosi amnis ad Regni utriusque confinia congressis. Firmari visa est ea pax nuptiis Ludovici XIV cum Maria Theresia, Philippi filia, sed nova inde (licet paternæ hæreditati jurique in Hispanas ditiones renuntiarit) bellorum seges enascetur.

§. 2.

Pax Pyrenæa.

12. Post 24 annorum Hispaniam inter Galliamque atrox bellum, subventum tandem fessis Europæ rebus, revocata pace, tamdiu exule. Et primum quidem, annitentibus Moguntino & Coloniensi Electoribus, semestres induciæ, postmodum prorogatæ, placuerant; dein vero ad ipsum pacis opus deventum.

Locus delectus est in Galliæ Hispaniæque finibus Vidosi fluminis insula, quæ *Phasiana* dicebatur. Constructæ ibidem geminæ ædes, quas media aula committebat, ducta per medium aulæ linea, ceu termino, quo Mazarinus & Ludovicus Mendozius Comes de Haro, plena cum potestate Regum Legati, sibi utrinque obvii, congrederentur.

Sessionibus 24 capita pacis 124 condita. Prolixum nimium foret, omnia in hoc opere *in extenso*, ut loquimur, apponere. Juvat igitur epitomen extrahere.

Amnestia 1 Inter Christianissimum & Catholicum Regem, avunculum & nepotem, eorumque successores pax esto perpetua, atque sincera amicitia, cum plena amnestia, dissidiorum radicibus stirpitus evulsis: ac proin etiam commercia gentem inter utramque libera sunto.

2 Lusitania hac pace non comprehendatur, nisi ad Hispanum redierit: neque Gallus ulla arma aut apparatum bellicum ad eam devehat.

Nuptiæ. 3 Hispaniarum Regis primogenita Maria Theresia Ludovico XIV

XIV nubat, iis pactis dotalibus, quæ speciali libello sunt contenta: inter quæ est renuntiatio successionis Hispanicæ.

4 Regi Galliæ relinquitur in *Artesia* Attrebatum, Lillerium, Lentium, Hesdinum, Tereona, Fanum Pauli: in *Flandria* Gravelinga, muniti aggeres, Allovinum, Burburgum: in *Hannonia* Landrecium, Quercetum: in *Luxemburgicis* Theonis villa, Mommedium, Damvillerium, Ivodium, Chavantium, Marvilla: in *Gallia* Rocrojum seu Rupes Regia, Castelletum, Lincampium: ad *Pyrenæos Montes* Ruscinonensis, & Confluentinus Comitatus: In *Germania* Superior & Inferior Alsatia, cum Suntgovia, Comitatu Ferretensi, & Brisaco, prout per pacem Monasteriensem sunt cessa. **Gallus retinet.**

5 Contra vero Gallus Hispano restituit in *Belgio* Ipras, Aldenardam, Duxmudam, Furnam, Menenium, Cominæum: *In Italia* Valentiam, & Mortaram: *In Sequanis*, Juxum, Bleteranas, S. Amoris oppidum, & quidquid in Burgundiæ Comitatu occupaverat. In *Hispaniæ* finibus portus maritimos, Rosas, Urgellas, Comitatum Cerdanum, cum Puicerda, Belvero &c. **Restituit.**

6 Carolus *Lotharingiæ* Dux, nuper e captivitate dimissus, ab Hispano recipitur in gratiam, & in Ducatum suum restituitur, sed ea lege, ut Nancei munimenta diruat, litterisque publicis contestetur, se Ducatum Claromontanum & Barrensem, Stenæam, Jametium, Marvillam, & Mojenvicum, Galliæ Regi ultro ac merito permisisse, ut in ejusdem ditionem concedant. **Lotharingus.**

7 Volebat omnino Hispanus, ut Ludovicus Borbonius, Princeps *Condæus*, a Gallo in gratiam receptus, ex integro restituatur. Sed petiit Gallus, ut prius humiliter veniam roget, & se suaque clementiæ Regis permittat. Significandum igitur Mazarino (quem summopere oderat) curavit, dolere se, quod contra Regem suum arma gesserit: non malevolo in Regem animo, sed temporum iniquitati, & perturbationi id esse tribuendum: victurum se deinceps in fideli obsequio Regis, modo delictorum veniam sibi concedere dignetur. **Condæus.**

Sancitum igitur hoc tractatu, ut in gratiam recipiendus arma ponat, milites suos Sacramento solvat, eo modo, quo Regi Christianissimo placuerit. Præstitit hoc Princeps, & misso deprecatore, se & omnia sua ejusdem clementiæ subjecit. Rex vero Hispaniæ, cautum per omnia volens Condæo, a quo in hoc bello tanta beneficia acceperat, pro plena illius indemnitate muneris aliquid obtulit. At nihil eo nomine petiit Gallus, nisi, ut Philippo

Wilhelmo, Duci Neoburgico, Juliacum restituatur, abducto inde Hispano præsidio.

Sabaudus. 8 Sabaudiæ Dux Carolus Emmanuel II hac pace fruatur. Hispanus ei Vercellas, & Cencium restituat, nec fraudi illi sit, quod Galliæ partes fuerit amplexus. Ejus discordiæ cum Mantuano & Mutinæ Duce utriusque Regis opera componuntor. Alphonso Mutinæ Duci Hispanus Corregium restituat. Rogeturque summus Pontifex, ut Controversiæ circa Valles Comaclenses, Castrum & Rossilionem componantur. Monæci Principi bona sua in Ducatu Mediolanensi & Regno Neapolis restituantur.

Helveti. 9 Ne ignis, sub cinere latens, Helvetos inter Catholicos & Protestantes rursus erumpat, utriusque Regis opera concordia restituatur: uti etiam in Valle Telina.

Pax Vervina. 10 Omnes captivi dimittantur liberi, solutis tamen debitis contractis. Pax *Vervina* in omnibus observetur, in quibus hic ei non est expresse derogatum; &, si quid necdum esset impletum, adhuc impleatur.

11 Rex Christianissimus pacis hujus, si velint accedere, participes facit, summum Pontificem, S. R. I. Electores & Principes, ad pacis Westphalicæ observationem secum obligatos, nominatim Electores, Moguntinum, Coloniensem, Heidelbergensem, Ducem Neoburgicum, Regem Sueciæ, ceu Ducem Bremæ & Verdæ, Luneburgicos, Hassos, Venetos, Helvetos, omnesque Reges & Principes, qui voluerint.

Rex Catholicus vero pacis communionem & consortium offert summo Pontifici, Imperatori Romano, omnibus Archiducibus Austriis, & cunctis Regibus, Principibus, & Ordinibus, in pace Vervinensi jam nominatis, & insuper fœderatis Belgis, atque Guastallæ Regulo. *Actum 7 Novemb. 1659.*

Observatio.

13. Ad 1. *Pax esto perpetua.* Hæc perpetuitas fuit sex annorum.

Ad 2. *Lusitania &c.* hæc anno 1640 ab Hispaniæ dominatione recesserat, electo sibi Rege Bragantina ex stirpe Duce, qui Joannes IV est dictus. Unde Hispaniæ adhuc bellum erat cum Lusitanis.

Ad 3. Dum Philippus IV primogenitam suam dedit Ludovico, Galliæ Regi, secundo genitam vero Leopoldo Cæsari reliquit, videtur

detur non admodum multam rationem habuiſſe Domus ſuæ Auſtriacæ. Renuntiationem autem ejusmodi & jure invalidam eſſe, & poſteris non præjudicare, Galli dixerunt.

Ad 4. Rex Hiſpaniæ tam difficiles conditiones iniit; quia compulſus erat bello Gallico, Anglico, Luſitanico, & Italico.

Ad 5. Gallia in hoc & ſequentibus bellis tam multa occupavit, ut ſemper haberet, quod reſtitueret, & quod retineret.

Ad 6. Carolus III Lotharingiæ Dux, nec ſatis providus, nec ſatis conſtans, dum modo Hiſpanis, modo Gallis adhæſit, apud utrosque impegit: minime autem Domui ſuæ conſuluit. Contra ea autem, quæ hic de Lotharingia erant inſerta, publice eſt proteſtatus.

Ad 7. Ægre adducebatur Rex Galliæ, ut Condæum reciperet, a quo tot clades acceperat; ſed Hiſpania nec volebat, nec honeſte poterat pacem facere, eo non plene reſtituto: reconciliatio autem tanti, tantorumque ſpirituum Principis, qui inter arma ferociæ militari atque victoriis inſueverat, eſt memorabilis. Aquis Sextiis adductus ad Regem, atque in genua provolutus, demiſſo corporis ſitu, geſtu, & oratione humillime veniam eſt precatus, omnem fidem in futurum pollicitus. Rex proſtratum elevans gratiæ ſecurum eſſe juſſit. Redditaque eſt ei Burgundiæ Præfectura cum omnibus ditionibus & bonis.

Ad 8. Cum anno 1637 obiiſſet Victor Amadæus I, reliquit duos pupillos ſub tutela matris Chriſtinæ, quæ erat Ludovici XIII ſoror. At vero tutelam ſibi vendicabant armis Mauritius & Thomas, pupillorum patrui. Favit illis Hiſpanus, Gallus vero ſorori & nepotibus: unde Sabaudia involuta eſt bello Hiſpano-Gallico.

Alphonſus quoque Mutinenſis ſequebatur cauſam Galliæ, imo in Italia bello præfuit, ſuorum & Gallorum adverſus Hiſpanos Ductor.

Ad 9. Inter Catholicos & Proteſtantes Helvetiæ Cantones grave bellum eruperat, cæſique prælio Villmergenſi anno 1656 a Catholicis quinque Cantonibus ſunt Proteſtantes. Pax tum quidem coaluit: ſed plena hujus, invictæ antehac, gentis concordia non rediit, nec redibit facile, donec avita fides reducta animos & vires vinculo antiquo colliget. Hinc illa Regum ſollicitudo.

Ad 10. Poſt pacem *Cameracenſem*, inter Philippum II & Henricum II anno 1559 concluſam, centum anni lapſi fuerant usque ad hanc *Pyrenæam*, anno 1659 initam. Interea vero anno 1598 inter Henricum IV & Philippum II ultimo vitæ anno ſancita fuerat

rat pax *Vervina*, Vernini nempe, ignobili antea Picardiæ oppido; quæ pax hic confirmatur; & cum in Vervina Cameracensis fuerit confirmata, etiam ista hic censetur confirmata.

Ad 11. Ex hoc patet, Regem Christianissimum & Catholicum pro tota quodammodo Europa pacem fecisse: & utinam ea fuisset perpetua, atque bellum in Thraciam concordibus animis & viribus conversum. Sed Christiani nominis probro, quod canit ille, bella geri placuit, nullos habitura triumphos.

Harosius legatus, postquam in Hispaniam redierat, magna ubique gratulatione Regisque adeo lætitia fuit exceptus, non, quod pinguem admodum pacem retulisset, cum tot urbes ditionesque amittendæ fuerint, sed quod Hispania, exhausto prope, tam diuturno, tamque gravi bello, ærario ac milite, potentissimum hostem a cervicibus removisset, ac proin, quod contra Lusitanos Anglosque supererat belli, tanto expiditius geri posset.

Missus illico a Rege Romam ad Alexandrum VII summum Pontificem legatus Poncius, quem 150 currus extra urbem exceptum deduxerunt; exultavit gaudio sanctus Pater totaque Roma, quod duos inter potentissimos Ecclesiæ filios exoptata tamdiu amicitia sit restaurata.

Obitus Philippi IV.

Obiit Philippus IV pientissime anno 1665, regni 44, ætatis 60. Ex prima conjuge Isabella, Ludovici XIII sorore, genuit Balthasarem, (qui anno 1646 obiit, ætatis 17, Mariæ Annæ Ferdinandi III Cæsaris filiæ desponsus) item Mariam Theresiam, Ludovico XIV, quod diximus, nuptam: ex secunda vero conjuge Maria Anna, Ferdinandi III Cæsaris filia, Margaretham Theresiam, Leopoldo Imperatori junctam, & Carolum II, quem successorem habuit. Natus quoque illi est Joannes ab Austria ex impari thoro, qui Belgii postea Præfecturam gessit.

ARTI-

ARTICULUS III.

Status Hispaniæ sub Carolo II.

§. I.

Bellum Belgicum ob Jus Revolutionis. Pax Lusit. & Aquisgran. Nitardi fata, & Joan. Aust. Seditio Messinensis. Bellum Holland. Reunionum, Catalaunicum. Tristis Hispaniæ facies. 14

Infirmitas. Quatuor necdum annos impleverat Carolus, cum sub tutela matris Mariæ Annæ, prout testamento pater Philippus caverat, Regno potitus est, tam imbecilli atque infirma valetudine, ut decimo ætatis anno vixdum pedes posset incedere: tenuitque, quoad vixit, virium debilitas, quæ spem longioris vitæ atque fœcunditatis pene adimeret; timore perculsa Hispania, & exspectatione suspensa, quo tandem vacillans Monarchia, tam debili fulcro nixa, inclinaret.

Hostes externi. Nec ab hostibus externis tam teneræ & innocuæ ætati parcitum. Fervebat adhuc bellum Lusitanicum; in quod tredecim quot annis milliones ab exhausto tot bellis ærario erat expendendum. Sed major vis hostilis, unde minime timebatur, incubuit. Tot cognati sanguinis, tamque arctis affinitatis vinculis adstricta erat Francia, ut, siquis impetus ex adverso incurreret, in defensionem insontis pupilli accursura crederetur.

Bellum. Sed aliud suasit ratio status. Jam altero post mortem Regis Philippi anno (1667) grave bellum subito illatum Belgio, nec opinanti, nec parato. Interceptæ complures urbes, subacto Burgundiæ comitatu. Causam ac titulum bello dedit, quod pacem in ævum firmaturum credebatur, connubium Ludovici XIV cum Maria Theresia, ex priori Philippi IV conjuge nata. **Ex jure devolutionis.**

Id quippe juris aut consuetudinis habent aliquot Belgii provinciæ, ut primi matrimonii liberi iis, qui ex secundo nascuntur, hæreditatem præripiant (quod jus *Devolutionis* Belgæ appellant)

Hoc jus privatorum ad Regum quoque patrimonia extendebant Galli, Mariam Thereſiam Carolo fratri, ex ſecundis nuptiis genito, potiorem aſſerentes: renuntiationem vero, qua ſe abdicarit, Gentium ac naturæ juribus repugnantem, inanem fuiſſe & vacuam: id quod Juris communis Cæſarei legibus confirmabant.

Pax Lusitana. Gravi igitur hoc bello appetita Hiſpania, pacem cum Luſitania inire, eamque liberum Regnum, prout ante conjunctionem cum Hiſpania fuerat, recognoſcere coacta eſt, reſtitutis utrinque omnibus, quæ poſſederant, antequam coaleſcerent, Septa duntaxat (*Ceuta*) in Africa Hiſpanis relicta.

Aquisgranensis. Cum triplex dein fœdus, Anglos inter, Suecos, & Batavos, in defenſionem Belgii cuderetur, inita fuit cum Gallis *Pax Aquisgranenſis:* qua illis relictæ ſunt urbes, quas in Belgio occupaverant, Burgundia vero Hiſpanis reſtituta. (anno 1668)

Eodem anno Emmanuel *Mendoza* Sardiniæ Prorex, dum orta ſeditione Calaritanam urbem obambulat, plumbea glande percuſſus interiit. Evocata Neapoli claſſis ſedato tumultu, defectionem compreſſit; ſumpta de auctoribus pœna.

Tumultuatum in ipſa quoque Hiſpania, & quidem a Regni Proceribus aliquot, Joanne Auſtriaco maxime. Cauſam ſuggeſſit ambitio & invidia; dum Regina, pro filio Regni Moderatrix, uſa

Nitardus. eſt conſiliis & opera Everardi *Nitardi*, e Societate Jeſu ſacerdotis, quem a ſacris confeſſionibus habebat, atque ad ſummi Inquiſitoris dignitatem primum, inde vero ad præcipuam Regni adminiſtrationem admovit.

Joan. Auſtr. Neque propterea obſcurum jam murmur ſerpſit, ſed ad ſeditionem & tumultum res ſpectabat. Regina non ſtatim cedendum rata, *Joannem Auſtriacum*, factionis caput, ut amoveret, auro

Contin. Brietii. & milite inſtructum, ad Belgii Gubernationem denuo miſit. At ille accepta pecunia, provinciam recuſavit, atque in exilium ſuum reverſus eſt. Cum autem non deſineret diſcordiæ ſemina jacere, in carcerem conjici juſſus eſt. Verum is fuga in Arragoniam evaſit, conductisque trecentis equitibus Madritum redit, atque Nitardum ejici armatus poſtulat.

Regina, eo tumultum provectum cernens, ut timendum eſſet Galliæ exemplum; cujus Principes, Richelii, ac Mazarini potentiam non ferentes, civile bellum movebant, in Nitardi exauctorationem tandem conſenſit, non ante tamen, quam ad Romanam purpuram deſtinatum videret, a ſe dimiſit, Archiepiſcopi Edeſſeni, & Hiſpani Oratoris poſtea dignitate auctum.

Sub-

Sublato prætextu necdum quies; dum Austriacus ponere arma detrectaret, ni collata sibi Arragonii Regni Præfectura, omnia in singulis provinciis, quæ ad coronam illam olim spectabant, Vicaria Regis authoritate pleno jure administranda committerentur. Quæ postulata, quantumvis gravia & iniqua, ad fatiscentis alioquin Monarchiæ ruinam avertendam, concedi oportuit. (anno 1669.)

Præter Æthnæ & Vesuvii insolitos ructus, illataque utrique Siciliæ gravia damna, orta est eodem anno vehemens pariter seditio civitatis Messinensis, longiori jam tempore præparata. Senatus Urbanus detrectabat obsequium, totaque civitas, conspiratione inita, privilegiorum obtentu, in plenam se libertatem asserere moliebatur, juramento se obstringente populo, nulli decreto se pariturum, nisi a civitate prius esset approbatum: eoque perduellionis deventum, ut Regios Ministros, pervicaciæ obsistere ausos, velut ostracismo proscriberent, aut carceribus mancipa-rent. Seditio Messinensis.

Sequenti dein anno (1670) recruduit tumultus ob annonæ caritatem. Plures Senatorum & Nobilium domus & palatia a furente multitudine in cineres redactæ, quod crederent, avaro questu rem frumentariam alio diverti. Usus est ea occasione in rem suam Regius armorum Præfectus, atque plebem (quæ nuper cum senatu Urbano in seditionem conspiraverat) adversus Nobiles & Senatores fovit, pluresque eorum proscripsit. Finem tandem discordiis imposuit Principis Lignii, Siciliæ Proregis, Panormo Messinam adventus, qui larga frumenti copia advecta, exauthorato Præfecto, revocatisque, quos exulare jusserat, Nobilibus urbem ad obsequium reduxit. (1670)

Pax Aquisgranensis brevem ætatem tulit; namque Rex Galliæ anno 1672 fulminis instar Fœderatas Belgii provincias victoriis est emensus.

Hispani, pace licet indigerent, otiosi tamen spectare non poterant vicina Batavorum incendia, suis etiam tectis metuentes. Bellum Hollandicum.

Et quidem in Catalaunia, quo bellum pariter pervaserat, satis feliciter pugnabant Hispani, bis victo Schombergio. Et profligari omnino poterant Galli, nisi Messinensis defectio militem in Siciliam abstraxisset.

Urbs illa superioribus jam, quod diximus, annis in varias seditiones eruperat; tandem vero anno 1674 jugo Hispano omnino excusso, Franciæ Regi se subjecit. Misso is cum classe & com-

meatu Vivonio duce, Messinenses suam in tutelam recepit. Sed cum cibaria carius vænirent, & Galli cum mulieribus familiarius versarentur, variis insidiis appetiti, urbem denique reliquerunt, traductis Massiliam 400 familiis, quæ veniam ab Hispanis se obtenturas desperaverant. Sed Rex Galliæ pace composita omnes in exilium misit, tota Gallia ejectas, ea vel causa vel prætextu, quod portum Massiliensem prodere molitæ essent.

In Belgio arctiores in annos singulos res Hispanorum fiebant, prædominante Gallica potentia, Burgundia, Limburgo, Cameraco, Valencenis, Gandavo, Ipris, Lovania, aliisque urbibus potita.

Et sane dignus miseratione tunc erat status Hispaniæ, jam non amplius, uti olim, potentis, opulentæ, formidandæ, & velut orbis utriusque dominæ, sed infirmæ, accisæ, & cum morbis suis luctantis.

Rex puer erat semivivus, aut potius simulacrum Regis; Aula factionibus mixta; Regina mater Regis & tutrix clavo dejecta, Toletum secessit: Joannes Austriacus gubernaculo fluctuantis hiantisque naviculæ admotus: Regis patrimonium bellis exhaustum, & creditoribus magnam partem oppignoratum. Quæ restabant vectigalia, quinquennio etiam anticipare necessum erat: Neapolis reditus, Messinæ rebellio absumebat: Mediolanum, duos olim milliones ducibus pendere solitum, totidem nunc ex Hispania repetebat, ad paucula præsidia, Togatorum & Sagatorum greges alendos. Ruscinonense & Catalaunicum bellum ex propinquo incumbebat gravius: neque ex Hispania, tot regna complectente, tantum virium colligi poterat, ut duodecim Gallorum millia Puicerda abigerentur.

Wagn.

Status Hisp.

Porro Belgium, tot hostibus expositum, nervos ipsos Monarchiæ incidebat: nec semel in senatu actum de eo deferendo, aut cum Ruscinone commutando. Visum tamen, Europæ & ipsius etiam Hispaniæ bono, immensis licet sumptibus, conservandum; prorupto etenim hoc aggere exundaturam Galliam in omnium perniciem.

Insanabilem autem tunc Hispaniæ morbum fecit, quod corpus, grande adhuc, spiritu languido animabatur. Inde tam inconstans regimen, perniciosa aulæ bella, Procerum collisiones, privatæque magis rei quam publicæ studium.

His

His causis Hispani, quantumvis duram, necessariam tamen pacem ducebant, palam contestati, a Batavorum rationibus, qui mercaturæ desiderio in pacem ultro rapiebantur, suas se non divisuros.

Cumque Hollandi pacem jam præcipitassent, secuti sunt Hispani: amissa Burgundia, Cameracum, Valencenæ, Ipræ, Tornacum, Aria, Audomarum.

Pace Neomagensi composita, Carolus II Rex duxit in conjugem Mariam Aloysiam, Philippi Ducis Aurelianensis filiam.

Sed neque hoc vinculum colligatam diu tenuit amicitiam; siquidem Ludovicus Rex, procuso Reunionum systemate, alios inter, Carolum Hispaniæ Regem citavit, ut ratione Chiniensis comitatus homagium præstet; secus fore, ut a Camera Metensi privatus illo pronuntietur. Cumque citatio negligeretur, Chiniacum a Bissio est interceptum. (1681.) **Bellum Reunionum.**

Actum tum quidem Cortracensi in congressu de prætensis Ludovici juribus, sed cum conveniri non posset, per Humerium Cortracum & Düxmudam Gallus occupavit, (1683) sequenti vero anno Luxemburgum. Gerunda autem in Hispania, depulsis Gallis, obsidione est liberata.

Successere induciæ, quæ *Vicennales* esse debuerant; sed tantum erant quinquennes; nam anno 1689 Rex Ludovicus bellum Hispanis per fecialem indixit, quod polliceri nollent, se nulli fore Cæsari auxilio. Infremuit Mars illico in Belgio, Insubria, Catalaunia: & in hac quidem Camredonum a Gallis expugnatum, sed a Villermosio mox receptum. Compressa quoque Catalaunorum seditio. Barcino, quod non modo sceleris immunis, sed Regiis Ministris esset auxilio, privilegiis aucta. (1690) ***Briet. cont.***

Anno proximo Urgella periit, cum Barcinone & Alonaglobis ignivomis vehementer conquassatis. Cumque tot ruinæ iis vitio ferrentur, qui ad clavum rerum sedebant, suadente Lobkovitio, Cæsaris ad Carolum Oratore, Dux *Oropesa*, præcipuus Regni Administer, ex aula dimissus est. **Oropesa.**

Nec tamen meliori cursu ferebantur res Hispaniæ, sed armis Gallicis prævalentibus, fœderati anno 1697 ad pacem compulsi sunt. Restituta Hispanis Barcino cum reliqua Catalaunia, & Belgii urbibus.

Cæterum mortua anno 1689 in flore ætatis Maria Aloysia Aurelianensi, Carolus II 1690 sibi despondit Mariam Annam, Philip-

pi Wilhelmi Palatini Electoris filiam. Quod matrimonium, nisi fuisset sterile, gravissimis bellis & orbis revolutioni prævertisset.

§. 2.

Consilia de successore. Princeps Bavariæ destinatur hæres: sed moritur. Frigus inter Austr. & Hisp. partitionis tractatus. Cæsaris mens. Altera partitio.

15. Sed cum infirmitas Caroli Regis in dies magis ingravesceret, exspectatione suspensus erat orbis, quem tandem Hispania hæredem esset acceptura.

Susceperat Maximilianus Emmanuel Elector Bavariæ anno 1692 filium Josephum Ferdinandum ex Maria Antonia, filia Leopoldi Cæsaris, & Margarethæ, Caroli II sororis. Hunc hæredem futurum passim ominabantur. Et inclinabant eo Angliæ, Bataviæ, & ipsius etiam Hispaniæ studia: neque alienam se ostendit Francia, modo ne succedat Austria; adversus cujus potentiam rationes regni sui omni ope obfirmandas putabat.

Carolus Rex summam rerum primum matri, dein uxori permiserat. Erant illæ nominis Austriaci studiosissimæ, verum ex Senatu Regio, quem *statum consilium* appellant, plerique Proceres Bavaro Principi favebant, Ferdinandus *Portocarrerus* maxime, Cardinalis atque Toletanus Archiepiscopus, Senatus princeps, magnæ vir authoritatis, perpetuis a Regina simultatibus dissidens. Ejus cliens Aquilarius Arragoniæ Præses auditus proterve dicere, neminem probum Hispanum, salva religione, hæreditatem Archiduci adjudicare posse.

Portocarrero. *Wagn.*

Et invaluerat a longiori jam tempore frigus aliquod Austriam inter Germanam & Hispanam, quæ rationes suas antea ex integro conjunctas habuerant. Primæ offensionis ansa data, cum Ferdinandus III Monasteriensem cum Gallo pacem, necessitate compulsus, iniit, destituta Hispania, cum Gallis diu adhuc colluctante. Reddidit offensæ vices Philippus IV, dum Theresiam, primo loco natam, Ludovico XIV despondit. Nec omisit Galliæ, aulam inter utramque simultatis & dissensionis semina jacere, ut fructus suos inde metat.

Frigus inter Hisp. & Austr.

Mansfeldius equidem Cæsareus orator morum venustate & nativa quadam facundiæ elegantia eam in aula gratiam collegerat, ut

Consilia de successore.

ut frigescentia studia aliquantum calefaceret. Sed hæc ipsa res Procerum æmulationem ita accendit, ut Cæsar eum Viennam revocandum existimarit. Substitutus Lobkovitius, veterana vir prudentia, sed acriore ingenio, quam ut aulæ delicatæ, & in alias partes nimium aversæ, placeret.

Harrachio igitur ardua legationis provincia commissa, qui pro sua prudentia & agendi usu in id incumberet, ut Carolus Archidux scriberetur hæres, de eo in Hispaniam trajiciendo Rex decerneret, atque ut militaris res & ærarium, penitus ferme collapsa, restituerentur. Deliberaturum se Rex respondit. nec ante deliberandi, quam vivendi finem fecit, Proceribus nimium quantum obnoxius.

Conatu igitur illo de trajectu Archiducis aulicis Procerum artibus everso, Mediolani interim Præfecturam Cæsar eidem petit, iisdem conditionibus, quibus Alberto & Isabellæ Belgium olim commissum fuerat, proprietatis jure possidendam, donec mutatis rebus in Hispaniam solvat. Responsum a Senatu: Belgium quidem, cum spes adhuc esset, reducendi ad obsequium Batavos, in gratiam Alberti fuisse abdicatum; quod tamen nuper Bavaro, perpetuam gubernationem petenti, sit negatum. Aliam etiam esse Mediolani rationem. Hoc uno commeatu Hispanas inter se provincias jungi.

Venit interea Madritum Harcurius, orator Franciæ, qui spes Austriæ, alioquin vehementer jactatas, pene evertit. Denunciat præcise status consilio, seu Archidux seu copiæ Cæsareæ Hispaniæ fines attingerent, belli declarationem videri, quo ariete ad expugnandam gentem, belli apparatu vacuam, nihil validius. Auditus etiam interrogare; quid tandem monstri foret, si e Francia Regem peteret Hispania, qualem e Germania duobus ante sæculis petierat? Pro Francia jus militare, quique jus exequantur, centum præ foribus armatorum millia præsto fore. *Wagn.*

Harrachius, cum negotium tot implexum difficultatibus, & Reginam Harcurii artibus a se aversam cerneret, Cæsaris venia Madrito discessit, vaticinatus id, quod postea evenit; dormituram tamdiu Hispaniam, donec se Gallicam videat.

In Anglo-Batavos Europæ oculi erant defixi; nec dubitatum, minime commissuros, ut Francia, tam formidandæ jam potentiæ, tantis incrementis augeatur.

At contra exspectationem alia erat gentis utriusque facies. Batavi, mercaturæ suæ incubantes, tetraque belli imagine perculsi,

culſi, nec fœdere, nec beneficiorum recordatione, nec propriis periculis tangebantur, nec penſi habebant, Auſtriam dejici; quin Bavarum Regem, minus potentem, rationibus ſuis opportuniorem ducebant: a Galliæ incurſu interjectu Belgii Hiſpanici ſatis ſe tutos rati.

Guilielmus vero, Rex Angliæ, commutatus eſt adeo, ut, poſtquam diutina ſpe amicum Cæſarem ſuſpenderat, Bavaricas primum, Gallicas poſtremo partes ſit amplexus. Unde factum, ut ſecretum fœderis articulum, de evincenda Cæſaris in Hiſpania ſucceſſione, inſtaurare detrectaret, pace Risvicenſi præcipitata, & legionibus mox miſſione donatis.

Acceſſit Tallardi in Angliam legatio, viri ad miraculum facundi, qui aulicis artibus totum ſe in animum Regis infudit. Londini nullus erat Orator Hiſpanus, nec Madriti Anglus, utroque ob offenſionem revocato. Aurſpergius vero penitus ferme negligebatur.

Partitionis conſilia. Anno 1699 Rege Guilielmo in Hollandiam digreſſo, in ejus arce Loënſi a Gallis, Anglis, & Batavis concepta eſt tripartita Hiſpanæ Monarchiæ diviſio, Delphino aſſignata Neapolis, Sicilia, Sardinia, Hetruſci portus, Finarium, cum Cantabria ſeu Biſcaja: Archiduci Mediolanum, Bavaro Principi Hiſpania, cum reliquis provinciis, Regni adminiſtratione interim, dum adoleſceret, Electori attributa.

Summo ſilentio partitionis hujusce tractatus tegebatur initio. At ubi Madritenſi aulæ innotuit, graves in Hiſpanorum animis, qui omnem diviſionem horrebant, motus excitavit: moxque urgentibus Proceribus, Portocarrero maxime, qui Regem poſſidebat, & Oropeſa, ab exilio revocato. Rex teſtamento Joſephum Bavariæ Principem totius Monarchiæ hæredem ſcripſit, reclamante non ſolummodo Juniore Harrachio, qui patri in Legatione Hiſpanica ſucceſſerat, ſed etiam Harcurio, bellum comminante, ſi omnia Bavaro, nihil Franciæ tribueretur. Re ipſa ridebat Gallia, quod hac ratione Cæſarem ab hæreditate excluſum cerneret, & Europæ vires adverſum ſe ipſas committendas ſperaret.

Mors Bavariæ Princ. Omnia nihilominus ad trajiciendum in Hiſpaniam Principem Bavarum jam parabantur, perſonante gratulationibus aula Bruxellenſi, cum triſti morte extinguitur; (699) ſeptennium necdum egreſſus. Translatio Principis Bruxellas in tam tenera ætate valetudinem vitamque præcipitaſſe creditum.

Inopi-

Inopinatum hoc fatum vario per Europam affectu exceptum. Anglo-Batavi cum Hispanis telam suam intercisam dolebant. Summa autem luctus pars ad Electorem Parentem spectabat, qui & filio suavissimo se privatum, & Domum suam tantis accessionibus dejectam videbat.

Austria magno discrimine se defunctam credidit, nec dubitavit, omnium, præter Galliam, nationum oculos in Archiducem convertendos. Verum Guilielmus Angliæ Rex palam denuntiavit Cæsari, Anglos Batavosque Hispaniæ ergo nolle bellum gerere, Franciam contra jus suum haud dubie armis prosecuturam: ac proin fore, ut Galli Hispaniam, cui Cæsar nec classe nec milite possit succurrere, unius æstatis expeditione subigant. Id ne fiat, parendum necessitati, & hæreditatem amice dividendam. *Wagn.*

Graviter omnino Cæsar eam denuntiationem accepit, necdum eo desperationis deventum asserens, ut Galliæ armis consentientis Europæ viribus obsisti non possit: sibi quidem constitutum, confecta nunc pace Turcica, legiones veteranas omnes in Italiam & ad Rhenum deducere; Imperii Electores plerosque & circulos in fœdus secum ituros. Idem facturos alios Principes & Respublicas, si securitati suæ & Europæ æquilibrio consultum velint; neminem quippe latere, omne incrementum Galliæ cum omnium periculo esse conjunctum. Invisum præterea tantopere Hispanis divisionis nomen, ut totam potius Monarchiam in sinum Galliæ sint conjecturi. Id si contingeret, quid deinceps ad universalem dominatum defuturum? *Cæsaris consilia.*

At incassum hæc omnia. Famosi illi duumviri, Portlandus, Guilielmi Regis Minister primus, & Heinsius, *Pensionarius*, uti appellant, Hollandiæ, seu primus Minister provinciæ, & Procurator publicæ rei, ut bellum in præsens devitent, aliam longe rotam versabant. Denuntiant palam Cæsari, Franciæ Regem Navarram, Cantabriam, Neapolin, Siciliam, Sardiniam, Mediolanum, Belgium, Finariensem, & Hetruscos portus deposcere: Hispaniæ Regnum cum America Carolo Archiduci cesserum: curaturos tamen, ut de Belgio, Mediolano, & Navarra alia ineatur conventio. Duram quidem hanc esse partitionem, sed in præsens necessariam. Plus bello pretioso amissuram Austriam, quam amicis pactionibus. Esse Ludovico classem prævalidam, exercitus florentissimos, præstantes Duces, summam belli velut e Sphæræ centro opportunitatem. Lassatos bello, nuper primum finito, Europæ Principes, e quo superior omnibus Ludovicus excesserit. *Altera partitio.*

quid ergo Cæsar seorsim speraret, sine classe, sine sociis navalibus, bello tam diffuso per orbem terrarum, ut ab uno extremo ad alterum trajiciendæ forent legiones?

§. 3.

Cæsar Italiam & Belgium respicit. Cur Hispania debilis. Galliæ propositio: tertia partitio. Cæsaris indignatio. Hispaniæ consternatio.

16. *Wagn.* Tristis erat oratio, & deliberatio implexa, de re post homines natos maxima. Frustra opponebantur Domus Austriacæ jura, post obitum Principis Bavari, ut ferebant, non controversa. Frustra jurata fœdera, cum Anglo-Batavis inita, frustra ingestus Articulus secretus de conservanda Austriacis Monarchia Hispanica.

Igitur Cæsar, a sociis vix non in Gallica castra transgressis, desertus, statuit, Italia & propioribus Germaniæ provinciis retentis, Hispaniam cum Balearibus Insulis & America minimo Delphini filio, Duci Bituricensi, cedere.

Visum nempe consultius, veteres Austriæ ditiones, quoad fieri posset, cum novis Hispanicis ad mutui auxilii opportunitatem connectere, quam Archiducem in remotas Hispaniæ, miserrime afflictæ, bellis undique obnoxiæ, atque a Germanæ Austriæ auxiliis penitus abscissæ, oras transmittere.

Hispaniæ status. Neque opulentam admodum esse, nec populis frequentem Hispaniam. Americam equidem auri domicilium vulgo existimari. Sed a Philippi II obitu graviorem ferme, quam utiliorem Regibus fuisse, magna hominum multitudine, militum, nautarum, præfectorum, classium, immani sumptu, e vacua alioquin Hispania eo traducta. Emolumentum præcipuum negotiatione, merciumque permutatione constare. Hos autem fructus, jacente in Hispania pannificio & mechanicis artibus, omnes propemodum negotiosis Europæ nationibus obvenire: ut adeo auri argentique Peruvani pars maxima ad Anglos, Batavos, aliasque quæstuosas gentes deferatur.

Ex tot millionibus, annuatim in Europam advehi solitis, non ultra sexcenta Imperialium millia Regio ærario inferri: duos præterea, quos ex hydrargiro Prorex industrius conficere possit, milliones, ex elocato vero gemmarum piscatu quadringenta imperia-

lium

lium millia, universas esse, quæ Regi obveniant, Americæ opes. De cætero id unum Regi relinqui, quod ejus auspiciis merces importentur alienæ, domesticæ pecuniæ evehantur: eam vero prærogativam millionibus aliquot in classem constare.

Postremis bellis haud arduum fuisse Batavis, Anglis, & Francis inermium provinciarum portus præsidiis occupare, sed quæstuosius duxisse, mercatura sua medullam succumque exsugere, quam Hispanis vacuos ferme titulos eripere.

Contra vero utiliorem multo Austriæ fore Italiam, idque non modo propter telluris felicitatem & opulentiam, sed etiam propter situm atque viciniam: neque committendum, ut ea unquam, præsertim Insubria, potiatur Gallia: sic enim omnes Austriacas provincias irruptioni fore expositas. **Austriæ deliberatio.**

Belgium, bellis perpetuis obnoxium, ab Archiducibus Lotharingo conferri posse, beneficiario jure possidendum. Batavorum dein fore, ut provideant, ne nimis vicini Gallum nanciscantur. Tentandum denique, ut Burgundiæ comitatus ad Imperium pactione reduci possit.

Et hæc quidem erat Cæsarei senatus designatio. Per gradus autem ascendendum, & primum Peruvia vel Mexicum offerendum: secundo loco Philippinas adjiciendas: si necdum acquiescant Galli, Americam potius totam, quam Italiam cedendam. Neque timendum, duorum capitum unum fore ex Hispania & Gallia conflatum Regnum; nam reges non tam sanguine & affinitatibus quam rationibus, status, regnique, respectus suos metiri.

Hanc ubi propositionem Heinsius accepit, concitato animo opposuit, quanta inde damna Batavorum Respublica esset passura: quamque pronum inde esset Galliæ, omnes nationes Americanis commerciis evertere. Nec minus Portlandus exarsit ad eam de America cedenda mentionem.

Post aliquot dies Rex Guilielmus Aurspergio per Heinsium renuntiat, Ludovicum Regem eo denique descendisse, ut præter Hispaniam & Americam, ante oblatam, Navarram quoque & Belgium Archiduci, Mediolanum vero Lotharingo attribueret, si is Lotharingiam Franciæ cederet. Hos esse ultimos gradus, ultra quos Gallus nec passum progredi, nisi bello victus, certum habeat. Eam esse Regis moderationem, ut ex tanto patrimonio nihil sibi præter Neapolin, Siciliam & Hetruscos portus deposcat; cum, si vellet, armis omnia posset subigere. **Galliæ propositio.**

Duo insuper Cæsari indigniora visa sunt, quam ut ferri possint: primum, quod Ludovici optioni sit permissum, an portionem suam regno unire velit, an in nepotem transferre; at Archiducis partem Germanicis Austriæ provinciis uniri vetuissent: alterum, quod sancirent, ni Cæsar certum intra tempus partitionis modulum acceptet, destinatam Archiduci portionem tertio cuipiam tribuendam, se vero (Anglo-Batavos nempe) Gallis ad suam obtinendam arma juncturos.

Cæsar, quamvis graviter ferens, se a sociis, quos ab interitu anno 1672 vindicaverat, non modo destitutum, sed comminationibus etiam lacessitum, dolorem nihilominus premens, Siciliam & Neapolim obtulit.

Tertia partitio. Sed necdum acquiescentes Europæ divisores, 3 Maji 1700 Semestri ante mortem Caroli II partitionis modum absolverunt: præfati, ne post mortem Hispani, atroci bello Europa concutiatur, Guilielmum Angliæ Regem ac fœderatos Belgii Ordines cum Rege Christianissimo ita convenisse, ut Delphinus ejusque posteri Neapolim, Siciliam, cum adsitis Insulis, Hetruriæ portus, Herculeum, S. Stephani, Orbitellum, Plumbinum, Portumlongum, Telamonium, Marchionatum Portumque Finariensem, ex Hispaniæ vero Regno, ac Cantabriæ provincia, Fontarabiam, & S. Sebastiani Fanum obtineret: Lotharingiæ Dux Mediolanum possideat, Delphino vero Lotharingiæ ac Barri Ducatus obtingat, dempto Bitsæ comitatu, qui Vaudemontio cedat. Delphinus cæteræ hæreditati renuntiet, eamque Archiduci relinquat. Hos tractatus ni Cæsar ratos habeat, Archiducis portio in tertium quempiam transferatur. Si Cæsar aliquam ex provinciis invadat, Angli Hollandique junctis cum Francia armis vim repellant. Archiduci non liceat, vivo Rege Carolo vel Mediolanum vel in Hispaniam abire. Nulla unquam ætate idem sit Imperator & Rex Hispaniæ: Delphini vicissim portio nunquam cum Galliæ regno coalescat. Harum pactionum vindices omnes Europæ Principes vocentur.

Fulminis instar Cæsareos perculit hæc partitio, indignissimum ratos, de fundo alieno decretoria sententia statui, illud vero multo *Wagn.* indignissimum, Guilielmum cum suis Anglis & Hollandis, tot officiis ac beneficiis cultis, adeo sui fuisse immemorem, ut Galliam, omnibus alioquin formidandam, tantis accessionibus auxerit, atque arma etiam minaretur Cæsari, socio, amico, fœderibus juncto, cui, ut coronam Angliæ consequeretur, non parum debuit. At constitutum erat Cæsari, quocunque demum res vergeret, in pacta

pacta, suæ Domui adeo perniciosa, nunquam consentire, & potius totam Hispaniæ Monarchiam, quam Mediolanum & Insubriam amittere.

Exspectatione suspensus hærebat orbis, quem demum hæc res eventum sortiretur. Verum altiori ex specula prospiciebat Gallus. Non ille partitione ista sua finiebat consilia. Ad totam Monarchiam respexit, satis gnarus, Hispanos, ab omni divisione velut monstro abhorrere, ac proin, ut eam evitent, Regium ex Gallia Principem petituros.

Ita enim vero re ipsa evenit. Æstuantis maris fluctibus agitatæ naviculæ Hispania faciem induit. Regina Archiduci Carolo, suo ex sorore nepoti, quantum poterat, favebat: sed poterat parum, Rege in omnem partem versatili, prout Ministrorum turbo impulerat. Ipsos inter Ministros fatales regno factiones. Qui Reginæ addicti magis videbantur, Almirantes, Oropesa, Perlipsia, variis artibus aula pulsi: conjecta in eos culpa seditionis ob annonæ caritatem.

Hispania ipsa misere erat comparata. Spectabantur Pyrenæis ex montibus magni Gallorum exercitus, neque tamen regno toto locus ullus munitus: universus tantæ Monarchiæ exercitus sex millibus hominum constabat, seminudis, famelicis, inermibus: bellica nulla rite armata: plebis egestas ultima, ærarium largitionibus in Proceres exhaustum, miserabilis undique rerum facies, in desperationem trahebant omnia.

Ubi vero partitio illa Hispaniæ innotuit, tanto omnes motu sunt concitati, ut dicerent, Marochii se potius Regem evocaturos, quam ut eas regni sui sectiones paterentur. Magnates summopere urebat, quæstuosa illa ac grandia Proregum, Gubernatorum, & Præfectorum nomina, quibus ambitionem & avaritiam saginabant, extingui: opulentas illas Siciliæ, Neapolis, Mediolani, Belgii Præturas penitus eripi, aliasque venas, quibus privatum suum ærarium, in publici boni dispendium, impleverant, exsiccari. Hispaniæ consternatio

Quapropter, pristinæ suæ amplitudinis, ad utrumque orbis cardinem protensæ, cum alto gemitu memores, communi velut in naufragio, ita animo erant comparati, dicebantque palam, evocandum Galliæ Regis nepotem, ut Monarchiam integram servent; facem his in motibus strenue ventilante Harcurio.

Harrachius equidem legatus perculſos erigere, atque ab ea cogitatione avertere omni ope ſatagebat. At illi: Cæſarem ni claſſem habeat, Hiſpaniæ nil profuturum: Germaniam variis reſpectibus diſſectam, ſeptentrionem flammis ardere, Italiam cum Pontifice Gallis favere, Hiſpaniam ipſam ut fateri neceſſe ſit, infirmiorem eſſe, quam ut armatæ Gallorum potentiæ poſſit reſiſtere.

§. 4.

Decernitur, advocandum Delphini filium: obluctante Harrachio. Teſtamentum Regis Caroli. Obitus. Auſtriæ & Galliæ jura.

17. Petitur Delphini filius. Igitur Senatu frequentiſſimo, Rege ipſo præſente, communibus omnium ſuffragiis decretum, rogandum Regem Galliæ, alterutrum ex Delphini filiis, Regis Caroli nepotibus, ſubmittat; dandum potius beneficium, quam perniciem a potente accipiendam. Perſtituram hoc pacto Monarchiam, atque reductis membris, quæ per tot infelicia bella fuerant abſciſſa, ad veterem Majeſtatem, orbi adoratam, haud dubie reducendam, invictam hoc glutine deinceps, formidandam, florentemque: novum Principem ſine mora advocandum, ut recenti adhuc ætate Hiſpaniæ moribus imbuatur, nec regnum tamen ante Regis mortem contrectet. Rex Carolus tacitus aſſedit, cum hac ratione de regno ſuo diſponeretur.

Harrachius apud Reginam inſtat, conjugem Regem permoveat, ut generis ſui memor Archiducem hæredem ſcribat. Illa armatos ad fores Gallos in excuſationem obtendit: & licet Rex induci ad id ſe pateretur, teſtamento nunquam ſubſcripturos Proceres. Ad hos igitur converſus legatus gravi oratione oſtendit, falli omnino eos, qui ſibi perſuadeant, iis de Gallo Principe advocando conſiliis Monarchiæ diviſionem vitatum iri: nunquam id permiſſurum Cæſarem; & ſi is permittat, totam Europam obſtituram, quæ omnis in unam Borboniorum Domum brevi eſſet abitura, ſi Francia univerſa Hiſpaniæ Monarchia, tam late per utrumque orbem protenſa, foret potitura.

Dum ita confligitur, Rex Carolus in ſupremum morbum delabitur. Conclave Regium obſeptum adeo cuſtodiunt Proceres, ſub

ſub Portocarreri imperio, ut Harrachius ultimis menſibus nunquam ſit nactus Regis alloquendi copiam.

Tertia octobris conficitur teſtamentum, quo Philippus Dux Andegavenſis, alter Delphini filius, eoque ſine liberis decedente Carolus Dux Bituricenſis, tertius Delphini filius, & ſi etiam hunc ſine liberis mori contingeret, Carolus Archidux univerſæ Monarchiæ hæres ſcribitur. Teſtes ſubſcripſere Portocarrerus & Borgias Cardinales, Caſtiliæ & Arragoniæ Præſides, Medinacælius, Beneventius, & e Grandium Ordine Infantadæ & Seſtæ Duces. **Teſtamentum Caroli.**

Prima dein Novembris (1700) Carolus II Rex obiit, ætatis 39 Regni 35. Aperitur teſtamentum, publicatur, magnoque populi applauſu excipitur: perſuaſum omnibus, declinata hoc pacto corporis ſectione, unius capitis mutatione negotium abſolvi, Gallus ſit Rex, an Germanus, haud multum intereſſe. Bellum quidem in Italia & Belgio futurum a Cæſare, ſed Hiſpania intacta, Gallorum armis brevi difflandum. **Obitus.**

Certatum acriter inter Proceres, quis legationis Gallicæ honorem alteri præriperet. Miſſis per Interreges mandatis, provinciales Andegavenſi fidem jurarunt. Elector Bavariæ Belgium, Vaudemontius, Mediolanum, Medinacælius Neapolim tradidit; itaque factum, ut menſis ſpatio univerſa Monarchia ſub poteſtatem Galliæ ſit redacta. Harcurius ob rem feliciter geſtam Dux & Par Franciæ dictus. Harrachius, quod unum ſupererat, contra teſtamentum Cæſaris nomine ſolenni forma excipiens, ne legationis dignitas violaretur, domi ſe continuit, ac brevi poſt cum Aurſpergio, qui in illo æſtu ſubrogatus illi fuerat, rus abiit, dum reditum Viennam inſtruerent, dolore, pro jacturæ magnitudine, acerbiſſimo tacti, quod tot provinciæ, per gradus veluti ſucceſſive Domui Auſtriacæ acquiſitæ, uno velut ictu concidant: legatione ſua Hiſpana & Anglica, tanta ſolertia geſta, effectu omni deſtituta. **Executio.**

Varii dein commentarii de cauſa tam grandi ſunt editi: Galli pro ſua ſucceſſione afferebant: Extincta Caroli V ſtirpe maſcula Hiſpanicæ Monarchiæ hæreditatem, licet nullum Caroli II teſtamentum haberetur, ad eum jure ſanguinis devolvi, qui eidem Carolo, ultimo poſſeſſori, gradu conſanguinitatis proximo eſt conjunctus. Atqui hunc eſſe Delphinum, ejuſdem Caroli ex ſorore Thereſia Nepotem, ejuſque ceſſione Philippum Andegavenſem Ducem, Delphini filium, Caroli II pronepotem. Leopoldum vero Cæſarem, Amitinum Caroli, gradu uno ab hoc eſſe remotiorem, ſiquidem (computando gradus ad normam Juris Civilis, in **Galliæ jus.**

in successionibus hæreditariis usitatam) Carolum Delphino in tertio gradu esse conjunctum, Leopoldo vero in quarto.

Si etiam lineam ascendentem spectare libeat, Leopoldum Cæsarem & Ludovicum XIV æquali gradu distare a Philippo III Hispaniæ Rege utriusque Avo materno, ea tamen dispari ratione, quod Ludovicus ex Anna, primogenita ejusdem Philippi filia sit genitus, Leopoldus vero ex Maria, secundo genita. Quacunque igitur parte res consideretur, quoad successionem ab intestato Gallos Austriacis jure potiores fore.

Neque obstare, quod Anna & Theresia, dum Franciæ Regibus nuberent, juri suo in Hispaniam renuntiarint; nam, præterquam, quod fœminarum renuntiationes hæreditariæ Jure civili sint irritatæ, & eatenus tantum factæ, ne Regnum Franciæ & Hispaniæ in uno capite coalescant, Reginas illas præjudicii nihil potuisse afferre filiis suis aut nepotibus circa jus, a Majoribus & sanguinis cum Hispaniæ Regibus propinquitate, acquisitum. Neque enim Ludovicum Regem matri suæ Annæ in Regno Hispaniæ succedere, nec Delphinum matri suæ Theresiæ, sed cum eæ jam dudum sint mortuæ, proprio ac proximo sanguinis jure Philippo III aut Carolo II.

Hoc jus succedendi ab intestato ut eo certius suum consequeretur effectum, Carolum II etiam testamento, libere & legitime confecto, atque a Proceribus Hispaniæ testibus præsentibus subscripto, Philippum, Andium Ducem, suum ex sorore primogenita pronepotem, totius Monarchiæ hæredem instituisse: neque obligatum ullo ex capite fuisse, alios cognatos ex linea collaterali instituere. Atque hæc quidem a Gallis tunc passim dicebantur ac scribebantur.

Jus Austriacorum. Contra vero opponebant Austriaci, eam esse Familiæ Austriacæ rationem, ut Austriacus Austriaco succedat, qui nomen, stemma, familiam eandem propaget: neque ad fœminas, aut ex iis descendentes hæreditatem devolvi, dum supersunt mares.

Extincta Caroli V stirpe mascula, superesse e Ferdinando I Caroli Fratre, lineam alteram Austriacam, eamque masculam. Si Carolus V absque liberis masculis decessisset, successurum haud dubie fuisse Ferdinandum fratrem, ex eodem Patre, Philippo Austriaco, Burgundiæ ac Belgii Principe, & eadem matre Joanna, Hispaniæ hærede, progenitum: hoc jus Ferdinandi in posteros mares præ fœminis fuisse propagatum: Leopoldo proin Cæsari primum,

mum, dein Josepho, horumque cessione Carolo Archiduci hæreditatem deberi. Deficientibus vero totius Familiæ maribus, ad fœminas demum, & eos, qui ex eis descendunt, jus devolvi. Hanc esse normam, legem, ordinem, rationem domesticam succedendi in Familia Austriaca; Philippi etiam III & IV testamentis confirmatam.

Si proin testamentum aliquod a Carolo, sui compote, libere profectum sit, vacuum irritumque esse: neque enim a Carolo ordinem succedendi, a Majoribus constitutum, contra supremam patris avique voluntatem, potuisse convelli. Neque causam finemque Borbonicæ institutionis, in eo allegatum, ne regna coalescant, subsistere.

Non enim Annam, Ludovici XIV matrem, & Theresiam Conjugem, solennibus tabulis juri in Hispaniam renuntiasse eo duntaxat fine, quem Carolus in testamento assignat, ne Franciæ Hispaniæque regnum in unum coalescant, verum ut Hispanas inter fœminas Francicasque juris æqualitas foret, atque, ut hæ Salica, ita illæ celeberrima abdicationis lege cum suis posteris abstinerent regno. Si igitur jus succedendi post mortem Caroli ad descendentes ex fœminis Hispanicis fuisset devolutum, eo etiam ex capite Leopoldum Cæsarem hæredem fore, utpote Maria, Philippi III filia, quæ sola nunquam renuntiarit, progenitum. Theresiæ vero solennem renuntiationem etiam per publicas Pacis Pyrenææ tabulas fuisse confirmatam, atque per testamentum Philippi IV ita stabilitam, ut nullum superesse possit dubium.

Quod autem speciatim ad Belgicas Burgundici circuli provincias, & Insubres spectat, ceu feuda Imperii ab Austriacis Archiducibus fuisse possessas: ad feudorum autem rationem pertinere, ut extincta seniore linea mascula, ad juniorem transeant, prout omnium Imperii feudorum exempla demonstrent. Atque idcirco nullatenus fuisse in potestate Caroli II contrariam dispositionem facere. *Wagn.*

Eandem Neapolitani Regni esse conditionem, quod a Pontificibus, Dominis directis, ab omni memoria maribus præ fœminis collatum sit. Hæc pro utraque certantium parte dicta scriptaque recensere duntaxat pro Historica eruditione visum est. Neque enim meum est, de Magnorum Principum juribus quidquam decernere.

CAPUT III.

DE STATU LUSITANIÆ SÆCULO XVII.

SUMMARIUM.

Personatus Sebastianus ab Hispanis captus. Postquam Lusitania ab anno 1580 *usque* 1640 *Hispaniæ fuerat conjuncta, Regem sibi proprium assumpsit Ducem Bragantinum Joannem IV, inito fœdere cum Gallia & Hollandia. Bellum. Joanni successit Alphonsus filius. Sed hoc dejecto, suffectus ejus frater Petrus, ad regendum aptior. Pax cum Hispania.*

18. **Personatus Sebastianus.** Anno 1601 plus rumoris, quam veri periculi excitavit personatus quidam & phantasticus Sebastianus, qui Sebastianum Regem Lusitaniæ, in bello, anno 1578 adversus Afros suscepto, amissum se mentiebatur. Fabulam ita adornavit, ut non pauci verum Sebastianum crederent, viris quibusdam Religiosis ore & calamo illum defendentibus.

Fata is sua & itinera, imo & arcana quædam coram Senatu Veneto ita concinne narrabat, ut de veritate dubitaretur: interventu tamen Oratoris Hispani carceri traditus, ac postea ex terris Reipublicæ proscriptus, Florentiæ ab Hispanis interceptus, indeque Neapolim ductus, per sententiam ad triremes condemnatus est. Creditum quibusdam, fuisse Calabrum, a natione quadam subornatum.

Hispanis ejectis. Historia Lusitana cum Hispana 60 annorum spatio, ab anno videlicet 1580 ad 1640, quibus utrumque regnum fuit conjunctum,

ctum, est connexa. At vero anno 1640 ingens facta est mutatio, dum Lusitania, abdicata Hispania, novum sibi Regem ex Brigantina Regia Familia sibi delegit.

Quidam Proceres Lusitani Olyssipone, occupato Regio palatio, occiderunt *Vasconcellum*, Lusitanum quidem genere, sed quem affectu nimis Hispanum esse crediderant, & cum eo alios quosdam Ministros Regis Catholici, Regemque proclamarunt Brigantinum Ducem, sub nomine *Joannis* IV, simulque adegerunt Pro-reginam Principem Mantuanam, ut subscriberet Decreto, quo arcis Præfectus jubebatur eum tradere. Missi illico cursores in omnes provincias, qui novum Regem promulgarent, cum mandato, ut omnes Hispani comprehenderentur. **Dux Brigantinus Rex.**

Nunquam revolutio aliqua fuit tam prompta & expedita. Omnes civitates, non minus novi quam antiqui orbis, sub obedientiam novi Regis concesserunt, sola Septa seu Ceuta excepta, quæ Hispanum habebat Gubernatorem.

Comes Olivarius, veritus, ne Rex Hispaniæ Philippus IV pro magnitudine damni contristaretur, eidem gratulatus dicitur, quod justam causam habeat, omnia bona Domus Bragantinæ, quæ tertiam ferme Lusitaniæ partem complecterentur, Cameræ suæ uniendi. Sed artes hæ fuere Ministri, qui nihil magis metuebat, quam ne sinistri quidpiam ad Regem optimum, sed placidæ & quietæ vitæ acquiescentem, deferretur.

Quidam scribunt, Richelium hujus immensæ machinæ primum fuisse motorem: quod Galli tamen scriptores negant. Hoc certum, Galliam, cum Hispania tunc bello implicitam, illico, fœdere cum novo Rege inito, consiliis & armis eidem succurrisse, nihilque magis optasse, quam ut vasta Domus Austriacæ potentia minueretur. **Fœdus cum Gallia.**

Fœdere autem illo conventum, ut pars utraque terra marique contra Hispanos bellum gerat: Gallia 20 naves conjungat 20 Lusitanis, bene armatis: Hollandi associentur, qui pariter 20 bellicas addant, ad invadendas naves Hispanas ex India venientes, & terras Regis Castellani: Gallus præsit combinatæ classi. Si Gallia pacem cum Hispano sit initura, reservabit sibi jus assistendi Portugalliæ, si idem reliqui fœderati sint facturi.

Hollandi, qui adhuc bello cum Hispania erant impliciti, non dubitarunt, huic fœderi accedere, ea conditione, ut manerent in possessione eorum, quæ in utraque India occupassent. Occuparunt autem durante bello cum Hispanis loca plurima, quæ ad Lusita- **Et Hollandia.**

ſitaniam ſpectaverant. Et hæc inter alias Luſitanorum erat querela, ſibi propter conjunctionem cum Hiſpania tam multa eſſe amittenda.

Detecta, interceptis litteris, conſpiratio adverſus novum Regem, Archiepiſcopus Bragenſis, & Inquiſitionis Præſes ad perpetuos carceres ſunt condemnati, reliqui complices ad mortem.

Interea autem Luſitania libertatem ſuam fortiter defendit, & anno 1644 cum Francia fœdus renovavit, vehementer inſtans, ne pax cum Hiſpanis fieret, cui Rex Luſitaniæ non eſſet incluſus. At Mazzarinus, Richelii inſiſtens principiis, ne omnis paci via occludatur, id promittere noluit, id unum ſpondens, curaturam Galliam, quantum poſſet, ut, ſi paci futuræ Luſitania includi non poſſet, libertatem ſibi reſervet eidem aſſiſtendi. Cui ſponſioni adquieſcere tunc debuit Portugallia.

Paſſorellus de bello Luſit. Sub idem tempus Albuquercius, Luſitanorum Ductor, Hiſpanos acie vicit, cæſis eorum 3000. Quidam ſcriptor Luſitanos cæſos narrat plures.

Anno 1656 obiit Joannes IV primus ex linea Bragantina Rex Luſitaniæ, æt. 52, regni 16. Succeſſit filius *Alphonſus* VI, qui, Hiſpanorum armis alio diſtractis, Hollandos Braſilia expulit, belli denuntiationem paſſus propterea, naviumque direptionem in facie Olyſſiponis, civitatis Regiæ.

Bellum. Anno 1658 Luſitani Pacem Auguſtam obſederunt, ſed imminente Hiſpano obſidionem ſolverunt. Anno vero ſequente Hiſpani ab obſidione Elvæ depulſi ſunt.

Ut autem Hiſpanis validius reſiſterent, anno 1661 pacem cum Batavis Hagæ inierunt. **Pax cum Holl.** Braſilia potiſſimum fuerat belli cauſa, in qua, ſicut in India Orientali, dum Hiſpanis adhuc parerent, varia loca Hollandi occupaverant, quæ Luſitani, Regem e Bragantina Familia nacti, repetebant. Ceſſere Batavi Braſiliam ea lege, ut negotiari & commercari ſibi liceat in omnibus, quæ ad Portugalliam ſpectant, provinciis.

Joanni Regi, quod dixi, ſucceſſit filius primo loco natus Alphonſus, ſub tutela matris de Medina Sidonia. At ille vita degeneri, matre fidelibusque Miniſtris aula motis, ſibi ſimiles aſſumpſit. Bellum nihilominus cum Hiſpanis per Villaflorium ſtrenue geſtum. Amiſſa Ebora, receptaque, acie victo Joanne Auſtriaco (*anno 1663*) anno vero ſequenti Valentiam & Alcantaram expugnarunt Luſitani. Anno 1665 Victoria plena ad Villamvitioſam firmavit coronam Luſitaniæ. Galli, non obſtante pace Py-

renæa, non parum ad eam contulerunt, nescii videlicet, quid post 40 annos futurum esset. Mortuo eodem anno Philippo IV Hispaniæ Rege, ex omni parte jam mutilatæ, infirmitas Caroli II Lusitaniæ Regem securum reddidit.

Tantæ victoriæ nequaquam tribuebantur Alphonso Regi, & sui, & regni, & thori impotenti, sed ejus Ducibus, subsidiis Gallicis adjutis.

Anno 1667 magnam mutationem subiit aula Lusitana. Alphonsus propter regnandi imperitiam throno privatus, in Camera sua comprehensus, & in Insulam Terceram abductus est, regnumque delatum fratri ejus juniori *Petro*, præstanti virtute Principi, qui tamen ad annum usque 1683, quo Alphonsus obiit, *Regentis* tantummodo titulo regnum administravit. Maria Nemorosia, Sabaudicæ stirpis Princeps, in Gallia educata, quo Majores ejus jam tempore Francisci I concesserunt, superiore anno Alphonso desponsata, matrimonio ob impotentiam Alphonsi declarato irrito, nupsit Petro ejus fratri, Pontifice in impedimento publicæ honestatis dispensante. **Alphonsus dejectus.** **Petrus Rex.**

Anno 1668 Hispania coacta est cum Lusitania pacem componere, atque coronam Portugalliæ ab Hispana independentem agnoscere; ablatis utrinque restitutis, solaque Septa in Africa, quæ ad Regnum Lusitaniæ pertinuerat, apud Hispanos remanente. **Pax cum Hisp.**

Anno 1683 obiit Alphonsus, ætatis 40, postquam throno fuerat dejectus, in Insulam Terceram fuit deportatus, sed anno 1675, cum suspicio esset orta, eo in loco consilia cudi reducendi illum ad regnum, inde retractus, reliquum ætatis in Cintrensi castro captivus egit. Tanta autem fuerat ejus, dum regnaret, vitæ dissolutio, ut vix esset, qui fatum ejus lugeret. Petrus autem post mortem fratris, posito Regentis nomine, se Regem dixit, toti Nationi acceptissimus.

CAPUT IV.

DE
STATU BELGII
SÆCULO XVII.

ARTICULUS I.

Status Belgii sub Alberto & Isabella: atque Mauritio Auriaco.

Obsidio ostendana. Spinolæ fortitudo. Induciæ. Mauritii Arausicani obitus: & Alberti Archiducis. Batavorum societas Indica. Mutuæ clades. Obitus Isabellæ.

19. Postquam Albertus, Rudolphi II Cæsaris frater, Isabellam, Philippi II Hispaniarum Regis filiam, connubiali fœdere sibi conjunxerat, Belgium communi opera gubernandum acceperunt. Et primam quidem expeditionem cum ad expugnandam *Ostendam* convertissent, anno 1601 exercitus eidem fuit admotus.

Ostendana obsidio. Cum Batavis ex parte alluentis Oceani accessus prohiberi non posset, atque recentibus identidem subsidiis præsidium augeretur, pertinax omnino & sanguinolenta fuit oppugnatio, ad triennium omnino producta. Et primo quidem anno Albertus, assultu tentato, cum strage 800 militum fuit rejectus. Alter annus variis operibus, ad includendam arctius urbem, faciendamque opportunius impressionem fuit consumptus.

Tertius demum annus maxime cruentus, & Batavis tandem fatalis fuit. Et primo quidem gemina irruptio incassum fuit tentata,

tata. Commissum etiam navale prælium, quo Fridericus Spinola Archithalassus Hispanorum (Ambrosii frater) interiit; obsessi vero, eruptione facta, gravi cum suorum jactura sunt rejecti.

Advenit interea in castra Ambrosius Spinola, qui tandem anno 1604 urbem expugnavit: præsidio, quod adhuc 4300 armatis constabat, libere abire permisso. Dicuntur in ea obsidione quinquaginta Hispanorum millia occubuisse, & vel uno mense totidem globorum millia majoribus ex tormentis fuisse explosa: plures milliones expensi. O! quanto facilius minorique impendio cœlestis Jerosolyma expugnaretur!

Inter hæc autem, dum Hispani tota vi Ostendæ incubuerant, Batavi Gravia, Slusa, & Rhinberga erepta damnum compensarunt. Spinola vero Grollam & Rhinbergam anno 1606 Mauritio eripuit. Pactus dein Albertus anno 1607 octo mensium inducias cum Batavis, sed in pacem conveniri non poterat, quod isti ab Indiis, in quibus profundas jam radices egerant, nollent decedere.

Anno tamen 1609 ad 12 annos prorogatæ sunt induciæ, quibus Batavi quæstuosis navigationibus, muniendis urbibus, comparando apparatu, alacrius quam Hispani usi sunt, ad id, quod supererat belli, strenue gerendum. Sed neque induciæ tam sancte servabantur, ut non Hispani Duci Neoburgico, Batavi Brandenburgico Electori in causa Juliacensi auxilia ferentes, inter se colliderentur. Quantæ vero hoc induciarum tempore in Hollandia inter Calvinistas religionis dissidia ac turbæ sint exortæ, postea, ubi de statu Ecclesiastico, referetur. Induciæ.

Anno 1621 elapso induciarum tempore, Hispani, Slusa frustra tentata, Juliacum Batavis extorquent, frustra Mauritio Arausiaco jam Principe ad solvendam obsidionem accurrente. Idem fatum subire coactus est ad Bredam, dum præpollente Spinolæ virtute & arte militari, bis obsidionem solvere nequicquam conatus est.

Unde etiam creditur tædio obiisse, dum videret Spinolam se assequi non posse, & fortunam suam in deterius labi. Natus fuit Dillenburgi, Nassaviæ gentis suæ Domo, ex Wilhelmo Nassovio, Principe Arausico, Batavicæ defectionis auctore. Post mortem fratris Philippi, qui Catholicam Religionem fuerat amplexus, anno 1618 factus est Princeps Arausicus. Cum autem nullos legitimos liberos relinqueret, Henricus frater in Principatu & Præfectura Belgii fœderati illi successit, anno 1625. Mauritius Nass. obiit.

Fuit

Fuit Mauritius 40 annis supremus Batavæ militiæ præfectus, inter clarissimos belli Duces numerandus: major fortasse futurus, nisi in Spinolam incidisset, a quo sibi discendum non diffitebatur. Bellum etiam gessit cum propriis suis Prædicantibus, a quibus vitæ ejus insidias fuisse structas, sparsum scriptumque fuit. Certe Adolphus Brachelius *in Hist. univers. lib. 2 ad ann. 1623* testatur, ab Arminianis concionatoribus gravem in Mauritium & Ordines conjurationem factam fuisse atque detectam, comprehensis quibusdam, atque supremo supplicio affectis, qui noxæ participes habebantur, sed de hoc infra.

Et Albertus Archidux. Mauritium Antagonistam suum in alteram vitam antecessit *Albertus* Archidux, Maximiliani II Cæsaris quintus filius: anno 1559 natus ex Maria Caroli V filia. Sub disciplina Busbequii educatus, anno 1570 ad avunculum Philippum II in Hispaniam missus Cardinalis, Archiepiscopus Toletanus, Lusitaniæ Prorex, ac demum 1595 Belgii Gubernator renuntiatus, anno 1598 abdicatis Ecclesiasticis Dignitatibus, nuptias contraxit cum Isabella, Philippi II filia, accepto in dotem Belgio, non tantum a Batavis sed etiam Hispanis militibus, ob defectum stipendiorum tumultuantibus, afflicto. Anno 1621 ætatis 62 defunctus magnum apud Belgas sui desiderium reliquit.

Constituta hoc tempore a Batavis mercatorum societas, in Indias negotiantium, quæ, magnis fulta ab Ordinibus privilegiis, ingentibus opibus est aucta. Proscripta tunc, hac mercatorum societate stabilita, Societas Jesu ex omnibus Batavorum ditionibus. Idem aliis Religiosorum Familiis contigit.

Batavorum Societas Indica. At non solus Ordo Ecclesiasticus ab juratis his Religionis avitæ hostibus petebatur, sed societas illa Batavorum Indica, cum totum Oceanum oberraret, gravissima mercatoribus Lusitanis damna intulit. Quare Philippus IV (defuncto nuper parente) collectis, quot poterat, Dunkerca, Ostenda, Neoporto, & Hispania navibus, classem opponere coactus, terrestres expeditiones in maritimas convertit.

Et primo quidem 32 naves Batavæ, ex Adriatico redeuntes, aut captæ sunt aut depressæ. Mansfoldii collectitia prædonum manus, in Belgium irrumpens, a Gonzale Corduba concisa aut dissipata.

Contra vero Batavi classem Hispanam ad Limam Peruviæ urbem vicerunt: & in Brasilia urbem S. Salvatoris expilarunt, capto Prorege cum filio, Episcopo, aliisque primoribus, ceu spo-

liis

liis in Trophæum erigendis, in Hollandiam missis. At mox Fridericus Toletanus, cum classe superveniens, ovantibus urbem eripuit.

Sub idem tempus Ferdinandus Cæsar, misso ad Hollandos legato, ab iis petiit, ut præsidia ex Imperii urbibus ad Rhenum Inferiorem deducerent; Mathiæ Archiduci promissam pecuniam solverent, atque adversus Turcam, communem Christiani nominis hostem, aliquid contribuerent. Quod si facerent, intercessurum se apud Regem Hispaniæ, ut pax sanciatur. Responsum satis superbe, urbes Imperii ad fines tuendos a se detineri: Mathiam non esse amplius Belgii Gubernatorem: quo minus contra Turcam conferant, propriis se impensis impediri: nullum se jus Regis Hispaniæ in suas provincias; ac libertatem, justo bello partam, agnoscere, eamque contra quemcunque defensuros. **Superba responsio.**

Quin imo per legatum suum pacem nuper conclusam turbare conati sunt inter Ferdinandum Cæsarem & Sultanum. Quod, cum non obtinerent, Jesuitis, Græcia expellendis, omnibus viribus incumbebant; sed prævaluit Christianissimi Regis gratia, quæ malignos conatus evertit.

Anno 1629 reversum rursus a maritimis expeditionibus ad terrestres. Favit autem fortuna Batavis; nam Duscoducum (*Sylvam Ducis*) in Brabantiæ finibus, & Vesaliam in Cliviensi Ducatu obtinuerunt: anno sequenti vero Pernambucum, Brasiliæ munitissimum propugnaculum; non multo post Rhenobergam, Coloniensis ad Rhenum munimentum, Venloam, Ruremundam, Trajectum. Et, quod miserrimum, cum captis urbibus capta etiam Religio: Sueco vires Hispanas distrahente, & Henrico Arausicano occasione magis strenue quam pie utente.

Liberata est anno 1633 ex procellosis mundi fluctibus & ad portum quietis transiit Isabella Clara Eugenia, Philippi II Hispaniarum Regis potentissimi filia, Archiducis Alberti conjux lectissima, per 30 & ultra annos Belgii Gubernatrix pientissima: mulier vere fortis, quæ inter mundi hujus, semper variantis, inquieti semper, dextrum oculum semper sursum elevavit, virtutum omnium idea absolutissima. Mirum, quod tanta Principum clementia rebellionem non flexerit. Sed illa erat generis calviniani. Nata fuit Isabella anno 1566, mundo præluxit 67 annis. Belgium & Burgundia ad Regem Hispaniæ sunt revoluta, thoro Alberti & Isabellæ sterili. **Obit Isabella.**

ARTICULUS II.

Status Belgii sub Ferdinando Cardinale, & Henrico Auriaco.

20. *Galli in Belgium. Referunt ab Hispanis victoriam Aveniacam. Junguntur Batavis. Alternant victoriæ & clades. Obitus Ferdinandi Cardinalis. Succedit Melo felici quidem initio, sed non constanti. Domus Auriaca. Consilia de pace.*

Ferd. Gub.

Mortua Isabella missus in Belgium Gubernator *Ferdinandus*, Philippi IV frater, S. R. E. Cardinalis & Archiepiscopus Toletanus, 26 tunc annorum juvenis, sed animi magnitudine ætatem supplente. Is cum novo exercitu iter per Germaniam instituens, anno 1634 pars magna fuit victoriæ Nordlinganæ. Tum vero abstracto secum Trevirensi in Belgium, Præfecturam est auspicatus. (anno 1635)

In difficillima autem incidit tempora, quibus non tantum cum Batavis, sed Gallo etiam, novo hoste, eoque potentissimo, erat dimicandum. Unde mirum non est, plures urbes ab unitis istis viribus fuisse occupatas, cum Hispanum robur distractum non ubique præsens esse posset. Mirum potius, quod Ferdinandus Gubernator, qui copias tantis terrarum spatiis ex Hispania & Italia accersire debebat, & quidem, maribus infestis, terrestri itinere, non plus amiserit. Inspiciamus obiter ephemerides.

Hollandia accedunt Galli.

Anno 1635 Gallus abducto Trevirensi irritatus, bellum intulit Belgio, Castillionæo & Brezæo Ducibus: cum autem Thomas Princeps Sabaudiæ conjunctionem Gallorum cum Batavis impedire niteretur, in Brabantia prælio *Aveinensi* victus est, 4000 Hispanorum cæsis, 500 captis, apparatu bellico & impedimentis amissis. Præmium victoriæ fuit Tillemontium, optandum Hispanis; nam conflatus ex Gallis & Batavis exercitus ingens, licentia ita diffluxit, ut nemini amplius esset terrori.

Pugna Aveniaca.

Schenckianam arcem munitissimam (quam videlicet Schenckius, nobilis Gelder, superiori sæculo ad Rheni divortium construxerat) Hispani Geldriæ præsidiarii noctu clam, applicatis scalis, interceperunt, cæsis Batavis, qui se opponere audebant.

Doluit

Doluit vehementer confœderatis tanti repaguli jactura; unde anno sequenti multo illud sanguine redemerunt. Hispani vero in Galliam irruentes, totam propemodum Picardiam occuparunt, terrore Lutetiam usque sparso: Henrico Condæo autem a Dolæ, permunitæ ad Dubim urbis, oppugnatione ab ipsis Burgundis depulso.

Infelicior Hispanis fuit annus 1637; nam Batavi *Bredam* in Brabantiæ expugnarunt, Spinolæ trophæum. Cautum Religioni. Sed aliud est promittere, aliud promissum implere. Quid exspectes ob iis, qui fidem DEO negarunt? Hispani quidem interea, cum obsidionem solvere non possent, Venlonam & Ruremundam in Geldria occuparunt. Sed unum plus erat, quam duo. Adhæc, ut Batavi commercium (animam suam) per omnes mundi partes propagarent, Minam in Africa, insigne Guineæ munimentum, Hispanis eripuerunt. Breda capta.

Nec minor pernicies a Gallis, qui Ivodium & Damvillerium ad Lotharingiæ fines, & Landresium, fortissimum in Hannonia munimentum, ductoribus Valeta Cardinale, & Candala, Espernonii Ducis filiis, decerpserunt.

Felicior Hispanis fuit annus 1638; nam & Geldriæ obsidium cum memorabili Batavorum clade solverunt, & Colloum, reportata insigni a Batavis prope Antverpiam victoria, receperunt. Gallosque ab Audomaro, non exigua, nobilium maxime, clade, a Principe Thoma, & Piccolomineo illata.

Annus 1639 inter victorias cladesque divisus. *Milleraus* Gallus, ille sæculi hujus Poliorcetus, machinarum magister incomparabilis, Hesdinum, firmissimum in Attrebatis locum, subjugavit. Contra vero Galli a Thionvillæ obsidione non exigua cum strage sunt repulsi. De Batavis nihil lego, quod hoc anno in Europa præstiterint, nisi præparationes ad futura incrementa. In India autem geminam per Trompium Archithalassum de Hispana classe retulerunt victoriam. Milleraus.

Anno 1640 Galli obtinuerunt Atrebatum, Artesiæ caput, urbem inter præcipua Belgii munimenta numerandam. Non ita feliciter Batavis cecidit alea; nam iterato in Geldriam urbem impetu fracto inglorii recesserunt. Ingens autem hoc anno non tantum Hispaniæ, sed Belgio quoque vulnus inflictum defectione Lusitaniæ & Cataloniæ, quia minora propter istos novos hostes subsidia in Belgium mitti poterant. Cum Joanne IV Lusitaniæ Rege a Gallis & Batavis mox in fœdus itum decennale.

Obit Ferd. Archid.

Annus 1641 geminam Belgio intulit jacturam, & Ariæ, urbis in Artesia fortissimæ, a Gallis abstractæ, & Ferdinandi Cardinalis, Belgii Gubernatoris. Obiit florenti ætate, septimo Belgicæ administrationis anno, vitæ 32, Princeps Austriaca pietate, non in morte duntaxat, sed & in vita sæpius experientia edoctus, quod non habeamus hic manentem civitatem.

Succedit Melo.

Successorem in Belgica Præfectura nactus est Franciscum *Melo*, Lusitanum ex Domo Bragantina, Fereyræ Marchionem, qui antea Prorex erat utriusque Siciliæ, & Mediolani Gubernator. Auspicatus adversus tantos hostes feliciter militare imperium anno 1662, redactis in potestatem Lendio & Bassæa, in Picardiam irrupit, atque ad Castelletum prope fontes Scaldis insignem de Gallis victoriam reportavit, captis duobus eorum millibus, & totidem ferme in acie cæsis. Ne victoriæ fructus carperet, obstiterunt ex altera parte Batavi, quibus obviandum erat, ne, dum profundius in alienam se regionem immitteret, propriam perderet. Imminebant insuper ad Mosam Venarienses. Arduum proin opus, exercitum non magnum tribus exercitibus in tribus locis opponere.

Unde anno sequenti 1643 adversam Melo fortunam habuit; quippe, dum Rocroyum seu Regiam Rupem, Campaniæ in finibus Belgii urbem, obsidet, Condæus cum copiis fessis irruens non modicam passus est cladem. At refectis cibo somnoque militibus, altera die aggressionem repetens, plena potitus est victoria, cujus præmium fuere Rocroyi liberatio, & Thionvillæ, munimenti in agro Luxemburgico fortissimi, expugnatio.

Belgii ruinæ.

Nec Batavis fortuna defuit, dum Cantelmum Ducem Hispanum haud procul Antverpia acie vicerunt. Fructus utrinque in annos etiam sequentes se exporrexit, quibus Batavi Aggeres Gandavenses & Hulstum, prævalidas Flandriæ urbes, Galli vero Gravelingam ceperunt.

Hanc urbem inter & Dunkercam in eadem Flandria situm est Mardicum, munita olim ad mare civitas. Hoc anno 1646 velut alea lusum, Gallis primus favit jactus, alter Hispanis, tertius iterum Gallis; quibus insuper accessit Cortracum, Vinoxberga, & quæ est plurium instar, Dunkerca, Condæi trophæum. Portum obsidebant navibus Batavi, ne subsidia intromitti possent. Sed felicior eis fuit hæc expeditio aliena quam propria, quam adversus Venlonam in Geldria susceperunt; nam irrito conatu ab oppugnatione recedere coacti sunt.

Anno

Anno 1647 utrumque Belgium, Hispanicum & Fœderatum acceperunt novos Gubernatores; illud quidem *Leopoldum* Wilhelmum Archiducem, Ferdinandi III Cæsaris fratrem, plurium Ecclesiarum Præsulem, adversus Suecos antea copiarum supremum Ductorem, hoc vero Wilhelmum II Nassovium, Principem *Arausicanum*, (alii *Auriacum* aut *Orangium*, vel *Oraniensem* appellant, ab Arausicano nempe in Gallia Principatu, quem Gens Nassovia hæreditario jure possidebat.) Successit autem Wilhelmus Henrico patri, anno isto defuncto. Fuit is Wilhelmi I Reipublicæ fœderatæ velut fundatoris filius, frater Mauritii, post cujus mortem administrationem nimis strenue contra Hispanos gessit. **Leop. Gub.** **E. Wilh. Nass.**

Liberos, præter Wilhelmum II, reliquit 1 Ludovicam, quam Electori Brandenburgico despondit. Unde postea magna cum Nassoviis de hæreditate Arausicana contentio: 2 Albertina nupta fuit Principi Nassovio - Dietio. Unde liberi ex hoc matrimonio descendentes ab Ordinibus Batavis ad tantam potestatem evecti. **Auriaca Domus.**

Porro Wilhelmus II non ultra tres annos Gubernatoris munus gessit, ab anno videlicet 1647 ad 1650, quo obiit. Reliquit autem filium posthumum ex Maria, Caroli I Angliæ Regis filia, Wilhelmum III, qui ducta Maria, Jacobi II Regis Angliæ pariter filia, ad thronum magnæ Britanniæ fuit vocatus.

Respiciebant autem tam Hispani quam Batavi ad pacem; illi quidem, quia infirmiores se videbant, quam ut Gallis simul Batavisque resistant; ne igitur porro quot annis alias aliasque urbes amitterent, pacem cum Batavis, quamvis duram, ineundam potius ducebant, quam omnia perdere, satis hostium in Gallis & Lusitanis sibi superfuturum sapienter existimantes. Nec Batavis, 70 annorum bello fessis, pax displicebat, maxime, cum potentem Rempublicam jam constituissent, & Gallum nollent ultra in Belgio progredi, socium jam tunc magis timentes, quam hostem; hinc fœdere, cum eo inito, deserto, anno 1648 Monasterii in Westphalia in sequentes articulos convenerunt.

ARTICULUS III.

Pax Monasteriensis Hispano-Belgica anni 1648.

1 Rex Hispaniarum Præpotentes Ordines Generales unitarum provinciarum cum earum ditionibus liberos, ac Dominos
21. supremos, cum abdicatione omnis in eos juris agnoscit.

2 Pax sit firma, fidelis; cessetque omnis hostilitas terra marique.

3 Relinquuntur utrique parti, quæ actu possidet.

4 Subditi & incolæ utrinque fruantur amnestia, colantque amicitiam & inter se libera commercia.

5 Navigatio & commercia in utraque India conserventur conformiter privilegiis, utrinque datis, uti etiam in oris maritimis Asiæ, Africæ & Americæ. Hispani continuent suas navigationes in India Orientali, tali modo, quo adhuc habent & utuntur, ita, ut ulterius eas non extendant: sicut vice versa incolæ unitarum provinciarum abstineant a frequentatione locorum Castilianorum in India Orientali.

6 In India Occidentali alter alterius portus navigatione & commerciis non subeat.

7 Pax in India Orientali incipiat post annum tenere: in Occidentali vero primum post medium annum, secundum limites, Societati Orientali & Occidentali præscriptos.

8 Subditi, in alterutrius terris commercia exercentes, non teneantur plus impositionis solvere, quam proprii respective subditi.

9 Extra limites suos pro mercibus transeuntibus nihil exigant.

10 Pars utraque in terris alterius fruatur a teloniis libertate antiqua, cujus in possessione pacata fuit ante belli initium.

11 Neutra pars alterius commercia aut negotiationes in terris suis impediat.

12 Rex tolli curret telonia ad Rhenum & Mosam, quæ ante bellum fuerant in provinciis Batavicis: uti etiam telonium zelandicum.

13 Pro sale, in alterius terras illato, non plus exigatur, quam a propriis subditis.

14 Scaldis, Canales Sassiæ, Swyndæ, aliique cum mari communicantes, ex parte Ordinum clausi teneantur.

15 Na-

15 Naves & bona omnia e Flandria venientia æqualibus respectu omnium exactionibus onerentur.

16 Civitates Hanseaticæ quoad navigationes & commercia in terris Hispanicis fruantur omnibus juribus, in hoc tractatu contentis, atque Unitis Provinciis concessis. Et vicissim istæ fruantur privilegiis illarum.

17 Subditi Ordinum in terris Regis gaudeant iisdem juribus, quæ sunt concessa Angliæ incolis.

18 Rex honesta designet loca, in quibus sepeliantur Batavi, in ipsius terris mortui.

19 Intuitu exercitii Religionis utrinque subditi modeste se gerant in terris alterius.

20 Naves, merces &c. non arrestentur, nisi via justitiæ exigat.

21 Instituatur *Camera bipartita* Judicum ex utraque parte, qui per vices alternas modo in unius, modo alterius terra resideant, & utriusque gentis inter se lites summarie & de plano cognoscant.

22 Sententiæ, contra personas, non defensas latæ, non dentur executioni.

23 Non sit licitum, cum bellicis navibus & militibus tanto numero, qui suspicionem movere posset, in alterius portus aut stationes intrare, nisi tempestas, vel alia necessitas ad evitanda pericula maris ad id cogat.

24 Bona, belli causa arrestata, aut fisco addicta, restituantur dominis suis aut eorum hæredibus, habeantque isti jus, propria auctoritate possessionem eorum adeundi, non obstantibus quibuscunque transactionibus & renuntiationibus.

25 Quod etiam locum habeat ad commodum hæredum defuncti Principis Wilhelmi Auriaci, etiam quoad jura in Salinis comitatus Burgundici.

26 Comprehendantur insuper bona & jura, in comitatu Burgundico & Charolesio sita: & quidquid juxta tractatum anni 1609 necdum est restitutum, id omne proprietariis, aut eorum hæredibus, vel actionem habentibus restituatur.

27 Item bona & jura, quæ post exitum treugæ duodecennalis per sententiam magni consilii Mechliniensis in præjudicium fisci Comiti Joanni Nassovio sunt adjudicata.

28 Princeps Auriacus adeat possessionem castelli Bellini, non obstante lite, dudum pendente, sublatis omnibus actionibus.

29 Si

29 Si alicubi ratione restitutionis difficultas moveretur, judex loci ocius curabit, ut sortiatur effectum, brevissimam viam amplectendo.

30 Batavis in ditionibus Regis licitum sit, uti advocatis, procuratoribus, notariis, sollicitatoribus, & executoribus, quibus visum fuerit: & vicissim.

31 Si bona aliqua confiscata fuerint vendita, illis, ad quos pertinuerant, restituatur pretium.

32 Si vero creditoribus proprietarii sint data in solutum, retrahere illa liceat proprietario & ejus hæredibus, reddito pretio.

33 Non tamen sit locus retractui, si domus sic sint venditæ.

34 Meliorationes bonorum, si a prioribus proprietariis retrahantur, sunt compensandæ.

35 Omnia bona, quæ a Fisco non sunt annotata, proprietariis restituantur.

36 Uti etiam arbores amputatæ, si in fundo adhuc jaceant.

37 Item fructus, locationum pretia, census, bonorum proventus, post conclusam pacem percepti.

38 Venditio post hunc tractatum facta, sit nulla.

39 Domus restitutæ vel restituendæ ne onerentur plus præsidio militari quam aliæ.

40 Nemo a mutando domicilio impediatur, modo solvat jura solita.

41 Si quæ fortificationes aut opera publica in locis restituendis sint facta, proprietarii æstimatione bonorum, qualis prius fuerat, contenti sunto.

43 Bona Ecclesiastica, si non sint vendita, restituantur, & pertineant ad Collegia, Regi subjecta. Si autem sint vendita, aut in solutum data, census annuus solvatur ad rationem unius denarii ad sedecim. Similiter fiat a parte Regis.

44 Bona, quæ Auriacus, ab Ordinibus accepta, possidet, ea firma ipsi maneant. Circa alias prætensiones congrue satisfiat.

45 Puncta, privatis duobus instrumentis, anni 1647 pro Auriaco conventa, salva sunto.

46 & 47 Tractant pariter de bonis privatis restituendis.

48 Legitimæ sententiæ, quibus partibus jus dictum, teneant.

49 Rex renuntiet omnibus prætensionibus, quas habet in urbem Graviam, & terram Cuickiam, quæ prius Domui Auriacæ oppignorata, dein vero tanquam propria concessa ab Ordinibus.

50 Ce-

50 Cedat item juribus in urbem & comitatum Lingæ, Bevergeerdæ, & Clopenburgi, ut maneant penes Auriacos.

51 Constituantur ab utraque parte Judices & executores in locis, proprietariis restituendis.

52 Superior tractus Geldriæ permutetur cum aliquo æquivalenti. Si autem conveniri non posset, remittatur causa ad cameram dispartitam, ut intra sex menses decidatur.

53 Rex & Ordines se obligant ad conservandam bonam amicitiam cum Cæsare & Imperio; curabitque Rex, ut Imperator illam confirmet.

54 Mobilia confiscata non sunt restituenda.

55 Actiones circa mobilia, ab Ordinibus remissæ, extinctæ sunto.

56 Tempus belli ab anno 1567 non computetur in alicujus præjudicium.

57 Qui durante bello alio migrarunt, fruantur effectu pacis, & habitent, ubicunque placuerit.

58 Nova fortalitia, canales, aut fossæ in Belgio in alterius præjudicium ne fiant.

59 Domus Nassovia ne afficiatur molestia, nec Comes Solmensis Gubernator Trajecti.

60 Privatus contraveniens paci puniatur in loco delicti aut domicilii. In casu tamen manifesto denegatæ justitiæ licitum sit per litteras Repressaliarum procedere.

61 Omnes exhæredationes & dispositiones, in odium belli factæ, sublatæ sunto.

62 Subditi utrinque successionis, tam ex testamento quam ab intestato capaces sunto, secundum consuetudinem locorum.

63 Omnes bello capti utrinque sine lytro liberi dimittuntor.

64 Solutio contributionum, quæ restant, ab officialibus dirigitor.

65 Maneant omnes in suis juribus.

66 Fruantur etiam effectibus treugæ duodecennalis.

67 Limites in Flandria & alibi determinentur.

68 Nominantur fortalitia, utrinque demolienda.

69 Registra, chartæ, & instrumenta utrinque extradantur.

70 Jus aquæ penes Slusam maneat, prout ei competit.

71 Agger injectus prope S. Donatum auferatur.

72 Includantur huic paci, qui intra tres menses utrinque nominabuntur. Interim ab Ordinibus nominantur Landgravius Hasso-Cas-

ſo-Caſſellanus cum ſuis terris, Comes Oſtfriſiæ cum ditionibus & urbe Emda, Hanſeaticæ civitates, ſpecialiter Lubeca, Brema, Hamburgum.

73 Comiti Flodrovenſi reſtituantur ablata.

74 Quæ a Legatis de Rutgero Hygenſi tractata ſunt, rata habeantur.

75 Conferant operam, ut viæ ac maria a prædonibus & pyratis purgentur.

76 Nihil committatur contra hunc tractatum; &, ſi quid commiſſum fuerit, illico reſarciatur, abrogatis omnibus legibus & ſtatutis adverſis.

77 Hic tractatus a Rege & Ordinibus General. confirmabitur & ratihabebitur. Litteræ autem ratihabitionis debite ſubſcriptæ, intra duos menſes utrinque tradentur. Et tum primum hoſtilitas ceſſet.

78 Quando nempe fuerit commutatio ratihabitionum facta.

79 Tum vero pax publice promulgetur & omnis hoſtilitas ceſſet.

ARTICULUS IV.

Obſervationes in Pacem Hiſpano-Belgicam.

22. Criſis de Batavis.

Ad 1. Articulum. Hic tandem fuit exitus 70 annorum belli, in quod Hiſpania multas claſſes, aureas & argenteas, fruſtra conſumpſit. Mirum ſane, potuiſſe gentem piſcatoriam, ad ſterilem Europæ angulum retruſam, in tantam magnitudinem excreſcere, ut in omnes quatuor mundi partes dominationem exporrigeret, atque ad ultimum leges adeo pacis potentiſſimo Hiſpaniarum Indiarumque Monarchæ dictaret. Rei nauticæ, commerciorum, impigræ ſolertiæ, conſtantiæ hi fructus ſunt. Induſtria mercaturam, mercatura pecuniam, pecunia militem, miles victoriam, victoria opimam pacem, pax ſeptem provincias, cum magna Flandriæ & Brabantiæ parte, atque liberam ac præpotentem Rempublicam peperit, in paludoſo ac ſterili ſolo rebus omnibus abundantem.

Ad 2. Et fuit firma, adeo quidem, ut Batavus ex hoſte in cuſtodem genium Hiſpanici Belgii ſit mutatus, non propter Hiſpaniam, ſed propter ſe; quia ſibi timebat, ſi proximus Ucalegon arderet. Hinc etiam munitarum urbium repagula poſtea depopoſcit, ſuis præſidiis, alieno ære inſidenda.

Ad 3.

Ad 3. Fœcundus hic Batavis Articulus attulit Hollandiam, Zeelandiam, Ultrajectum, Frisiam, Geldriam Inferiorem cum Zutphania, Grōningam Transysalaniam, septem opimas provincias, Sylvæducensem Marchionatum & Bergarum ad Zomam, Baronatum Bredanum, Trajectum ad Mosam cum comitatu Uronbovio, Graviam cum ditione Cuykia, Hulstam, Ambrachtam, Axeliam, Slusas, Cadsandiam, aliasque urbes, arces, & castella in Brabantia & Flandria; quæ omnia ad Hispaniarum Monarcham spectaverant.

Ad 4. Cum hoc sæculo cœptæ fuissent Ostendanæ in Indias navigationes commercandi causa, totis viribus se opposuerunt Batavi, quintum hunc articulum allegantes, quo reliquis Belgis jus ejusmodi navigationis & commerciorum volebant interdictum.

Verum hic articulus nec verbum habet de Belgio Hispanico, quo ei navigationis libertas adimatur: sed id duntaxat prohibet, ne pars alterutra navigationem suam extendat ad loca & portus alterius partis in India Orientali: prout manifeste patet ex adjecta clausula: *Sicut viceversa incolæ unitarum provinciarum abstineant a frequentatione locorum Castilianorum in India Orientali.* **Crisis de libertate navigationis.**

Poterant ergo Hispani salvo hoc tractatu navigare libere in Indiam Orientalem, modo abstinerent a locis, quæ ad Batavos spectabant. Multo magis id poterant Belgæ, quibus nulli sunt limites positi; quidquid igitur prohibitum fuisset Hispanis, non esset prohibitum Belgis; cum utique Belgæ non sint Hispani, quam parum Batavi sunt Hispani. Si aliquid prohibitum est Bohemis, an hoc ipso prohibitum est Hungaris? Multo autem maxime navigationes suscipere potest hodie Belgium Austriacum; cui nihil commune est cum Hispania.

Neque enim maris dominium arrogare sibi possunt Batavi, aut alias nationes a navigatione, aut maritimo commercio excludere. Mira profecto hic facta est rerum conversio. Cum Rex Hispaniæ prohibere volebat a navigatione in Indias Batavos, ad jura naturæ & gentium isti provocabant. Ediderat tunc ex eorum voluntate Hugo Grotius eruditum tractatum *de Mari libero*, in quo demonstravit, licere cuivis genti alteram adire, atque cum ea negotiari; tolli sic, jure naturæ & gentium assertam, humani generis societatem: neque etiam ipsum mare aut jus navigandi ulli genti proprium esse, utpote extra commercium humanum positum, ac proin neque titulo inventionis, vel occupationis, aut **Et mari libero.**

 præ-

præſcriptionis in alicujus dominium tranſire poſſe: niſi quis & aëris ſpirandi proprietatem ſibi velit vindicare.

Hæc tunc Batavi, cum mercatus ſuos necdum ita firmatos haberent. At mutatis poſtea rebus, cum Oſtendana inciperent florere commercia, alius Batavis factus eſt almæ naturæ genius, quia alium privatæ eorum rationes videbantur requirere. Iniquiſſimum ante erat Batavis, interdicta cæteris navigatione, Oceanum unius nationis mancipari obſequio. At poſtea viſum æquiſſimum, privato monopolio Europam premere, ipſique adeo omnibus communi Oceano jugum injicere. Scripſit in hanc rem pro Batavis Seldenus *de Mari Clauſo*, & vindicias *Maris Clauſi*: ſed ſtrenue eum confutavit Pattinus Belga in tractatu ſuo de *Mari libero*, atque ex Batavorum principiis, ex ore Grotii olim loquentium, theſin ſuam comprobavit.

Ad 6. & ſeq. Usque ad articulum vigeſimum tractatur de libertate navigationum (quæ antea Batavis a Rege Hiſpaniarum erant inhibitæ) de commerciis, tollendis teloniis, & aliis exactionibus. Batavi nempe, quorum anima ſunt navigationes, negotiationes & commercia, omni ope adlaborabant, ut hæc ipſis firma, ſecura, & oneribus ſublevata manerent.

Scaldis oſtia clauſa.

Memorabilis eſt Articulus 14, quo decernitur, ut Scaldis oſtia occluſa teneantur. Timebant nempe Batavi, ne commerciorum alveus rurſum *Antverpiam* derivaretur. Erat quippe hæc urbs Brabantiæ, ad Sealdin ſita, tot tantisque commerciis olim frequens, ut parem vix in orbe habuerit. Sed Hollandi omnes vires impenderant, ut mercatores atque negotiationem Amſtelodamum transferrent; quo ſane Brabantia, & Belgium Hiſpanicum univerſim, dimidium velut ſui amiſit.

Ubi notandum, Batavos Scaldin, Saſſiæ & Swindæ canales voluiſſe clauſos; de Oſtenda, Neoporto, aliisque urbibus maritimis, earumque portubus nullam fieri mentionem. Si voluiſſent Batavi, inhibitas eſſe Belgio Hiſpanico navigationes per Oceanum, ante omnia exprimi debuiſſet portus Oſtendanus, præcipuus, quem tunc Rex Hiſpaniæ poſſidebat.

Sequentes articuli usque ad 50 tractant de reſtituendis bonis immobilibus, nominibus, & juribus, intuitu belli ablatis aut confiſcatis. Et quia Domus Auriaca in Belgio & Burgundia ab antiquo bona aliqua poſſidebat, & alia Wilhelmus a Carolo VI, ejus vero filii, Mauritius & Henricus ab Ordinibus plura ſunt conſecuti,

ti, jubentur iſta reſtitui, etiam ea, quæ Joanni Naſſovio, Comiti Catholico, a Rege ſunt aſſignata

Ad 53. Quæ hic dicuntur de conſervanda amicitia cum Cæſare & Imperio, a Ferdinando III eodem anno 1648 edito Diplomate ſunt confirmata.

Ad 56. Decernitur hic, ut præſcriptio tempore belli cenſeatur non currere.

Ad 72. Poſt pacem initam a Batavis adhuc incluſi eidem fuerunt Comes Solmenſis & Bentheimenſis: Comes Oldenburgicus vero obtinere non potuit, ut includeretur, ob odium telonii, Viſurgi impoſiti.

Ex parte Regis vero fuerunt incluſi, Imperator, Rex Bohemiæ & Hungariæ, omnes Archiduces Auſtriæ, S. R. J. Electores, Principes, & Civitates, nominatim Joannes Princeps Anhaltinus, Comes Oldenburgicus, Schwarzenburgicus, & Civitates Hanſeaticæ.

Ad 77. Confirmarunt eodem adhuc anno Rex & Ordines hanc pacem, per Gaſparem de Braccamontio & Gusmania Comitem Penerandæ, Joſephum Burgænium Archiepiſcopum Cameracenſem, & Antonium Brun, ſupremi Conſilii Flandrici aſſeſſorem: ex parte Batavorum vero per D. a Gent, & ſeptem alios legatos.

ARTICULUS V.

Tractatus Commerciorum 23.

Inter Regem Hiſpaniæ & Fœderatum Belgium Synopſis.

Poſt pacem concluſam ſeparatus contractus, ad navigationes & commercia ſpectans, fuit initus eodem anno & loco, 18 capitibus conſtans.

1 Batavi omni libertate & ſecuritate ad omnia regna & regiones, cum quibus pace aut neutralitate gaudent, navigationes inſtituent, & in iis commercia exercebunt.

2 Neque libertas hæc commercandi turbetur, licet Rex cum illis bellum gereret.

3 Etiam reſpectu Gallorum, cum quibus Rex eſt bello implicitus.

4 Sic tamen, ut Batavi merces e regionibus Hiſpanis ad ho-

ftes Regis non deferant, quæ hofti adverfus Regem fervire poffent.

5 Neque ad alios Regis hoftes Batavi merces interdictas vehant.

6 Interdicta autem cenfentur omnis generis arma, & apparatus bellici.

7 Non autem frumentum, vinum, oleum, fal, aliaque ad fuftentandam vitam neceffaria. Quæ proin ad hoftes Regis deferre poffunt, non tamen ad urbes, ad eodem obfeffas.

8 Hinc naves Batavæ, ad hoftes Regis iter facientes, falvum conductum, & teftimonium, quod nullas interdictas merces vehant, Hifpanis exhibeant: quo facto, non explorentur naves, neque ulla moleftia afficiantur: fed liber illis curfus relinquatur.

9 Hic falvus conductus cum expreffione mercium, quæ vehuntur, exhiberi debet, cum jufta eft fufpicio, interdictas merces vehi ad hoftes Regis.

10 Tunc enim exhiberi debet.

11 Et Hifpanæ naves Batavis in mari occurrentes fcapham mittant, & litteras falvi conductus exigere poffunt, quibus fides habenda, nullas interdictas merces vehi.

12 Si merces prohibitæ in Batavorum navibus reperirentur, fifco addicantur, non tamen navis, aut aliæ merces, non prohibitæ.

13 Si autem Batavi merces aliquas Regis hoftium navibus imponerent, omnes fifco addicantur, licet alias non fint ex genere prohibitarum.

14 Si autem Batavorum navibus aliquæ merces, quæ Regis hoftibus funt propriæ, effent impofitæ, liberæ funto, exceptis interdictis.

15 Vice verfa fubditi Regis iisdem privilegiis in navigationibus & commerciis fuis refpectu Batavorum gaudebunt, ita, ut per omnia fit utrinque æqualitas.

16 Ifti commerciales articuli explicandæ paci Monafterienfi infervìant, fi aliquid dubium aut contrarium in illa occurreret.

17 Hic tractatus non minorem vim habeat, ac fi originali tractatui foret infertus. Poffuntque partis utriusque confenfu aliæ infuper cautelæ adjici, fi orituris forte controverfiis per iftas non fatis effet præcautum.

18 Hic tractatus intra quatuor menfes ab utraque parte ratihabebitur & confirmabitur.

Nota

Nota.

Neque in isto commerciorum Tractatu vel apex exstat, quo Belgio Catholico interdictum esset navigatione in Indias ad exercenda commercia; quin imo statuitur plena in omnibus æqualitas sine ulla exceptione. Profecto, si Batavi reliquos Belgas a commerciis & navigationibus voluissent exclusos, debuissent vel in pacis vel in hujus tractatus commercialis articulis aliquam eorum mentionem facere.

ARTICULUS VI.

Tractatus Commerciorum

Inter Hispanos & Urbes Hanseaticas anno 1647 *conclusus Monasterii.*

Antequam turbæ Belgicæ fuerant exortæ, neque Hollandis aut aliis nationibus licitum erat, merces ex Hispanorum aut Lusitanorum ditionibus Indicis exportare, sed ab istis in Europam devectas emebant. At vero cum bellorum motus exsurgerent, non amplius Gadibus aut Olyssipone eas devehebant, sed cum ingenti Hispaniæ & Lusitaniæ detrimento in Indias navigarunt, ut a prima manu eas reciperent. 24.

Indulgere hæc denique debuit Hispanus; & cum Hanseaticis civitatibus jam anno 1607 tractatum commerciorum iniit. Cum autem variæ adhuc lites orirentur, civitates illæ per legatos suos, in Westphalia cum aliis congregatos, Comitem de Peneranda rogarunt, ut renovationem tractatus a Rege impetraret. Assensit ille: conventumque in quatuor articulos, iis ferme similes, qui anno dein sequenti cum Batavis sunt constituti.

1 Confirmantur privilegia & immunitates, Hanseaticis civitatibus antehac concessæ, ut libere iis uti possint: sic tamen, ut, quæ Batavis, ipsis etiam sint interdicta, &, quæ istis concessa aut concedenda, ipsis etiam permissa intelligantur, præsertim, cum præcipuæ Batavorum civitates societatis Hanseaticæ sint membra.

2 Nautæ unam tantum specificationem navium & mercium exhibere teneantur. Si autem pax vel induciæ cum Batavis fuerint initæ, nihil amplius fore testandum, quam quod merces ad Hansea-

ſeaticas civitates pertineant, aut ad illas, quibus ſimilia privilegia a Rege fuerunt conceſſa.

3 Poſſint Hanſeatici cum hoſtibus Regis commercia exercere, merceſque terra marique apportare vel exportare, iis duntaxat exceptis, quæ bellico uſui inſerviunt, & ex Regis ditionibus evectæ fuerint.

4 Hanſeatici fœderis civitates gaudeant commoditatibus, quas Rex cuicunque alteri Principi aut Statui, neutrali atque amico, quocunque tempore aut loco ſit conceſſurus.

Subſcripſerunt nomine Regis Comes Peneranda, Archiep. Cameracenſis & Brunus: nomine civitatum, Lubecenſis, Bremenſis, & Hamburgenſis, Legati.

ARTICULUS VII.

Cauſa belli Anglo - Batavici.

Trompius ter victus a Blacko Anglo. Plus damni a tempeſtate patiuntur Batavi. Pacem a Cromwelo impetrant.

Batavi, bello Hiſpanico liberi, dum navigationibus & commerciis ſuis intenti, ex orbe univerſo opes collectas accumulant, brevi cum Anglis, negotioſa pariter gente, & eorum Protectore Cromwelo gravi bello colliſi ſunt. Cauſæ, æmulatio, maris imperium, quæſtus.

Diſſimulabant hactenus Angli, vel turbis domeſticis præpediti, vel odio Hiſpanorum cohibiti, quos optabant minui, creſcentem in dies, & in omnes orbis partes Batavorum diffuſam potentiam maritimam; at, ubi pax Monaſterienſis, & fœdus etiam commerciorum coaluit, invidia urente, limites Batavis figendos exiſtimabant, ne Anglico Neptuno Tridentem eripiant.

Bellum Anglo - Hollandicum.

Querebantur inter alia non exigua in Indiis damna, atque a Scaldis in Belgio uſu ſe prohiberi. Cauſa tamen proxima erat halecum piſcatio ad Angliæ littora, quam Batavi ſine vectigali magno cum lucro exercebant.

Paratur utrinque animoſe bellum. Sexcentas naves, quarum quælibet 30 tormenta caperet, a Batavis inſtructas narrat Tuldenius ad annum 1652. Favebant eiſdem Hamburgum & aliæ civitates Hanſeaticæ, non modico allato auxilio. Rei ſummæ præfectus

Trom-

Trompius, uti audax, ita belli maritimi gnarus, qui Hispanas classes sæpius fuderat.

Nihilo tamen secius *Blackus* Anglicæ classis Præfectus trino navali prælio eundem ita devicit, ut amissis plurimis navibus & milite exanimis caderet. Substituit tum quidem Respublica Trompio Wassenarium Obdamum; sed cum ad quartam pugnam essent accincti, procellosus turbo ita mare bis concitavit, ut utrique parti multo plus damni afferret, quam triplex prælium. (*anno 1653.*) **Trompius a Blacko ter victus.**

Inclamarunt tum quidem Batavi Galliæ, Sueciæ, & Daniæ auxilia, & missis Oratoribus Regis Lusitaniæ, quem in Brasilia sibi bellum moturum timebant. Sed cum hæc subsidia incerta essent, & longinqua, ad pacem animum inclinarunt; eamque anno sequenti 1654 Londini a Cromwelo impetrarunt, adjecto fœdere. **Pax.**

ARTICULUS VIII.

Capita Pacis & Fœderis

Inter Cromvvelum Angliæ Protectorem & Belgas Fœderatos.

Synopsis.

1 Sit sincerior amicitia, unio, & fœdus inter utramque Rempublicam. 25.

2 Cesset omnis hostilitas.

3 Sit amnestia & oblivio omnium præteritorum.

4 Omnes capti sint liberi.

5 Alter status alterius libertatem defendat contra quoscunque.

6 Neuter aliquid agat in præjudicium alterius; nec aliis auxilium præstet, sed contradicet & resistet.

7 Neuter alterius rebelles foveat, aut juvet, sed utriusque Reipl. hostes judicentur, & perduellionis pœnam in loco delicti luant.

8 Utraque Resp. sibi mutuo terra marique opem feret, prout opus fuerit, contra alterius hostes & rebelles, sumptibus tamen rogantis auxilium.

9 Neutra alterius hostes aut rebelles recipiet, neque in mari, portu, aut terra.

10 Sed monita Resp. quod sint rebelles, illos expellet.

11 Quamvis propria ibi bona haberent: nec ulla illos ope juvabit.

12 Utriusque Reip. incolis liceat omnes ditiones portusque in Europa intrare, mercesque importare aut exportare, sic tamen, ut consueta portoria, vectigalia, aut census solvant; quos alii extranei solvunt.

13 Si naves Batavæ in maribus Britannicis navi bellicæ Anglicanæ obviabunt, vexillum suum e mali vertice detrahent, & supremum velum demittent.

14 Neutra pars piratas aut prædones in suos portus recipiat, aut commeatum eis præbeat; sed capiantur & puniantur, navesque eorum in alterutrius portum invectæ dominis suis restituantur.

15 Si alterutra fœdus aut amicitiam cum aliis Principibus aut Statibus ineat, alteram certiorem reddat, &, si voluerit, in eo fœdere comprehendat.

16 Fœdus hoc permaneat, licet aliqui contra illud delinquant. Sed delinquentes soli puniantur, & ad satisfactionem adigantur. Quodsi justitiæ se non submiserint, hostes utriusque partis judicentur. Bona illorum publicentur, & inde fiat læsis satisfactio: &, si in alterutrius potestatem venerint, pro ratione criminis plectantur.

17 Possunt utriusque partis incolæ libere & secure alterius urbes, & etiam munimenta intrare, mercimonia exercere (armati tamen non plus quam 40 simul) dummodo secundum statuta loci se gerant.

18 Si naves mercatoriæ alterutrius portum intrent, a piratis vel tempestate compulsi, sine molestia & vectigalis solutione, atque sine visitatione recedent; modo ibi nihil distrahant, aut agant contra leges loci.

19 Alterius naves non capiantur, aut arresto subjiciantur, nisi summa necessitas cogat; salvis tamen legibus Reip.

20 Mercatores, eorumque institores & famuli possunt cum armis intrare alterius portus & terras: ubi tamen in diversorium suum devenerint, oportet ea deponere, donec ad navem redeant.

21 Si navis præsidiaria seu bellica in naves mercatorias alterius Reip. incidat, eas defendat, quamdiu eundem cursum tenuerint.

22 Si navis alterutrius in portu alterutrius ab exteris capiatur, communi opera raptam navim insequantur & raptori ablatam domiuo restituant; hujus tamen sumptibus.

23 Scru-

23 Scrutatores & alii officiales non plus exigant, quam leges & potestas, sibi commissa, permittunt.

24 Non licet propter injuriam uti Repressaliis: sed justitia est postulanda; hæc si ubique denegetur, litteræ Repressaliæ concedi poterunt.

25 Antequam quis speciale diploma accipiat, per idoneos fidejussores caveat, se nullum damnum aut injuriam alterutri populo illaturum.

26 Portus alterius intrare liceat non tantum cum navibus mercatoriis & onerariis, sed etiam cum bellicis ad eas reparandas, vel alimenta emenda: non tamen pluribus quam octonis. Pluribus simul intrare non licet sine venia ejus vel eorum, ad quos portus pertinet, nisi tempestas aut vis alia cogat. Quo casu illico Præfectum loci de adventus sui causa edoceant: nec diutius hærebunt, quam ille indulserit.

27 Curabunt Batavi, ut justitia fiat, qui in Amboina (*Hollandorum in India Orientali insula*) Anglos occiderunt.

28 Se obligant ad restituendas naves & bona Anglorum, a Rege Daniæ durante hoc bello intercepta, ut mercatorum, nauclerorum, & proprietariorum damna resarciantur.

29 Hæc ubi Batavi præstiterint, cessabit omnis hostilitas, inter Anglos & Danos, ratione dictæ detentionis exorta, ita, ut Rex tanquam amicus in hoc tractatu comprehendatur.

30 Constituendi utrinque commissarii quatuor, qui examinent injurias & damna, quæ utraque pars ab anno 1611 ad 1652 in India Orientali, Brasilia, Moscovia, Grœnlandia, se passam esse causatur. Si commissarii isti convenire nequeant, prædictæ differentiæ submittantur Protestantibus Helvetiæ Cantonibus, tanquam arbitris: & quidquid a commissariis, ab iis deputatis fuerit pronuntiatum, obligabit, & rite perficietur.

31 Hunc tractatum pars utraque firmiter observabit, & executioni dabit.

32 Batavi se obligant, quod Ordines fœderati, eorumque Præsides, Gubernatores, Præfecti militiæ, præsentes & futuri, juramento se sint adstricturi, ad hunc tractatum in omnibus servandum.

33 Intra 15 dies hic tractatus utrinque ratificabitur, confirmabitur, mutua instrumenta extradentur, & publicabuntur: atque a tempore publicationis omnis hostilitas cassabit.

Subscripserunt & signarunt commissarii Protectoris & Batavorum, Westmonasterii 5 April. 1654.

Not. Batavi in hoc tractatu Cromvelo Protectoris & celsitudinis serenissimæ titulum tribuerunt. Confirmavit autem tractatum sua auctoritate de assensu sui consilii.

Post hanc pacem conclusam adjecti adhuc sunt duo articuli separati. Primus in tractatu comprehensos continet, his verbis: *Conventum est, quod in tractatu pacis, unionis, & confœderationis inter Serenissimum Celsissimumque Dominum Protectorem Reipublicæ Angliæ, Scotiæ, & Hiberniæ &c. ab una parte, & Celsos ac Potentes Dominos Ordines Generales unitarum Provinciarum ab altera, includantur Cantones Helvetici Evangelici, Dux Holsatiæ, Comes Oldenburgicus, Civitates Hanseaticæ Lubeca, Brema, Hamburgum.*

Exclusio Domus Auriacæ.

Alter concernit Domum Auriacam; cum enim Wilhelmus III ultimus Oraniensis stirpis surculus, quatuor tunc annorum puer, natus esset ex Maria Stuarta, Caroli I Angliæ Regis, a Cromwelo & aliis Calvinistis crudeliter interempti filia, Cromwelus, qui totam Stuartorum Familiam excisam volebat, vehementer institit, ut Batavi promitterent, se neque, quem diximus, Wilhelmum, neque ullum ex ejus posteris, in supremum, ut vocabant, Capitaneum militiæ, aut classium Præfectum, electuros, eam causam prætexens, alias facile posse contingere, ut hoc fœdus rumpatur, & bellum recrudescat cum magno religionis reformatæ periculo.

Negabant initio Batavi, se eam conditionem inire posse adversus Domum, erga se tam bene meritam. Tandem vero in vota Cromweli concesserunt, ac declararunt, *se nullo unquam tempore electuros prædictum Arausionensem Principem, ullumve ejus lineæ in Locum-tenentem vel Admiralem suæ provinciæ, nec assensuros quoad suæ provinciæ suffragium, ut unquam ei summum in militiam Generalatus imperium conferatur.*

Quantopere hæc, versis in Anglia rebus, sint mutata, experta est posterior ætas, quæ non tantum vidit hunc Wilhelmum Locum-tenentem, & supremum Gubernatorem terra marique, anno 1672 a Batavis electum, sed etiam Regem Magnæ Britanniæ. Adeo versatiles sunt res humanæ & incerta consilia.

ARTI-

ARTICULUS IX.

Observatio de Domo Auriaca & Gubernatoribus Belgii Fœderati.

Arausionensis liber in Provincia Principatus (sic dictus ab urbe Arausione, in qua tria celebrata fuerant Concilia Arausicana) ab antiquissimis temporibus proprios Dominos habuit: per fœminas postea devolutus, primum ad Domum Chabilionensem in Ducatu Burgundico, dein vero ad Nossoviam in Germania. Ex ea primus successit Renatus, dein Wilhelmus I Fœderati Belgii Fundator & Gubernator, tum ejus filii Mauritius & Henricus, qui magna auctoritate Rempublicam regebant. Henrici filius Wilhelmus II electus quidem pariter fuerat a Batavis Gubernator, seu supremus Locum- tenens, sed minus erat gratus; & cum Amstelodamum noctu cum armatis vellet obruere, paulo post inventus est exanimis, non sine suspicione, anno 1650. Reliquit filium posthumum Wilhelmum III, quem factio Löwensteinia nonebat Gubernatorem usque ad anno 1672, quo Gallus irrupit; tunc enim Wittiis occisis, ab omnibus provinciis fuit electus (excepta Frisia & Gröninga, quæ Gubernatorem ex Familia Nassovio - Diecensi sibi elegerant). Post mortem Wilhelmi III (qui Rex etiam Angliæ fuerat) ab anno 1702 quinque provinciæ nullum Gubernatorem substituerunt, donec anno 1728 Geldria & Transisalania, Frisiæ Gubernatorem Wilhelmum Frisonem pariter asciscerent, & anno 1747 reliquæ quoque provinciæ, & quidem ita, ut hæc dignitas sit hæreditaria, deficientibus masculis ad fœminas etiam devolvenda. Factum id in gratiam Georgii II Angliæ Regis, cujus filiam Friso conjugem habebat. Natus est ex eo matrimonio 1748 Wilhelmus, qui 1751 patri in munere Gubernatoris, Archithalassi & Capitanei Generalis hæreditario successit sub tutela matris, & quia, si Wilhelmus improlis decederet, devolveretur hæc dignitas ad sororem ejus Caroli; nam obstabant initio Batavi, ne Carolo Principi Nassavio Weilburgensi nuberet ob diversitatem religionis, cum hic sit Lutheranus. Porro Wilhelmus III 1702 Diecensem Frisonem Principatus Arausionensis & aliorum bonorum hæredem testamento instituit. Sed opposuit se Brandeaburgicus, ad antiquius testamentum Henrici Auriaci avi sui materni, se referens, quo, velut fideicommisso, mater sua sit substituta 26.

 ma-

masculis ex Henrico descendentibus.

Tenuit hæc lis ad annum 1732, quo hæreditas illa transactione divisa est: & quidem Brandenburgo cessus est comitatus Moërsiæ, in Principatum dein conversus, Comitatus Lingensis in Westphalia, Herstalli ditio, postea Ecclesiæ Leodiensi vendita, Wateringa cum multis aliis in Belgio possessionibus: Frisoni vero obvenerunt Breda, Gravia, Flisinga, cum multis aliis urbibus & ditionibus in eodem Belgio. Arausionensis vero Principatus in pace Ultrajectensi a Brandenburgo, ut Geldriam urbem reciperet, cessus est Regi Galliæ, qui extirpatis Calvinistis, eum anno 1732 in Principem Contium transtulit.

ARTICULUS X.

Continuatio belli Hispano - Gallici. Fœdus Galliæ cum Cromvelo.

27. Inter hæc, dum Angli Batavique de maris usu certabant, Galli Hispanique de terræ possessione dimicabant. Belgium Hispanicum, Gallis opportunum, erat theatrum belli præcipuum; sed cum ab anno 1649 turbæ civiles Franciam miscerent, & a Batavis esset quies, Hispani magnas res gesserunt; quippe, præter Barcellonam & Casalin, prima Cataloniæ & Pedemontii munimenta, Gravelingam & Dunkercam cum pluribus aliis urbibus in Belgio receperunt; &, quod est plurium instar urbium, Ludovicum Condæum Principem, quem cum pluribus Gallorum millibus, quos secum adduxerat, Mazarini odio Hispania debuit, futurum deinceps ad pacem usque Pyrenæam momentum ingens adversus patriam.

Hisp. Victoriæ.

At post compositos in Gallia belli civilis motus, aliam Belgium faciem induit; quippe Rex, Rhemis sacro inunctus chrismate, expeditionem in Belgium, ut animos & alacritatem suis adderet, ipse suscepit, & primo quidem Stenæum subigit; dein vero ad solvendam obsidionem *Atrebatensem* accurrit.

Clades.

Quidquid Hispani roboris erat in Belgio, ad obsidendum Atrebatum, præcipuam Artesiæ urbem, fuerat collectum. Aderant in castris præsentes quinque Principes, Leopoldus Wilhelmus Archidux Gubernator Belgii, Ludovicus Condæus, Franciscus Nicolaus

laus pro fratre suo Carolo, carcere detento, Dux Lotharingiæ, Ulricus Dux Wirtembergiæ, Princeps Lignius, cum suis quisque copiis, multique alii Duces ac Proceres Hispani nominis.

In tertium jam mensem tenuerat obsidio, ingenti apparatu instructa, cum Rex atque Turenius Hispanorum castra, bina quantumvis fossa protecta, tanta ferocia aggrediuntur, ut relata insigni victoria urbem liberarent, universo hoste aut cæso aut capto, aut in fugam acto. Celebratur maxime Hocquincurtii, in castra irrumpentis fortitudo: aliis partibus Turenius, Seneteræus, Aumontius irruerunt. Hispanorum 15000 a Condæo servata fuisse a clade, refert Tuldenius, scriptor illius temporis, Germanus, ad annum 1654, quo hæc gesta sunt. Attrebatum obsidione liberatum.

Victoriæ complementum fuit ad Mosam *Carolomontii* expugnatio, urbis in Hannonia monti impositæ, quam Carolus V Imperator operibus etiam communiverat.

Accesserunt anno sequenti Gallis, sub Turenio militantibus *Landresium*, *Condatum*, *Fanum S. Gisleni*, permunita in Hannonia loca. Boviniacum captum a Gallis, receptumque ab Hispanis. Ad Bochanium, a Gallis tentatum, fortiter pro more dimicans Condæus vulneratus est, & circumseptus a Gallis, ense viam fugæ aperuit, vel ultro concessa est, ne caperetur cum periculo capitis. Quamvis enim tunc hostis esset (patriæ an Mazarini?) amabatur tamen, & summe æstimabatur a Gallis, præsertim militibus, tum a sanguine Regio, tum maxime a virtute militari. Urbes captæ.

Anno 1656 *Leopoldus Wilhelmus*, post gestam per decennium gravissima inter bella Belgii Præfecturam, missionem tandem, dudum optatam, a Rege Hispaniarum obtinuit, valetudine Imperatoris fratris inclinante, & ætate Leopoldi nepotis adhuc tenera, Austriæ rebus necessarius. Successorem, Belgii Gubernatorem, Philippus IV misit filium suum *Joannem Austriacum*, 27 tunc annorum florentem ætate, Cataloniæ antea Proregem. Leop. abdicat Præfecturam. Succedit Joan. Austr.

Et præclara sane fuerunt imperii auspicia, quibus cladem superioris anni insigniter reparavit. Valencenas (*Valentinianam* veteres dixere) fortissimam in Hannonia ad Scaldin urbem, omnibus viribus oppugnabant Galli, Turenio, Seneterræo, & Fabero Ductoribus. Ad hanc maximi momenti civitatem obsidione liberandam, ut Gallis innotesceret, omnes nervos novus Gubernator intendit. Sed a superiobus cladibus paucæ restabant copiarum reliquiæ. Unde omni cura ad eas augendas incumbens, decem armato-

matorum millia, prius a Cæſare exauctorata accepit, duo millia Franciſcus Lotharingus, a Gallo, ad quem defecerat, redux, adducebat, alia Wirtembergius, alia ex Belgis & Hiſpanis collegit; quorum ipſe Ductor ſupremus, comitantibus Condæo, Wirtembergio, Lignio, Caracena, præſtantibus bello viris.

Gallos cædit. His ergo Ducibus & copiis fretus Auſtrius Gallorum caſtra adortus, tertio inſultu illa perrupit, ingenti hoſtium ſtrage, direptis tormentis, & impedimentis. (*anno 1656.*) Receptum mox Condatum, & Fanum S. Gisleni, priore anno amiſſa. Supplicatione publica ſolenniter inſtituta, dictæ DEO Evchariſtico, & propitiæ ejus Matri laudes.

Fœdus cum Cromwelo. Hac clade affecti cum eſſent Galli, ut majori vi Belgio incumberent, Mazarinus, præter tractatum commerciorum (jam anno 1655 concluſum) ſimilem ferme illi, quem Batavos inter & Anglos ſancitum retulimus, novum fœdus anno 1657 cum Cromwelo iniit, contra Hiſpanos potiſſimum.

Conventum quippe in eo, ut utriusque opera bellum in Belgio impigre continuetur, cureturque, ut potiſſimum Flandriæ maritima oppida occupentur.

Oſtendam, Dunkercam, Neoportum, & Gravelingam Anglorum fore, reliqua expugnanda Gallorum. Illis mari, his terra agendum. Nec deſiſtendum bello, niſi utrisque fuerit ſatisfactum. Aſſiſtendum Sueco contra Danum, ejusque fœderatos in Balthico, Anglo claſſem, Gallo nummum ſuppeditante. Promovendum quoque communi ſtudio bellum in Catalonia & Italia.

Cameracum liberatum. Hoc grandi fœdere, ſimulque aliquot millibus equitum, quos Ulricus Wirtembergius, ab Hiſpano deficiens, adduxerat, Francus auctus, *Cameracum*, primæ magnitudinis in Belgio urbem, quæ ad Imperium olim pertinuerat, obſedit. Modicum inerat præſidium; ſed ubi Condæus & Lignius, perruptis hoſtium caſtris, cum ſelecta manu in urbem evaſerant, obſidio ſoluta eſt, atque ad *Mommedium* in Luxemburgicis meliori fortuna eſt converſa; nam tertio oppugnationis menſe dedere ſe Gallis urbs coacta eſt, vel potius pro tanto ſanguinis pretio vendita, ut emptores pœniteret.

Minori impendio Fanum S. Venantii in Arteſia, a Gallis, Borburgum & Mardicum in Flandria ab Anglis Galliſque fuit expugnatum. Ab Ardreſii vero obſidione non levi cum clade a Turenio repulſi ſunt Hiſpani. Atque hæc fuit expeditio anni 1657 minus felix Hiſpanis, Condæo poſt liberatum Cameracum Gandavi ex febri decumbente.

Ac

At multo infelicior illis fuit annus 1658; quamvis enim Condæus, Gallico *Hesdini* præsidio cum Marescallo Hocquincurtio ad se attracto, urbem Hispano subjiceret, & Ostenda Spinteleti dolo (prout supra in Gallicis fuit narratum) fuerit servata, cum non exigua Anglorum Gallorumque clade; Joannes tamen Austriacus Gubernator, bis prælio victus a Turrenio, florem exercitus, tormenta, *Dunkercam*, *Gravelingam*, *Aldenardam*, *Menenium*, *Ipras*, insignes Flandriæ civitates amisit: Turrenio, Fertæo-Sene-terræo, & Faberto, Gallorum Ductoribus, victorias suas strenue prosequentibus.

Galli & Angli a Condæo cæsi.

Joan. Aust. bis victus.

Protritus jam satis erat per continuum 24 annorum bellum Belgicus Martis campus. Pax Hispanis, rebus suis retro labentibus, & aliunde gravi adhuc bello Lusitanico distractis, erat necessaria, ni, Gallo & Anglo incumbente, totum suum Belgium vellent amittere, & fortassis etiam Cataloniam. Rex Galliæ Sponsam Hispanam, Philippi IV filiam (proh! quanta adhuc bella parituram!) prensabat. Mazarinus propter fœdus Anglicum, & relictam Cromwelo Dunkercam, alias apud Catholicos male audiebat. Alexander VII summus Pontifex, cum Electoribus Moguntino & Coloniensi, pacem impensissime commendabat.

Pacis consilia.

Unde primum in inducias, postea in Pacem *Pyrenæam* fuit conventum, anno 1659. Tractatus hujus epitomen infra dabimus, ubi de statu Hispaniæ agendi erit occasio; neque enim de solo Belgio, sed & de Catalonia & Italia, in quantum ad Hispanos spectat, fuerat transactum.

Pax Pyrenæa.

De Belgio conventum, ut Galliæ relinquatur in *Artesia* Atrebatum, Lillerium, Lentium, Hesdinum, Tereona: in *Flandria* Gravelinga, Muniti Aggeres, Burburgum: in *Hannonia* Landresium, Quercetum: in *Luxemburgicis* Thionvilla, Mommedium, Damvillerium, Ivodium, Chavantium, Marvilla: in *Gallia* Rocroyum, Castelletum, Limcampium.

Contra vero Hispano restituitur Aldenarda, Duxmida, Furna, Menenium, Cominæum, Ipræ. Dunkerca vero interim in manibus Anglorum relicta fuit.

ARTICULUS XI.

Alterum bellum Anglo-Batavum. Pax & fœdus. Bellum Gallo-Belgicum, ob prætensum Jus Devolutionis. Angli, Batavi, imo & Austriaci negant Hispanis auxilium: & cur?

28. Belgio Hispanico ad quietem aliquam composito, Fœderatum rursus arma cepit, altero cum Anglis navali bello implicitum. Causa eadem, quæ primi, gentis utriusque nauticæ æmulatio. Et primum quidem inter jurgia mercatorum stetit. Secutæ navium direptiones, ac denique anno 1664 apertum bellum. Britannam classem ducebat Jacobus Dux Eboracensis, Caroli II Regis Frater, Batavam Obdamus; cui, primo jam prælio cæso, substituti Trompius & Ruiterus; quorum tanta erat audacia, ut in ipsa ad Londinum Thamesis ostia se immitterent, ad cremandas Anglorum naves.

Bellum Anglo-Batavum.

Alterum prælium multo fuit pertinacius, in quartum usque diem acerrime continuatum, donec tempestas illud diremit, parte utraque sibi canente Victoriam. Bellum hoc nutrivit Francus, atque ad speciem accessit Batavis, qui tamen querebantur, spectatorem illum egisse.

Pax Bredana.

Anno 1667 *Pax Bredæ* inita, in plerisque articulis haud dispar illi, quæ paucos ante annos cum Cromwelo fuerat conclusa; adjectumque fœdus *Defensivum*, quo in casum invasionis sibi mutuo promittunt 40 naves bellicas, hominibus & tormentis probe instructas, atque insuper 6000 pedites, cum 400 equitibus.

Bellum Gallo-Belgicum.

Bellum istud Anglo-Batavicum aliud mox excepit Belgio-Gallicum, & quidem ex ea radice enatum, unde perpetuæ pacis nexum pullulare oporteret, ex matrimoniali videlicet fœdere Ludovici Regis cum Hispana Principe.

Ea quippe in Belgicis quibusdam provinciis, uti Brabantia, Artesia, Geldria, viget consuetudo, municipalibus etiam statutis confirmata, ut liberi primi matrimonii præferantur in capienda hæreditate liberis etiam masculis secundi conjugii: *Jus Devolutionis* Belgæ appellant.

Jam

Jam vero Philippus IV Rex Hiſpaniæ duas uxores habuit. Ex prima ſuſcepit Thereſiam, Ludovici Regis conjugem, ex altera Carolum II ſex tunc annorum puerum. Gallus igitur jus in Belgium per mortem Philippi IV, quam anno 1664 oppetiit, ad uxorem ſuam, aut Delphinum, ex ea natum, devolutum exiſtimans, centum millibus armatus Belgium invaſit anno 1667. **Ob Jus Devolutionis**

Miſerandus erat Belgii ſtatus, milite, ære, apparatu belli ferme vacuus. Hiſpania morbis ſuis laborabat, in puero vagiens ſub matre tutelam gerente. Acceſſit perpetua Gubernatorum mutatio, quorum modico tempore quatuor erant, Joannes Auſtrius, Ludovicus Caracena, & Caſtello-Rodrigius, Marchiones, Montereyus; ab Anglis Bataviſque, Ludovici Regis artibus jam captatis, ſpes nulla. **Belgii Status.**

Quippe Carolus II Angliæ Rex, qui apud volubilem gentem res ſuas necdum ſatis firmaverat, nec illi ob venditam Gallis Dunkercam, motum nuper in Hollandos bellum, & Religionis Catholicæ ſuſpicionem, admodum gratus, Galliam cum materno lacte imbibiſſe viſus eſt, totumque ſe Ludovico, amitino ſuo, ceu labantis regni fulcro, applicuit.

Unde Oratores Domus Auſtriacæ, ſubſidia petentes, frigido reſponſo dimiſit; gravi bello vix defunctum non poſſe ſe in gratiam alienæ Domus novo immergere: Cæſarem quoque atque Hiſpanum nihil opis attuliſſe patri ſuo, magis indigo, ſibique ad comparandum avitum regnum: timores, quos ſpargerent, procul eſſe ab Anglia, foſſa illam ſat magna eſſe obvallatam: Belgium prius omne Hiſpaniam, Germaniamque adeo fore perrumpendam. Interea ſat temporis lapſurum capiendo conſilio. **Angli reſponſum.**

Batavi, quibus periculum propius, domeſticis diſſidiis ſciſſi, in duas abibant partes. Altera erat *Auraufica*, quæ Wilhelmum III juvenem Gubernatoris dignitati reſtitutum volebat. Huic Anglus avunculus, & Brandenburgus affinis, favebant. Altera *Lövvenſteinia* (ab arce hujus nominis ſic dicta, in quam ultimus Gubernator factionis hujus capita conjecerat) *Wittiorum* fratrum auctoritate ſuffulta, Præfecturam illam ſupprimere ſatagebat; huic addixit ſe Gallia. Principes Imperii a capite erant diviſi: atque in fœdus ſuum Rhenanum, quo tranſitum militi in Belgium negabant, abſtracti, Gravello & Grammonvillio, Franciæ Oratoribus, facundia & largitionibus Ratisbonæ & in aulis dominantibus. **Batavorum diſſidia.**

Ipsa adeo aula Cæsarea, Aurspergii maxime auctoritate, cunctabatur, quod, Hispanæ infirmitatis gnara, sibi uni bellum gravissimum incubiturum metuens: pauciores esse Cæsaris copias, quam ut tantæ moli sufficiant: in novos autem delectus nec pecuniam, in Bella Turcica & Hungarica expensam, nec tempus suppetere: fœderibus opus fore: sed unde illa petenda, tota Europa largitionibus Gallicis in lethargum data? Et quantumvis Cæsari sat copiarum præsto foret, qui obstantibus Imperii Principibus in Belgium trajicerentur, nullam rationem apparere, nisi Rhenanum ipsorum fœdus, Brandenburgi nupera accessione tam validum, prius rumpatur, aut vi aperiatur via, quod imprudentiæ foret, Crequio præsertim cum justo exercitu in Lotharingia excubante. Consultius facturam Hispaniam, si urbium aliquot impendio pacem redimat, ne totum amittat, aut cum Lusitano utcunque transigat, & militem ac 13 milliones, quot annis in bellum illud conjici solitos, in Belgium transferat.

Austria.

ARTICULUS XII.

De Jure Devolutionis.

Libellis quoque Gallum inter & Hispanum certatum. Ille jus Devolutionis, in Belgio vigens, adstruebat: abdicationem Theresiæ fuisse irritam, atque juribus omnibus repugnantem. Neque dotem, Theresiæ integre fuisse solutam, sub cujus conditione abdicatio sit facta. Cæterum Regem moderatione usurum, & parte contentum, jus in reliqua abdicaturum. Hic vero reposuit, aliam multo esse Regiarum personarum rationem, atque privatorum de plebe hominum: supremorum Principum hæreditates non esse definiendas ad Romani Juris aut Provincialium legum formulam. Abdicationem luculente esse factam, & quidem absolute, nulla adjecta conditione; hanc non modo, recepto apud fœminas Principes more, ubique gentium haberi pro valida, sed etiam ex consuetudine apud Nobiles fœminas in Belgio vigente; earum enim renuntiationes, in favorem fratrum, qui soli stemma nomenque Gentilitium propagant, factas, a nemine vocari in dubium.

Cæterum renuntiationem Theresiæ non esse factam in eum casum, quo masculus hæres superesset; nam tunc illum proprio suo jure, sexus

rus prærogativa, recepto in omnibus regnis more successurum; sed abdicationem Theresiæ respicere casum, quo nullus masculus superesset.

Antiquissima in hanc rem esse documenta. Jam anno 1204 Rom. Regem Philippum in Principum apud Confluentiam conventu succedendi in Brabantia leges statuisse his verbis: *Insuper regia nostra auctoritate statuimus, & memorato Duci concedimus, ut filiæ suæ, si masculum hæredem non habuerit, in feudis suis libere ei tanquam masculi succedant.* Idem sancitum anno 1549 a Carolo V ratione Geldriæ & Zutphaniæ.

Nullum proferri posse exemplum, quo fœmina in regimine publico ejusdem gradus masculo fuerit prælata. Contra vero non deesse exempla illustria, quibus id genus jus devolutionis prætensum fuerit neglectum. Carolum V & Philippum II mortua prima uxore de provinciis Belgii libere disposuisse; quod facere non potuissent, si ad liberos primi matrimonii per mortem matris jam fuissent devolutæ.

Si jus devolutionis in Belgii Principum successione viguisset, Philippum III non fuisse successurum, utpote ex quarto Philippi II matrimonio genitum, cum adessent sorores ex tertio ejusdem connubio natæ. Igitur successuram fuisse primo Isabellam, atque post hujus mortem Catharinam, Carolo Emmanueli Sabaudiæ Duci nuptam, Domumque Sabaudicam, ex ea in hodiernum diem propagatam: & tamen neminem successionem Philippi III, ex posterioribus nuptiis geniti, ex hoc capite impugnasse. Hunc autem casum prorsus eundem esse cum nostro; nam sicut in hoc Carolus II ex posteriore matrimonio erat prognatus, sic in illo Philippus III.

Carolum V anno 1549 legem, assentientibus Ordinibus, tulisse, ut omnes Belgii provinciæ sub uno Principe unitæ maneant; hoc autem fieri non potuisset, si in aliquibus jus viguisset, & sic diversa in diversis provinciis fuisset succedendi ratio.

Quapropter a populari consuetudine aliquarum provinciarum (ut inquiunt) nulla est illatio ad Principum successionem; præterquam enim, quod, prout ex dictis elucescit, alia de ista sit dispositio, alius usus, diversa etiam est ratio; privata etenim bona facilius ad fœminas devolvuntur, quam Principum populorumque publicum regimen. Unde jure quodammodo gentium receptum est, ut in regnis & principatibus fœminæ non succedant, extantibus masculis, idque sine discrimine, an ex primo, an vero ex secundo matrimonio sint

 geniti:

geniti: imo in multis incapaces omnino succeſſionis ſunt fœminæ, niſi ſpeciali privilegio ſint habilitatæ; ut conſtat ex ſucceſſionibus in Principatibus Romani Imperii. Et in ipſa Gallia quam longe diſpar eſt ratio. Quare privatorum illam ſpecialemque conſuetudinem, a communi uſu abhorrentem, nullatenus ad principatus extendendam eſſe contendunt.

Neque etiam propter ſolutam necdum dotem renuntiationem reſcindi; nam promiſſorem poſſe purgare moram. *L.* 27 *ff. de Verb. obl.* Et, ſi rigidiſſime procedatur, non eſſe eum moræ effectum, ut contractum reſcindat, ſed ut damnum, quod inde evenerit, ſarciatur: ita, ſi emptor in ſolvendo pretio moram fecerit, uſurarum, ſeu ejus, quod intereſt, præſtatione defungatur, illæſo manente contractu: prout ipſi etiam Galliæ Juriſconſulti paſſim doceant, renuntiationes regiarum filiarum ratam agnoſcentes, nec Juris privati legibus, interprete etiam conſuetudine, ſubjectas.

Progreſſus Lud. Regis. Sed facilius erat Hiſpanis, pennis quam gladiis dimicare. Rodrigius Gubernator tricena, quæ habebat, millia, urbibus præſidio impoſuit. Sed quia nullus erat campeſtris exercitus, Gallus trimeſtri ſpatio Carolo-Regium, Furnam, Athum, Inſulas, Tornacum, Duacum, Montes, Aldenardam, Cortracum, Armentariam, venatione quodammodo cepit, anno 1667 & anno ſequenti, rigente hyeme, totum Burgundiæ Comitatum per Condæum, unius ferme hebdomadæ ſpatio.

Cur pacem inierit. Facile tunc Ludovico fuiſſet, reliquum etiam Belgium victoriis percurrere; ſed videbat grandem coire tempeſtatem, quæ tandem exoneratura ſe eſſet in Galliam. Regina Hiſpaniæ pacem, quamvis duram, inire compulſa cum Luſitania: atque inde Joannes Auſtriacus 20000 propediem adducturus nuntiabatur. Tota Europa videbat, quo tanti Franciæ progreſſus eſſent evaſuri, niſi ad commune velut incendium reſtringuendum accurreretur. Anglia, Suecia, Batavia ad *Triplex Fœdus* percutiendum ſe accingunt; plures alii Principes eidem acceſſuri videbantur. Cæſar, qui deſertæ Hiſpaniæ, ſororis adeo ſuæ Reginæ, & nepotis Caroli invidia flagrabat, exauthorato Auerſpergio, quem Grammonvillius, Gallicus Viennæ Orator, ab Hiſpaniæ rebus alienaverat, miſſurus haud dubie erat auxilia. Legationibus etiam frequentibus apud Ludovicum agebatur.

Quapropter Gallia ineunte æſtate inducias pacta, Hiſpanis optionem fecit, an mallent occupatas urbes in manibus Franciæ relinquere, an vero pro iis reſtituendis Luxemburgum, Camera-

cum

cum, Ariam, Audomarim tradere. Sparsus quoque (Henrico Brewero, Tuldenii continuatore attestante) per Europam rumor, deliberare Hispaniam, an non expediret, potius Ludovico totum Belgium tradere, utpote immensam atque nunquam explendam auri voraginem, in quam vel solus Philippus IV ultra centum milliones conjecisset, ea tamen conditione, ut Rex Galliæ omni prætensione in Navarram, reliquamque Hispaniæ Monarchiam, etiam in casum, quo Carolus Rex (qui ob imbecillitatem virium non diu victurus videbatur) improlis obiret, penitus cederet, Ruscinonensem Comitatum, Pignerolium, Philippoburgum, Brisacum, totamque Alsatiam ac Lotharingiam restitueret.

Relatio Breweri de abdicando Belgio.

Credebatur, ab ipsis Hispanis hic rumor sparsus, ut Batavos Anglosque imminentis sibi periculi metu a torpore tanquam ad communem causam excitaret.

Ut ut hæc se habeant, de quibus neutra, credo, pars serio cogitavit, commovente se tandem omni Europa, pars utraque ad pacem, Aquisgrani ineundam consilia sua inclinavit. Reddita per illam Hispanis Burgundia; urbes, in Flandria occupatas Ludovicus retinuit. Placet, hujus tractatus summa capita breviter perstringere.

ARTICULUS XIII.

Pax Aquisgranensis

Inter Regem Galliæ & Hispaniæ inita anno 1668.

In exordio præmittitur, authoritate, paternaque sollicitudine S. D. N. Clementis IX Papæ, ejusdemque postulationibus & instantiis; tum pluribus litteris scriptis, & per nepotem etiam ejusdem Cardinalem Rospigliosum officiis interpositis, accedente complurium Regum, Potestatum, S. R. I. Electorum, & Principum, diligenti studio, per Colbertum & Baronem de Bergeyck, Regum Commissarios Plenipotentiarios, in sequentes articulos Pacis fuisse conventum. 29.

1 Inter utrumque Regem, eorumque hæredes, regna, provincias, subditos &c. sit perpetua pax, confœderatio, & concordia, prout fraterno sanguine junctos decet, cum oblivione omnium offen-

offensarum: alterque alterius commoda sincera mente procuret, & promoveat.

2 Post confirmationem & promulgationem hujus pacis statim omnis hostilitas ubique cesset. Omnesque captivi sine litro liberi dimittuntor.

3 Rex Galliæ retinebit Carolo-regium, Binckam, Athum, Aldenardam, Insulas, Tornacum, Armentieram, Furnas, Duacum, Montes, Cortracum, Elcarpii propugnaculum, aliasque urbes, munimenta, locaque omnia, quæ anno elapso in Belgio occupavit, cum omni jurisdictione, juribus, appertinentiis.

4 Rex Catholicus pro se suisque hæredibus abdicat omnia jura, quæ in prædictas urbes, & loca habuit, eaque in plenum regis Christianissimi, ejusque hæredum dominium in perpetuum absque ulla reservatione transfert.

5 Rex Christianissimus mox a publicatione hujus pacis comitatum Burgundicum, cum omnibus urbibus & locis occupatis, integre & absque omni reservatione Regi Catholico restituet.

6 Quæ ultra hic expressa usque ad promulgationem pacis fuerint erepta, utrinque fideliter restituentur.

7 Liberum sit utrique Regi sponsores hujus tractatus assumere Principes ac Status alios, qui voluerint eidem accedere.

8 Pax Pyrenæa in omnibus observetur, exceptis iis, quæ hic coronæ Galliæ cessa sunt, & iis, quæ Lusitaniam respiciunt, cum qua Rex Catholicus particularem pacis tractatum iniit.

9 Ut autem certior securiorque sit ista transactio, in Curiis & Parlamentis, Parisiensi aliisque promulgetur, verificetur & inrotuletur, uti etiam in Curiis Hispanicis & Belgicis; omniumque ratihabitio, obsignatio, commutatione intra trimestre facienda, absolvatur; atque Rex uterque solenni jurejurando, in præsentia alterius partis emittendo, omnia, in hoc tractatu contenta, se sancte servaturum confirmet.

Præter Carolum Colbertum & Baronem Bergeyckium subdelegatum Castelrodrigii subscripserunt Legati summi Pontificis, Electoris Moguntini & Coloniensis, atque Episcopi Monasteriensis.

ARTI-

ARTICULUS XIV.

Fœdus Triplex: ejus causæ. A Lud. Rege disruptum. Consilia Galliæ de invadendis Hollandis. Ejus ad Anglum, Hispanum, Cæsarem oratio pro fœdere contra Batavos. Cæsar bellum contra Lud. Comitiis suadet. Solus Borussus annuit. Coloniensis & Monast. Oratio. Certamen de Borusso. 30.

Post conclusam hanc pacem ad exitum perductum fuit *Fœdus Trinum*, jam ante cœptum, inter Anglos, Suecos, & Batavos. Causas illius altius aliquantum repetamus. Ad hæc ferme usque tempora formidanda Europæ, quin orbi videbatur vasta Domus Austriacæ potentia, quæ præter immensos in utraque India terrarum tractus, dimidium Europæ possideret. Hinc Gallia, Anglia, Batavia, Suecia, & Protestantes universim omnes in id consilia sua & studia contulerant, ut Austriacam magnitudinem deprimerent. Fœdus Trinum.

At vero, postquam Septem Belgii Provinciæ, cum omni ferme Orientali India, & Lusitania a corpore se separaverant; postquam commercia & opes alio fuerant derivata, atque Austriaca Familia utraque, Germanica & Hispana, continuis tot gravissimisque bellis exhausta; & maxime, postquam Gallia sub Ludovico XIV exporrectis in omnem partem incrementis, caput extulit, alia visa est status ratio, & adversus Franciam vertenda consilia, pangenda fœdera, ut Europæ conservetur æquilibrium. Hinc videas, posthac omnium ferme nationum arma in Ludovicum conversa.

Præcipue vero Batavos Anglosque terruit novissima in Belgium Burgundiamque irruptio, & armorum progressus ingens. Hinc initum fœdus inter Anglos & Batavos primum, tum accedente Suecia *Triplex* appellatum, magno Europæ plausu exceptum. Finis illi obtensus orbis Christiani tranquillitas, & pax Aquisgranensis, contra quemcunque perturbatorem defendenda. Causa.

Cæsarem non invitarunt, ne suspicionem præberent Galliæ, aut ab eo, Hispaniæ addicto, in bella raperentur, non necessaria. Sed neque ipse hoc fœdus appetiit, ne casus forte contingeret, quo in Hispanum, si Aquisgranensi paci non adquiesceret, stringere arma cogeretur.

Ruptum.

Eo fœdere se peti, Rex Ludovicus perspiciens, facili manu illud disrupit, inito novo in perniciem Batavorum cum Anglo commerciorum fœdere, & Sueco alio abstracto.

Consilia de invadendis Batavis.

In Batavos deinceps, præcipuos trini fœderis auctores, Rex sua vertit consilia. Impensum triennium apparando in illos bello. A Suecia nihil erat, quod timeret, pensionibus ac fœderum nexu sibi alligata. Danum irritarant Batavi, mensuram portoriorum & telonii in Sundico præscribentes. Principes Imperii bello propter Hollandos implicari nolle sperabat, eosque aut neutras, aut suas partes amplexuros. Hispaniam, alias satis languentem, acceptarum a Batavis cladium memorem fore credidit. Lusitanum ob partum auxilio regnum, suum censebat. Coloniensis & Monasteriensis, qui jam ante cum Batavis bellum gesserat, anno 1666 pace finitum, cum Gallo in fœdus ibant.

Colberti ad Anglum oratio contra Batavos.

Sed summum momentum erat in Anglia, quo illa se verteret. Misso igitur ad Carolum II Regem, patruelem suum, Colberto, intimæ admissionis Ministro, callido ac facundo, fœdus adversum Belgas Fœderatos obtulit. Diligenter ille legatione sua perfunctus, quanta ex eo Regi totique Britanniæ emolumenta forent nascitura ostendit.

Non esse ferendum ultra gentis, e piscatoriis nuper tuguriis emergentis fastum, coronatis etiam capitibus insultantis. Pelagi dominium, Magnæ Britanniæ proprium, ab ea invadi: omnia inquietari maria: surripi aliis Nationibus & Angliæ præsertim commercia: orbis monopolium Amstelodami figi: immensas accumulari opes: ea per Europam esse rerum pretia, quæ Hollandorum statera defigat, quin omnem Europam ei vectigalem esse. Transmarinas merces atque thesauros Indiarum omnes propemodum huc deportari, tantasque in divitias excrevisse mercatorum societatem utramque Indicam, præsertim orientalem, quibus regna emerentur. Ab hac, anno 1602 cœpta, intra sex annos tantas comparatas, ut ultra sortem collatam 36 Imperialium milliones lucrarentur. Incredibilem ab illis in Indiis Orientalibus ereptum Lusitanis aliisque gentibus terrarum tractum, quem 11500 armatis, 160 navibus defendant, laborantibus in eorum usuras ultra 80000 hominum. Similes ferme opes initio collectas ex America, dum Brasiliæ thesauros asportarent.

Ipsam Angliam commerciis suis privari. Licet enim cætera prætereantur silentio, ex solo piscatu halecum in mari Britanno, eos quot annis sex milliones florenorum lucrum capere, eamque pisca-

piſcationem ſibi propriam vindicare in alieno pelago, quin ullum ſolvere velint portorium.

Ex his aliisque quæſtuoſis per omnem orbem nundinationibus tantas collectas opes tantumque potentiæ conflatum, ut centum armatorum millia ſuis ſtipendiis poſſint alere, confluente ex omni Germania & Septentrione ad auri Hollandici fulgorem milite.

Nec minores vires eſſe maritimas; anno 1666 centum majores bellicas ad Texelam ſtetiſſe in anchoris armatas, cum 25000 magnis onerariis maria, & 300000 lembis, lintribus & phaſelis lacus & canales oberrare.

Viderent Britones, viderent nationes cæteræ, quo tanta opulentia, magnitudo tanta, ni frænum injiciatur, ſit evaſura: quantis jam nunc terra marique viribus polleant. Eundum profecto obviam creſcenti in dies potentiæ. Singulos fore impares: juncta opera dejiciendas portentoſo Coloſſo ſuperbas criſtas.

Meminiſſet Anglia, quanta jam in Indiis, in mari, in Europa a nova hac in orbe gente ſit damna paſſa, quam immanes ſumptus impenſi, quanta derivati alio lucri detrimenta. Angliæ & Galliæ auxilio Batavos non modo in libertatem aſſertos, ſed in eam etiam amplitudinem fuiſſe evectos. Jam eam beneficio gratiam rependi, ut in utrumque regnum inſurgant.

Habere, quod timeant, coronatos vertices, etiam a ſuis ſubditis, ſi aſpiciant, liberas Reſpublicas tanta florere rerum abundantia & felicitate. Salivam jam motam Britannis: experiri id Regem, expertum triſti fato parentem, dubio relicto, quid eventurum fuiſſet, ſi Cromwelus poteſtate ſua non fuiſſet abuſus: gliſcere adhuc igniculos ſub cinere. Parricidas contra fidem pacis Batavico ſinu foveri, facileque conjicii poſſe, quid Hollandi, Regum oſores, eſſent acturi, ſi qui in eorum ire vellent exemplum. Curandum, ut facere non poſſint, quod eſſent facturi.

Totam Galliam fore promptam tuendo Stuartorum Regio, ſibique cognato, ſanguini, ſi quid vis inimica auderet. Totam Franciam patere Britanniæ commerciis; quin igitur caperent emolumenta, quæ in Hollandos hactenus redundarunt? Quin fœdus fraternum æternumque conjungeret, quos idem ſanguis fructusque fœderis tam arcte conjungant?

Bataviam inter Angliæ Regem ejuſque nepotem Wilhelmum Principem Auriacum, interque Hiſpanos, Gallos, eoſque, qui auxilia conferrent, poſſe dividi, ut omnes inde augeantur, & emolumentum capiant.

Audiit haud illubenter legati orationem Rex Carolus, & cum alias jam esset in Galliam pronus, quam respiciebat velut certum in omnem casum coronæ suæ vindicem, in fœdus condixit, bellumque, Regio suo, si subsidia negaret Parlamentum, sumptu gerendum: dicitur tamen sibi pactus Zeelandiam, nepoti vero Auriaco Hollandiam.

Ad aulam Hispanam oratio.

Minus faciles aures Madriti apud Reginam Tutricem filii Regis Villarius Legatus invenit. Omnes ille nervos intendit, ut persuaderet fœdus in Batavos, vel ut Hispaniam illis subtraheret: cogitarent, ajebat, quam fœda fuerit, quamque perniciosa Hispaniæ Batavorum defectio: quot probris & contumeliis affecta ac publice prostituta: quanta damna per 70 annorum bellum illata, centum auri millionibus non satis æstimanda, eo tandem exitu, ut gratiæ rebellis plebis debuerit, prout ei lubebat, in miseram pacem posse descendere, illique omnia, quæ optabat, relinquere.

Nunc tandem illuxisse diem, tot injuriarum obstinatæque rebellionis vindicem, quæ pertinaciam frangat, & coronata capita veteresque dominos suos revereri doceat. Non diuturna opus expeditione fore. Jam ictum Galliam inter ac Magnam Britanniam in hanc rem arctum fœdus: accessisse Coloniensem & Monasteriensem Præsules, provinciarum suarum situ opportunos, multis gravibusque in perniciem rei Catholicæ injuriis a Batavis affectos.

Philipum II, olim Hispaniarum Monarcham, quamvis gravibus bellis distentum, non committendum putasse, ut Hollandi in Truchsessiana illa procella urbes, Ecclesiæ Coloniensi ereptas, retinerent, sed per Farnesium illas occupatas, sacro Principatui pro sua pietate restituisse: captam denuo a Batavis Rhenobergam, aliaque ad Rhenum castella, & usque in hanc diem inique detineri: Sacerdotes DEI in carceres rapi, tota Batavia Religionem sanctam exulare. Agi profecto Divinum cultum, Religionemque Catholicam, a Rege Catholico non deserendam: in totum Belgium illius libertatem facile reduci posse. Erigendum denuo impie dejectum vexillum crucis, Christianæ trophæum victoriæ.

Sed neque permittendum, ut gens palustris heri per rebellionem tenuibus e principiis nata, in Reges dominationem impotentem exporrigat. Procusum nuper a nundinatoribus istis fastuosum numisma, in quo ex una parte visatur Thetys cum Leone, velut Bataviæ insigne, ex altera parte privata singularum septem provinciarum insignia, cum fastuosa hac inscriptione, omnibus Regi-

Regibus, Hispano præsertim summopere injuria: *Assertis legibus, emendatis Regibus, vindicata marium libertate, pace egregia virtute armorum parta, stabilita orbis Europæi quiete.* Quid hoc aliud, quam Hispaniæ velut protritæ, insultare?

Et qui ferenda nundinatio avara in orbem terrarum extensa? Possideri quidem ab Hispanis in America utraque ingentes regionum tractus, sed Hollandos iisdem frui: ad illos fundum pertinere, ab istis succum exugi. Esse & aliis populis maria, flumina, portus, naves: ex commerciis cum Gallia & Anglia plus emolumenti ab Hispanis, quam a Batavis posse percipi. Quam autem nulla in his spes Hispaniæ, ex nupero bello colligi, quo nec pedem moverint. Facile tunc per eos fuisse, totum Belgium Hispanicum occupare, nisi Regis sui moderatio pro jure suo *Devolutionis,* quod certum credidisset, paucis fuisset contenta: sed & hæc, per pacem Aquisgranensem cessa, restituturum, adjecturum & alia, si regina induceret in animum ad commune fœdus in rem suam accedere.

Neque eam esse Regi suo mentem, ut Bataviam sibi vendicet, sed ut æquis portionibus dividantur; vel, si hoc non placeat, ut fœderati singuli diversis locis aggrediantur, & quod quisque occupasset retineret. Sin autem Hispania Regis sui justis armis se vellet opponere, cogitaret, Burgundiam & Belgium Hispanicum Gallici fore belli pretium.

Minus grata erat legati oratio. Unde verbis dubiis dimissus est. Hispaniaque ad bellum se paravit. Batavi vero ex Belgio Hispanico a Montereyo Gubernatore militem receperunt, ad augendum Trajecti, Buscoduci & Bredæ præsidium. Initum paulo post Cæsarem inter, Hispanum & Batavos fœdus, quo Belgium Hispanicum in statum, quem per pacem Pyrenæam est consecutum, reponatur, Fœderatum vero in præsenti conservetur.

Nec felicior in aula cæsarea fuit Grammonvillius, eadem ferme, qua Villarius in Hispania, oratione usus. Meminisset Domus Austriaca, quanta a rebellibus Batavis pertulisset. Adesse tempus justæ ultioni; vindicaret antiquum Burgundiæ patrimonium: Regem suum, Lusitaniam, Angliam, Sueciam, Daniam, Italiam, pluresque Imperii Principes adjutores fore. Ad Cæsarem.

Hostem Imperii continuum esse Batavum, qui Rhenobergam, sacrum Ecclesiæ Coloniensis patrimonium, aliaque ad Rhenum Germaniæ claustra tanto jam tempore pertinaciter insideret, atque

 Mona-

Monasteriensis Præsulis jurisdictionem sacram & politicam inique circumscriberet, non sine gravi Religionis detrimento.

Fuisse eam semper laudem Augustissimæ Domus Austriacæ, ut gloriari posset, non modo orthodoxæ Religionis incremento se opposuisse nunquam, sed præsidium etiam & tutelam exhibuisse. Objectum propterea non raro Gallis, quod cum alienis a vera fide populis fœdera ineant, & perversum dogma in suo quidem regno oppugnent, in alienis vero terris foveant. Non esse credendum, quod Austriaca pietas nunc primum a tanta laude & Religionis sanctæ studio sit deflexura.

Esse autem hoc tempus opportunum, quo genuinus Numinis cultus, atque Catholicæ Religionis decus in totam, a qua tamdiu exulavit, Bataviam reduci queat.

Deprimendum etiam fastum superbæ gentis, quæ Regibus quoque se æquare attentet; neque ferendum, ut auctis in immensum rerum, quas Germaniæ infert, pretiis, populos emungat, & tributarios velut sibi faciat.

Neque timendum, ut Gallia propterea multum increscat. Nam eo Regem suum animo arma correpturum, ut gens impotens fastum ponat, ut coerceatur, & circumscribatur, ut in coronata Regum capita reverentiam discat, Catholicæ Religionis sit patiens, bona Ecclesiastica restituat; aut, si contumax persistat, dominatione privetur, terra inter foederatos distribuatur, Ulissinga cum Zelandia Anglis, Hollandia Wilhelmo Nassoviæ Auriaco Principi, Ultrajectum Coloniensi, Transisalania Monasteriensi, Geldria & Zutphania Brandenburgo, Gröninga Neoburgico Duci Juliacensi, Frisia Luneburgicis obtingat, ac proin tota prope Batavia Imperii Principibus: Regem vero suum, præter armorum gloriam, non aliud sibi reservare, quam eas lacinias, quas Batavi ex Brabantiæ Ducatu adhuc possident. Si autem Domus Austriaca communi fœderi accedat, aliam fore distributionem, & Bataviæ provincias inter illam & Angliam dividendas, sic tamen, ut reliqui fœderati indemnes evadant, & aliquod navatæ operæ præmium referant.

Wagn.

Si autem Cæsari non placeret, accedere fœderi, Regem suum sperare, neutram saltem partem amplexurum, prout nupero factum bello; non enim ejus nomini sacratissimo gloriosum fore, si dicat Roma & orbis Catholicus: Regem Catholicum, Domus suæ sanguinem, opis indigum, destituit: hæresi autem auxilium tulit, & per eum stetit, quo minus excinderetur.

Non

Non ſine indignatione aula Viennenſis legatum audiit, quamvis enim Lobkovitius, Aurſpergio exauctorato ſuffectus, Grammonvillii partibus non obſcure faveret, Miniſtri reliqui tamen ceu vanam dicacitatem exploſerunt; decretoque Batavis auxilio, Lobkovitius gratia & loco motus eſt, legatus vero Gallicus Vienna amandatus.

Bello igitur in Gallos decreto, Imperium etiam in illud pertrahere fuit conatus Cæſar. Agitata fervide in Comitiis Ratisbonenſibus cauſa. Cæſar bellum communi Imperii nomine Gallo indicendum ſuadebat: quantamque Ludovici Regis molitiones Imperio labem aſpergere ſoleant commemorabat: ut diſſidiis inter ſe commiſſi Principes, Alſatiæ civitatum libertas turbata: Lotharingia occupata: nuper Hiſpanicum, nunc Fœderatum Belgium armis petitum: rerum arbitria ad Gallum velut Imperatorem deferri: totius Europæ controverſiis ſe miſcere: Cæſari præter inanem ceremoniarum pompam vix aliquid relictum: perpenderent apud animum ſuum Ordines, quo demum Imperium, quo inſatiabilis Ludovici ambitio ſit evaſura. Se, quam juraſſet, Imperii curæ ac ſaluti non defuturum, nec commiſſurum, ut Gallus tantis acceſſionibus Bataviæ augeatur. Cæſar bellum contra Lud. ſuadet. Wagn.

Sed alius omnino comitiis erat animus. Bellum quippe omnes perhorreſcebant. Suecus, Bavarus, Colonienſis, Monaſterienſis, etiam aperte ſe opponebant, negantes Cæſareis copiis per terras ſuas tranſitum; cumque Auſtriaci Præſules iſtos reprehenderent, objicerentque, eos contra boni civis officium bellum cœpiſſe: vi ab eo abſtrahendos, vetandumque lege, ne Principi ulli abſque Cæſaris aut Circuli conſenſu, niſi propriæ defenſionis cauſa, bellum gerere liceat. Quod tamen poſtulatum, tanquam paci Weſtphalicæ adverſum, & Statuum libertati noxium, communi conſenſu rejectum eſt. At comitia bellum detractant.

Epiſcopi vero reſponderunt, Batavorum cauſam nihil cum Imperio habere commune: imo articulo III. Pacis Monaſterienſis expreſſe fuiſſe cautum de mutuis Imperii aut Galliæ hoſtibus non juvandis. Idem in capitulatione Cæſarea, & fœdere, anno primum ſuperiore 1671 inter Imperatorem Leopoldum & Ludovicum XIV Viennæ concluſum, conceptis verbis fuiſſe promiſſum, expreſſis etiam Batavis. Colon. & Monaſterienſis oratio.

Per Imperii conſtitutiones permiſſum ſibi eſſe, injurias, a Batavis illatas, perſequi. Illos multo jam tempore Rhenobergam, aliaſque Imperii urbes & arces inique detinere, quin a Cæſare ſit alla-

allatum remedium: jure igitur suo egisse, dum ad alia fœdera respicerent: Austriaca consilia magnas pro more Germaniæ calamitates portendere, bellum omne in patriæ perniciem attractura. Ita Ratisbonæ verbis certatum, nullo nisi ad asperanda odia emolumento.

Catholici plerique Episcopis velut de bello sacro applaudebant. Summus vero Pontifex petitas e Ducatu Mediolanensi & Regno Neapolitano sacerdotiorum decimas negavit, gratulatus Præsulibus fœdus, bellumque, pro causa Dei susceptum. Quamvis postea, evolutis magis rebus, mutatus dicatur.

Borussus accedit Cæsari.

Ex Ordinibus Imperii solus Fridericus Wilhelmus Elector Brandenburgicus (Friderici moderni Borussiæ Regis proavus) Clivensis haud dubie Ducatus, cum Gallia in Neoburgicum videretur pronior, periculo motus, adhæsit Cæsari, jam ante Batavis fœdere defensivo, quo 20000. partim suo, partim Hollandorum stipendio alenda, conjunctus. In hoc Principe, qui per pacem Westphalicam multis accessionibus auctus, provinciarum amplitudine omnes anteibat, momenti plurimum, in quam ille partem se verteret. Certe Batavi magnam in eo collocabant fiduciam, quod apud se educatus, Wilhelmi III. Auriaci amitam habuisset conjugem.

Quamvis Galli conarentur, eum abstrahere.

Omnem Galli movebant lapidem, ut hunc Principem Batavis eriperent. Repræsentabant, quam maligno in illum Batavi fuerint animo, quam contemptim a factione Löwensteinia, dominantibus Wittiis, cum Wilhelmo affine fuerit habitus, quam ignominiose, eorum potissimum opera, a Triplici Fœdere exclusus: quam inique Vesaliam, Embricum, Orsojam, præsidiis suis occupatas detineant. Has ei restituendas adpromittunt, si neutras partes sequeretur, adjecturos Geldriam & Zutphaniam, si socius expeditionis esse vellet. Quid ipse solus a mente Ordinum Imperii recederet? Morem hunc esse Austriacis, Germaniam bellis involvere, ut ad privatos suos fines pertingant. Ostentabant Cliviæ & Westphaliæ pericula, atque in ipsum potissimum incubiturum bellum, si magni Regis indignationem provocaret. Accessit, a Coloniensi missus, Fürstenbergius, ut novos admoveret arietes: sed incassum omnia. Ambigue respondet omnibus.

Interim vero fœdere se jungit Cæsari in hæc capita: paci Clivensi, Olivensi, Aquisgranensi standum. Fœderato Belgio consulendum. Bremam adversus Suecum defendendam. In Religione nihil innovandum. Fœdus in decennium teneat. Icto etiam cum

cum Batavis Fœdere viginti millium exercitum partim suis, partim Reipublicæ sumptibus armavit. Et ita legem de non mittendis in Belgium subsidiis, in *Capitulatione* Leopoldi Imperatoris propositam, Brandenburgus primus omnium antiquavit. (*Wagner ad Ann.* 1672.) Post annum deficiet a Cæsare, post biennium, pace cum Gallis violata, ad illum redibit, prout nempe rationes privatæ requirent.

ARTICULUS XV.

Expeditio Gallorum & Præsulum in Bataviam. Causæ belli. Quod inchoant Angli contra Hollandos trino prælio navali. Iter Regis per terras Imperii. Cliviæ urbes expugnat. Trajecto Rheno subactæ provinciæ. Restituta sacra. Præsulum progressus. Crisis famosi scriptoris. Liberati per pilam sacerdotes. Conditiones pacis. Rerum conversio. Causæ. Disceptatio in Comitiis Imp. Ludovicus Bataviam deserit, & theatrum belli in Belgio Hisp. & Germania figit. 31.

Europa sic comparata Ludovicus Rex Batavis bellum indicit, publicatque ejusdem causas, fastum & superbiam gentis intolerabilem, coronatis etiam capitibus inambulantis, Europam his mercatoribus vectigalem & tributariam, cusa adversus Galliam Fœdera, aliasque, summa ingratitudine, molitiones in illius perniciem, infames picturas in ludibrium Regis affixas, sparsasque satyras, summopere injurias: has justo ferro & necessario vindicandas. **Causæ belli.**

Et vindicavit sane. Centum armatorum millia sub signis habebat, alacrem & probe exercitatum militem; cumque Petrus Grotius, Batavorum legatus, qui præsens tunc adhuc aderat, interrogasset, quorsum tanta multitudo? Rex respondisse fertur, cogitare se, mures istos caseo Hollandico nutrire, legatus vero reposuisse, in Hollandia multos esse catos. Et certe mures isti, ordine verso, devorassent feles Hollandicas, nisi alienæ sorores tulissent suppetias, & ab interitu illas vindicassent.

Angli in Holl. Tria prælia navalia.

Primi hostilem in Batavos vim exerunt Angli, dum illarum onerarias, Smirna cum mercibus redeuntes invadunt, Architalasso Duce Eboracensi; pugnatum dein ter navali prælio, æquo ferme Marte, Hollandis denique ad tutandos Zeelandiæ portus & littora, quo Angli respiciebant, se se recipientibus.

Iter secundum Rhenum.

Rex Galliæ exercitum suum in quatuor partes distribuit, quarum primam ipse ducebat, assumpto legato Turrenio, alteram Condæus cum filio Principe Enguiennio, tertiam Crequius, quartam Luxenburgus: atque ineunte vere anni 1672. diversis itineribus e Piccardia, Campania, Lotharingia, per Leodiensem, Juliacensem, & Coloniensem agrum, in Clivensem Ducatum movit. Transeunti obviam veniebant Leodium, Colonia, Dux Juliacensis Philippus Wilhelmus cum filio Joanne Wilhelmo, atque Maximilianus Henricus Elector Coloniensis Dux Bavariæ, cum Egone Fürstenbergio, Episcopo Argentinensi, Gallicis partibus cum Fratribus Hermanno Bavaricæ aulæ Præfecto, & Wilhelmo, impense addicto. Omnes magna amicitiæ significatione a Rege sunt excepti, & cum is viridi in cespite sub fronde pranderet, innumera multitudo Bonna, Colonia, Dusseldorpio, aliisque locis affluxit ad visendum tantum Regem.

Rex urbes Cliviæ expugnat.

Postquam Coloniensis & Monasteriensis ultra viginti armatorum millia ad eum adduxerant, primus labor fuit expugnare urbes arcesque complures, quas in Germano solo ad Rhenum Batavi inique insidebant. Ereptæ illis in Clivensi provincia Orsoja, Burichium, Embrica sive Emericum, Lippiomunda, Reesa, &, quod caput est, Vesalia. Rhenoberga expugnata Coloniensi Domino suo tradita, &, ut cum suis copiis libere in Batavos movere possit, Bavaro præsidio custodita. Mirum, brevissimi temporis spatio tot valida munimenta fuisse subacta, quæ annuam obsidionem latura crederentur. Applausum Regi Chronostico: LVDoVICVs trIVMphans. Cardinalis Bullionius, castra secutus, occupata ista loca expurgat, & Catholicam Religionem reducit. Ravensteinium quoque cum ditione, eo pertinente, Juliacensi fuit restitutum a Batavis.

Brew.

Rheno iis ex partibus jam asserto, suscepta fuit expeditio Batavica. Primum obicem posuit arx *Schenckia*, validissimum & situ & opere munimentum, a Martino Schenckio priore seculo constructum in angulo, quem Vahalis a Rheno divortium efformat. Sed præsente Rege intra triduum fuit expugnatum, dicente, ut fertur, Helvetorum quodam, nongentos suæ Nationis homines

mines tale castrum per annum contra centum virorum millia defensuros. (*Brewerus ad Ann. 1672.*)

Majoris erat molis transitus Rheni, quem Batavi ex altera ripa vehementer infestabant; evictus tamen est, vel emptus potius sanguine non modico, vulnerato etiam Condæo & occiso Longavillæo. Tum vero fugato Batavo, terrore perculso, in Zutphaniam, Velaviam, Betaviam, Geldriam Inferiorem, Transisalaniam, Utrajectum expugnataque Nardena & Muda in Hollandia, ad Amstelodami usque conspectum iter signatum victoriis: percursæ turbinis instar amplæ provinciæ. Captæ per diversos Duces Arnhemium Velaviæ caput, Zutphania & Ultrajectum cum cognomine provincia; urbs hæc ad Episcopum olim pertinuerat. Renovatum templum Metropolitanum a Bullionio Cardinale Catholicis usibus. Accesserunt Bommelia, Tiela, Teutiburgum, Amersfordia, Knottenburgum, Rhena, Vageringa, Wika, Duisterta, Genepa, Crevicordium, Gravia, Noviomagum, libera olim Imperii civitas, postea vero ad Burgundiæ Duces ac Belgii Principes, ad Batavos denique translata. In omnibus his Provinciis, urbibus, oppidis, Religionis libertas promulgata. Quo loco duo erant templa, jussum unum Catholicis reddi; sacerdotiorum quoque olim patrimonia & Ecclesiarum bona jure postliminii imperata restitui.

Trajecto Rheno subactæ provinciæ.

Restituta sacra.

Interea autem Elector Coloniensis & Christophorus Bernardus de *Gablen*, ex antiquissima Westphaliæ Familia oriundus, Episcopus Monasteriensis, magnorum spirituum Princeps, assumpto sago, non minus strenue in Orientali Batavorum plaga, suisque regionibus contermina, bellum sunt prosecuti.

Præsulum progressus.

In Zutphaniæ provinciam quippe & Transisalaniam irruentes, Grollam, Borckeloam, Lochemium, Lingiam, Brevortum, Zwollam, Covordiam, Daventriam, Transisalaniæ Metropolim, munitissimas urbes expugnarunt, indeque conjectis in fugam Batavis, in Frisiam usque & Gröningam effusi, palmas & lauros merebant. Et hæc omnia a Gallis Præsulibusque præsentibus unius mensis, Junii nimirum, spatio sunt gesta.

Reducta ubique Catholicæ Religionis libertas, templa pro illius exercitio publico a victoribus postulata: bona Ecclesiastica ad pristinos suos Dominos redire jussa.

Brewerus.

Certe nisi aliunde sufflaminata fuissent arma Catholica, spes optima affulgebat, intra illam adhuc æstatem totam subigendi Bataviam, miseramque æternum pereundi voluntatem eripiendi de-

Crisis de hoc bello.

cepto per insanos Præcones populo: ut adeo mirum sit, recentiorem quendam famosum scriptorem, in quo nihil nisi stylus nitet, nativa sua affectione (qua nulla major Historici labes) eo fuisse abreptum, ut non modo in rationem status profunde se immergens, magnorum Principum Catholicorum censorem mordacem ageret, sed in hanc etiam expeditionem Batavicam, in qua causa Dei & animarum agebatur, qua poterat, exæstuantis bilis vehementia audacissime inveheretur. Sit, quod non religionis sed regionis fuerit intentio (quod tamen præsumere non deberet) solitus tamen non raro Deus est, ex intentione, non semper optima, bonis omnibus optatos eventus elicere. Et nunquid? eadem audacia & carpendi libidine hoc omnibus Principibus posset objici? Profecto, qui diceret, Ferdinandum II Imperatorem sanctissimum, non religionis, sed regionis amore, ad Balthicum usque mare Protestantium terras invasisse, impudens omnino foret, & temerarii homo judicii.

Gnome alias bonæ mentis est, si factum non possis, intentionem excuses. Hic factum bonum est, & ex primis jam initiis effectus optimi sunt consecuti. Habita cultus Divini & animarum salutis cura, non attenta ratione politica, quod Anglia confœderata aliique Protestantes alienari possent. Quid ergo intentionem accusas? Accusabis etiam, quod Rex Ludovicus haud multo post, dum Protestantes exegit, Regnum suum tot millibus subditorum, artificum, militum, cum grandi ærarii detrimento, evacuarit? sed redeamus ad institutum.

Sacerdotes liberati.

Illud memorabile, quod, cum Præsules *Coverdam* oppugnarent, prima pila in urbem injecta ceciderit in carcerem, in quo plures sacerdotes, ex Westphalia abstracti, detinebantur captivi, omnesque, igne viam faciente, evaserint incolumes.

Nulla erat provincia, quæ non fuerit vel ex integro occupata, vel ex parte saltem, nisi Seelandica, quæ Anglorum invasioni fuerat destinata; unde non tantum in iis, ad quas belli procella devenerat, sed etiam Amstelodami & Roterodami adeo fuit trepidatum, ut de cedenda certis legibus Republica jam deliberarent Ordines.

Quibus conditionibus pax promissa.

Missus in hanc rem ad Regem, in castris ad Dœsburgum versantem, Petrus Grotius, qui nihil jam amplius de multitudine Catorum in Hollandia loquebatur, sed supplici oratione pacem rogabat, ut mures cessent & feles & caseum rodere.

Rex

Rex iſtas conditiones propoſuiſſe dicitur. Omnes extra ſeptem provincias urbes Regi tradant, cum Bomella, Crevicordio, & Löwenſteinio: Colonienſi comitatum & civitatem Mœrſenſem, Auriaco vero, ad quem ſpectat, alio modo jacturam compenſent: Monaſterienſi Grollam, Brevordam, Lichtevordam, Burcloviam in Zutphania, Schenckii & Neomagi munimenta diruuntor. Gallicis navibus in portus Batavicos ſine portorii ſumptu intrare, licitum eſto. Catholica Religio publice admittatur, & pro libero ac publico ejus exercitio in ſingulis Bataviæ civitatibus, ubi ſunt plures Eccleſiæ, una Catholicis tradatur. Si autem una tantum fuerit, liceat Catholicis alteram pro ſe conſtruere. Bona Eccleſiaſtica Melitenſibus, & Clero Catholico reſtituantur, non tamen fructus jam percepti. Catholici ſine diſcrimine in ſenatum admittantur, neque ab aliis publicis muneribus arceantur. Omnia, Romano Imperio ablata, eidem redduntor, nominatim Principi Oſtfriſiæ Emda, & alia erepta. Galliæ ſumptus belli refundant, & quot annis oratorem Lutetiam mittant, gratias acturum pro hujus pacis beneficio. Ita Henricus Brewerus, ſcriptor Germanus ad annum 1672, cum quo finit decennalem ſuam Hiſtoriæ Brachelianæ & Tuldenianæ continuationem.

Verum ſubito facta eſt magna rerum converſio. Siſtebatur ulterior armorum progreſſus, erecti Batavorum animi. Cauſæ hujus tantæ mutationis variæ: in pluvias & imbres ſolutus Julius, **Rerum converſio.** aggerum cataractis laxatis tellurem, alioquin paludibus plenam, inundabant Batavi: *Wittii* fratres, in quos culpa conjiciebatur, a furente populo atrociter diſcerpti, Wilhelmus Auriacus dictus Gubernator: Gröningana, Ardenburgi, & Sylvæducis ſoluta obſidio: Coverda recepta a Batavis: imminentes cum exercitu Cæſar & Brandenburgus: quibus cum copiis ſelectis obviam miſſi Condæus & Turrenius, anima expeditionis Gallicæ, per tot etiam **Cauſæ.** urbium præſidia plurimum imminutus campeſtris exercitus, aliunde ſecundis quoque rebus acciſus: ad proprios lares tuendos revocati Præſules.

Hac rerum facie ſiſti in medio curſu debuit victoria: Rexque in Galliam rediit; ubi triumphantis inſtar fuit exceptus. Exhibitus Hercules, leonis Batavici tectus exuviis, ſepticipitem Hydram ducens captivam, illamque, uno ictu deciſis capitibus, conficiens.

Non multum recreabat Regem hæc imago, qui ſatis noſſet, quam brevi exuviæ illæ ſint detrahendæ, & Hydræ, ſi fas ita loqui,

qui, capita sua sint renascitura. Nutabat fœdus Anglicum, Parlamento bellum improbante, Cæsar, Hispanus, & Brandenburgus incumbebant humeris, periculumque aderat, ne & Danus, ac totum Imperium in se consurgerent.

Disceptatio in Comitiis. Quippe Ratisbonæ Cæsarei id non frigide urgebant: communem Imperio esse caussam: Gallum per Leodiensem, Coloniensem, Juliacensem, Clivensem, Germaniæ terras, cum exercitu transiisse. Exceperunt Colonienses & Monasterienses, permittentibus harum provinciarum dominis id esse factum: Brandenburgicum vero se jam tunc Galliæ hostem fuisse professum. Batavos non transitum duntaxat aliquem copiarum innoxium fecisse, sed vi armata irruisse; invasas terras Imperii, captas urbes arcesque, & ultra sæculum inique detentas. Si tanta cura terrarum Imperii, cur tanto tempore tolerati essent violenti incubatores Germaniæ, hodiedum incubituros, nisi per Gallos fuissent depulsi, & sua Rhenanis Principibus restituta. Coleret pacem Imperium, aut, si tantus bellandi ardor, peregrinarentur arma, in Hollandos diuturnos Germaniæ hostes verterentur: sponsores se fore, nullum in terris Imperii hostem futurum: magnas jam res gestas in Batavia, venirent in partem opimæ victoriæ: Bataviæ provincias in fœdere Anglo-Gallico alioquin jam Principibus potissimum Imperii esse destinatas: magnam enimvero rem in Germaniæ bonum præstiturum Cæsarem, si bellum & vastitatem e Batavia, aliena terra, in patriæ viscera & Belgium Hispanicum attrahat.

Eadem ferme Bavari, Juliacensis, Hannoverani erat sententia, imo & Brandenburgi, post transactionem, cum Rege initam, ut urbes Clivenses, prius a Batavis, postea a Gallis detentas, reciperet. Contra vero Danus, Cellensis, Guelferbytanus, Hasso-Cassellanus in partes Cæsaris abeunt, Hispano jam pridem fœdere eidem adstricto; Anglo vero, armis positis, quiescente, Parlamento vero in Galliam armato.

Lud. Bataviam deserit. Gallus, cum tanta in se fœdera pangi cerneret, Cæsaremque priori jam anno ad Rhenum usque cum exercitu progressum, ut regni sui securitati consuleret, Bataviam, remotam nimis, abdicandam censuit, eductisque ex quadraginta & ultra, quas ceperat, munitis urbibus arcibusque, præsidiis, solam Graviam retinuit, cui Trajectum ad Mosam, anno 1673 expugnatam, adjecit, theatrum belli deinceps in Belgio Hispanico & Germania fixurus: ridentibus in sinum Batavis, mures Gallicos aliena ope

tam

tam cito a caseo suo devorando abstractos. Gallos vacuis manibus Batavia decessisse, utique non est credibile; quod autem crudelitate tam immani sævitum sit, qualem inter Christianos populos in nulla Historia sit legere, prout laudatus supra auctor scribit, alii scriptores non memorant.

ARTICULUS XVI.

Treviri Capti. Pugna ad Seneffam, ad Moncassellium, ad Montes. Progressus Gallorum. Batavi pacis avidi, quam primi ineunt Neomagi. Acceptant Hispani, & Cæsar. 32.

Cum autem Galli cernerent, a Cæsare, & pluribus Imperii Principibus ad Rhenum bellum sibi moveri, limitaneas Germaniæ urbes, *Trevirim*, Alsatiæ civitates, aliasque occuparunt; exercitu sub Turrenio in Palatinatum & Franconiam infuso; ut Rhenum, Mænum, Mosellam & Mosam in potestate habeant. Unde irritati Imperii Ordines Cæsari plerique se addixerunt, prout in relatione Historica de statu Germaniæ prolixius disseruimus. Jam res Belgicas breviter persequamur. Treviri capti

Anno belli *primo* (1672.) Galli Bataviæ magnam partem occuparunt. *Altero*, ut milite præsidiario adversus tot hostes uti possint, ex illa abscesserunt, *Gravia* duntaxat retenta & *Trajectum* multi sanguinis impendio expugnarunt. *Tertio* a Ludovico tota subacta Burgundia, consertaque, *Condæo Ductore*, cum Cæsareis, Hispanis & Batavis, quos Auriacus regebat, ad *Seneffam* in Brabantia tam atrox pugna, ut multa millia utrinque ceciderint. Non sanguinolentum prælium deremit, quo Galli, multis captivis & spoliis onusti, in castra recesserunt, fœderatis adhuc in acie stantibus: pars utraque victoriam celebravit. Alterum fœderati erant inituri prælium, nisi Souchius, natione Gallus, qui Cæsareos ducebat, se subduxisset. Exauthoratus propterea a Cæsare & in exilium missus, suffecto in ejus locum *Sporckio*. Auriacus vero post trimestrem obsidionem Graviam cum multis, quæ Galli Batavia extulerant, spoliis recepit. Pugna ad Seneffam.

Quarto Gallis cessit Dinantum, Hujum, Limburgum, arx Leodiensis, Thænæ. *Quinto* Condatum & Buchainum Condæus cepit: Galliæ progressus.

cepit: eoque Turrenio, ad profequendum in Germania bellum, fuffecto, Humerius Marefchallus Ariam, Crequius arcem Bullioniam & S. Gilanum: Auriaco Trajectum fruftra obfidente, damno maximo.

Sexto in poteftatem Gallorum venerunt Valencenæ, Cameracum, Audomarum: ad hujus obfidionem folvendam cum accurreret Auriacus, infelix bello Princeps, ab Aurelianenfi Duce acie victus eft, a Caroloregii etiam obfidione repulfus. Pugna illa, qua *Aurelianenfis* Regis frater, fœderatos cecidit, omnibusque impedimentis exuit, *Moncaffelenfis* appellatur. Cæfi in acie 4000, capti 3000.

Pugna Monoaffelenfis.

Nec fœderatis felicior Annus feptimus belli (1678.) nam Galli jam initio Martii campum Martium ingreffi Gandavum & Ipras, præftantes Flandriæ urbes, dum Batavi adhuc in hybernis fterterent, occuparunt. Dum autem Galli Luxemburgio Duce Montes Hannoniæ obfidione cingunt, Auriacus, bellum, infeliciter geftum, magno facinore coronaturus, illos aggreditur. Pugnatum acriter dubio Marte in noctem: & recruduiffet die altero prælium, nifi de pace, cum Batavis confecta, fuiffet nuntiatum.

Pugna ad Montes.

Diffoluto, propter interceptum maxime Fürftenbergium, Colonienfi legatorum conventu, jam anno 1675. *Neomagum*, five Noviomagum, celebris Geldriæ provinciæ civitas, delectus fuit paci fanciendæ locus. Cum Suecus in partes Galli feceffiffet, delatum conciliatoris munus Carolo, Angliæ Regi, qui neutras tunc partes fequebatur. Nec cunctanter, pacatæ Europæ gloriam appetens, commiffam fibi provinciam fufcepit, miffo Templio, viro acri & rerum agendarum experto, cujus induftria pax etiam Bredana & Aquisgranenfis coaluerat. Subfequitur Templio adjutor Arlingtonus, non minus Gallo quam Regi fuo gratus.

Batavi pacem quærunt.

Batavi, belli, ruinarum atque jacentis commercii pertæfi, cum cernerent, per immenfos fumptus non aliud lucrum capi, quam ut quot annis Belgium magis magisque accidatur, Gallusque crefcat, omni opera pacem fibi comparandam putabant. Obftitit Auriacus Gubernator, cui Rempublicam gerendam commiferant, five quod nullam, fibi decoram, pacem iniri poffe cerneret, five quod gloriæ fuæ vulneribus cicatricem obducendam fperaret.

Ne tamen, aut apud Britanniæ Regem aut Batavos, in quorum animis propter tot clades jam viluerat, offenfionem incurreret, tales pacis conditiones propofuit, quas a Gallo non admittendas

mittendas, videbat. Hispaniæ Rex Ducis Aurelianensis filiam connubio sibi jungeret, cui Ludovicus Rex omnia, quæ a Pyrenæa pace de Belgio abstraxerat, in dotem traderet. Anglorum Regi, si talem pacem procuraret, ducenta librarum Sterlingarum millia præmium fore.

Sed non ea erat rerum facies, ut Gallus aliquid amittendi animum induceret. Ad causam insuper Fürstenbergii capti & Lotharingi, cui Gallia Ducis titulum negabat, negotium adhæsit.

Annus 1676 Neomagi in determinandis ceremoniis fuit consumptus. Electores Imperii contendebant, legatos suos eadem solennitate, obviam procedendi, salutandi, sedendi, ac Venetæ Reip. Regumque adeo legatos, excipi, & *excellentiæ* titulo honorari; ut adeo Cæsari nulla honoris prærogativa relinqueretur. Disceptationes Neomagenses.

Similibus contentionibus annus sequens absumptus Neomagi. Angliæ legati, tanquam conciliatores primum, etiam ante Cæsareos, locum postulabant. Brandenburgico legato titulum Excellentiæ negabant. Hinc evitatus congressus, & per solos ferme Batavos internuntios omnia agebantur. Aderat etiam legatus Pontificis, quem Conciliatorem Anglis addi Cæsar volebat, prout in pace Monasteriensi factum: nec abnuerunt Gallus & Hispanus, ejusque opera sunt usi, quamvis, reliquis Protestantibus non admodum invitis, vehementer se opponerent Batavi.

Ventum tandem, suspensis contentionum parergis, ad rei summam. Damnorum compensationem pars utraque petiit. Galli Cæsari ac Brandenburgo pacem Westphalicam offerunt, Dano Hafniensem, Batavis Trajectum, cum Hispanis ex Interdicto *uti possidetis*, agere volebant.

Displicuere vehementer hæ conditiones reliquis fœderatis: solis Batavis placuerunt, Trajecto, maximi momenti ad Mosam urbe sic potituris, quam, si armis eripienda esset Gallis, ex fœdere Hispanis tradi oporteret. Tegebant tamen adhuc silentio sua pacis consilia. Et sic dum Cæsar Lotharingiam, Alsatiam, Brisacum, Friburgum, restitui peteret, Hispanus nihil amittere vellet, Gallus omnia retinere, Suecus recipere omnia, Brandenburgus nihil reddere, actum est nihil.

Tandem anno 1678. quod dudum meditabantur Batavi, in privatam cum Gallis pacem consenserunt, melioris conditionis fore rati, qui primus paciscatur, quam qui ultimus. Quia vero magnam se apud confœderatos suos offensionem incursuros facile

Batavorum querelæ. videbant, acerbe conquesti sunt, Cæsarem, Danum, Brandenburgum, Imperii Principes privatis suis rationibus consulere: Hispaniam inertem torpere, ab Anglia in illis Regem inter & Parlamentum motibus, nihil sperandum: totam ferme belli molem humeris suis incumbere: nonaginta armatorum millia Batavo stipendio ali: septenne hoc bellum pluris sibi, quam septuaginta annorum cum Hispanis bellum constitisse, nec alio operæ pretio, quam ut singulis annis propiorem finibus suis hostem haberent. Res ita esse comparatas, ut æstas imminens Flandriæ atque Brabantiæ fatalis, perruptis jam aggeribus, merito timeatur: Brugas, Bruxellam, Lovanium, Mechliniam, Antverpiam, complementum Gallicæ victoriæ fore: præstare partem servare, quam totum amittere.

Primi pacem ineunt, ut Trajectum recipiant. Igitur Batavi ultima Julii, abrupto fœdere primi, ut *Trajectum* reciperent, subscripserunt paci, quam fœderati ut injustam, pactis juratis, Divinis humanisque juribus pugnantem, sunt execrati: fœderatos, ac maxime Cæsarem unice propter Batavos gravissimum hoc bellum suscepisse, suaque omnia discrimini obtulisse, ut ab extremo exitio servarentur; jam vero hanc gratiam rependi, ut in socios soteres telum retorqueatur, ab eorum cervicibus aversum. Querelæ fœderatorum. Ecqua hæc gratitudo? quæ fides? quæ sanctimonia fœderis? quæ sacramenti religio? documento id memori fore posteritati, quid spei reponendum in iis, qui fidem juratam tam turpiter infregerunt: si annus 1672 rediret, quem amicum habituros?

Sed quam justæ, tam inutiles erant hæ querelæ. Dicuntur legati Batavici, instigantibus Hollandicæ provinciæ statibus, & maxime Amstelodamensibus, Löwensteiniæ factionis, adhucdum gliscentis, consulibus, insciis statibus Generalibus, Hagæ Comitis congregatis, hanc pacem præcipitasse. Sed hoc videtur incredibile. Si enim displicuisset, cur eam habuissent ratam? Cur acceptassent & confirmassent?

Quamvis enim Hollandiæ provincia tantum dicatur ad onera publica contribuere, quantum omnes reliquæ sex provinciæ, & Amstelodamum, mundi compendium, omniumque Nationum commercantium emporium, 50000 ædificiis, 200000 incolis, 4000. lapideis pontibus, interfluenti Amstelæ & canalibus impositis frequens, curia, qualem orbis non vidit, collybistarum mensis, portu, mille navium capace, immensisque opibus superbum, quantum omnes reliquæ civitates ad Rempublicam conferre, eam Amstelodami descriptio. tamen

tamen ipsis esse authoritatem, ut invitis reliquis provinciis, quæ etiam suas formant Respublicas liberas, & insciis statibus Generalibus, qui ex singulis provinciis sunt delecti, atque Hagæ suos conventus habere solent, invito quoque Gubernatore, cui tanquam supremo terra marique Præfecto rerum agendarum clavum committunt, magni momenti negotia, quæ universam Rempublicam concernunt, qualia sunt belli pacisque arbitria, sua auctoritate possint tantam potestatem exercere, nemo est, qui crediderit. Sic enim reliquæ provinciæ non amplius essent liberæ, sed Hollandicæ subjectæ, aut isti duntaxat a consiliis, si penes solam essent rerum arbitria. Et Hollandiæ.

Imo, tametsi omnes Batavi vulgo *Hollandi* appellentur, tamen in Comitiis Generalibus provincia Hollandica ne quidem primum locum occupat, sed sedent hoc ordine: Geldria, Hollandia, Zeelandia, Ultrajectum, Frisia, Transiselania, Græninga. Ubi illud adhuc notari potest, tres esse Frisias, quæ confundi inter se nullatenus debent, *Occidentalis* nempe, quæ ad septentrionem projecta, est appendix Hollandiæ, eique situ adhærens unam cum illa provinciam constituit, sicut Zutphania cum Geldria. Altera est Frisia *Orientalis*, Principatus videlicet in Germania, ad Rom. Imperium spectans. Inter has media Frisia est una ex septem Batavorum provinciis, quæ longo tempore peculiarem Gubernatorem ex Domo Nassovio-Diecensi habuit, qui propterea *Friso* cognominabatur, & Leovardiæ, provinciæ metropoli, sedem fixerat. Tres Frisiæ.

Sic neque cum memorata Geldria, Batavorum provincia, quæ *inferior* dicitur, confundi debet Geldria *superior*, cujus diversa omnino est ratio. Etsi enim olim ad unum Geldriæ Ducatum utraque spectabat, superior tamen remansit in Hispanorum potestate usque ad hoc sæculum XVIII. quo inter Austriacos, Borussos & Batavos fuit divisa; primis cessit Ruremonda, secundis Geldria, tertiis Venlona, principes provinciæ urbes. Duæ Geldriæ.

Confectam Gallos inter & Batavos pacem acceptare coacti sunt Hispani, in ea rerum suarum infirmitate tanto hosti sine Hollandis impares. Relinquere igitur in Galliæ manibus debebant totum comitatum *Burgundiæ*, & in Belgio nobilissimas urbes ac munimenta, *Cameracum*, *Valencenas*, *Ariam*, *Tornacum*, *Ipras*, *Audomarum*. Gandavum vero, Limburgum, Condatum, Buchainum cum reliquis hoc bello captis, exceptis memoratis urbibus, Hispani pacem coacti acceptare, quamvis miseram,

bibus, restituta sunt a Gallis, optimo consilio multa occupantibus, ut pauca restituant.

Et Cæsar, desertus a sociis. Sequenti anno 1579. etiam Cæsar, desertus a sociis, *pacem Neomagensem* iniit; cujus epitomen supra, ubi de statu Germaniæ, dedi.

ARTICULUS XVII.

33. *Monumenta quædam, bella ista Belgica & Burgundica concernentia, ex actis publicis deprompta.*

§. I.

QUÆSTIO:

An Cæsari & Imperio fas sit, Circulo Burgundico contra Gallos succurrere?

Cum Galliæ Rex gemino bello post pacem Pyrenæam Burgundiam Belgiumque fuisset aggressus, quæstio in Comitiis Ratisbonensibus fuit agitata, an Cæsari & Imperio circulo Burgundico liceat succurrere? Affirmabant Cæsarei, negabant Galli. Sparsi ab utrisque in hanc rem libelli.

Galli ad Instrumentum pacis Monasteriensis, ejusque Art. III. appellarunt, ubi dicitur: *Circulus Burgundicus sit maneatque membrum Imperii, post controversias inter Galliam Hispaniamque sopitas in hac pacificatione comprehensus; bellis tamen in eo jam vertentibus nec Imperator, nec ullus Imperii status se immisceat. In futurum vero, si inter ea regna controversiæ oriantur, firma semper maneat inter universum Imperium & Reges, regnumque Galliæ de mutuis hostibus non juvandis supra dictæ reciprocæ obligationis necessitas.*

Supra dicta autem obligatio habetur *Art. II*, ubi sancitur, ut alter alterius hostes, præsentes & *futuros*, nullo unquam titulo, vel prætextu quocunque modo juvet, aut ullis copiis, quas contra aliquem hujus pacis consortem duci contigerit, transitum indulgeat.

Ex his, dicebant Galli, manifeste patere, Cæsari aut Ordinibus Imperii fas non esse, Hispanos aut Batavos adversus Gal-

liæ

liæ Regem, pacis consortem, juvare. Cum clare statutum sit, ut neutra pars alterius hostes, præsentes aut *futuros*, quocunque titulo juvet: ut hoc locum etiam habeat, si *in futurum* inter ea Regna (Galliæ & Hispaniæ) controversiæ oriantur: ut bellis, in circulo Burgundico vertentibus, nec Imperator, nec ullus Imperii status se immisceat.

Perspectum id satis fuisse Hispanis, qui propterea sint protestati contra II & III Articulum, conquestique, sic Burgundiam & Belgium solummodo nomine tenus haberi pro circulo Imperii. Ea tamen protestatione non obstante, paciscentes ad conservandam pacem inter Imperium & Galliam, eam cautelam esse necessariam judicasse, ac proin Instrumento insertam.

Ad hæc Austriaci respondebant, clarum esse sensum Instrumenti Monasteriensis: in eo transactum id tantummodo, ut in præsenti bello, hoc est, quod pacificationis tempore, & postea etiam cum Hispanis continuabatur, Cæsar aut Imperii status Hispanum non juvent. Perspicue hoc significari per verba: Bellis *jam* vertentibus: sensum ergo dilucidum esse: durante quidem bello tunc Galliam inter & Hispaniam vertente (quod per pacem Pyrenæam finitum fuit) non esse assistendum Hispanis: at vero bello illo finito, sicut alios Imperii circulos consortem hujus pacificationis fore circulum Burgundicum, adeoque sicut alios circulos a consortibus defendendum, & ad quid esset Imperii membrum & circulus, si nullus unquam esset effectus?

Verba autem illa: *in futurum vero, si inter ea regna &c.* interpretationem a prioribus, ne illis sint contraria, accipere, ita, ut verus eorum intellectus sit: si in futurum inter regna Galliæ & Hispaniæ, tanquam exteros, bellum oriatur, e. g. si Gallus Cataloniam aggrederetur, quæ cum Imperio nihil commune habet, neutra paciscentium pars alterius hostibus opituletur: Burgundiæ vero circulum non esse exterum, sed membrum Imperii; ac proin, si ille invadatur, non inter regna, sed inter Imperium & Regnum Galliæ rem agi.

Hunc sensum aperte declarari per capitulationem Cæsaream, in qua Leopoldus Imperator Art. XIII promittit, in quantum circulum Burgundicum, & bellum, in eo *tunc, tempore initæ pacis existens & adbuc durans*, concernit, Westphalicæ paci conformiter se gesturum, nec coronæ Gallicæ præsentibus ac futuris hostibus *exteris* auxiliaturum. Et Art. XIV nullatenus nos miscebimus in bella, quæ in Italia & circulo Burgundico *nunc* geruntur.

 Duo

Duo hic dilucide contineri: primum, Cæſarem nunquam Galliæ hoſtes *exteros* adjuturum: ſecundum, neque Burgundiæ circulum (qui reſpectu Imperii non eſt Galliæ hoſtis exterus, ſed ejus membrum) quamdiu hoc bellum, anno 1635 cœptum, durabit.

Et ſane recta ratione ſuaderi, eum, qui promittit alterius hoſtes non juvare, non promittere, quod ſe ipſum, aut ſua membra nolit defendere. Tale autem membrum eſſe Imperii circulum Burgundicum, jam a Maximiliano I. anno 1512. inter circulos comprehenſum, & a Carolo V in Receſſu Imperii 1522, maxime vero in *Transactione Burgundica*, anno 1548 Auguſtæ inita, atque in Receſſum Imperii relata, per quam Imperator & Imperii ordines ſe obligarunt, ad Belgicas & Burgundicas circuli Burgundici provincias, tanquam membra ejusdem Imperii, non minus ac alios circulos, *defendendas, conſervandas, fovendas, ac fideliter juvandas.*

Per Pacem dein Monaſterienſem, centum poſt annis cum corona Galliæ confectam, hanc defenſionem tantiſper, quamdiu nempe bellum illud cum Hiſpania, tunc vigens, duraret, fuiſſe ſuſpenſam, ſed nequaquam ultra finem illius belli, quod anno 1659. per pacem Pyrenæam fuit terminatum; tum vero, ſecundum expreſſum Inſtrumenti Monaſterienſis tenorem, in pace comprehendendum, hoc eſt, ſicut alios conſortes pacis & Imperii circulos defendendum, & contra hoſtes quoscunque adjuvandum; prout in eodem Inſtrumento Art. III. ſancitur: ut neutra pars alterius hoſtes juvet, *ſalvo aſſecurationis Articulo infra* (num. 117.) *deſcripto.*

Eundem Inſtrumenti intellectum adhuc magis declarari, dum ſexennio poſt (1654.) dum ipſi paciſcentes adhuc vivebant, quibus mens inſtrumenti in recenti erat memoria, Cæſaris totiusque Imperii conſenſu civitas Biſontina Regi Hiſpaniæ pro Franckenthalio fuit tradida, ea conditione, *ut inter circuli Burgundici provincias pari protectionis ab Imperio jure, vigore antiquorum pactorum, poſſidenda exiſtat, & comprehendatur.*

Quod autem ab adverſa parte dicatur, Burgundicum circulum eſſe aridum & inutile membrum Imperii, id a veritate omnino alienum videri, cum non raro Rex Catholicus inde eduxerit exercitus, quibus res Imperii dubiæ ſint ſtabilitæ, urbes, provinciæ, circuli integri aut ſervati Imperio aut reſtituti, nummi vero longe ultra Matriculam collati.

§. 2.

§. 2.

Fœdus inter Cæsarem & Brandenburgum anno 1672 initum. 34.

Post irruptionem Gallorum in Hollandiam, primi fœdus inter se pepigerunt pro hac atque Imperio defendendis Cæsar & Elector Brandenburgicus, Fridericus Wilhelmus, cujus hæc erant capita.

1. Maneat constans amicitia (*ad annum duratura.*)
2. Confirmatur fœdus decennale, jam antea initum.
3. Pax Osnabrugensis servetur illæsa.
4. Paciscentes Osnabrugenses & Hispanus possunt accedere huic fœderi.
5. Pax Pyrenæa, Clivensis, Aquensis conserventur illæsæ, ad defendendum Belgium Hispanicum.
6. Uti etiam transactio Electoris Coloniensis, cum Colonia civitate inita.
7. Sociabit in casum necessitatis pars utraque arma.
8. Pars utraque in hunc finem paratum exercitum habeat, pro tranquillitate conservanda.
9. Cum Cæsar cum aliquibus Principibus jam fœdus inierit, dabit operam, ut huic accedant.
10. Pars neutra possit facere pacem aut inducias sine alterius consensu.
11. Durabit hoc fœdus minimum per decennium.

Articulus secretus 1. Provideatur civitati Coloniensi. Congreget Cæsar 12000 armatorum, & totidem Brandenburgus.
2. Nihil ad rei summam pars una faciat sine altera.
3. Quoad religionem omnia relinquantur in statu præsenti secundum pacem Westph.
4. Civitati quoque Bremensi servetur libertas &c.
5. Cæsareæ dignitati nullum præjudicium inferatur. Circa transitum & hospitationem exterorum serventur Imperii constitutiones.
6. Pax Westph. decernens, quomodo statibus bellum liceat, servetur.
7. Hispanus pro conservanda pace Pyrenæa & Aquensi congruum subsidium Electori conferat.
8. Curet Elector, ut Danus, Domus Brunsuicensis, & Cassellensis huic fœderi accedant.

§. 3.

§. 3.

35. *Fœdus Hagense inter Cæsarem & Batavos Anno 1672.*

Batavi, a Gallo invasi, rogarunt a Cæsare auxilium pro pace Clivensi & Westph. conservandis. Unde hoc fœdus ictum.

1 & 2. Promittit Cæsar, se ultra 12000, cum Brandeburgicis conjungenda, totidem additurum, sed sub stipendiis Batavorum, in quæ conferent in singulos menses 45 Imperialium millia.

3. Batavi exercitui Cæsareo Brandeburgico addent octo peditum millia: nec pacem facient sine Cæsaris & Electoris consensu (*quod vidimus, quam sancte observaverint.*)

4. Etiam finito hoc bello, maneat fœdus inter Cæsarem & Batavos, atque pars quælibet 12000 habebit parata ad mutuam defensionem, impensis petentis auxilium alenda.

5. Parti utrique liberum sit, pauciores copias petere. Communi consilio omnia agantur.

6. Neutra pars poterit aliud fœdus inire, quod huic deroget.

7. Hoc fœdus ad decennium duret. Accessit iisdem cum Batavis conditionibus Elector Brandeburgicus.

Eodem anno paulo post initum est *fœdus Brunsuicense* in triennium, inter Cæsarem, Danum, Brandeburgicum, Luneburgenses, & Cassellensem, pro defensione pacis Westph. & quietis in Imperio, determinato copiarum numero, a singulis conferendo ad mutuum auxilium.

ARTICULUS XVIII.

36. *Unionum Systema Belgium quoque infestat. Induciæ vicennales. Bellum ob causam Palatinam. Lud. Rex in Belgium. Montes & Namurcum capit. Luxemburgi victoria. Namurcum redit ad Hisp. Bellum incendiarium. Pax Risuicensis, Hispanis favorabilis.*

Unionum Gallicarum systema, mox post pacem Neomagensem erumpens, Belgium quoque, Luxemburgensem maxime Ducatum, afflixit, pati coactis provincialibus, quidquid Tornacense tribunal decrevisset. Multum proin terrarum sine intercessione ereptum, Luxemburgum oppugnatum, Auriaci bona occupata;

pata; sed Batavis factionibus scissis, Brandenburgo Gallis favente, & ne bellum illis propterea fieret, obsistente, Principibus Germaniæ inter se divisis, belloque Turcico flagrante, *Inducias Vicennales* inire necesse fuit. (*vid. Germanica.*)

Exorto ob causam Palatinam & Coloniensem anno 1688 bello gravissimo, Belgium pro more pars illius non parva fuit, Gallo haud alibi lubentius, quam in illa munimentorum catena theatrum belli aperiente.

Causam & occasionem Hollandis bellum indicendi dedit Wilhelmus Nassovius Princeps Auriacus, Belgii Fœderati Gubernator, qui auxiliantibus Batavis cum classe 65. navium bellicarum, alioque apparatu in Angliam trajecit, ductis secum 30000 hominibus, adversus Jacobum II Regem legitimum suumque socerum. **Belli causa.**

Batavi, ut inexspectati hujus consilii rationem orbi probarent, Principum legatis Hagæ significant, assistere se oportere Gubernatori suo, qui in Angliam navigaret, nequaquam ut regnum invaderet, aut Regem throno suo dejiceret, sed ut Nationi, legibus, libertati, religioni reformatæ, quam Jacobus eversum iret, succurrat. Verum Rex Jacobus non eversum ibat religionem reformatam, sed libertatem conscientiæ, quam Protestantes olim toties appellabant, permissam voluit. Neque Wilhelmum religio in Angliam egit, sed corona, obtentu religionis quæsita.

Anno 1689. Humierus Franciæ Mareschallus ad Walcurium a Waldeccio Principe, Hollandorum Ductore, clade affectus est, 1200 Gallorum cæsis. Humiero surrogatus *Luxemburgus* belli Imperator in Flandria, qui anno 1690. Waldeccio vices reddit, prope Carolo Regium 6000 Hollandorum acie cæsis, 7000 captis. **Rex Lud. in Belg.**

A. 1691. Rex cum Principibus Regii sanguinis, Carnutensi, Borbonio, Contio, Mainio, Tholosano, Vendomio & Mareschallis, Luxemburgo, Duras, Fevillada, in Belgium progressus, *Montes* Hannoniæ expugnavit, antequam Auriacus (Rex Angliæ proclamatus) suos Anglos & Hollandos ex hybernis educeret. Leodium, quia receperat fœderatorum copias, ignibus missilibus a Gallis impetitum.

A. 1692. Gallis cessit *Namurcum*, præsente iterum Rege, Luxemburgo vero oppugnationem cum exercitu protegente, ne Elector Bavariæ & Auriacus eam possent solvere. Secutum est prælium *Stenkecanum*, quo cæsi fœderati ad septem suorum millia amiserunt.

A. 1693. *Buſſlerius* Furnas capit, captis 4000 Anglorum: Hujum Villaregius. *Luxemburgus Landenſem* reportat victoriam, cæſis fœderatis, & opima præda reportata. Carolo-Regium Villaregio ſe dedidit: Hollandis vero Pontichcrium in India Orientali, præcipuum Gallorum munimentum.

Land. pugna.

A. 1694. Variis itineribus & mutatione caſtrorum finita propemodum fuit in Belgio expeditio. Wilhelmus tamen Auriacus, raro exemplo, Hujum & Dixmüdam recepit. Diepam vero & Portum Gratiæ Claſſis fœderata ignibus infeſtavit, magno privatorum damno, nullo ad rei ſummam emolumento; niſi quod animi ferme magis, quam ædificia inhumano hoc belli genere accendantur. In Dunkercam quoque & Morclavium igniarius hic imber deſæviit.

Luxemburgo ſuccedit Villareg.

A. 1695. Mortuo *Luxemburgo*, heroi eximio, ſucceſſit in ſupremo exercitus Belgici Præfectura *Villaregius*, minus felix quam artium bellicarum peritus. Elector Bavariæ & Auriacus Namurcum expugnarunt, Galli decem millia, fœderati dimidio plures amiſiſſe ſcribuntur. Poſtquam reſidui de præſidio liberi fuerant dimiſſi, detentus eſt Buffierius Mareſchallus, quod Galli præſidium Dixmüdæ contra deditionis pacta retinuiſſent. Memorabile etiam videtur, quod, dum Galli anno 1692 Namurcum expugnarant, portæ urbis inſcripſerint hoc lemma: *reddi poteſt, vinci non poteſt*: nunc vero, cum Fœderati idem munimentum oppugnatione cruenta recuperaverant, ſubſtituerint hanc epigraphen: *& vinci, & reddi poteſt*. Galli dicunt, quod expugnatio Namurci ſit præcipuum opus, quod Wilhelmus Auriacus tota vita ſua patrarat. Verum in eo perficiendo ſocium habuit Maximilianum Emmanuelem Electorem Bavariæ, Heroem toto orbe notiſſimum.

Namurcum.

Obiit hoc anno Maria, Jacobi II filia, Principis Auriaci conjux; qui tamen perrexit, ſe Regem Magnæ Britanniæ gerere: ſed quo jure in regno hæreditario?

Bellum incendiarium.

Villaregius *Bruxellas* ignibus infeſtavit, quibus tria domorum millia conflagrarunt. Larreyus, Wilhelmi Auriaci panegyriſta, in ſua Hiſtoria Angliæ propterea ſcripſit, nullam amplius eſſe Galliæ politicen. Sed reſponderent Galli, ſe ſecutos Anglorum politicam, qui Dunkercam, Diepam, Maclovium, Portum Gratiæ, aliaque Franciæ littora, quantum in ſe erat, in cineres redegiſſent.

A. 1696. Angli & Hollandi eandem politicam exercuerunt in Caletum, centum domibus combuſtis, in Inſulam Rheam, immiſſis

miffis 4000 ollis igniariis, totidemque in Olonnam. His geftis expeditio maritima anni iftius ftetit. Terreftris in Belgio adhuc fuit fterilior, afpectibus mutuis abfoluta.

Anno 1697. poftquam Catinatus, confecta cum Sabaudo pace, in Belgium translatus Athum expugnavit, Rifvici Gallus etiam cum Hifpano, Anglo, & Hollando in pacem convenit, interlocutore Sueco.

Hifpanis Rex Chriftianiffimus reftituit Montes, Caroloregium, Cortracum, Athum, cum locis, poft pacem Neomagenfem reunitis. Hollandis impofitum, ut Marchionatum Bergenfem ad Zomam Comiti Arverniæ, quem hoc bello poffeffione dejecerant, reftituerent, prout etiam Ponticherium in India focietati Gallicæ Orientali. In favorem Angliæ Wilhelmus Auriacus agnitus Rex Angliæ, deftituto Jacobo II Rege. Loca, utrinque ablata, reddita. Pax Rifvic.

Mirati funt multi, Ludovicum victorem tot urbes terrasque reftituiffe. At ille altiori e fpecula profpiciebat; ea Caroli II infirmitate nodum magni fœderis fciffum volebat, Hifpaniam Domui fuæ conciliatam, maris potentes amicos, ut confiliis fuis de Hifpania viam complanaret.

Quamvis autem magnum Proteftantibus gaudium afferret, quod, dejecto Jacobo catholico, fuo de gremio Princeps in throno Britannico effet firmatus, lætitiam tamen temperavit dolor geminus, & quod Edictum Nannetenfe non fuerit, prout petierant & fperaverant, reftitutum, & quod Articulo pacis IV fuerit inferta, invifa fibi, de qua alias, claufula. Anni fequentes impenfi funt partitionibus Monarchiæ Hifpanicæ. Et prima quidem Hagæ facta, tribuitur Carolo Archiduci Mediolanum, Delphino Neapolis & Sicilia cum portubus Hetrufcis & Guipifcoa, reliqua Monarchia Principi Electorali Bavariæ: hoc vero mortuo altera divifione, fufcepta Londini, Delphino adjecta eft Lotharingia, Duci vero Lotharingiæ Mediolanum affignatum, reliquum Monarchiæ Carolo Archiduci. Quantum in omnem partem fuiffet auctum regnum Galliæ, fi partitione ftetiffet!

CAPUT V.
DE
STATU HELVETIÆ
SÆCULO XVII.

SUMMARIUM.

Instituta Congregatio Benedictino-Helvetica. Fœdus cum Henrico IV. Sabaudus Genevam tentat. Bellum in Valle Telina. Turbæ Religionariæ. Bellum intestinum. Vilmergensis Catholicorum victoria. Pax. Lis Episcopi Basileensis cum urbe. Lites Glaronensium compositæ. Calumnia Hottingeri in Card. Sfondratum. Supplicatio processionis a Sangallensibus turbata. Calendarii correctio. Turbæ Grisonicæ. Abbas Murensis creatus S. R. J. Princeps.

37.

Congreg. Bened. Helvet. Anno 1601 erecta est congregatio Benedictino-Helvetica, consilio & opera Joachimi Beroldingeri, Decani Einsidlensis, primum inter Abbates St. Gallensem, Einsidlensem, Muranum, & Fischingensem. His accesserunt Falerianus, Disertinus, Rheinaviensis, Engelbergensis, Steinensis. Hæc congregatio a Clemente VIII. aliisque Pontificibus approbata, multisque privilegiis fuit ornata. Certe ab eo tempore Regularis disciplina & doctrina eximie floruit. Et vero zelo explicando vel ipsi Acatholici campum amplum aperuerunt, contra quos tot invicti deinceps heroes prodierunt

Fœdus cum Henr. IV. Anno 1602. Helveti fœdus cum Henrico IV. Galliæ Rege renovarunt Parisiis in Ecclesia B. V. super sacris Evangeliis juramento præstito. Rex eis confirmavit privilegia, quibus fruebantur in Francia. Cantones Protestantes eam adjecere conditionem, ne arma ferre cogantur adversus homines suæ religionis, Catholici vero, ut continuare sibi liceat fœdus cum Mediolano & Sabaudia, si illud non vergat in præjudicium Franciæ.

Sabaudus Genevam tentat. Anno 1603. Carolus Emmanuel Dux Sabaudiæ missis tribus armatorum millibus Genevam, cum Helvetis fœderatam, & sub Galliæ

Galliæ protectione ſtantem, noctu intercipere conabatur. Jamque plures ſuperato vallo mœnia conſcenderant, atque in urbem evaſerant, cum cives ſtrepitu exciti, armis correptis, hoſtem repulerunt, pluribus interfectis captisque, aliis in foſſam deſilientibus, & vitam ſibi ipſis adimentibus. Genevenſes in ſabaudicum agrum effuſi, incendia & populationem propagabant; jamque ad bellum res videbatur vergere, cum a Rege Galliæ feroces animi ſunt conciliati. Dux factum per ſuum apud Bernates legatum excuſabat, non fuiſſe intentionis ſuæ urbem retinere, ſed Gallos prævertere, qui eandem per Lediguerium fuiſſent occupaturi. Cæterum eam civitatem Epiſcopus Genevenſis dicebat ſuam, Sabaudus eam ſibi vindicabat, Genevenſes liberam aſſerebant.

Anno 1605. Genevæ interiit Theodorus Beza, dignus Calvino Diſcipulus & in cathedra peſtilentiæ ſucceſſor. Plures ſunt ſcriptores, qui mortem ejus plenam deſperatione referunt.

Anno 1610. Epiſcopus Baſileenſis cum ſeptem Cantonibus catholicis fœdus renovavit, ad tuitionem maxime Religionis, a Zwinglianis undique impetitæ, quam etiam ex Valleſia extrudere omni ope collaborabant, prout ex Griſonia, Turgovia, Valle Rheni &c. Münſterthalenſibus jus civitatis Bernates dabant, ut hoc eos titulo contra Epiſc. Baſileenſem, Dominum ſuum, poſſent protegere.

In Valleſia anno 1614 in Epiſcopatum ſuæ factionis hominem intrudere conati ſunt. Anno 1618 etiam ex 4 Zwinglianis Helvetiæ civitatibus Prædicantes in Dordracena ſynodo comparuerunt. 1619. Plurſium oppidum cum Schilono a collabente monte *Conto* in Griſonia penitus oppreſſum eſt, lacu inde emergente.

Anno 1620. Catholici in Valle Telina, a Griſonibus ſevere habiti, Wormium occuparunt, omnesque Calviniſtas occiderunt. **Bellum Valtelinum.** Miſerunt illico Griſones Judices, qui in ſontes animadvertant; & ſectæ ſuæ Eccleſias erigant. Dux de Feria novus Mediolani Gubernator, a Catholicis imploratus, miſit illico copias. Gallia, Veneti, Helveti cauſam communem fecere, non paſſuri, ut Hiſpania cum provinciis hæreditariis Auſtriacis, quæ ſunt in Germania, tam facilem communicationem nanciſcatur, miſcebant ſe huic negotio; unde ortum novum bellum, interveniente ſummo Pontifice ſopitum, ſæpius rurſus exarſit. Conventum denique, ut Hiſpani & Griſones ex Valle Telina ſuas reducerent copias, nova propugnacula ſolo æquarent, & quidquid in detrimentum Religionis Catholicæ eſſet introductum, tollatur.

Anno 1623 cum turbæ Vallis Telinæ necdum essent compositæ, Hispanis adhucdum ibidem morantibus, provincia illa tanquam sacrum depositum Pontifici a Gallis & Hispanis fuit commissa. Sed cum neque hoc consilium haberet constantiam, unio inter Franciam, Sabaudiam, & Venetias in eum finem fuit concepta, ut Hispani cogerentur Valle Telina decedere; & munimenta, quæ erexerant, diruere.

Anno 1624. Cantones Solodori coram Galliæ oratore congregati, copiam fecerunt Gallis conductoribus, per omnes provincias habendi delectus, eum in finem, ut Hispani ex Valle Telina depellantur. Datus etiam a fœderatis, Gallo, Subaudo, Venetis, Mansfeldio nervus belli, ut vires Austriacas distrahat.

Cævreus igitur Marchio cum copiis Vallem Telinam ingressus, plura munimenta expugnavit. Tandem vero post tot annorum turbas & bella, quæ minima hæc Europæ portiuncula Europæos inter summos Principes excitavit, confecta est pax, anno 1626. a Regibus Galliæ & Hispaniæ.

In ea confirmatur Jurisdictio suprema Grisonum in Vallem Telinam, Religio item Catholica cum exclusione omnium sectarum, tam in Valle, quam Comitatibus adjacentibus, Bormiensi & Clavennensi. Valtellini ipsi magistratus ibi eligant, & Gubernatores. In signum tamen subjectionis Grisonibus pendant annuatim 25000 Scutorum.

Quia autem occasione belli Valtelini contra Genuenses etiam, Hispanorum socios, fœderati, (Galli, Sabaudi & Veneti) bellum gesserunt, delatus est Carolo Emmanueli Sabaudiæ Duci titulus Regis Cypri. Catholici Helvetiæ Cantones pacem approbarunt, Protestantibus vero articulus de Religione displicuit. Grisonibus summa annua justo minor visa est, sed cum pax a summis Principibus esset confecta, acquiescere oportuit. Anno eodem (1626.) Heterodoxis Vallesia excedendum fuit, adnitente potissimum Hildebrando Jost Episcopo, formato in comitiis Sedunensibus Ostracismo.

Anno 1629, cum bellum ob successionem Mantuanam arderet, Imperator, capta Mayenfelda & Curia, per Grisoniam, Collalto Duce, traduxit exercitum, Venetis alteram per Tyrolin in Italiam viam præpedientibus. Translatus in Mantuanum agrum Germanus miles, urbem ipsam principem, non minus munitam quam opulentam, intercipit, paludibus glacie concretis, expilatque,

que, Nivernensi & Estræo legato Gallico in Romanæ Ecclesiæ terras se recipientibus, anno 1630.

Verum eodem adhuc anno conclusa est in Insubria suspensio armorum, & Ratisbonæ pax.

Tempore belli Suecici Helveti neutras partes sunt amplexi; quamvis Zwingliani non una occasione desideria sua prodiderint. Rottwilam Wirtembergicus Administrator anno 1631 occupavit, & a fœdere Helvetico, cui anno 1519. se adjunxerat, abstraxit.

Episcopus Constantiensis & Abbas S. Galli causas matrimoniales suorum subditorum, eorum quoque, qui a Religione desciverant, ad forum suum Ecclesiasticum pertinere, omni jure contendebant; sed ii sub Tigurinorum alas se abdiderunt, in gradibus prohibitis Tiguri copulati, competenti foro se subtraxere, usurpationibus hujusmodi longævam consuetudinem prætexentes. In communibus præsertim Præfecturis tales, aliæque lites quam plurimæ agitabantur; unde perpetuæ in comitiis Badensibus & Franconfeldensibus querelæ, & Catholicos inter & Protestantes Ordines contentiones. O quam alia fœderatæ & intime unitæ Reipublicæ fortissimæ facies, dum esset unius labii! **Turbæ Religionariæ.**

Anno 1633. Lucernæ, (ubi, cum quidam incaute in volucrum nidum sclopum solveret, Augusta ad S. Leodegarii Basilica ad muros usque conflagraverat) Catholici Cantones cum Victore Amadeo, Sabaudiæ Duce, fœdus renovarunt, cum patre ejus & avo initum, ad defensionem mutuam.

Tigurinis multiplex frequensque contentio cum Anabaptistis. Proselytos illos efficere laborabant; sed cum disputando nihil cum illis proficerent, quavis parte Scripturas ad suos errores absque judice detorquente. Quare ad vim, ad carceres, mortemque ipsam ventum: Anabaptistis ad libertatem conscientiæ, more Zwinglianis & Lutheranis ante hac usitato, frustra appellantibus.

Anno 1638. Glaronenses Acatholici circa scholas, causas matrimoniales, Præfecturas, peregrinationes sacras varia in præjudicium Catholicæ partis innovarunt. Novatores hæc licita sibi esse prætendunt, non autem Catholicis antiquas consuetudines retinere. Eodem jure Patres Capucini ex catholicis etiam in Grisonia locis, prævalente Calvinistarum potentia, per summum nefas expulsi sunt. In Turgoia Frauenfeldæ Zwingliani novum sibi templum construxere. Querulabantur nihilominus perpetuo, sibi ab

agno

agno aquam turbari; quod etiam anno 1655. factum, cum Dux Sabaudiæ Waldenses, pervicaces suos subditos, castigaret.

Bellum Religionis. Tandem Religionis dissidia adeo exarserant, ut anno 1666. in apertam belli flammam erumperent. Quippe, dum Arthi, oppido ad lacum Tugiensem sito, quidam a fide deficerent, & Tigurum profugissent, Suicenses, ad quorum cantonem Arthum pertinet, reliquos de defectione suspectos Suicium perduxerunt, contumacesque aliquos, pro suprema sua & independente potestate, capite multarunt, subditos etiam suos, Tigurum profugos, reposcentes, ni venirent, bona eorum fisco addicturi.

Tigurini vero, quibus se Bernates adjunxere, hæc Suicensium acta injuriam suam interpretantes, atque jus emigrandi, quod probare non poterant, prætendentes, bona profugorum deposcebant: &, cum Suicenses, Tigurinis nihil in ditiones suas juris esse rati, leges nollent accipere, Tigurini aggressores ad arma versi, Rappersvilam, rupta pace, oppugnarunt.

Vilmergensis victoria. Lucernates, Uranienses, Suicenses, Subsylvani, Tugienses, injuriam non ferendam existimantes, vim vi retundere statuunt, atque ad *Vilmergam*, oppidum in libera provincia, 24. Jan. cum hoste congressi, insignem ab eo victoriam reportant; in cujus memoriam & debitam gratiarum actionem 23 Januarii quot annis Lucernæ solennis per urbem supplicatio sub vesperum instituitur.

Difficile tunc non fuisset Catholicis tantæ victoriæ, qua 2000 Bernatum in acie cæsa, 500 capti referuntur, fructus legere, nisi pacis & Reipublicæ universæ amor manum cohibuisset. Annitentibus igitur Cantonibus Friburgo, Solodoro, Basilea, Scaphusia, Glarona, Abbatiscela, quæ neutras partes fuerant secutæ, pax confecta est, ex qua victores victosque non dignosceres; neque enim Catholici quidquam aut terrarum, aut novi juris sibi vindicabant, sed pacem & quietem, toties ab Acatholicis turbatam, respiciebant: digni profecto, qui versa deinceps armorum fortuna eandem animorum æquitatem experirentur.

Sancitum, ut quilibet Canto in sua provincia & ditione suæ religioni & supremæ Jurisdictioni atque dominio, absque turbatione, quietus relinquatur. In communibus provinciis (uti Turgoia, **Pax.** Valle Rhenana, Comitatu Badensi & Sargantino) Religio *antiqua* & *vera* integra & illæsa conservetur. Si qui vellent in alium Cantonem, præsertim si ibi diversa est Religio, emigrare, integrum sit loci dominis, contra tales subditos discessuros pro arbitrio procedere.

Verum

Verum ea pax, Badenæ inita, impedire non potuit, quo minus Tigurini novas in Turgovia Catholicis, & Abbati præsertim S. Galli molestias facesserent, civi quoque Frauenfeldensi, ad avita sacra reverso, liberos abstractos in suæ ditionis terram abducerent; quos tamen, intervenientibus Catholicis Cantonibus, restitui oportuit. 38.

Major cum Basilea erat controversia; nam post Edictum Restitutionis a Ferd. II Imperatore anno 1629 promulgatum, Episcopus Basileensis Ecclesiam Cathedralem, a civitate injuste ereptam, repetiit; Cæsar vero Electori Bavariæ, & Archiduci Leopoldo executionem commisit. At mutata dein armorum fortuna negotium Edicti urgeri non satis poterat. Episcopi nihilominus justæ suæ petitioni porro institere; nam Joannes Conradus aliique anno 1663. rursusque anno 1672. tum Ratisbonæ apud Cæsareos & Gallicos legatos, tum etiam in ipsa urbe Basilea jura sua sunt persecuti. Verum urbs obtentu Pacis Westph. & possessionis vindicationem elusit; quamvis annus normalis, in pace West. fixus, ad sola membra Imperii, a cujus nexu Basileenses jam anno 1501 se absciderant, pertineret, possessio autem absque justo titulo mala fide cœpta continuataque, nunquam fuerit quieta. **Lis Basil.**

Anno 1679 Chavignius, Gallicus Genevæ legatus, in suo sacello Missam celebrari curavit, ad quam etiam exteris aditum concessit. Ingens mox in urbe fremitus: cingitur a furiosa plebecula Domus legati: exploduntur sclopi. Sed legati constantia se minime a sanctis & generosis cœptis absterreri passa est.

Nec minus animose Catholici Glaronenses eodem tempore, ringentibus heterodoxis, Patres Capucinos introduxerunt. Cum autem varia etiam alia diffidia orirentur, Cantones sex sequentes articulos proposuerunt, anno 1683. 1. Pars quælibet in civilibus & criminalibus suæ Religionis subditos privative judicet. 2. Si lis vertatur inter Catholicum & Acatholicum, pari numero ex utraque parte sint Judices. 3. Glarona unus indivisus Canto permaneat, atque pro negotiis exteris, & communibus, cum locis confœderatis, atque pro communibus dominiis curiam communem habeat, ibique votum commune concipiat. 4. In expeditionibus provincialibus pars utraque suos ducat. 5. Dies Dominicos & Festos pars utraque observet. **Glaronensis compositio.**

Quando Rex Galliæ & Dux Sabaudiæ Calvinistas ditionibus suis expulerunt, dici non potest, quantos conatus Tigurum & Berna, ut id impedirent, opposuerint: quot legationibus & intercessioni-

ſionibus actum! quanta devotione hos, ut dicebant, pro Evangelio exules exceperint, foverint, atque Brandeburgo, Hollandis, Haſſiæ Principi commendarint, armis & argento inſtruxerint, ut per ſtratas Domini ſui copias vias ad reditum rimari poſſent. Nempe filii tenebrarum prudentiores &c.

Anno 1693. Bernæ Anabaptiſtæ invaluerant, prout ab uno errore ad alterum facilis eſt tranſitus. Verum ſenatus exilium, triremes, necem in eos decrevit, præſertim ſi ſint prædicantes; nec proderat eis, quod ex Bibliis ſe vellent defendere.

Anno ſequenti prope erat, ut ad arma veniretur; nam cum Wartavii, in Sargantino comitatu, qui ad ſeptem antiquiores Cantones ſpectat, jam plures eſſent Catholici, Gubernator dedit illis ſacerdotem Catholicum, jure vetuſtiſſimæ poſſeſſionis, & pacis tractatibus nixus; ſed tota vi ſe opponebant Acatholici, donec tandem, Ameloto Gallico legato interveniente, lis fuit compoſita, reſervato Catholicis ſuo jure.

Cum exeunte ſæculo XVII. Cardinalis Sfondrati, viri doctiſſimi, qui Abbas & Princeps S. Galli ante fuerat, *Nodus Prædeſtinationis Diſſolutus* in lucem prodiiſſet, Præcones etiam Tigurini, fatali neceſſitate prædeſtinationis effectus definientes, nodum adhuc in ſcirpo quærebant. Hos inter Joannes Jacobus Hottinger, in Helvetica ſua Hiſtoria, vel potius inſulſa fabula, & calumnioſa in Catholicos ſatyra, quam Tomis quatuor eſt complexus, ad annum 1695. ſcribere non veretur, duos Archiepiſcopos & tres Epiſcopos librum Cardinalis Sfondrati *ut gravibus ſcatentem erroribus* apud Pontificem accuſaſſe.

Calumnia in Card. Sfondrati.

Honeſti ſcriptoris fuiſſet, Archiepiſcopos iſtos & Epiſcopos in tam gravi accuſatione nominare ſaltem, ut aliquid probaret; ſed de probatione hic homo non eſt ſollicitus; ſufficit illi, ut in plurimis aliis, calumniari, ut aliquid hæreat. Dos inſignis profecto Hiſtorici! vel citat Hoſpinianum aliquem mendacem, aut Henricum Hottinger venerabilem ſuum parentem, aut alium Prædicantem Tigurinum, cacabus ollam. Catholicos ubique ceu homines inquietos & pacis perturbatores exagitat, Patres præſertim Capucinos, quia in Helvetia & Griſonia fidem orthodoxam ſtrenue propugnant; ipſum S. Franciſcum Saleſium ceu virum leviſſimum traducit. De Catholicorum Vilmergenſi victoria vix mentionem facit. Militibus ante invaſionem Genevæ extremam unctionem impertitam, promiſſumque, eos per eandem ſcalam, quam mœnibus applicarant, in cælum aſcenſuros nugatur.

Car-

Cardinalem Sfondrati in suo Nodo Dissoluto docere ait, infantes in utero materno mortuos, majori frui beatitudine, quam si in cælum essent recepti: eos cælo excludi propter peccata parentum. Falsissimum autem est, tales doctrinas in Sfondrati libro reperiri. Aliud est, quod propter culpam parentum non perveniant ad Baptismum, aliud, quod propter illam cælo excludantur, cum propter peccatum originale excludantur; quæ certa Sfondrati & omnium Catholicorum doctrina est.

Postquam Cœlestinus Sfondrati anno 1695 ad Purpuram Romam avocatus, Principatum St. Gallensem deposuit, 10 Jan. 1696. in Abbatem electus est Leodegarius Bürgeser Lucernensis, Decanus antea Monasterii, cui mox urbs St. Gallensis, quæ minime debuit, molestiam intulit: & injuriam publicam, persimilem illi, quam olim Abbas ad S. Crucem a Lutheranis Donawerdæ est perpessus.

Cum enim anno 1697. Festo Inventionis S. Crucis Monasterium piam supplicationem pro veteri more per urbem S. Gallensem educeret, Zwingliani crucem deponi imperant, cumque Catholici nihilominus illam, aliquantum elevatam, præferrent, cives correptis armis processionem & Monasterium infestarunt. **Supplicatio S. Gall. turbata.**

Graviter, ut par est, Abbas Princeps eam violentiam tulit, nihilque a vetustissima consuetudine alienum, nihil contra conventiones actum afferens, satisfieri sibi pro injuria petiit. At Zwingliani ad vim reversi, occluserunt civitatis portas, ac erectis novis operibus, mœnia machinis tormentariis armarunt, donec quatuor Cantonum Protectorum Legati arma poni jusserunt, atque deinceps crucem ante pectus erectam per urbem portari. Condemnata etiam est urbs in expensas.

Postquam Protestantes in Germania ultra centum annos adhuc errare maluerant in computo Ecclesiastico, quam correctionem Calendarii Juliani admittere, religioni sibi ducentes, aliquid, quod a Papa provenit, quamvis sapientissime esset constitutum, & necessitas publica exposceret, admittere; anno tamen 1699 30 Dec. vel inviti a Papa didicerunt, qua ratione quoad substantiam emendandum sit Calendarium, atque, ut exemplum suum sequerentur, hortati sunt Acatholicas quatuor Helvetiæ civitates. **Calendarii acceptatio.**

At illæ, cum adhuc tenerioris essent conscientiæ, per annum salubre negotium distulerunt, donec omissis 11 diebus, annum 1701 a 12 Januarii sunt auspicatæ. Glarona vero, Abbatiscella (quoad partem Acatholicam) urbs San-Gallensis, & Griso-

nes, Juliano aberrante uti perrexerunt, cum non modica rerum confusione.

In Grisonia Calvinistæ sub initium seculi XVIII. in apertam rursus vim adversus Catholicos eruperunt. Sagenæ, pago, horæ spatio distante Ilancio, plerique erant Catholici; sed Calvinistæ paulatim irrepentes, privato sectæ suæ exercitio non contenti, templum sibi construere moliebantur. Catholici, eam novitatem conventionibus patriis ac juribus suis pugnare, contestantes, se opponebant. Quare ad tria Novatorum millia, ex vicinis locis concursantium, armata manu Catholicos Sagenæ adorti ac direptione & cædibus sævientes, Catholicos incolas sedibus suis expulerunt.

Turbæ Rhœticæ.

Intervenere tamen Deputati ex utraque Religione, qui statuerunt, ut Acatholici intra privatum in domibus suis exercitium, sicut hactenus, se continentes, a templi molitione desisterent, infantes, non baptizatos, in communi cœmeterio sepeliendi jus habeant, Parochus vero loci, cujus zelum Heterodoxi maxime accusabant, cum alio commutetur. Catholici Sagenses hac transactione, in quam obtorto velut collo essent rapti, enormiter se gravatos querebantur; multisque in aliis etiam locis erumpentibus discordiarum incendiis, in Comitiis popularibus, procellosi instar maris æstuantibus, non raro ventum ad verbera, manu, quam ad suffragium attollere debuerant, in cædes pruriente.

Anno 1702 Placidus, ex Illustri Tugiensi Familia Zurlauben prognatus, Monasterii Murensis Abbas, ab Imperatore creatus est S.R.J. Princeps. Displicuit initio hæc res Cantonibus Helvetiæ, maxime Acatholicis, quemcunque Catholicorum splendorem sibi umbram facere autumantibus. Respondit Placidus, hanc dignitatem a se nullatenus quæsitam, sed a comite Trautmansdorffio, Cæsareo ad Helvetos legato, Imperatoris nomine inopinato sibi fuisse oblatam. Monasterium Murense esse fundationem Domus Habspurgo-Austriacæ, repudiationem gratiæ, ultro oblatæ, ingratitudinis & contemptus speciem præferre.

Murensis Princeps.

Cæsar Leopoldus amplum Diploma impertivit, in quo memorat, hanc Domum Dei, a suis Progenitoribus fuisse fundatam, dotatamque, atque ab ea insignia Familiæ suæ totique Romano Imperio obsequia fuisse præstita; dignum proin esse Placidum ejusque successores, ut Principum Imperii Dignitate ornentur, cum omnibus prærogativis & honoribus, huic Dignitati annexis, utque 4 hæreditaria officia, Mareschalli, Camerarii, Pincernæ, Dapiferi possit erigere, & quidem Mareschalli munere semper senior Fami-

liæ

liæ Zurlaubianæ, Baronum ad Turrim & Gaſtellenburgum infeudetur. Aſſumit denique Cæſar Placidum ejusque Monaſterium & bona ſub ſpecialem protectionem Romani Imperii.

CAPUT VI.

STATUS ANGLIÆ
Eccleſiaſticus & Politicus
SÆCULO XVII. 39.

ARTICULUS I.
Status Angliæ ſub Jacobo I.

§. 1.

Jacobi Regis initia. Conciliabulum. Ejus Decreta. Perſecutio Catholicorum.

Poſtquam anno 1603 mors ſuſtulit Eliſabetham Reginam Angliæ, Parlamentum Jacobum VI Scotiæ Regem, Mariæ Stuartæ filium, Henrici VIII Angliæ Regis ex ſorore Abnepotem, Regem dixit, ſub nomine *Jacobi I magnæ Britanniæ Regis.* Jacobi initia.

Catholici ſpem optimam de hoc Principe, e Catholicis parentibus nato, & a matre pie educato, conceperant; unde porrecta libello ſupplici libertatem Religionis rogarunt.

At licet initio clementiam præſetulerit, libertatem ſacrorum pollicitus; quia tamen hæreticum virus jam imbiberat, qualis eſſet, brevi demonſtravit.

Quia autem Epiſcopalium potiſſimum ſectæ ſe addicebat, Conciliabulum eorum inſtituit, illique præſedit. 141 Articuli in eo ſunt conditi, Presbyterianis & Puritanis in Anglia, Calviniſtis in Gallia & Hollandia maximam partem contrarii. Quippe in illis ſtatuebatur, Regem eſſe caput Eccleſiæ Anglicanæ, Epiſcopos, Pres- Synodus Epiſcopalium.

Presbyteros, Diaconos solenni ritu esse consecrandos, certos dies festos colendos, stata jejunia servanda, Lytanias cantandas, ad nomen Jesu genua flectenda, vestitum Ministrorum in Ecclesiis retinendum, in baptismo formandam crucem, confirmationem administrandam, confessionem auricularem adhibendam.

Sequenti anno idem conventus instaurabatur, in quo Rex proposuit 1. sibi videri, Confirmationem, velut complementum Baptismi esse retinendam. Respondit Archiepiscopus Cantuariensis, Confirmationem semper ab Apostolorum ætate in Ecclesia fuisse usitatam. Consentiebant alii Episcopi.

2. Absolutionem privatam a peccatis pariter retinendam, quia & ipsa ab Apostolorum tempore descendat. Episcopi rursus consenserunt. 3. In casu necessitatis etiam a laicis extra templum conferri posse baptismum. Responderunt Episcopi, antiquissimum hunc usum esse, *Act.* 2, dum uno die 3000 baptizarentur, exercitum.

Jacob. persequitur Cath. Murmurabant quidem contra hos articulos Calvinistæ, sed a Rege ipso confutabantur, qui addidit, ex omnibus Bibliorum versionibus nullam pejorem esse Genevensi, omnesque glossas, marginales & interlineares, plenas falsitatis & seditionis esse.

Ne autem Calvinistæ turbas cierent, gratum quid iis præstandum judicavit, gemino edito Decreto; quorum primo omnibus sacerdotibus Catholicis sub pœna capitis exilium indicitur: altero omnes Angli, qui extra regnum in Seminariis viverent, revocantur. In Jesuitas maxime inquiri jubetur, prohibeturque sub gravi pœna, ne quis eos tecto excipere audeat, cum severo mandato illos denuntiandi.

§. 2.

40. *Conspiratio Pulveraria. P. Garneti mors. Novum Juramentum, a Rege exactum.*

Cum Catholicis nulla superesset spes Religionis libertatem obtinendi, injuste se invasos belloque velut petitos rati, defensionem sui opponere decernunt. Octo præsertim Nobiles

Conspiratio Pulveraria. Juvenes, quorum Caput *Robertus Catisbeyus*, stirpe & corporis forma præstans, conjurant in facinus atrox, horrendum, impium, quod, eventum licet fuisset nactum, nemo sanus comprobarit.

Præ-

Præstituta erat dies frequenti in palatio Westmonasteriensi habendo regni senatui. Totam igitur subvertere ædificii molem statuunt. Vicinam in eam rem domum conducunt, indeque subterraneos ad palatium agunt cuniculos, eosque implent pulvere pyrio, quando Rex cum Parlamento collectus esset, incendendo, ut una omnes ruina contumulet.

At eventu intento caruit immane consilium; nam antequam Parlamentum conveniret, quidam ex conjuratis ad Montagium, senatorem Catholicum, scripsit epistolam, tacito nomine suo locoque, ac monuit, ne eo die in Parlamento compareret. Detegitur.

Montagius hanc schedam Comiti Sarisburio, intimæ admissionis Ministro, tradidit, & iste Regi. Qui pestem subodoratus inquiri jussit, deprehensoque opifice in cella, & in carcerem ducto, tota conjuratio fuit detecta.

Conjurati Londino diffugiunt, & Catholicos per provincias dispersos ad arma concitant; sed vix centum colligere poterant. Restiterunt tamen insequentibus Regiis. Sed Catisbeyo cum aliis quibusdam cæso reliqui Londinum vincti abducti sunt, atque senatus sententia mortis supplicio affecti. (1606.)

Quamvis autem conjurati, severe examinati, uno ore negassent, ullum sacerdotem conspirationis fuisse conscium, atque ea per duos menses publica fuisset persuasio, Calvinistæ tamen nihil omiserunt, quo Jesuitas in suspicionem possent trahere. Tres autem ex illis, Garnetum, Grienwelum, & Odoenum, quamvis nullum sceleris indicium appareret, reos egerunt, parricidas regnique proditores proclamantes.

P. Henricus *Garnetus* e latebra extractus Londinum captivus abducitur, ibique, quamvis nulla ratione convictus aut crimen ullum confessus, ad mortem condemnatus, suspendio fuit enecatus: moxque per totam Europam fama dispersa, quod tanquam complex imo auctor meditati parricidii interierit. Verum Deus etiam miraculo innocentiam servi sui comprobavit; nam spica, sanguine ejus tincta, effigiem Garneti perspicue exhibebat; id quod multorum, ipsius etiam Hispanici legati oculis fuit subjectum, fatentibus pictoriæ peritis, nulla humana arte talem effigiem in festuca effingi posse. Garnetus.

Ad eandem mortem condemnatus fuit P. Edvardus *Olkornus*, non alia ex culpa, nisi quod Jesuita fuerit; de cætero nullum indicium, nulla probatio delicti. Nicolaum *Odoenum*, Societatis Fratrem laicum, gravi hernia laborantem, contra jurium placita in O'kornus. Odoenus.

in equuleo ſuſpenderunt, tantaque crudelitate torſerunt, ut viſceribus effuſis exanimis concideret. Neque hic criminis alicujus fuit inventus reus.

Conſpiratio illa, quæ *Pulveraria* dicebatur, ſicut nefarie & inſipienter fuit concepta, ita alios fructus non intulit, quam ut acerbiora in Catholicos decreta ferrentur. Ingens quippe mulcta iis fuit impoſita, qui ad Cœnam non accederent, aut ad templa, aut preces publicas. Omnes Catholici arceantur a publicis muneribus, & ab ipſo etiam Regis vel aulæ acceſſu. Bona illorum, qui in ultramarinis ſeminariis educantur, ærario Regis addicuntur.

41.] Juramentum novum. Hæc pluraque id genus alia minus adhuc gravia viſa ſunt, quam illa, quæ novo & inaudito juramento promittere jubebantur. Octo articulos illud complectebatur.

1. Quod Jacobus ſit Rex legitimus.
2. Quod nec Papa nec ullus alius poſſit eum deponere, aut ſubditos ejus a juramento fidelitatis aut ſubjectionis abſolvere.
3. Quod, non obſtante quacunque excommunicatione, aut abſolutione Papali, fideles & obedientes eſſe velint.
4. Quod toto corde abominentur tanquam impiam, hæreticam, & execrandam doctrinam, Principes, a Papa excommunicatos, aut depoſitos, poſſe occidi a ſubditis, aut juribus ſuis privari.
5. Quod nec Papa nec alius poteſtatem habeat, hoc juramentum relaxandi.
6. Quod hoc juramentum legitima auctoritate imponatur, omnisque contraria diſpenſatio & exceptio ſit rejicienda.
7. Quod hoc juramentum emittant ſincere absque ulla reſervatione aut reſtrictione mentali.
8. Quod jurent libere, vere, fideliter, absque dolo.

Hoc Juramentum grandes difficultates, diſcordias, turbasque inter perſonas Eccleſiaſtici ordinis excitavit. Quidam enim cum Patribus Societatis illicitum dicebant: quidam in medio conſiſtebant; potiſſima vero eorum pars licitum putavit, & duce ac hortatore Georgio Blackvelo, Archipresbytero, illud præſtitit.

Improbatum. Paulus V. ad Catholicos in Anglia reſcripſit, hoc juramentum nullatenus edi poſſe ſine læſione Divini honoris & conſcientiæ. Blackvelus. At *Blackvelus* Pontificis litteras promulgare recuſavit, ceu ſub- & obreptitie a Jeſuitis impetratas, ſed Papa alteras addidit; Bellarminus etiam & Suarez ſcripſerunt contra Regem Angliæ, atque juramentum iſtud. Verum Rex ipſe aliique replicarunt, non ſatis attenden-

tendentes poteſtatem clavium, a Chriſto conceſſam Petro ejusque ſucceſſoribus, & ipſos etiam Principes eſſe inter oves Chriſti, paſtorali baculo Petri ſubjectos. Atque has inter controverſias annus 1607 fuit evolutus.

Juramentum, quod diximus, cum emittere detrectaret *Thomas Garnetus*, Henrici nepos, ad furcam ductus eſt; ubi Societatis Jeſu ſacerdotem ſe profeſſus, atque Catholicos ad conſtantiam adhortatus, glorioſam mortem pro fide ſubiit. At non ſe continuit intra Angliam tyrannis atrox, in Hiberniam quoque progreſſa & Scotiam complures e Clero ſæculari & S. Franciſci Familia Martyres cœlo transmiſit. **Thom. Garnetus.**

§. 3.

Heroicum certamen P. Joannis Ogilbæi.

Verum illuſtrius nihil fuit, quam Joannis Ogilbæi fortitudo intrepida, primæ Chriſtianæ ætatis heroem referens. Natus is erat in Scotia nobili genere, atque in patriam redux, cum aliquanto tempore converſioni animarum inſudaſſet, proditus captusque ad Archiepiſcopum Glaſcovienſem ductus eſt; a quo examinatus, variaque interrogatus, tanto ingenii excitati acumine, tanta prudentia, eaque in graviſſimis quoque tormentis infracta conſtantia reſpondit, ut vel ipſos hæreticos in admirationem raperet, & pudore ſuffunderet. Inter alia quærebant, cur in Scotiam veniſſet? ut illam ab hæreſi revocaret, reſpondet. *Illi*, qua authoritate id faceret? Divina, ſedisque Apoſtolicæ, inquit. *Illi:* crimen eſſe læſæ Majeſtatis, aſſerere, quod Papa Romanus poteſtatem hanc habeat. *Ille:* Articulum fidei eſſe, quod illam habeat. *Illi*, an Papa poſſit Regem deponere & dignitate ſua privare? *Ille*, legitimum Regem ſanctæ Eccleſiæ obedientem non poſſe deponi reſpondit. *Illi:* quid autem, ſi fieret hæreticus? *Ille:* ad hoc ſe nolle reſpondere: Doctores conſulerent. *Illi:* ediceret, quid ipſe ſentiret. *Ille*: ſe non eſſe Judicem inter Papam & Regem, reponit. 42. **Ogilbæi examen.**

Ad conſpirationem deinde pulverariam delapſi, quid de ea ſentiret, interrogant. Se illam deteſtari, reſpondit. At Jeſuitas fuiſſe complices, inquiunt. *Ille*: malignarum mentium figmentum hoc eſſe, nullo teſte probatum, ab omnibus reis negatum. *Illi:* ex Jeſuitarum doctrina ſequi parricidia, negavit Ogilbæus; & ex Wiclephi aliorumque hæreticorum doctrina illa ſequi aſſeruit:

ruit: addiditque, conſpirationem Londinenſem fuiſſe paucorum Nobilium: at vero inſtinctu Miniſtrorum Regem, quod in Catholicos videretur clementior, in curia Edenburgenſi occidendum fuiſſe a populo Calviniano, niſi Prætoriani milites eum defendiſſent.

Epiſcopus poſt hæc ejusque aſſeclæ plura de P. Henrico Garneto ingerunt; & quid Ogilbæus de illo exiſtimet, interrogant. Reſpondit ille, inſontem ſibi videri, quia nec debuit nec potuit ea revelare, quæ non niſi ex confeſſione ſacramentali ipſi fuerant cognita.

Ductus inde ludibria inter populi Edenburgum, novis quæſtionibus fuit vexatus: uti, cur in Scotiam veniſſet? *Ille:* ſine culpa ſibi non poſſe patria interdici. *Illi:* apud quos divertiſſet? *Ille:* nunquam ſe hoc dicturum; quia in perniciem aliorum cederet. Cum autem dein eum vehementer torquerent, ut confeſſionem exprimerent, reſpondit: tametſi ante voluiſſem vobis aliquid fateri, jam non facerem, ne videar ſenſu vinci. Expedite cataſtas, equuleos, ferrum, ignes, tormenta, & quidquid tyrannis crudelitatis invenit, experimentum dabo, an plura vos & atrociora inferre, an vero ego ſufferre cum gratia Dei poſſim. Corpus in veſtra eſt poteſtate, animus liber eſt.

Generoſa reſponſa.

Raptus dein rurſus eſt Edenburgo Glaſcoviam, ubi Præfectus urbis inter minas ad eum: ſi Rex ego forem, liquato te metallo excoquerem. Cui Ogilbæus: ſi Deus te Regem facere voluiſſet, magis te prudentem & minus barbarum feciſſet. Andreas Knoxius, cum vidiſſet, heroem iſtum nullis minis, nullis tormentis flecti poſſe, blanditiis & promiſſis agendum ratus, dignitates & divitias obtulit, dummodo animum induceret, ut patriam religionem amplecteretur.

Quænam hæc eſſet patria religio, interrogavit Ogilbæus: antiquiſſimam per multa ſæcula continuatam religionem patriæ eſſe Romano-Catholicam: novitiam, nuper inductam, eſſe verſatilem, inconſtantem, in dies mutabilem, in plures ſectas diffuſam, ut adeo ſciri nequeat, quænam hodie ſit religio patria.

Paucos ante annos vobis articulus fidei erat, Chriſtum ſolum eſſe caput Eccleſiæ; jam vero jurato aſſeritis, Regem eſſe caput Eccleſiæ. Tu ipſe, Knoxi, publice contra Epiſcopos & Epiſcopatus prædicabas, diaboli membrum eſſe, qui Epiſcopatum ſuſcipiat, omni contumelia afficiendum. Paulo autem poſt ipſemet plures Epiſcopatus aſſumpſiſti. Similiter Couperus contra ſtatum Epiſco-

Episcopalem librum edidit. Jam vero ipse Episcopatum amplexus est.

Imo Concilium Ministrorum (pergebat) statum Episcopalem abominandum & nullo modo tolerandum graviter definivit. Jam vero docetis penitus contrarium. Profundius se modo inspicere veritatem dicebant. Ita est, reposuit Ogilbæus, nam prius ceu pauperes Ministelii vix centum videbatis, nunc autem in Episcopali censu videtis millia. Prius, dum in Episcopatus invecti estis, verbum Dei vos prædicare jactabatis; nunc hoc verbum falsum esse dicitis. Quid tum? modo pinguius fumet culina, & cuticula lautius saginetur, & splendidius exornetur.

Mihi sic loqueris? quærit Episcopus; sape tandem, & consilium meum sequere: blandiri nescio, reponit ille, præsertim in hac causa. Malim lictorem ad patibulum sequi, quam tuum consilium, quod recta ad infernum ducit.

Tandem postquam multæ id genus quæstiones & responsiones, quæ diversis linguis prolixius sunt typis editæ, fuerant propositæ, mortis in eum sententia fuit pronuntiata. Cum ad patibulum educeretur, prohibitum ei fuit, ne quid ad populum loqueretur. Verum cum per Præconem publice ediceretur, Ogilbæum non propter fidem, sed propter seditionem & rebellionem adversus Regem damnatum fuisse, alto clamore id negavit. De Rege suo etiam apud exteras nationes honorifice semper ex innato amore patrio fuisse locutum, eique optima quæque peroptasse. Id unum esse, quod dixisset, Pontifici Romano in his terris potestatem Ecclesiasticam competere, Regemque hæreticum excommunicari ab eo posse. Pro hac veritate lubenter se mortem subiturum. Atque mox subiit animo prorsus imperterrito. Martyrium

§. 4.

44.

Regis Jacobi mutatio. Carolus ejus filius abit in Hispaniam ad ducendam Philippi III. filiam. Sed ea relicta ducit Ludovici XIII. sororem.

Rex Jacobus, uti pacis amans publicæ, ita in privatos etiam, si indoli suæ relinqueretur, mansuetus, alieno potius ductu quam suo per plures annos in Catholicos sæviit; tandem vero anno 1621. sive eventis quibusdam infaustis territus, sive spe desponsandi Carolo filio suo Hispanam Principem, sive singulari Catholici carcere liberati.

 Dei,

Dei, in cujus manu ſunt corda Regum, inſtinctu, Catholicis conciliatus, omnes carceres aperiri juſſit.

Ægre hæc Regis mutatio hæreticos Angliæ habuit, qui publico etiam in ſenatu nuptiis cum Hiſpana ſe opponebant. Eadem erat Hollandorum machinatio, qui gubernationem uniti Belgii Carolo offerebant, ſi ab eo recederetur conſilio At Rex propoſiti tenax, nec Regi patri nec filio Regis adimendam eſſe libertatem aſſerebat, quam vel ipſa natura infimæ etiam hominum ſorti communem vellet.

Pacta connubialia.

Actum proin inter Reges de pactis connubialibus, videlicet 1. ut liberi, ex hoc matrimonio naſcituri, Catholica Religione a matre imbuerentur ad decimum usque ætatis annum; tum vero libertati ſuæ relinquerentur.

2. Ut liberis iſtis aſſeratur ſucceſſio hæreditaria in regno, absque diſcrimine Religionis.

3. Ut haud procul a Regio palatio futuræ ſponſæ ſacellum ædificetur pro Religionis Catholicæ exercitio, utque illud toti illius aulæ ac domeſticis pateat, absque omni impedimento.

4. Sponſa Epiſcopum Londini habeat, cui 24 ſacerdotes aſſiſtant in ſacello aulico.

His conditionibus Pontifex motus diſpenſavit, ut Princeps Catholica cum alienæ religionis Principe matrimonio jungi poſſit: moxque Carolus in Hiſpaniam navigavit, ut ſponſam ſuam videret, magnoque apparatu anno 1623. Madriti a Philippo III. Rege totaque aula Hiſpana exceptus fuit.

Verum ſive ſponſa non placeret, ſive Buckingamus, qui eum comitatus fuerat, animum averteret, Carolus amores ſuos in Henricam, Ludovici XIII. Galliarum Regis, ſororem convertit, eandemque iisdem ferme conditionibus & pactis nuptialibus, aſſentiente Pontifice, duxit, in calamitatum abyſſum ituram.

Obit Rex.

Mortuus eſt paulo poſt (1625.) *Jacobus Rex* anno ætatis 59. Regni Anglici 22. Scotici 58. quia Scotiam cum Anglia conjunxit, primus *Rex Magnæ Britanniæ* fuit appellatus. Pacis & tranquillitatis publicæ adeo erat amans, ut ad nullum bellum permoveri poſſet; licet Fridericus Palatinus ejus gener proſcriptus Electorali Dignitate & Provinciis fuerit privatus.

ARTICU-

ARTICULUS II.
Status Angliæ sub Carolo I.

§. I.

Præluditur immani tragœdiæ morte Ducis Buckingami, Proregis Hiberniæ & Archiepiscopi Cantuariensis. Galli expelluntur. Rex fugit. Hiberni Catholici ei assistunt. Scoti captivum Anglis tradunt. Judicio sistitur, accusatur. 45.

Turbulentum sane fuit Caroli I. Imperium, Senatu Regni, quem *Parlamentum* vocant, in Regem insurgente. Prima tempestas in Ducem Buckingamum detonuit, accusatum in senatu, quod Regem, tunc Walliæ Principem, in Hispaniam abduxerit, Papistica fide imbuendum: quod ibidem Catholicum simularit, & Principem induxerit ut Papæ scriberet, eique propensionem suam erga Catholicam Religionem contestaretur, atque *Sanctissimum Patrem* compellaret. Quod sponsalia illa contraxerit ex privatis rationibus in præjudicium regni. Quis jam non videt, per latus Buckingami Regem ipsum fuisse petitum, apud quem Buckingamus singulari valebat gratia; quam ob causam etiam brevi post a milite nefarie fuit interemptus.

Apertius autem Parlamentum aversum suum a Rege & Regina animum demonstravit, dum Gallos, qui Reginæ erant ab obsequiis, ex Anglia amandarunt. Quod acerbe adeo tulit Rex Galliæ, ut Angliæ legatum ab accessu arceret, & per Bassompetrium de injuria quereretur. Responsum a Senatu, propter Gallorum excessus id factum: Catholicos per eos confirmatos, adolescentes in Seminaria extra regnum transmissos, ruri variis in locis conventus habitos, dictam Missam, conciones &c. palatium Reginæ commune esse Jesuitarum diversorium, ab iis persuasam Reginam, ut pedes exiret, ad locum supplicii, ut ibidem Catholicos, ob proditionem & inobedientiam morte punitos, tanquam Martyres coleret, aliaque plura esse patrata regni legibus graviter vetita. *Parlamenti querelæ.*

Recruduit discordia anno 1629. cum Rex pontibus vectigal quoddam vellet imponere; nam Parlamentum in faciem reclamavit; nec paruit, cum Rex illud vellet dissolvere; sed scriptum publicavit, in quo sancivit, pro hoste Regis regnique habendum, qui

Catholicam religionem conaretur introducere, uti etiam, qui Regi suaderet impositionem vectigalis, aut illud præstaret sine consensu Parlamenti.

Amici Regis occiduntur. Nec hoc contenti senatores, postquam Buckingamum sustulerant, Thomam Wentwortum Staffordiæ Comitem, Proregem Hiberniæ, singulari amicitiæ nexu Regi conjunctum, quod minus in Catholicos crudelis esset, magisque, ac vellent, Regi charus, ad mortem condemnarunt. Omnia tentavit Rex, ut Ministrum fidissimum liberaret: sed incassum omnia. Comes publico in foro carnificis manu capite plexus est. (1641.) Fulcra nimirum erant subtrahenda, ut Regem ipsum subruerent.

Quapropter in tertium quoque Regis amicum, Archiepiscopum Cantuariensem, sævitum. 14. erant accusationis capita: inter quæ præcipua, quod Pontificiam velut potestatem exerceret, in Regis Ecclesiæ Capitis præjudicium. Quod Papisticam sectam reducere tentaret, atque ad Ecclesiastica officia assumeret homines, Papistica labe infectos; quod nisus esset Anglicanam Ecclesiam cum Romana conjungere, eumque in finem consilia cum Papa & Jesuitis contulisset. Nulla valuit defensio; sed homo infelix, quod videretur velle sapere, securi ictus periit. (1645.)

Rex fugit. Prælusum sic fuit graviori & inauditæ tragœdiæ; nam omnis propemodum Anglia in Regem surrexit. Quapropter sui non amplius Londini securus, Eboracum fugit, ubi portæ ipsi fuerunt præclusæ. Arrepta ab utraque parte arma. Nomine Parlamenti copias in Regem duxit Comes Essexiæ. Sed brevi post Thomas *Fairfaxius* & sub eo Oliverius *Cromwelus* exercitus Duces sunt electi.

Rebellio. Pugnatum sæpius, Regiis plerumque victis. Nec Rex duntaxat habebatur despectui, sed in ipsum Parlamentum irrupit discordia. Dominatum quippe invasit ex mercatoribus potissimum constans *Domus Inferior*, & Archiepiscopos, qui primas sedes obtinuerant, penitus extrusit; diramque in Catholicos persecutionem instituit, ea crudelitate, ut Elisabethæ tempora redire viderentur. Satis erat ad mortis sententiam, sacerdotem esse.

Crudelitas. De hoc crimine accusati plures e Clero sæculari, ex S. Benedicti, S. Francisci, & Societatis Jesu Religiosis Familiis, suspendio vitam finierunt; quantumvis Catholicorum Principum Legati pro eis intercederent. Quippe Domus Parlamenti Inferior, quæ summam & independentem potestatem usurpabat, magnamque partem ex Calvinistis Puritanis constabat, invisam sibi Religionem funditus excisam volebat.

Reten-

Retentæ ad id usque tempus fuerant pleræque Catholicorum ceremoniæ, vestimenta, altaria, imagines; at nova hæc potestas, plus quam Tribunitia, omnia hæc aboleri præcepit. Intentio erat, omnia ad Calvinismi normam reducere, & detrusa Monarchia populare regimen introducere. Qua de causa præcipuus Londini Advocatus capite luit, quod ausus fuisset dicere, Regem esse supra Parlamentum.

Quantum autem Calvinistæ Regiam Majestatem oderant, tantum Catholici in Hibernia pro illa defendenda certabant. Concursum infestis armis, Catholicis strenue pro Rege (adversæ licet religionis esset) dimicantibus.

Impedire tamen non poterant, quo minus Rex a Fairfaxio obsideretur Oxfordiæ. Ne autem in manus hostium delaberetur, mutata veste ex urbe fugit, atque in Scotiam evasit, ea spe fretus, se in patria sua securum asylum, & apud populares coronæ suæ defensionem inventurum.

At spe sua vehementer falsus est; nam perfidi Calvinistæ Anglicano eum Parlamento tradiderunt, a quo ab una custodia ad alteram traductus, demum in insula Wichta fuit conclusus. A Scotis traditur Rex.

Cum populus Regem suum captum audiret, pacem cum eo sanciri petiit. Igitur Parlamentum articulos quosdam, in odium maxime Catholicæ Religionis, atque ad stabiliendum Calvinismum conceptos, subscribendos eidem proposuit.

1. Catholicos exarmandos, exercitus utrinque abdicandos. 2. Potestatem & authoritatem Parlamenti, præsertim quantum ad executionem justitiæ & puniendos delinquentes (Catholicos nempe) pertinet, illæsam conservandam. 3. Catholicorum liberos Anglicana religione imbuendos, atque in ea educandos. 4. Papisticam Religionem cum suis Doctoribus penitus eliminandam. 5. Fœdus ineundum cum Batavis aliisque Protestantium Principibus & Statibus. Calvinistarum acroamata.

Respondit Rex, sibi non minus ac Parlamento curæ esse, ut vera Religio conservetur, & quamvis Majestatis juribus non possit decedere, pacis tamen amore concessurum Parlamento omnia, quæ fas esset concedere. Domus superior erat ad pacem prona, sed Inferior omnia intervertit. Quippe Fairfaxius, castris ad Londinum locatis, Parlamento libellum, querelarum adversus Regem plenum obtulit.

Bellum civile a Rege concitatum, inquiebat, subditos oppressos, Parlamenti jura succisa, per ejus Episcopos abusus Papisticos

ſticos introductos, Germanos equites, & Hibernos pedites urbium præſidiis impoſitos, Catholicos Hibernos conductos & ſub ſigna vocatos, a Rege Daniæ belli apparatum petitum, Anglos Scotosque ad defectionem ſollicitatos.

Fairfax. & Cromwel. furores.

Mox Fairfaxius & Cromwelus Londinum invadunt, expugnantque, Senatu expellunt, quos Regi faventes crediderant, & Calviniſtas, juratos ejus hoſtes, intrudunt. Rex vero captivus Londinum perductus per quatuor dies examini Judicum fuit ſubjectus.

Rex captus.

Cum ad tribunal fuiſſet pertractus, accuſator Judicii Præſidem allocutus, nomine populi Anglicani, inquit, ſiſto tibi & accuſo Carolum Stuartum de crimine perduellionis & proditionis patriæ, & ejusdem populi nomine peto, ut accuſationis capita ipſi prælegantur. In his eum compellabant tyrannum, proditorem, latronem populi, hoſtem Reipublicæ. Præſes vero ſubdebat: Carole Stuarte! nomine Parlamenti & populi tibi præcipio, ut reſpondeas & rationem reddas. (anno 1649)

Examinatus.

§. 2.

46. *Carolus Rex a Parlamento condemnatur, & occiditur. Scoti & Hiberni pro Wallia Principe arma capiunt; ſed a Cromwelo prælio victi profligantur. Triſtis fuga Principis. Parlamenti crudelitas. Prædicantium diſcordia.*

Anno 1649. vidit Anglia ſpectaculum, horrendum, immane, inauditum, cujus exemplum, ſi totam retro antiquitatem excutias, nullum invenies, & ad cujus aſpectum ipſa barbaries inhorreſcat. Captus coram ſubditis ceu reus adſtat Rex, ceu reus criminis capitalis per ſententiam judicialem ad mortem a ſubditis condemnatur Rex trium Regnorum.

Rex ad mortem condemnatur a ſubditis.

Ante ipſum palatium Regale Witehalenſe erigitur ferale pegma, funeſta ſecuri & atro apparatu horridum. Hunc thronum Majeſtas ſcandit Regia; verticem coronatum imponit trunco; carnificis manum exſpectat unctus Domini; reſecatur caput Regium, quod omnibus gentibus ſanctum habetur.

Mactatur a carnifice.

Sic vitam finiit Carolus I. Rex Magnæ Britanniæ anno 1649. æt. 49 Regnorum 24. defuncti Manibus immolabantur triſtes reliquiæ

quiæ Dux Hamiltonus aliique amici trucidati Regis; Regina vero cum filiis, sceptro natis, exulatum abiit.

Et hoc est æternum monumentum Calvinianæ hæresis, truculentæ, sanguinariæ, impiæ. Legite, si lubet, annales mundi. Multas ille cruentas tragœdias lusit; tam funesta Catastrophe nullam clausit. Multi Imperatores, Reges, Principes, aut insidiis, aut latrocinio, aut furore militum, vel ab hoste violenta morte sublati sunt; at per formam judicialis processus, per juris ordinem, ut isti præterebant, a propriis subditis per tam atrocem & barbaram sententiam damnatum, atque carnifici publice mactandum nullum unquam coronatum caput traditum legimus.

Calvinianæ modestiæ hoc debetur portentum, quod vel Scythæ & Brasilo terrorem incutiat. Per insignem calumniam Regicidas Calvinistæ compellant Catholicos; dum ex illorum manibus digitisque Regius cruor destillat. Injuriam faciunt, mentiunturque, dum facinus suum, in oculis orbis patratum, nobis imponunt. Propria hæc est Calvinistarum indoles, dejecta Regum Majestate ad popularem regiminis formam gubernationes reducere, prout factum in Hollandia, & Anglia.

Quippe post nefariam Regis cædem ejus interfectores sub pœna capitis vetuerunt, ne quis regium nomen usurpet, aut Monarchiæ formam reducere attentet. Carolus Walliæ Princeps & Jacobus Dux Eberocensis, Regis interempti filii, ab omni jure ad coronam excluduntur: Superior Parlamenti Domus exauctoratur: ex Inferiori 40 Regentes electi, quos inter primus Cromwelus, Fairfaxius vero armis fuit præfectus. Cusa moneta cum inscriptione: *Respublica Anglicana:* sigilla vero regia fuerunt confracta: bona regia sub hasta vendita. Si quis contra hæc vel mutiret, actus in exilium. **Respublica Calviniana.**

Hiberni interea, maximam partem Catholici, in partes Caroli Walliæ Principis transierant, duce Ormondo Comite. In Scotia divisi erant animi. Missi a majori parte Bredam ad Carolum legati, qui cum eo tractarent de regno recipiendo. Carolus ipse in Scotia magna cum veneratione fuit receptus & Rex salutatus. At Parlamentum Anglicanum Cromwelum (Fairfaxio præfecturam abdicante) cum valido exercitu misit; qui & Scotos & Hibernos vicit. (1650.) **Walliæ Princeps victus a Cromwelo.**

Anno sequenti Carolus justo cum exercitu in Angliam penetravit, multique ei se jam conjunxerant, sed a Cromwelo rursus acie victus ad Worcestriam, a Catholicis subtractus, rustica- **Fugit.**

 que

que veste indutus, & in excavata quercu custoditus, per varias tandem ambages in Galliam evasit, atque Parisiis a matre sua totaque aula amicissime fuit exceptus.

Parlamentum tantis victoriis rerumque successu ferox crudelissimam in omnes, qui regias partes fuerant secuti, aut adhuc sequi videbantur, tyrannidem exercuit, feralibus instrumentis ubique stridentibus. Vehementius nihilominus in Catholicos sæviebatur; quorum plures cum Rodulpho *Corbæo & Henrico Morsæo*, Societatis Jesu Sacerdotibus, ferali e trabe pendere jussi sunt.

Corbæus & Morsæus trucidati.

Minus crudeliter fœminæ in Ministros Prædicantes sæviebant. Res lepida est, quæ hac tempestate in Scotia contigit. Calvinianos inter Prædicantes ortum est schisma. Pars una celebravit *Synodum Deningbæ*, atque ad hanc citavit confratres sibi adversos, rationem reddituros, &, nisi comparerent, excommunicandos & officiis privandos.

Synodus Deninghensis.

Uxores Prædicantium, qui fuerant ad Synodum citati, collato inter se consilio, 120 numero, præfixa die ad Concilium, maritorum loco, iter ineunt, fustibus armatæ, præeunte tibicine. Cum ad templum venissent, in quo Synodus celebrabatur, mulieres in cœmeterio circumsistentes templum cingunt.

Exterritus pro periculi magnitudine venerabilis Patrum chorus, cum Amazones istas cerneret, quærit, quid sibi velint, & an earum mariti ad Concilium sint venturi? Fœminæ agminatim in templum irrumpunt: clamore & fustibus circumtonant; cum, ecce! Patres congregati, viri gravissimi, cursu incitato, qua data porta, quisque diffugiunt, ut fustigationem evadant, relictis in manibus mulierum 12 equis & omnibus impedimentis. Atque sic per sacrilegam imbellis sexus audaciam sacra ista Synodus dissoluta fuit, earumque mariti ab excommunicatione liberati. (*Hazart in Hist. Eccles. Angliæ part. 9. cap. 16.*)

ARTICULUS III.

Status Angliæ sub Cromwelo Protectore.

47. *Cromwelus Angliæ Protector: suprema cum potestate. Agnitus etiam ab exteris. Ejus agendi ratio cum legatis. Obit. Succedit filius & abdicatur. Quackerorum secta.*

Postquam Cromwelus Scotos & Hibernos acie victos dissipavit, Regiamque Dignitatem antiquavit, inducta est quædam Reipublicæ

publicæ forma, quam rectius Anarchiam aut tyrannidem dixeris, a Parlamenti Inferiore Domo constitutam. Non diu populare hoc regimen viguit; quippe Cromwelus ad supremam potestatem adspirans, simulavit, velle se armorum præfecturam abdicare; nec id ingratum fuisset multis. Alii vero aut beneficiis deliniti, aut amittendi officia, quæ obtinuerant, periculo impulsi, aut pretio, vel promissis empti, *Protectorem* illum *Angliæ*, *Scotiæ & Hiberniæ* proclamarunt, porrectis regni sigillis, ense, & *Altitudinis* titulo attributo. (1653)

Itaque Regis instar palatium Witehalense ingressus legem tulit, qua perduellionis reus denuntiabatur, qui negaret, summam potestatem penes Protectorem & Parlamentum esse, aut ullum cum Domo Stuarta commercium haberet; simulque acerbissima in Catholicos edicta instauravit; tantamque potestatem exercuit, quantam vix ullus ante eum Regum. **Cromweli potentia.**

Mirum sane, ab Europæ Principibus agnitum Protectorem, & *Altitudinis* titulo honoratum, quin imo prensatam adeo illius amicitiam, ut, quis legatorum alterum præveniret, esset contentio; quamvis vili & detrito satellitis instar vestitu indutus cum fastu & despectu illos eo majore exciperet, quo majorum Principum erant legati. Vilibus vero personis insolitos honores exhibuit.

Absona & paradoxa hæc agendi ratio multos Nobilium offendit, qui veterem splendorem Regium, sub quo Nobilitati & Illustribus Familiis sua dignitas constabat, revocare nitebantur. Unde frequentes conspirationes, & appulsus Colonia, ubi exulaverat Carolus Walliæ Princeps, cum aliqua copiarum manu in Scotiam, curas Protectoris intendebant. At Scoticam tempestatem facile discussit per Monchium, dum Angliam & Scotiam unam esse Rempublicam declaravit, & 30 Scotos in Parlamentum assumpsit, Carolus vero successu desperato Coloniam rediit; ubi etiam Henricus frater ejus natu minimus Dux Glocestriæ degebat; aliis Statibus, ne Anglos offenderent, hospitium negantibus. (*anno 1655.*)

Quamvis autem multi præsentis regiminis in Anglia pertæsi, varias turbas & seditiones excitarent, structis etiam, Cromwelo (pulvere nitrato palatio Withalensi supposito) vitæ insidiis, Parlamentum tamen anno 1657. coronam illi & sceptrum cum regia dignitate offerebat. Verum Cromwelus, probe gnarus, quantam inde apud populum invidiam sibi conflaret, veritusque, ne inimici sui eum apicem in præcipitium verterent, regium nomen, ut Julius olim Cæsar, recusavit. At, sicut ille, supremam absque **Regium titulum recusat.**

que provocatione poteſtatem ſub Protectoris titulo, per omnia tria regna publicato, exercebat.

Nihil proin Cromwelo felicius. Verum dum maxime blandiebatur infida ſors, ut ferunt res humanæ, ſubito vitam finiit, & quidquid contulerat ampullata vanitas. (*anno 1658. poſt 5. annos uſurpati imperii.*) Succeſſorem & hæredem teſtamento ſcripſit Richardum, filium ſuum natu maximum; qui etiam mox Protector eſt renuntiatus, tametſi nec ingenio, nec calliditate, nec belli peritia, aut rerum experientia ullo modo comparandus patri. Unde Britannia procelloſum mare, turbinibus in fluctus agitatum, referebat.

Obit.

Quatuor autem potiſſimum, quibus æſtuabat, erant factiones. Duces militiæ regimen ad Reipublicæ formam, qualis in unitis Belgii provinciis, aut apud Venetos viſitur, reduci poſtulabant. Alii cum Lamberto, Richardo patris poteſtatem ex integro tribui volebant: alii maris eum Præfectum conſtitui, Suecisque ſuccurri; alii denique Regiæ Stuartorum familiæ adhærebant cum Monckio, Scotici exercitus Ductore.

Angliæ fluctus.

Iſtos inter dum diſceptaretur, militares Duces *Fledwodum* ſibi elegerunt ſupremum belli Præfectum, fractis Cromweli inſignibus, coactoque Richardo ejusque fratre Henrico, quem pater Hiberniæ Protectorem conſtituerat, dignitatem Protectoris abdicare, palatium Witehalenſe cum aliis Regiis ædificiis vendiderunt in ſtipendium militum: Parlamentum vero exauctorare conati ſunt.

Richardus filius Cromw. exautoratus.

Interea vero multi, dum patriam ſusdeque verti cernerent, fœdere inter ſe inito, pro *Carolo Stuarto* Rege conſtituendo conjurant; at iſti ab exercitu, a Parlamento immiſſo, victi fugatique ſunt. Tandem vero Superis placuit, quod amici Regiæ familiæ non poterant, felicem ad exitum perducere, Regemque exulem revocare. (*anno 1660.*)

Dum Olivierus Cromwelus in Anglia poteſtate plus quam regia dominabatur, ſectæ omnes impunes erant, præter Catholicam. Sub annum 1655. orti ſunt *Quackeri*, qui etiam *Trementes* appellabantur, novum & abſurdum prorſus hæreticorum genus. Nudi propemodum per plateas curſitabant; in triviis, Angiportubus, pontibus concionabantur, & ſomnia ſua atque phantasmata cœleſtes velut revelationes palam exponebant. Interrogati de Secta ſua hanc confeſſionem edebant.

Quackeri.

1. Scriptu-

1. Scripturas novi & antiqui testamenti non esse verbum Dei, aut lumen ad salutem. Nec refutare eos poterant ex suis principiis alii hæretici.
2. Omnes homines per se ipsos jam esse illuminatos.
3. Hominem non indigere alio lumine.
4. Nec cœlum esse nec infernum pro hominibus.
5. Nullam resurrectionem mortuorum fore.
6. Bona omnia debere esse communia.

Cromwelus prohibuit quidem phanaticis istis novatoribus concionari; noluit tamen molestiam ipsis facessi, quamdiu regimini se non opponant.

Verum tanta erat eorum insolentia, ut *Nailotum* eorum caput, sub Fairfaxio & Cromwelo militem, capi, & excisa propter blasphemias lingua, flagris cæsum, carceri mandari oportuerit. Quamvis autem ridicula prorsus sint, quæ de hac fæce hominum narrantur, ita tamen in Anglia aucti sunt, ut in hanc diem extirpari nequierint. Quin imo in Hollandiam quoque, Galliam, Germaniam digressi, sectam suam propagare laborabanr. Cum aliis hæreticis vix aliud commune habent, quam pertinaciam.

ARTICULUS IV.

Status Angliæ sub Carolo II. 48.

Monckius Scotorum Dux pro Rege feliciter laborat. Missa legatione revocatur ad regnum. Magno apparatu excipitur, & coronatur. Judices iniqui puniuntur. Bellum cum Hollandis. Oates persecutionem excitat in Catholicos. Seditiones & insidiæ Regi & Eboracensi structæ. Rex obit Catholicus.

Postquam per decem annos sub Parlamento primum, sub Protectore deinde fluctuavit Imperium Magnæ Britanniæ, turbas inter, cædes, seditiones, tumultus, bella civilia, fessis tandem rebus succurrit providum Numen, quod ab exilio revocandi Regem suum animum ingessit subditis.

Plurimum ad eam rem momenti attulit Monckius, Scoticarum copiarum ductor; qui tandem in partes regias transgressus, Lamberto & Fledwodo, Protectoris in Republica Dignitatem ambientibus, fortiter se opposuit, & primum gentis suæ animos expugnavit, tum vero in Angliam profectus Londini in Parlamento, **Rex revocatur Monchii opera.**

 quod

quod novum fuerat constitutum, expulsa fæce, quam Cromwelus intruserat, pro reducendo Rege adeo potenter peroravit, ut legatione honorifica Bredam, ubi Princeps tunc versabatur, missa, ad capessendum regnum eundem invitaret. Inter legatos novi Parlamenti erat Fairfaxius, Dux olim exercitus contra Regem, qui tamen belli præfecturam brevi deposuit, & nunc in genua coram Principe provolutus, veniam rogavit, non ante surrecturum se professus, donec illam obtinuisset.

Hagæ Comitum Hollandiæ Ordines Carolum convivio Regali honorarunt. A dextris ipsi assidebant Elisabetha amita, Friderici V. Electoris Palatini vidua, prætensa olim Regina Bohemiæ, & Jacobus Dux Eboracensis frater: ex parte læva Maria soror, Wilhelmi II. Auriaci vidua; Dux Glocestrensis frater, cum Wilhelmo III. Principe Auriaco nepote.

Antequam autem Carolus II. navem Regiam conscenderet, Londini Rex Angliæ, Scotiæ, Franciæ, Hiberniæ, atque Protector fidei fuit proclamatus, confractis Cromweli, Fledvodii, & Reipublicæ insignibus. Regiæ domus atque palatia, Westmonasteriense, Wittehalense, Somersetense, San-Jacobæum, reparata, Regio rursus splendore exornabantur, bona regia reducta, Regicidarum vero Fisco addicta. Liberati e carceribus, qui Regi adhæserant, Cromwellistæ officiis publicis privati. Reposita Statua Caroli I. cum inscriptione: *Carolus I. secundus Monarcha Magnæ Britanniæ, Rex Franciæ & Hiberniæ.* Regi viginti Sterlingiorum millia a Parlamento decreta, Jacobo vero Duci Eboracensi, ejus fratri, totidem floreni.

Regicidæ puniti. Excitabant equidem turbas, qui Cromwelo, Fledvodio aut veteri Parlamento erant addicti, sed multitudine bonorum facile comprimebantur, Judices vero & interfectores Regis Caroli I. ex Anglia fugerunt, aut publicatis bonis ad carceres & mortem sunt damnati.

Anglia sic ad excipiendum Regem suum Carolum II. undecim annorum exulem, præparata, ineunte Junio 1660. in Regnum suum venit; quanto autem apparatu, solennitate, & pompa, Londinum fuerit deductus, ibique coronatus, haud facile, quin majora & augustiora fuerint omnia, describi possunt.

Regnum auspicatus, religionem, ab avo & patre ceremoniis & ritibus externis cultam, a Calvinistis vero sub Cromwelo dejectam, instauravit, Episcopis, organis, aris, imaginibus, superpel-

perpelliceis restitutis. Quackeris tamen etiam sectæ suæ libertatem fecit, dummodo non turbarent quietem publicam.

Monckius porro, primus Regiæ restitutionis motor, præcipuis muneribus & dignitatibus a Rege auctus est. Contra vero in eos, quos culpa cædis patratæ gravabat, severa fiebat a Parlamento inquisitio. Alios inter Hugo Petersius, Calvinianus Præco, auctor & incentor, laqueo periit. Cromwelli cadaver e sepulchro effossum, & e patibulo suspensum est. *Lambertus* & *Fleavodus*, quorum uterque Protectoris dignitatem prensabat, & populum in partes traxerat, capitis damnati sunt.

Dum Carolo II. serenior jam dies affulgeret, nubes aliqua plenum gaudium temperavit, dum mors illi hoc eodem anno 1660. Henricum, Glocestriæ Ducem, Principem omnibus dotibus ornatissimum, fratremque charissimum abstulit anno ætatis 20.

At solatium rursus attulit Catharina, Joannis IV. Lusitaniæ Regis filia, anno 1662. eidem conjux data. Vixit illa ad annum 15. hujus sæculi: sed, quod dolendum, thoro sterili. **Uxor filia Regis Lusit.**

Quamvis autem Rex magna populorum gratulatione fuerit receptus, multique adversæ factionis publico supplicio fuerint sublati, frequentioribus nihilominus conspirationibus & seditionibus in Anglia & Scotia fuit tumultuatum, tum a Calvinistis, quietis impatientibus, tum a Quackeris aliisque fanaticis, qui a Deo se missos dicebant, ut Monarchicum regimen subvertant, & populare introducant. Aliqui horum audaciam capite luebant, alii exilio. Reducti in Scotiam quoque Archiepiscopi & Episcopi non sine tumultu Calvinistarum.

Anno 1665. Rex Carolus Batavis bellum denuntiavit, quod navigationes & commercia turbarent, ac gravia Britonibus damna intulissent. Prætextus hic videri poterat, re ipsa a domesticis turbis subditos avertere fuit animus. Batavorum classis a *Jacobo Duce Eboracensi* Angliæ Archi-Thalasso gravi clade affecta est. Triumphavit Londini victor, quamvis ob religionem multis exosus esset. Promota insuper in Africam & Americam temporali Anglorum felicitate, Rex discordias, superiorem inter & plebejam Parlamenti Cameram exortas, composuit, melior Christianus quam Politicus. **Jacob. Dux Eboracensis triumphat de Batavis.**

Cum anno 1672. Galliæ Rex Hollandis bellum denuntiasset, Britanniæ Rex in partes venit, a sorore sua Henrica, Aurelianensi Duci nupta, quæ in Angliam transmiserat, ut creditur, persuasus. Anglica classis, cui rursus Eboracensis præerat, cum Gal-

Alterum cum iis bellum. Gallica, quam Estræus ducebat, conjuncta, Hollandicam, a Ruitero gubernatam, fuit aggressa. Æquali ferme Marte bis terve dimicatum; donec Rex Angliæ anno 1672. cum Batavis pacem inire a suis subditis, id bellum ægre gerentibus, fuit compulsus. Oderat nempe Gallos Natio, quos Carolus Rex amabat. Atque inde turbarum semina; quarum tamen præcipua causa fuit Religio Catholica, cui Rex favere visus est, liberam permittendo; Eboracensis autem ejus frater etiam amplexus fuerat.

Religio invisa. Hinc Parlamentum ægerrime tulit, quod hic Mariam Eleonoram, Alphonsi IV. Mutinæ Ducis filiam duxerit conjugem, atque adeo exarsit, ut a Rege importune postularet revocationem facultatis liberæ, quam Catholicis dederat. Imo nedum officiis eos privari, sed & exilio mulctari voluit, qui alienam ab Anglicana religionem profiterentur. Quo factum, ut multi, præcipuæ etiam Nobilitatis viri, regno excederent. (1673.) Quin imo vix non coactus fuit Rex, ut Gallis bellum indiceret.

Oatis perfidia. Recruduit persecutio anno 1679. propter hominis unius vilissimi mendacium impudens. Erat is Titus *Oates*, a Calvinistis ad Catholicos transgressus, atque a Patribus Societatis Jesu in seminarium Vallisoleti primum, dein sancti Audomari in Belgio admissus, sed ob perversos mores inde dimissus. Hic homo nefarius, vindictæ cupiditate flagrans, Catholicos meditatæ in Regem Carolum proditionis reos egit, & calumnias suas atroces juramento confirmavit, atque apud plebejum Parlamenti ordinem id effecit, ut septem Societatis Patres, quos inter Provincialis Angliæ & Rector Londinensis, ad mortem fuerint condemnati, cum Staffordiæ Comite, & multis aliis Catholicis, partim morte affectis, partim in exilium ejectis. Sed brevi post fraudes Oatis & perjuria detecta sunt; propter quæ publica fustigatione aliisque probrosis pœnis correptus est. Crimina sua & machinationes in mortem Regis, quas hæretici bene multas adornaverant, Catholicis intorserunt.

Cathol. persecutio.

Vix enim unquam conquievit rebellionis in Anglia spiritus; sed duce Salisburiensi Comite multi, Calvinistæ præsertim, in vitam Regis & Eboracensis conspirarunt; sed dum a Catholicis indicia ad Regem deferuntur, conjurationis auctore in Hollandiam profugiente, suffocatæ sunt machinationes parricidales. (1682.) Anno nihilominus sequenti instauratæ a conjuratis bis fuerunt insidiæ. Sed illis detectis, Regis vita provide fuit servata. Eboracensi

Quare Eboracensis fugit.

censi tamen Duci in Belgium discedendum fuit, ut furori se subtraheret.

Foris etiam rei Christianæ perniciem Angli attulerunt; nam Tingitanam in Africa arcem prævalidam, superioribus annis strenue defensam, munitionibus exutam barbaris reliquerunt, qui tamen munimenta mox restituerunt. (1684.)

Proprius quoque Regis filius insurrexit adversus patrem & patruum. Erat in Dux *Montmuthius*, qui sequiori licet thoro progenitus, regnum tamen affectavit, confisus Calvinistarum ope, quorum sectam profitebatur. Nec spes erat inanis; nam multos ex illis sibi adhærentes habuit. Rex autem natalium vitio infectum a regno arceri professus, Eboracensem fratrem publico in Parlamento successorem promulgavit, addita Proregis Scotiæ dignitate, & Vicaria per omnes terra marique ditiones procuratione. **Sed Rex eum successorem promulgat.**

Frendebat invidia, odiumque Catholici nominis, quod profiteri Jacobum non ignorabant hæretici, quæ una causa fuit, cur Montmuthium multi Regem optassent; sed Carolus Rex conspirationes, conjurationes, seditiones prudentia sua ita fregerat, ut non auderet amplius rebellio caput attollere.

Sequenti anno 1685. mortem, quam prævidisse visus est, oppetiit Londini, ætatis 55. regni vero 25. Fuit Carolus II. prudentia, mansuetudine, charitate in rebelles toties subditos, amore pacis, aliisque regiis virtutibus Princeps clarissimus. Duo tamen vitio dabantur; quod in Gallos propensior Dunkercam eis vendidisset, nec obstitisset crescenti Ludovici XIV. potentiæ, & quod voluptatibus deditus plures proles, nullam tamen ex legitimo thoro suscepisset. Catholicis quod esset indulgentior, multas passus est injurias, seditiones, insidias. Proscripsit quidem illos, sed a Parlamento coactus. Cæterum pro occulto Catholico ab Anglis habebatur, certumque ex documentis relictis videtur, de peccatis confessum & reliquis sacramentis perceptis Catholicum obiisse. **Obit Rex.**

ARTICULUS V.

Status Angliæ sub Jacobo II.

SUMMARIUM.

49. *Quamvis aperte Catholicus Rex renuntiatur. Montmuthii in Regem rebellio. Querelæ Prædicantium, quod Rex Catholicis faveret. A Wilhelmo Auriaco, genero suo & nepote accito, deturbatur throno. Desertus a suis in Galliam fugere cogitur. Trinam in Britanniam expeditionem tentat, at conatu irrito. Obitus.*

Jacobus Dux Eboracensis communia ferme cum fratre Carolo fata habuit. Erat uterque fortunæ pila, jactatus in altum, rursusque decidens. Sceptro uterque natus, ad coronam educatus. Ac patris ruina utrumque involvit. In toto regno suo nec mapale ipsis supererat. Fuga in exilium morti utrumque subtraxit. Carolo fratri in Regnum reducto ibat comes frater, fortis prosperæ deinceps & adversæ socius. At fratre Rege fatis defuncto majora multo utriusque fortunæ ludibria tulit.

Jacobi fata.

Nam imprimis, quamvis propter fidem Catholicam, quam etiam publice professus fuerat, vivente adhuc Carolo fratre, multas magnasque persecutiones tulerit, bis electo exilio, ut patriæ quies redderetur; nihilominus tamen post illius mortem ab omnibus regni Proceribus Magnæ Britanniæ Rex fuit salutatus, in Oxoniensi quoque Academia, Angliæ præcipua, Doctoribus omnibus in eam euntibus sententiam, discrimen religionis neminem, sceptro natum, a regno arcere, neminemque propterea, sine perduellionis crimine subtrahere posse obtemperandi obsequium.

Sed aurora ista, splendore fulgens, nubilum brevi diem traxit, in imbres denique, turbines & procellas abiturum. Prima tempestas a Jacobo *Montmuthio* Duce, Caroli II. filio naturali primogenito intonuit. Is etenim vivente adhuc patre, dum Jacobus patruus successor in regno fuisset denuntiatus, tumultum concitavit, sed compressus sanguine luisset scelus, nisi Regem habuisset patrem. Exilii tamen, ne porro turbaret, pœnam tulit.

Montmuthii rebellio.

At vero mortuo patre in spes pristinas assurgens, Britanniæ se Regem dixit; habuitque, quod hæreticus esset, non paucos asseclas. His igitur confisus, præmisit ex Hollandia Argylium Comitem

mitem in Scotiam cum copiarum manipulo. At victus a Regiis, captus, & ultimo ſupplicio cum aliis rebellibus affectus eſt Edenburgi.

Non deſperavit ex iniquo eventu Montmuthius, ſed collecta alia turma in Scotiam, & Angliam veniens, idem fatum expertus eſt, Londini carnificis manu cadens; ubi Regni Comitia Majeſtatis reos dixerunt, qui publicam quietem turbarent. (1685.) **Occiditur.**

Verum non diuturna fuit malacia, in horrendam brevi tempeſtatem, pro variabili gentis indole, exæſtuans. Quippe, dum Jacobus edicta, contra Catholicos lata, abrogaret, ad publica officia illos adhiberet, libertatem religionis concederet, Caſtelmenium Romam ad Pontificem mitteret, ſuo & aliorum Catholicorum nomine obedientiam conteſtaturum, atque majori, quam tempora & hæreticorum genius ferret, ardore Religioni Orthodoxæ poſtliminii jure reducendæ ſtuderet, gentis, errori ſuo pertinaciter inhærentis, animos a ſe avertit. **Jacobi fervor religionis.**

Epiſcopi & Prædicantes de pinguedine ſua & uxoribus actum rati, ſi avitæ religionis rigor reſtitueretur, conferre inter ſe capita, murmurare, ex ſuggeſtibus contra Regem & Catholicos detonare, ferendum non eſſe, ut Romana ſuperſtitio dominetur: Miſſas vix non palam dici, erigi ſcholas, capellas aperiri, Jeſuitarum turmas impune circumvagari, Regem ad hæc non modo connivere, ſed exemplo præire, & ſuperſtitionem, legibus damnatam, civitate donare; quorſum hæc alio ſpectarent, quam ut everſa religione patria & Eccleſia Anglicana, inviſus rurſum Papatus in throno collocetur.

Hi Prædicantium, & iis incentoribus, plebis clamores, ac ſparſis variis etiam libellis, querelæ erant. Nobilitatem inſuper ambitio, & rerum novandarum pruritus accendit. Parlamentum denique Regibus, niſi eos ad omnia obſequentes haberet, ſemper infeſtum fuit. **Querelæ gentis.**

Quod autem mireris, Rex Jacobus nullos majores hoſtes experiri debuit, quam Clarendonii & Rocheſtriæ Comites affines ſuos, &, quod adhuc indignius, Wilhelmum Arauſicanum Principem, uniti Belgii Gubernatorem, generum ſuum, & ex ſorore nepotem, in quem Britones, ut Catholicorum hoſtem, oculos ſuos reflexerant, quin ad regnum capeſſendum invitarant. Neque is (ex Calvini utique diſciplina) veritus eſt, contra Jacobum, & Regem legitimum, & Avunculum, & Socerum ſuum, quem ut patrem colere debuerat, hoſtilibus armis inſurgere.

Præmisso igitur in Británniam edicto, venturum se ut religionis atque libertatis, quas Jacobus eversum iret, defensorem spondebat. Nec minus male, quam promisit, implevit. Quippe anno 1688. cum classe, 13000 Hollandis militibus instructa, ex Hollandia solvit. Verum, indignantibus elementis, cum jam in altum provectus esset, ventorum turbine ad littus Batavum rejectus est.

Felicior illi fuit altera navigatio; nam pelago transmisso, nemine prohibente, in Angliam appulsus est, & velut Rex exceptus.

Hæc ubi ad Regem Jacobum fuerant perlata, pro periculi magnitudine territus, quo se verteret, ignorabat. Habebat quidem sub signis suis navalem & terrestrem exercitum, sed cui fidere non poterat; Londini autem ea erat rerum conditio, quæ præsentiam ejus requireret. Statuit tamen ad exercitum se conferre. Prius tamen convocatis aulæ suæ Ministris, aliisque, quibus munera publica commiserat, exposuit, convocatum fuisse a se Parlamentum, quod esset omnino liberum: libertatem Anglicanam religionemque omnino tutam fore. Si quid ultra a se desideretur, paratum se esse, in vota Parlamenti populique concedere. Oblatas sibi a Rege Galliæ copias, sed, ne videretur subditis suis diffidere, eas non esse acceptatas.

Ab Arausico genero suo Regno pellitur.

Quis non credidisset, tantam Regis optimi demissionem ferreos etiam animos expugnaturam? At Proceres, multis licet gratiis acceptis devincti, liberaliter quidem omnia promiserunt, sed fide Punica. Nam occultis tunc consiliis cum Arausicano consentiebant, & parum abfuit, quin Churchilius, grandium beneficiorum debitor, Regem in ejus manus traderet.

Dum autem Rex cum exercitu usurpatori obviam prodiret, plerique, eo deserto, ad Arausiacum defecerunt. Quare Londinum regressus, conjugem cum filio Jacobo in Galliam velut asylum misit. Obtulit dein genero suo Wilhelmo optimas conditiones pacis, sed despectus, gratiæ loco habere debuit, quod e regno suo per magna pericula fugæ locum tandem invenerit in Gallia, ubi, instructo ad S. Germanum palatio, Rex Christianissimus eum excepit, non ut fugitivum, sed Monarcham.

Sola ferme Hibernia, ex Catholicis potissimum constans, in fide Regis persistebat, atque exercitum aliquem conflabat. Unde Jacobus cum Gallicis suppetiis trajiciens Dublini receptus fuit; Londonderium tamen frustra obsedit, (1689.) Schombergio urbi succurrente.

Anno

Anno ſequenti Wilhelmus ipſe in Hiberniam exercitum, quadraginta millibus numeroſum, duxit, ut Jacobum Regem, vix viginti millibus inſtructum, ejiceret. Conſertum prælium, quo Jacobus victus multitudini cedere, & in Galliam redire debuit. Hibernia vero tota propemodum victoriæ præmium fuit. (1690.) Solum Limericum diuturnam ſuſtinere oppugnationem eſt auſum. **Victus.**

Copias amiſit Jacobus & urbes, ſed non animum. Quare cum claſſe Gallica reverſus, in Angliam, ubi apud plures adhuc cauſæ melioris ſectatores habuit, penetrare tentavit. Verum a Ryſſelio Angliæ Archithalaſſo navali prælio victus, ad internecionem prope cæſus eſt. (Anno 1692.)

Ultimum conatum adhibuit anno 1696. quo Anglorum quidam pro reducendo eo clam laborabant. Inſtruxit iterum eum in finem Gallia claſſem. Ipſeque Jacobus, illam conſcenſurus, Caletum jam pervenerat; ſed detecto conſilio ad S. Germanum rediit, ubi anno 1701. pientiſſime obiit, atque ad regnum in cœlis certius meliusque tranſiit, cujus non erit finis. 68. ætatis annos inter ærumnas implevit, quatuor duntaxat in regno, jure Natalium ſibi debito, ſed iniquiſſime erepto. Victima religionis fuit, aut martyr: regnum temporale reliquit, ut æternum conſequeretur. **Obit.**

ARTICULUS VI.

Status Angliæ ſub Wilhelmo Auriaco.

SUMMARIUM.

Articuli a Parlamento eidem propoſiti. Jacobi filius per calumniam dictus illegitimus. Wilhelmus in Belgio Fœderatorum Dux. Ejus geſta, & obitus.

Poſtquam Wilhelmus III. Princeps Auriacus (*Arauſicanus, Oranienſis*) uniti Belgii Gubernator, Wilhelmi I, qui Author fuerat defectionis Batavicæ, abnepos, Jacobum II. natalium jure legitimum Britanniæ Regem, ſocerum ſuum & avunculum, Regno expulerat, Thronus vacuus ab Ordinibus Angliæ declarabatur, atque ad Mariam, Jacobi ſpoliati filiam, Wilhelmi conjugem devolutus; Wilhelmus vero titulo uxorio Rex Magnæ Britanniæ renuntiabatur. 50.

Antequam autem inaugararetur, ſequentes articuli fuerunt propoſiti. 1. Diſpenſationem in legibus, aut dilationem executio- **Novæ leges.**

nis esse invalidam, nisi consensus Parlamenti accedat. 2. Potestatem Ecclesiasticam Regi non competere (*sic Papam suum & Caput Ecclesiæ Anglicanæ venerabantur.*) 3. Non posse Regem sine consensu Parlamenti exercitum colligere, aut populum tributis onerare. 4. Singulis minimum trienniis Parlamentum congregandum. 5. Nullam personam regii sanguinis Catholicæ personæ matrimonio jungendam. 6. Officia non esse vendenda.

Hæc postquam Wilhelmus confirmaverat, una cum conjuge coronatus est. Nec multo post etiam Scoti eundem Regem renuntiarunt, missa per legatos corona. Ac proin soli ferme Hiberni Jacobo Regi suo constanti fide adhæserunt, donec a Wilhelmo armis subacti, ad indebitum obsequium adacti sunt.

Ex quibus toti orbi manifestum est, Jacobum II. unice propter Religionem regno fuisse spoliatum. Et cur alias Jacobum Edvardum, legitimum ejus filium, ex Eleonora Estensi Mutinæ Ducis filia anno 1688. susceptum, exclusissent? Cur sorores, multo inferiori matre natas, prætulerunt? Cur in extraneæ stirpis Principem hæreditarium Stuartæ Familiæ regnum devolverunt?

Fabula de natalibus Jac. III.

At ecce commentum, uti multo levissimum, ita Nationi honestæ turpissimum! Absque ulla causa, contra omnem veritatem, per injuriam & calumniam atrocissimam finxerunt, Jacobum Edvardum illegitimo thoro fuisse prognatum, ac proin successionis hæreditariæ incapacem, ut hoc mendacio propaginem omnem Stuartam etiam in radice extirpent, atque a successione removeant. Dignum profecto Calvinistis inventum; quod si locum inveniat, Principibus omnibus est exitiale.

Wilhelmi gesta in Belgio.

Porro Wilhelmus III. modo, quo dictum, creatus Rex, devicto fugatoque Jacobo, rebusque suis in Britannia compositis, neminem timebat, nisi Ludovicum XIV. Igitur accedens magno contra eundem fœderi, anno 1691. in Belgium, pecunia & milite a Parlamento liberaliter instructus, abiit, ibique fœderatorum Dux Montes Hannoniæ obsidione Gallorum liberare frustra tentavit, prout etiam postea Namurcum.

Anno 1692. virtuti suæ & copiarum multitudini confisus, ut nomen suum æternitati consecraret, Luxemburgum Gallorum Ducem in castris ad Stenkirchium aggressus est; sed adveniente cum suppetiis Boufflerio, fugam arripuit.

Sequenti anno Luxemburgus vices reddidit, & meliori fortuna Wilhelmum, castris munitum invasit, atque post pertinacem pugnam victum in fugam compulit.

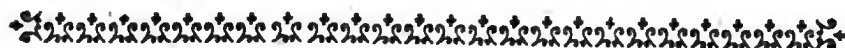
Anno

Anno 1695. Namurcum deditione recepit; Gallis Dixmüdam aliaque oppida expugnantibus.

Denique anno 1697. a Gallis quoque in pace Risvicensi Rex Magnæ Britanniæ fuit agnitus, & Gentilitium suum Principatum Arausicanum in Gallia recepit. Jacobi vero Regis exulis in pace illa nulla est ratio habita, Gallis propria commoda alienis præhabentibus.

Ne autem per mortem Caroli II. Hispaniarum Regis, quæ magnis passibus imminere cernebatur, novum gravissimumque bellum exardesceret, Wilhelmus cum Anglis & Batavis partitionis Hispanicæ (de quo in Hispanicis) tractatum iniit anno 1700. At vero Hispaniarum Monarcha eodem anno decedente, Gallia illius testamentum, spreta divisione facta, apprehendit. Wilhelmus vero inito cum Cæsare & Batavis adversus Franciam fœdere, cum Obit. equo in venatione lapsus, accedente febri in Anglia extinctus est, anno 1702. ætatis 52. regni 13.

Creditur in Hollandiam Belgiumque reliquum sæpius ex Anglia discessisse, atque fœderati exercitus præfecturam assumpsisse, ut Britannorum effugeret insidias, quas pro mobili gentis indole, vitæ ipsius struxisse feruntur.

CAPUT VII.

STATUS TRANSYLVANIÆ *SÆCULO XVII.*

ARTICULUS I.

Bethlemus, inito cum Bohemis fœdere, Hungariam discerpit: Cæsus Ragozi, Dux Bethlemi; qui a seditiosis Rex proclamatur. Tampier & Buquojus cadunt. Bethlem pacem init, quam mox frangit. Turcas evocat. Rursus pacem obtinet.

Compositis anno 1606. cum Turca induciis, quieta utcunque 51. mansit Dacia atque Pannonia: donec novi tumultus orirentur a Transylvania, flagris, ut solet, sanguineis furente hæresi,

resi. Plures in ea brevi tempore Principes, aut tyranni potius dominabantur.

Transsylv. Principes. Quippe post Sigismundum Bathorium, varium atque versatilem Principem, ditione pulsum, frater ejus Andreas primo Regiminis anno a rusticis est interemptus (1599), Stephanus Botskaius altero anno Principatus occubuit (1606), Sigismundus Ragozius non ultra annum fasces tenuit. Gabriel Bathorius quinto anno a subdito suo *Gabriele Bethlemo Gabore* fuit obtruncatus (1613.)

Hic autem *Bethlemus Gabor* per multos nimium annos turbulentum actorem egit in mundi proscenio, dolis ac fraudibus summos quoque Principes involvens. Nam primo fœdus petiit a Mathia Cæsare, obtinuitque ea lege, ut Hungariæ rebus se non immisceat, eosdemque (Turcam excepit) cum Cæsare hostes habeat. A Bohemis autem rebellibus, religionis sociis sollicitatus, numerosum scripsit militem, evulgato rumore, adversus Bohemos pro Cæsare Ferdinando II. (cum quo fœdus renovaverat) bellum parari.

Bethlemi perfidia.

At ille ambitione elatus, Regnoque Hungariæ inhians, percusso clam cum Bohemis fœdere, junctusque cum rebellibus Hungaris, repente in Hungariam irruit, admotisque ad Cassoviam octodecim millibus, eandem extorquet: Boczio Præfecto capto, & in Transylvania misere pereunte.

Crudelitas. Hæc irruptio ingenti terrore Catholicos perculit, sectariis vi, cædibus, rapinis sævientibus. Fit passim fuga, sacrorum maxime hominum: in quos atrocia & fœda dictu facinora barbarorum more edebantur.

Hungariam diripit. Ita Hungaria turbinis instar decursa, patentibus ubique ferme portis, quas aut metus, aut hæreticus favor reseraverat. Resistentibus Jaurino & Comorra; partem exercitus in Moraviam, Bohemiamque Palatino misit (nam in Monte Albo octo Hungarorum millia pro eo pugnabant) parte altera Posonium expugnavit, subsidiis trium millium a Buquoio ex Bohemia missis, ferme deletis.

Jamque Bethlemus ad Viennæ usque mœnia exercitum & terrorem spargebat, provinciis omnibus hæreditariis exitium minatus, cum subita Ragozii Ducis sui clades in Hungariam eundem retraxit.

Cæsus Ragozius Dux Bethlemi. Quippe *Humanajus*, Hungariæ Dynasta, sub adventum Bethlemi in Poloniam abierat, ibique collecto exercitu in patriam rediit. Occurrit illi Ragozius, quem Gabor Cassoviæ præfectum reliquerat, pellitque Humanajum, sed cum is cum validioribus copiis

copiis rediret, committitur rursus prælium, quo in biduum extracto, simulant Poloni fugam: cum autem Hungaros ordinibus solutos ad prædam discurrentes adverterent, regressi incompositos aggrediuntur, magnaque clade afficiunt. Peditatus omnis ferme deletus: equitatus cum Ragozio in fugam conjectus.

Hac suorum clade nuntiata, Bethlemus, ex Austria redire coactus, Redejum Ferentium, rebellem Hungarum, adversus Humanajum cum parte copiarum misit, ipse vero cum altera Posonium contendit, coactisque Comitiis Hungariæ Principem se ipsum renuntiat, (1619.) eo ipso tempore, quo Ferdinandus II. legitimus Hungariæ Rex Francofurti dictus fuit Imperator.

Cum autem ea res multos, fidos adhuc Ferdinando Hungaros, graviter offenderet, timeretque, ne plures a Rege Poloniæ venirent copiæ, ad simulationem compositus, inducias init cum Cæsare, ut Polonos, sui securos, eo certius opprimeret, resque suas interea firmaret. Nam sollicitato Turca, renovatoque cum Bohemis fœdere, Neosolium comitia indixit, in quibus a rebellibus sectariis Rex Hungariæ est proclamatus, postquam Bohemi Palatinum Regem dixerant. (anno 1620.) Bethlemus Comitia cogit. Rex Hung. a Rebellibus proclamatur.

Cæsar, tot hostibus undique obsessus, *Tampierium* ex Bohemia adversus Bethlemum in Hungariam misit: ubi, dum Posonium oppugnat, glande ictus occubuit. Cæsarei autem casu Ducis perculsi, re infecta discesserunt. Fuit Henricus Comes Tampierius, seu Tempetrius, gente Lotharingus, militaribus artibus celebratus belli Imperator, Domuique Austriacæ in paucis fidus. Tampier. ad Posonium cadit.

In supremum jam felicitatis apicem elatus sibi videbatur Bethlemus, solio sublimis, diademate redimitus, sceptrique potens. Sed aliam mox fortunam expertus, fatale sibi nuntium de Palatini & Bohemorum, in quibus spei summam collocaverat, clade accepit. Versis igitur alio consiliis, Turcas & Tartaros invitavit in communem adversus Austriacos societatem: opimas Hungariæ Germaniæque provincias patere in prædam. Litteræ hæ in manus Procerum Hungariæ sunt delapsæ, quibus illi gravissime offensi, deserto, quem Regem paulo ante dixerant, Bethlemo, privatim cum Cæsare sunt conciliati. (1621.)

Adhæc Buquojus, Bohemia subacta, cum exercitu in Hungariam profectus, Bethlemum in Transylvaniam repulit, majoremque Hungariæ partem recuperavit. At, dum Posonio recepto Neosolium oppugnat, ab hostibus est interemptus. (1621) Natione Belga, patrem habuit Longevallium Vauxii dominum, Alexandro Buquojus ad Neosolium cadit.

andro Farnesio comprimis charum; cujus commendatione comitis dignitatem ex Bucquojo, gentilitia in Artesia ditione, a Philippo II. Hispaniarum Rege accepit. Mortuo patre, Alexander Wallonum turmæ Carolum præfecit, atque ad militiam ita excoluit, ut celebres inter heroes bellique Imperatores censeri mereatur, virtute, fide, continentia, rerumque gestarum gloria inclitus.

Datum tunc fuit mox perspicere, quantum momenti viri unius auctoritas & secunda fama in bello possit. A morte Bucquoji retrolapsa Cæsaris in Hungaria fortuna Bethlemum, jam ferme prostratum, denuo erexit. Is quippe cum novo exercitu e Transylvania progressus, cum Turriano & Jägerndorffio populationem late per Hungariam circumtulit. Expugnata Tyrnavia, tentatoque necquicquam Posonio, in Moraviam effusus, truculenti instar Tartari sæviit.

Sed cum audiret, viginti Tartarorum millia, auxilio sibi ventura, a Polonis esse cæsa, Jägerndorffium, maxima copiarum parte a Cæsareis & Saxonicis intercepta, tota Silesia ejectum, adhæc Esterhasium, Wallensteinium, Donavium, Tribunos Cæsareos valido cum milite sibi imminere, ad pacem respicere coactus, legatos ad Cæsarem misit.

Gabor pacem init.

Cæsar, bellis in Germania novis novisque succrescentibus, alienus non erat a pacis consiliis, quin pinguiorem etiam, quam exspectare debuerat, Bethlemo concessit. Nam *Nicolopoli* transactum in has leges: retenta Cassovia, septemque in Hungaria ditionibus, atque nonnullis in Silesia, Principis Imperii titulo contentus, depositaque corona, cæteris Hungariæ urbibus cederet. Status vero Religionis ac Patres Societatis in eum locum restituerentur, quo ante bellum fuissent. (1622.)

Quam mox frangit.

Verum Bethlemus Gabor pro ambitione sua & versatili ingenio quiescere non diu potuit: addentibus, ut turbaret, stimulos Mansfeldio & Brunsvicensi, aliisque Germaniæ Protestantibus. Cum propriæ vires non sufficerent, ut bellum inferret Cæsari, grandi usus mendacio Portam Ottomannicam pulsavit: fingit ad ordines Hungariæ litteras, velut ab Imperatore Romano scriptas: quod victo Palatino ejusque Ducibus, in Valachiam, Bosniam, Græciam, &, si cederet, Thraciam, ipsamque Sultani regiam, bellum sit illaturus. Has a se fictas, ceu interceptas mittit Sultano; & crebris Ferdinandi victoriis accensa invidia fidem fecit.

Turcas mendacio evocat.

Quapropter Mustapha, quamvis alias pacis amantior, misit in Hungariam sexaginta Turcarum & Tartarorum millia: quibus

bus Bethlemus cum sectariis se junxit, atque Hungariam rursus Moraviamque miserum in modum devastavit. Sed affuit causæ meliori Numen propitium: barbarus exercitus ter cæsus ab Esterhasio: atque Mustapha, de impostura Bethlemi certior factus per Legatum Cæsaris Curtium, suos revocavit, factasque cum Cæsare inducias in plures annos prorogavit. (1623.)

Gabor, ubi se desertum vidit, Mansfeldium insuper & Brunsvicensem socios cæsos, pacem rursus a Cæsare petiit. Et obtinuit ea conditione, ut Hungaria abscedat, captivos, & ablata restituat. **Rursus pacem obtinet.**

ARTICULUS II.

Ferd. II. Religioni consulit. Ejus filius Rex Hung. Bethlem tertium bellum inchoat, juvante Turca. Cæsus iterum, pacem obtinet. Moritur. Ragozi invadit Hungariam. Cæsus Principatu deponitur, Redajo suffecto.

Pacata tantisper Pannonia, ea Cæsari cura fuit, ut Ferdinandus filius Rex Hungariæ renuntiaretur. Poscebat eam provisionem eo temporum statu & Religionis incolumitas, & Domus Austriacæ salus. Quippe Bethlemus Religionem Catholicam, sacrosque ejus cultores, gravissime est persecutus. Neque procul erat ab interitu, nisi pientissimus Cæsar in ejus conservationem curam omnem intendisset. 52.

Auxilio comprimis fuit Petrus Pazmannus, Cardinalis & Archiepiscopus Strigoniensis: qui erectis Viennæ, Strigonii, Tyrnaviæ, aliisque in locis Collegiis, in quibus juventus Hungarica litterarum disciplinis erudiretur, id effecit, ne animabus amplius idonei deessent pastores. **Rex Ferd. scholas erigit.**

Cum Religione rediit Hungarorum in Cæsarem, Regem suum, ejusque Domum amor, ut adeo Proceres quidam mentionem de filio ejus in Regem & successorem cooptando ingererent, ut successore jam certo, nemini spes esset novandarum rerum. Indicta igitur a Cæsare regni comitia Edenburgum. Ad quæ ipse cum conjuge & liberis atque Caraffa Nuntio Apostolico, qui hæc scripsit, se contulit. **Religioni consulit.**

In Comitiis inquisitum de fonte tumultuum, qui hactenus regnum tantopere concusserant, atque de eorum remediis. Deinde,

de, cum plures Christiani, inductis pluribus uxoribus, Mahometanorum more matrimonii sanctitatem temerare non erubescant, quomodo hoc probrum coercendum.

Tum vero a Strigoniensi, Esterhasio, aliisque paucis ad Regni successorem deflexa oratio. Acatholici palam repugnabant, maxime, qui præsentes aderant, Legati Bethlemii: rationem electionis ad modum libertatis Polonicæ reducendam contendentes. Sed cum Legati Sclavoniæ, Croatiæ, & Dalmatiæ, Catholici prope omnes, advenissent, per majora suffragia fuit decreta electio. Hoc cum cernerent reliqui, unanimi omnium ordinum voto dictus est Rex Ferdinandus, atque allata singulari prorsus cum pompa Posonio S. Stephani corona a Strigoniensi Archiepiscopo ornatus. Eodem tempore Esterhasius electus fuit Palatinus seu prorex Hungariæ. (1625)

Ferd. II. filius electus Rex Hung.

Ussit Bethlemi invidiam hæc coronatio, cum ipse eandem ambitione jam præcepisset. Adhæc amplissimæ nuptiæ cum Electoris Brandeburgici filia, sumptuosissimo apparatu, Orientis & Occidentis Imperatorum Legatis præsentibus, celebratæ, spiritum hominis, alias arrogantem, & quiescere nescium inflaverant. Denique incitabant Christianus IV. Daniæ Rex, qui bellum Cæsari indixerat, cæterique fœderati, cum Budæ Præfecto, Cæsari infenso.

Horum singula poterant hominem levem nulliusque fidei ad tertium bellum Hungariæ inferendum permovere: præsertim cum Austriam tumultuantem, Cæsaremque gravissimis procul a Pannonicis abstractum bellis videret.

Tertium Bethlemi bellum.

Irrupit igitur rursus valido cum exercitu in Hungariam, in qua multos amicos habebat, quos aut hæresis aut novandi cupiditas ei conjunxerat. Nec regni hujus rapinis satur, in Moraviam quoque & Silesiam, ubi conjunctionem cum Mansfeldio condixerat, populationem extendit. Ex altera parte Turca Hungariam invasit, Damaschio expugnato, & Novigrado obsesso. (anno 1626.)

Juvante Turca.

At Cæsar, Dano jam fracto, Wallensteinium cum copiis in Hungariam misit, qui nominis sui terrore, & Turcas Novigrado depulit, & Bethlemum, cum Mansfeldio & Vinariensi conjunctum, in fugam conjecit.

Ad Tartaros pro more recurrens Bethlemus, 40000. millia sibi promissa exspectabat, sed ii in Polonia ita sunt contriti, ut non nisi cladis nuntium acciperet. Turca, Babylonico bello involutus, suos retraxit. Mansfeldius & Vinariensis privatas prædas agebant.

agebant. Brevique Mansfeldius, funestus Germaniæ, Bohemiæ, & Hungariæ titio, Budæ inter Turcas extinctus est.

Bethlemus undique desertus, spe abjecta, in Transylvaniam suam recessit, obnixeque a Cæsare pacem petiit. Concessit ille homini, quamvis toties perfido & perjuro, his legibus: Hungaria cedat. Belli concitatores aperiat. Mansfeldium & Vinariensem dimittat. Tartarico aliisque fœderibus renuntiet. Restitutionem Damaschii a Turca impetret. Captivos, & a Turcis in servitutem abstractos, reddat. Promisit Bethlemus prolixe omnia, quasvis conditiones bello, toties infeliciter tentato, potiores, ducens. (1627.) Cæsus pacem iterum obtinet.

Biennio post turbulentus hic actor de theatro vitæ humanæ abscessit: postquam 16. annis fraudibus, insidiis, perfidia involutam tragœdiam lusit, totique Europæ illusit. Natus est in Transylvania loco nobili anno 1580. in aula primum Gabrielis Bathorii, dein Constantinopoli aliquot annis educatus: ac inde redux, ope Turcarum dejecto atque interempto Bathorio altore suo ac domino, Principatum Transylvaniæ invasit, conspiransque cum Domus Austriacæ hostibus, quas diximus, tragœdias dedit, personam etiam Hungariæ Regis agens. Uti fidei, ita Religionis nullius fuit, nisi ea dicenda sit Religio, quod Catholicos immani odio sit persecutus. Obiit anno 1629. ætatis 50, regiminis 16, prole nulla relicta. Obit. Effigies.

Successorem in Transylvania habuit *Stephanum Bethlemum* fratrem, sed eo mox dejecto, Georgius *Ragozius* electus est, cujus jam pater Principatum gesserat. Is cum Bethlemo Gabrielis fratre inimicitias primum, dein bellum gessit. Bethlemus modicis a Turca auxiliis instructus, atque bis victus, in Thraciam rejicitur. Denique amicorum opera conciliantur. (1636.) Ragozius.

Anno 1644. idem Ragozius, haud dubie a Suecis incitatus, cum 70000 Armatorum in Hungariam irrupit: causam præferens, Hungariæ libertatem violatam a Cæsare: multa contra priorum annorum pactiones immutata. Cassoviam itaque aliaque nonnulla loca invadit. Ejus impetum Comes Bucheimius cum Cæsareis, & Hungarorum fida manu strenue sustinuit, donec anno sequente pacem petiit, quam eo pronius Cæsar concessit, quo majore Suedici Gallicique belli pondere premebatur. Hungariam invadit.

Ejus filius regni cupiditate pariter ebrius, cum Hungaricam non posset, Polonicam coronam prensavit. Accendit spem Carolus Filius a Polonis cæsus.

lus Gustavus Rex Sueciæ, ut ad societatem belli Polonici eundem attraheret, promissis large omnibus, quæ ambitio petebat.

Dehortabatur eum non modo Cæsar cum Proceribus, sed ipse adeo Tartarorum Chamus, ne huic bello se immisceat: noratque, quam severis minis Aula Ottomannica Georgium parentem a Suecorum societate bello Germanico abstraxerit. Sed ne salubri monito aures daret, Barzajus, primæ admissionis Aulicus, effecit. Dudum homo versipellis principatum ambiebat, consiliis id agens omnibus, ut præcipitem indole Principem deturbaret.

Sueci vero missa Bizantium Legatione acriter Turcam incitabant, ut Cæsari in Hungaria bellum faciat: ferro & igne exscindendos, qui lignea ac triticea simulacra pro Numinibus colant. Sed æquior Sultanus extrema minatur Ragozio, si quid in Poloniam suscipiat, quacum ipsi amicitia intercederet. Verum obsurduit ad hæc miser, regnandique insania sui impos, fœdus percussit, sibi, Cæsari, Hungariæ, reique Christianæ exitiosum. (1657.)

In afflictam Transylvaniam fuga evadit.

Nam Poloniam multo cum exercitu ingressus, ingenti clade prostratus est, amissis in acie quinque suorum millibus, plurimisque in fuga a Polono equite trucidatis. Quapropter traditis Keminio cladis reliquiis, in lucro ponere debuit, quod caput, quod coronæ insertum ibat, acinaci Sarmatico potuerit subtrahere, atque per invios calles & montium prærupta in Hungariam præcipiti fuga evadere.

Nec Keminio fortuna melior. Per Valachiæ alpes fugam rimatus, a Tartaris captus est, exercitu ejus aut trucidato, aut in servitutem abstracto. (1657.)

Quibus animis a Transylvanis exceptus sit infelix Ragozius, cogitatu pronum; cum nemo ferme esset, ad quem non pars aliqua cladis pertineret: auctusque dolor, cum immensa auri vis pro captivis redimendis a Tartaris exigeretur. Nihil certe propius erat, quam ut in ipsis comitiis a Keminii filiis trucidaretur.

Turcarum minis a Principatu deponitur.

Verum longe atrocior tempestas misero Principi incubuit a Mahomete IV. Sultano, quod se Suecico fœderi illigare, & Poloniæ coronam ambire sit ausus: nec iram barbari placabat, quod fugitivus, rebus exutus, domi invisus, foris spretus temeritatem luisset: sed funditus illum perditum ibat. Atque e vestigio Budensi cæterisque limitum Præfectis mandat, ut ad Temeswarinum copias ad expeditionem paratas habeant. Renningerum vero Cæsareum Constantinopoli oratorem monet, nuntiaret Viennam, non alio hæc arma, quam ad castigandam perfidi hominis contuma-

tumaciam ſpectare. Securum Hungariæ, atque amicitiæ eſſe juberet Cæſarem. Mittitur & ad Tranſylvaniæ Ordines, Albæ Comitia habentes, qui denuntiaret, Ragozium illico provincia expellerent, Turcicumque præſidium Jenæam admittant: ſecus extrema omnia exſpectarent. (1658.)

Facile advertit Ordines, quo hæc irarum in Ragozium ſimulatio collimaret: Principatum potius, quam Principem a Turcis peti. Sed quid facerent terrore attoniti, milite, fœderibus, opibus, amicis, fide, rebus omnibus deſtituti? Monent Ragozium, cederet tantiſper tempori, atque, ne furens Turca libertatem adimat, patriæ dignitatem condonet.

Abdicat ſe haud gravate. Moxque Franciſcum *Redaium* Principem renuntiant, virum primæ inter ſuos Nobilitatis, egregia & pacata indole, dignumque meliori tempore. Redajus ſufficitur.

At Ragozius privatam vitam non ferens, ſolutis vixdum comitiis, & dimiſſo Bizantium Legato, egentium ac perditorum hominum delectibus habitis, brevi tempore decem hominum millia collegit. Permulti Nobiles, pro mobili Nationis genio, eos conatus clam promovebant. Redaii modeſtiam pro ignavia carpunt. Ea fiducia, creſcente in dies adhærentium numero, datis ad Ordines litteris poſtulat reſtitui. Mittitur ad eum, quæ diſſuaderet, legatio, at incaſſum. Vi doloque intruſum Redajum clamat. Invitis etiam Ordinibus & ringentibus Turcis ſe Principem fore. Nec intra minas hæſit, ſed Comitiis copias admovet. Quare perterriti Proceres, in ejus verba denuo jurant: Redaio æquabili animo Magiſtratu abeunte. (1659.) Ragozius armis ſe reſtituit.

ARTICULUS III.

Ragozi a ſe ipſo reſtitutus; ſed a Turcis Barzajus intruditur. Ragozi Cæſarem implorat. Barzajum dejicit. A Turcis occiditur. Varadinum a Turcis expugnatum.

Graviſſime Turca id accepit, nullis muneribus a Ragozio ſe placari paſſus, Legato illius obtruncato. Quare Ragozius in Turcicam ditionem progreſſus, populationibus late omnia implevit, donec Budenſis Prætor, quem *Baſſam* vocant, cum 15000 occurreret. Confligitur mox acri prælio; victus caſtriſque exutus Turca. 53. Vincit Turcas.

Sed

Sed Turcæ aucti Barczajum intrudunt.

Sed victoriæ lætitiam absterſit nuntius de adventu 45000 Turcarum. Tradita Jenæa Turcis, *Barczaji* fraude, ut ea ad Principatum ſibi viam ſternat. Miſſus idem ad Vezirium Legatus, apud quem valebat gratia, ut pacem ab eo exoret. Avocato in Orientem opportune Turcarum exercitu, ubi Aleppi Prætor gravi ſeditione Syriam miſcebat, datæ induciæ hac lege: *Barczajus Principatum obtineat, at Caranſebiam & Lugoſium (duas munitas urbes limitaneas) Turcis traderet: Ragozium, vivum aut mortuum, cum Valachiæ & Moldaviæ Principibus, Sultano transmitterent. Duplum tributum annuum pendant. Nobiles quatuor obſidum loco apud Vezirium maneant.* Atque ita Barczajus Principatum, tot ſceleribus quæſitum, eſt conſecutus, execrabilis patriæ, & Religionis proditor. (1659.)

Auxilia a Cæſare fruſtra petit Ragozius.

Ragozius, ſpe necdum dejectus, a Leopoldo Imperatore rogat auxilia, Barczaji impietatem, Turcarum incrementa, & deſpoticum in Tranſylvaniam dominatum, ferendum non eſſe Cæſari: ſummum inde Hungariæ reique Chriſtianæ enaſci periculum. Decem modo Germanorum millia ſibi mitterentur, retrudendæ in Thraciam Turciæ ſe parem fore. Aſiaticis turbis ſatis negotii Vezirio objectum iri. Affore Moldavos, Valachos, Coſaccos, Hungaros; neque ob miſſas auxiliares copias pacem a Cæſare violandam.

At Cæſar, ſparſis per Daniam adverſus Suecos copiis, non id eſſe tempus exiſtimabat, quo cupidam belli Turciam irritaret. Ungaro militi parum tribui poſſe, qui multus quidem affluat, ſed facile rurſus diffluat, velitationibus, quam ſtatariæ pugnæ aptior. Cæterum in ambiguo eſſe, an Barczajo, an Ragozio plus fidendum: parem utriusque ambitionem, utrumque imperandi veſania abreptum, quidvis admiſſurum.

Cum igitur nihil opis exſpectare juberetur Ragozius, cum Barczajo tranſegit: ſecuram in Tranſylvania habitationem, ſeſſionem & votum in Comitiis, regreſſum ad dignitatem, cum per Turcam licuerit, pactus.

Neque his pactis Vezirium emolliit Ragozius, neque Mayenbergii legati Cæſarei ad Sultanum oratio. Variæ tam implacabilis iræ cauſæ ferebantur. Veriſſima fuit cupiditas Turcarum, ſubigendi penitus Tranſylvaniam, atque invadendi Hungariam; unde minaces illæ Sultani ad Cæſareum Legatum voces. Ut quid Cæſar in terris ſuis hominem, *Fulgidæ Portæ* adeo inviſum, ſuſtineret. Sibi cum bello perſequendum, ubicunque eum morari contigerit.

Nequ

Neque latebat Leopoldum, bellum a Turcis quæri. Quare, ut Hungarorum animos pertentet, coactis Comitiis, quid ab illis exspectandum foret, explorat. Magno consensu non modo annonam Germano militi, verum & regnum omne in armis fore, prolixe promittunt. Sed promissis exigua postmodum fides respondit.

Cæterum ea fuit Barczaji væcordia, avaritia, & servilis erga Turcas subjectio, ut Transylvanis jam vilis & exosus, Ragozius contra, ceu liberalis & splendidus, in pretio esset & amoribus. Præparatis ita animis, Ragozius cum milite in Transylvaniam profectus, magna ab omnibus voluntate jam tertium Princeps acclamatur. Barczajus vero arrepta fuga Temeswarinum ad Bassam evasit, de Ragozii & popularium injuria multa conquestus. **Ragozius Barczajum dejicit Principatu.**

Ea rerum conversione Constantinopolim nuntiata, Sultanus Transylvanis servitutem & ultimam vastitatem comminatur, nisi recepto protinus *Barczajo* Ragozium expellant: Cæsari vero per Legatum scribi petit, pro belli denuntiatione se habiturum, si vel tantillum opis rebelli præstaret. Temeswarini Præfectus cum 15000 reducere Barczajum jubetur, qui magna clade Ragozium affligit.

Tum vero is, sumpto a desperatione consilio, ut Princeps non inultus moriturus, cum 6000 suorum ad Claudiopolin incredibili ferocia in numerosum Turcarum exercitum irruit, ingentique strage illorum edita, in confertum hostium globum se injicit, multisque vulneribus acceptis concidit, atque spirans adhuc Varadinum deportatur: ubi, ejurato Calvino, magno pietatis sensu Catholicus obiit: felicior morte quam vita. **Vulneratus a Turcis obit Varadini Catholicus.**

Familia natus fuit nobilissima ac pervetusta, avo & patre Transylvaniæ Principibus. In bello fortis potius miles, quam Dux providus. Initio Principatus Basilium Moldaviæ Regulum ditione exuit. Polonica vero expeditio perniciem ei attulit. Felici esse licuisset, nisi perdidisset ambitio. Filium ex Sophia Bathorea reliquit Franciscum, in Hungariæ hæreditarios fundos cum matre se recipere coactum. (1660.)

Ragozii morte necdum quies Transylvanis reddita. Quippe dum, Jani Keminii, Principatum ambientis, machinatione, detrectant Barczajum recipere, Sultanus Halyum Bassam ad Varadini oppugnationem dimittit. Susa, Dux Cæsareus, quanta cuperent, Varadinensibus auxilia offert. At illi satis sibi propugnatorum esse respondent, Calviniano Præcone pro concione claman-

te, ne ſe arcemque Papiſtis Germanis crederent, ſatis animorum viriumque ad defenſionem eſſe Hungaris.

Reſponſo hoc abrupto ad Suſam delato, convocatis Hungariæ Ordinibus deliberatum, qua ratione occurrendum periculo. Una fuit omnium ſententia, non committendum, ut tanto præſidio Turcæ potiantur: cum non Hungariæ modo ſed Chriſtiani orbis ſit propugnaculum. Quippe Tranſylvaniæ, Valachiæ, Moldaviæ ſalutem unius Varadini mœnibus contineri, frænumque Turcis injici, ne in provinciæ formam eas regiones redigant. Hactenus procul, atque in ipſam adeo Aſiam ad ſtativa deducendum fuiſſe Turcis militem, capto Varadino, ex provinciis iſtis, frumenti feraciſſimis, ſuſtentandos. Rudolphum Cæſarem ad hunc locum conſervandum graviſſimo bello ſe implicuiſſe, eumque vindicaſſe. Et quamvis utriusque Imperii conſenſu is ad Tibiſcum & Samoſium tractus Tranſylvaniæ Principibus ſit conceſſus, non tamen propterea a ſuprema Regum Hungariæ, in cujus ſolo eſt ſitus, fuiſſe ſubtractum. Ipſam Tranſylvaniam ſemper Hungariæ partem fuiſſe habitam, Principibus fidem Regi jurantibus. Quod Turcis tributum pendant, tyrannide potius quam jure fieri.

Varadinum a Turcis expugnatum. Verum, ut inquit ille, dum Romæ deliberatur, Saguntum perit. Varadinum, ob præſidii paucitatem, machinatorum imperitiam, proditiones incolarum, magna Chriſtianæ rei jactura, 47. oppugnationis die Turcis eſt traditum, Bizantio magnis plauſibus excipiente victoriæ nuntium, & clavem in Chriſtianorum terras ab Halyo inventam gratulante. Suſæ autem Halyus denuntiat, niſi finibus protinus excedat, venturum ſe cum victore exercitu, & pauculos Germanos internecioni daturum.

ARTICULUS IV.

54. *Barczajo depoſito Keminius intruſus: hoc pulſo Abaffius. Pax cum Turcis. Abaffi invadit Hungariam. Tranſylv. ad Cæſarem. Herbevill Ragozianos cædit. Hung. vaſtata.*

Dejecto iterum Barczajo Keminius Princeps. Majori interea, quam unquam, intemperie æſtuabat Tranſylvania. Durante Varadini obſidione Barczajum, ne quid turbaret, in cuſtodia tenebat Halyus: tum in Principatum remiſit ea lege, ut Turcis cedat Claudiopolim, & 500 æris millia numeret. Cumque impotentius pecuniam exigeret Barczajus, Tranſyl-

Tranſylvani eo deſerto *Keminium* Principem renuntiarunt. Barczajus vero, cum Turcam per litteras invitaſſet, oblatis rurſus duabus, quas vellet, urbibus, Ordinum voluntate cum fratre eſt interfectus, belli calamitatum Princeps auctor. Ragozium herum, ut ejus dignitatem obtineret, in pernicioſa conſilia præcipitavit, ſpem Regni Polonici injecit: Turcas in vindictam concitavit, Jenæam pollicitus, Caranſebiam, & Lugoſium tradidit; Varadinum machinationibus ſuis perdidit. Ante mortem monetam cudit, cum lemmate: *ſalva nos: perimus*. Et in parte averſa: *de profundis clamavi*. Deleta ſtirps omnis. Uxor mendicato vivere coacta. Barczajus interfectus a ſuis.

Amoto hoc probro Chriſtiani Nominis, Halyus, agni vellere vulpem tecturus, Keminium Temesvarinum amice invitat, ut ſolenni inauguratione Principatus inſignia capiat. At non ita ignarus erat Turcicarum artium, quin reſtim ſibi paratam intelligeret. Viennam igitur legatos mittit, rogatum auxilia, ſe, totamque Tranſylvaniam Cæſaris fidei permittens.

Benevole accepti ſunt legati, atque ſpe pleni remiſſi. Ad Sultanum & Halyum directi Legati a Cæſare, tentaturi, ſi qua ratione absque bello conſuli Keminio & Tranſylvaniæ poſſit. Uterque reſponſum accepit, Keminium vivere amplius non poſſe: ſi ejus cauſam Cæſar ſuſcipiat, pacem violatam videri. Itaque jam ſerio bellum apparatur.

Interim vero, dum Cæſarea auxilia, & modica & lenta, conveniunt, Keminius Tranſylvania a Turcis pellitur. Michaël *Abaffius* vero, qui ruri vitam degebat, ab iisdem accitus, ad mortem ſe duci credebat, cum Princeps Tranſylvaniæ renuntiatur. (1661.) Keminius collecto milite contra eum, comitantibus 2000 Cæſareorum, duxit, ſed affluentibus Turcis, & Tranſylvanis prodentibus, victus eſt, & trucidatus. Keminio pulſo Abaffius Princeps.

Ex quibus apparet, omnes iſtos Principes Tranſylvaniæ, ex Calvini diſciplina homines fuiſſe ambitioſos, turbulentos, & ſanguinarios, qui vix Principatum adepti Rempublicam tumultibus, ſeque ipſos alternis velut cædibus involverunt, aut Turcis per factiones ſuas mactandos præbuerunt.

Devoluto ad Abaffium Principatu per interitum Keminii, ſolliciti erant Tranſylvani, qua ratione Germanos, quos enixis precibus paulo ante advocaverant, ex urbibus denuo, quas præſidiis tenebant, expellerent, prout a Sultano imperatum fuerat Abaffio. Et miſerunt eam in rem Legatos ad Cæſarem, qui ſe abducturum copias recepit, niſi in manus Turcarum venirent. Tranſylvani Turcis mixti Claudiopolin obſident, a Cæſareis ſtrenue defenſam.

 Cum

Cum igitur hoc metu Cæſarei in munimentis perſiſterent, Tranſylvani Turcis mixti Claudiopolin oppugnant. At Cæſarei Redano Præfecto, civibus Calvinicolis exarmatis, adeo ſtrenue urbem defendebant, ut hoſtis re infecta abſcedere fuerit coactus. (1662.)

Pace cum Turcis inita Abaſſius confirmatus.

Grave dein bellum Cæſar cum Turcis geſſit propter Tranſylvaniam, ne tanta provincia in eorum poteſtatem laberetur. Parta Cæſari *San-Gotbardana* victoria, Vezirius pacem petiit, qua conventum, ut uterque Imperator copias ſuas Tranſylvania deduceret, liberamque Ordinibus poteſtatem Principem ſibi eligendi relinquat. Keminii & Ragozii hæredibus armatus in Tranſylvaniam ingreſſus interdictus: Abaſſio ſua relicta dignitas. (1664.)

Abaſſius in Hung.

Porro Abaſſius & Tranſylvani, quacunque ope poterant, rebellibus Hungaris ſuccurrebant, atque aſylum præbebant. Anno 1675. Kaloum, Tokainum, Zatmarinum, tanquam veteres eſſent Principum Tranſylvaniæ poſſeſſiones, repetebat, velut inique a Ragozio in Cæſarem alienatas; cum tamen ab omni ævo in Hungariæ Regum ditione fuiſſent, atque ad tempus duntaxat fiduciario jure Ragozio conceſſæ.

Igitur cum 12000 Armatorum movet in Hungariam, auriferis montibus inhians, omnemque late regionem devaſtavit, Scepuſienſem præſertim agrum.

Cum dein *Pedipolius* ad Tranſylvaniæ Principatum aſpiraret, bellumque inferret, totum ſe Abaſſius ad rebelles Hungaros applicuit, eorumque opera victoriam retulit; cumque Pedipolius, inſtaurato e Valachis exercitu, novum prælium pararet, mandatum cum minis a Sultano accipit, ut arma ponat. Abaſſius vero, ut Hungaris pro ſubmiſſis ſubſidiis gratiam referret, totidem ad fovendam promovendamque rebellionem, Töckelio ductore, conſignat milites, atque acceperat. (anno 1678)

Turcis ſe adjungit. Tranſylvania in provinciam a Cæſare redacta.

Exorto ſubin bello Turcico, totum ſe Ottomannis applicuit Abaſſius, donec anno 1687. prævalentibus Cæſareis armis, a Leopoldo Cæſare in provinciæ formam redacta eſt Tranſylvania. Quippe Carolus, Dux Lotharingiæ, parta *Mobacenſi* victoria, ſuſceptaque in Tranſylvaniam expeditione, Claudiopolim, Cibinium, Hebam Juliam, totumque Principatum deditione accepit, his legibus; munita provinciæ loca præſidium Cæſareum reciperent, illudque alerent. Abaſſio ærariæ ac civilis rei adminiſtratio, fundi, jurisdictio, comitia convocandi authoritas ſalva maneat. Religionum libertas ne turbetur. Magiſtratus ſuis legibus moribusque vivant.

vivant. Si Turcæ aut Tartari transitum extorqueant, gubernatoribus id mature significarent, & Christianis opem ferant.

Tentata quidem est postea sæpius a Turcis Transsylvania, sed armis Cæsareis strenue vindicata, in fide perstitit ad initium usque hujus sæculi: ubi occasione belli Hispanici Hungarica seditio denuo exarsit. Nam eo ex incendio in Transsylvaniam quoque flamma sparsa est; quam tamen *Rabutinius* Gubernator cura sua vigili tantisper compressam tenuit, senatoribus Cibinio conclusis. (1703.)

Verum anno sequenti Ragozius, missis in Transsylvaniam sex Hungarorum millibus, pleraque ad defectionem prona invenit. Volitabant mox per provinciam perduellionis vexilla. Rabutinius, interclusis omnibus subsidiis, Claudiopolim, quia servari non poterat, dejecta muri parte, deseruit, atque Cibinium residuas vires collegit. Indeque prorumpens grandi clade Transsylvanos Hungarosque multavit. Ragozius rebellis, a Rabutinio cæsus.

Ragozius nihilominus sub initium anni 1705. Ductore Forgatsio Hungarorum ad 40000 immittit, quibus ad 10000 Transsylvanorum se adjunxere. Obsessa mox Deva, Fogarasia, Corona, Mediesinum, & ipsum denique etiam Cibinium, triginta hominum millibus urbi circumfusis.

In arcto res erant positæ; tota ferme provincia in hostium potestate; Varadinum & Giula, Transsylvaniæ claustra longa obsidione ad famem redacta; viæ cæsis arboribus, objectis aggeribus, ductoque perpetuo vallo præpeditæ; omnia ad exitium, quod Rabutinius, Felsius, Beckerus virtute, fide, constantia morabantur, inclinabant; cum Herbevillius longo & difficillimo itinere ducto in Transsylvaniam exercitu, tutelaris velut genius, rebus afflictis succurrit.

Vallo adhuc aggerique struendo intentum hostem *Herbevillius* ad Siloam aggreditur. Difficilis pugna: hostis & numero multo superior, & aggere valloque defensus. At enisa Germanorum virtus plenam victoriam retulit. Cæsi 4000, tormenta 28, signa 50, annonæ & impedimentorum currus omnes victori in prædam cessere. Enituit virtus Schlickii, Glöcklspergii, Langleti, Drascovicii. Herbevill. rebelles profligat.

Mox alia tum rerum facies. Peramplus & quæstuosus Principatus a præsentissimo exitio servatus, atque in fidem Cæsaris assertus. Claudiopoli jam stabant triumphales arcus, magnificis epigraphis, *Victori, Patriæ vindici, Germanorum Domitori*, insi-

gniti, multusque apparatus cernebatur ad solennem pompam, qua tertia post die Ragozius inaugurandus erat Transylvaniæ Princeps. Jam vero cives urbis claves obviam victoribus supplices tulerunt. Vis annonæ grandis reperta; captivi Germani signis suis redditi, rapti ad supplicium transfugæ. (1705.)

Vastata ab Hungaris Hungaria.

Restitutam sibi Rempublicam, coactis more veteri comitiis, sapientissime Rabutinus gubernavit: cum accipit Vienna litteras, quibus cum majori legionum parte in Hungariam superiorem jussus est migrare, Stahrembergio futurus auxilio. Difficillima erat profectio; quia perduelles omnes regiones, quibus transeundum erat, igne ferroque vastaverant, cibariis aut avectis, aut defossis, aut corruptis, ut Cæsareis desertam solitudinem relinquerent. Debrezinum, urbs amplissima, inventa est hominibus & rebus penitus vacua: ardentes vici & tristia busta ubique visebantur. Adeo nempe boni isti cives in patriæ suæ, veluti matris viscera, grassabantur.

Remisso cum 2000 equitibus in Transylvaniam *Tigeo*, qui vicario nomine provinciam regeret, post anni dimidii miseram peregrinationem Budam tandem Rabutinus attigit: sub finem vero anni 1707. in Transylvaniam, graviter laborantem rediit; postquam de ea deserenda jam plures in Senatu Aulico sententiam dixerant, de inhibendis excursionibus in Austriam & Moraviam solliciti.

Visa proin est hæc sententia privata potius spectare commoda, quam bonum publicum Josepho Cæsari, qui tam amplam pinguemque provinciam, tantis impendiis partam, licet longinqua sit, & nova supplementa exigat, neutiquam omittendam censebat, eaque perduelles aut Turcas potiri; maxime, postquam Rabutinus & Tigeus eam totam ad obsequium Imperatoris reduxissent.

Rabutino Subrogatur Kriechbaumius.

Laborabat tamen Rabutinus, Gallicæ originis homo, post res tam præclare, tantaque fide, solertia, constantia, & bellica virtute gestas, apud Proceres Viennenses invidia. Quapropter, missione impetrata, Viennam concessit, articulari etiam morbo afflictus, nactusque est in Transylvania successorem *Kriechbaumium*, qui domitam equidem provinciam accepit, sed brevi expertus est, quam ardua gubernatio sit demandata, Karolyo irruente, supplementis, vestibus, annona deficientibus, incolis vero, qui mollissime erant habendi, parum contribuentibus. (1708.)

Hei-

Heistero, copias Transylvanicas ad Tibiscum in Hungariam duci cupienti, mos geri non potuit, Ragozio & Carolyo, 14000 armatis circumtonantibus per provinciam, Varadino ab iis obsesso, cui annuis subsidiis succurrendum. Et, si cætera abessent, in illa gentis mobilitate, Nationum ac Religionum colluvie longius a specula abesse non licuit.

Ad hæc Rascianis, partes licet Cæsaris sequerentur, confidi non potuit, utpote qui, sibi relicti, amicos juxta hostesque spoliabant, dicente Wilsono Hyberno, Aradiæ Præfecto, Rascianum, si vel ad inferos prædam videat, adequitaturum. Nec puniri poterant, ne in seditionem agantur, essentque in illa Germanorum paucitate necessarii. (1709.)

Sequenti anno, gravi per Transylvaniam pestilentia sæviente, nihil ferme belli fuit; nisi, quod Rabutinus, paternæ legionis Pro-Tribunus, populatorium Baloghi agmen oppresserit, captis signis 10. equis 153. Ragozianis 40.

Kriechbaumio, curis & laboribus immortuo, in Transylvaniæ Præfectura surrogatus Steinvillius Lotharingus: qui multos Nobilium, ad Cæsarem redeuntes, benigne suscepit. Illud autem suspectum atque periculi plenum videbatur, quod Protestantes Transylvaniæ Ordines viginti aureorum millia obtulerint, si Abaffius & Bethlemus Comes e Viennensi custodia domum remitterentur.

Et huic Steinvillius.

Alter metus a Turcis erat, qui Russorum victoriis commoti, tam potentem vicinum crescere nolebant, Regemque Sueciæ, Benderi post Pultawanam cladem exulem, restitui postulabant. Quapropter omnia ad bellum apparabant. Timebatur proin, ne flamma in vicinam Transylvaniam & Hungariam erumperet. Nec vanus omnino metus, ne Turcæ, a Ragozianis & Legato quodam (ut fertur) interpellati, aliud simularent, aliud acturi essent. At metum abstersit Thalmannus, Cæsaris Byzantii Interpres, suspicionem de invadenda Hungaria nullam apparere. Et sane mirum est, Turcas in illis Hungariæ, sursum deorsum euntis, turbis Carlovicenses inducias servasse, nec ullis precibus a Ragozianis exorari se passos, datam ut fidem rumperent: exemplo sane, Christianis imitando.

Turcæ Hungarorum turbis se non miscent.

Anno tandem 1711. Transylvania quoque Hungaricæ paci inclusa est: ejuratus cum factione sua Ragozius. Magnates ac Nobiles, ejus partes secuti, atque in Moldaviam profugi, restituuntur. Leges & statuta pristino loco stare jussa. Captivis libertas asserta.

Pax.

CAPUT

CAPUT VIII.

STATUS HUNGARIÆ SÆCULO XVII.

ARTICULUS I.

Seditio Calvinistarum. Bellum Turcicum. Cum Vivarino multa loca amissa. Sant-Gottbardana victoria. Causa properatæ pacis.

55. Transylvanica bella Hungaricum cum Turcis post se traxerunt. Nam cum isti nihil æqui admitterent; Cæsari autem committendum non videretur, ut Sultanus pro arbitrio Transylvaniam, Hungariæ Regno veteri jure innexam, versaret, bello decreto, *Susam* Hungariæ rebus præfecit, Montecuculum vero supremum belli Imperatorem in Transylvaniam misit, ut Keminio novo Principi adversus Ottomannos assistat.

Susa in Transylvaniam.

Invitus omnino Dux sapiens eam expeditionem suscepit, probe gnarus, quantis cum difficultatibus per ardua tot itinera, ob annonæ defectum, Turcarum frequentiam, suorum paucitatem, Transylvanorum inconstantiam, depugnandum foret. Et revera nullo confecto negotio, cum interea Transylvani a Keminio ad Abaffium, novum Principem, ab Halyo datum, defecissent, in Hungariam, cum acciso morbidoque exercitu redire coactus est. (1661.)

Sed neque in Hungaria meliores successus habuit Susa. Ad decem Hungarorum millia coegerant Esterhasius, Nadastius, Bathianus, Bucheimius Comites: sed præter inutiles excursiones, & Palankas aliquot (exigui operis munitiones) exustas, nihil admodum actum. Quid? Ne hyberna quidem Hungari concedebant Cæsareo militi, sed ex sua gente Regem deposcentes, in ejus perniciem conspirabant. Calvinistæ potissimum, *Vesselinio*, Hungariæ Palatino incentore, has turbas machinabantur, Ministellis pro concione oleum flammæ non perfunctorie infundentibus: Papistas præ Mahometanis expellendos. Quapropter Leopoldus Cæsar in superiore

Sed redire coactus. Calvinistas in Hungaria rebelles habuit.

riore Hungaria, majorem partem Orthodoxa, hyberna Montecuculo assignavit.

In Posoniensibus quoque Comitiis, ad sanandos regni morbos, & bello Turcico apparando, a Cæsare indictis, nihil ex æquo decerni poterat, ob induratam Protestantium repugnandi voluntatem. Detrectabant illi ulla de re prius consulere, quam omnia templa, ab anno 1619. sibi ablata, restituta forent. Distinctum præterea a cæteris regni Ordinibus collegium postulabant. Neque Catholici omnes erant integri. Ut Germani ex Hungaria abducerentur, omnes postulabant, privilegia pro more ingeminantes. In ipsis etiam regni Comitiis.

Cæsar, qua erat facilitate, partem copiarum quamprimum in Austriam reduci jubet. At illi audaciores deposcebant, Regiis litteris testaretur Cæsar, præter jus fasque abs se actum, quod contra Comitiorum authoritatem exercitum in Hungariam duxisset. Denique insalutato Cæsare se omnes subduxerunt. Unde Cæsar quoque, gravissime offensus Viennam rediit. Nec mitius actum cum Germano milite, aliis, quod tectis excluderentur, frigore pereuntibus, aliis a rusticis trucidatis.

Hoc animorum habitu eo sollicitius, misso Constantinopolim Perisio, de pace agebat Cæsar. Duo potissimum Turcæ opponebant: Quod Cæsar necdum Transylvania deduxisset copias: novumque Zrinius exstruxisset propugnaculum. Cæsar vero petiit, ut secundum pacta, a Solymanno cum Ferdinando I. inita, libera Transylvanis esset facultas Principem sibi deligendi. Cum Sultano acta.

Moram injecit mors *Chiuperlii* Vezirii: qui præcipuus fuerat belli incentor, Ragozii Keminiique juratus hostis: homo adeo truculentus, ut sex eminentiorum capitum millia a se resecta gloriari sit auditus: Sultano autem mire charus, ut, quod rarum, Vezirii dignitatem etiam in filium transferret. Qui Astrologiæ hactenus impensus, bellique imperitus, ratas inducias mox habuit: pacificatione ad Halyum, Temesvariensem Bassam, rejecta. Turcæ ad bellum se præparant.

Christianis pacis exspectatione otio torpentibus, Turcæ bellum strenue præparabant. In exteris Principibus, bellis ubique ferme flagrantibus, spes nulla. Comitia Ratisbonensia more suo lente incedebant: nec deerant ex civitatum legatis, qui dicerent: Hungariam & Transylvaniam nihil pertinere ad Germaniam: sua oportere quemque defendere; satis albere illas regiones Germanorum ossibus: nec æquum, ut unius utilitati omnes militent. Palam etiam lentitudo Portiæ, & Aulæ Viennensis frigus accusabatur. Difficultates ex parte Cæsarea.

tur. Tandem 6000 militum decreta, ſed 4000 tantum ſub finem Novembris, ad hyberna videlicet, in Hungariam venere: Cæſarei vero ad variarum urbium & provinciarum defenſionem adeo ſunt diſtributi, ut Montecuculo non plures, quam 4000 equitum, & 2000 peditum ſupereſſent. Hac modica manu contra 100000 Turcarum Chriſtianorum cauſa erat agenda, ut adeo Mantecuculus ad Cæſarem ſcriberet, ſe poſt 36. annos militiæ eo redactum, ut 1200 equorum curſoria acie Croatam velitemque agere neceſſe habeat. Id ſaluti fuit, quod barbari tantam debilitatem aliquamdiu ignorarent.

Miſera conditio Hungariæ.

Vezirius, cum Leopoldus in tributum, a Ferdinando I. Turcis depenſum, conſentire nollet, pacis tractatione abrupta, grandi cum exercitu movens in Hungariam, Vivarinum (Neuhäuſel) oppugnare decernit. At vero Forgatſius, munimenti Præfectus, cum intellexiſſet, tria Turcarum millia appropinquare, obviam illis egreſſus ad 20000 invenit, conſertoque, cum evitare non amplius poſſet, prælio, victus eſt fugatusque, multis ſuorum in acie amiſſis, multis captis, & barbara crudelitate trucidatis, dicente Vezirio, ſibi non eſſe panem pro canibus.

Neoſolium amiſſum.

Partitis inde agminibus, alii Hungariam populati, alii in Moraviam effuſi, cultiſſimam provinciam, 14000 in diram ſervitutem abductis, ſolitudinem fecerunt: alii Vivarinum oppugnabant, ortaque in urbe ſeditione militum, deditionem depoſcentium, expugnarunt.

Graviter perculit tam muniti loci jactura, quibus Chriſtiana res curæ erat. Acerbe laceratus Aulæ Viennenſis tepor, Legiones velut alta pace alio mittentis: Miniſtrorum genius, qui grandia bella cum potentiſſimo hoſte ſuſcipienda ſuadeant, nec tamen neceſſaria provideant. Quaſi vero cum ſex millibus adverſus centum & ultra millia bellum adminiſtrari queat. At facilius erat convitiari, quam opitulari.

Et aliæ multæ urbes.

Eodem poſt Vivarinum captum impetu Nitria, Leva, Novogradum, aliæque urbes arceſque occupatæ, Turcis immani barbarie populationem & provinciarum vaſtationem circumferentibus, ut adeo quidam ex Hungaris, jugum ſubire & Sultano tributum pendere cogitarent. (1663.)

Superioris anni languor intendit utcunque fervorem ſequentis. In comitiis Ratisbonenſibus triplum Romani menſis decretum, in ſubſidium belli Turcici. Octo Equitum, quadraginta peditum millia hoc juxta computum Imperii conficiebat. Sed ſtatim multorum

torum ortæ querelæ, nimium se prægravari, temperandam prius pro ratione facultatum matriculam. Ardua magis hæc erat postulatio, quam ut ea tempestate perfici posset. Satius visum Cæsari connivere, ut vix tertia pars fuerit exhibita.

Neque tamen illa etiam Cæsaris voluntati permissa, sed lecti Duces, qui Imperii auspiciis copias ducerent. Rhenani maxime fœderis Principes consilium hoc urgebant, Gravello Franciæ legato annitente, ne Cæsari libera esset potestas utendi Imperii auxiliis. Ea tamen fuit Ludovici XIV. magnanimitas, ut Duce *Colli-gnio* sex Gallorum millia, ex Italia, quo adversus Pontificem missa fuerant, ob violatum, ut credebat, Legatum, in Hungariam adversus Turcas melioribus auspiciis dimitteret. Lud. XIV. 6000. mittit Collignio Duce.

Decem millia Pontifex coegerat, illaque, cum Franciæ Rege conciliatus, in sacri belli subsidium destinaverat. Sed cum tempore convento nemo Cæsareorum Romæ aut Anconæ esset, qui eas suppetias exciperet, Itali omnes missione donati sunt. Grandi tamen ære Pontifex rei Christianæ subvenit, data etiam potestate, ex Ecclesiarum fundis amplam pecuniam colligendi. Eo liberalitatis exemplo excitati Italiæ Reguli varia subsidia contulere. Subsidia Pontificia.

Media hyeme Zrinius expeditionem suscepit in Turcas, quam summis alii laudibus; vituperiis alii, præsertim Montecuculus, Gonzaga, Susa, & peritiores belli Duces exceperunt. Obscuriora non pauca oppida intercepit, aut flammis delevit, Essekinum pontem exussit. Quinque Ecclesiis primum, dein ipsi etiam Canisiæ oppugnationem admovit. Sed grandibus sumptibus impensis, terris vastatis, ad rei summam vix aliquid effecit. Zrinii expeditio.

Susa vero majori cum emolumento suscepta expeditione, Nitriam primo expugnat; victis dein ad Csernicium acie Turcis, duo eorum millia cecidit. Victoriæ fructus Leva fuit, deditione accepta. Mox tamen rursus ventum ad manus. Susa Ordines obequitans hortabatur, quam nuper pauci & debiles inchoassent victoriam, nunc aucti firmatique absolverent: framearum fulgore, & incondito barbarorum clamore ne percellantur: hostium quidem plures esse, sed Tartaros, Moldavos, Valachos, coactum militem, numerum duntaxat facere. Perferrent fortiter primum impetum: tum vero confertis ordinibus strenue signa inferrent. Pugna ad Levam felix.

Septem solummodo nostrorum millia erant, Turcarum viginti. Dextrum cornu Valachis & Spahiis attributum, Moldavis & Tartaris sinistrum: Janitsari in medio stabant. Anceps diu erat prælium, nostrique victis propiores, cum Ducum virtute restituta

 acies

acies barbaros in fugam conjecit, cæsis eorum, ut fertur, octo millibus.

Strozzius quoque ad Muram tria Turcarum millia internecione delevit. Sed parta victoria subita glande petitus victor occubuit, tristi silentio castrorum communis velut omnium pater deploratus.

Expugnato dein Neozrinio Vezirius, multitudini suæ confisus, decretoriæ pugnæ fortunam committere statuit. Nec abnuit Montecuculus. Quapropter ad San - Gothardum congressus est uterque exercitus.

Turcarum copias, 60000 æstimatas, ducebant, præter Vezirium Imperatorem, Damasci, Aleppi, Armeniæ, Bosniæ, Prætores. Nostrorum haud plures 30000 erant, ex variis nationibus collecti. Universo exercitui præerat *Montecuculus:* equitatui Adolphus Sulzbacensis: peditatui Cæsareo Sabaudus Marchio Pio: Imperialibus copiis Leopoldus Marchio Badensis, cui Legatus Comes Waldeccius, &c.

Wagn.

Initio Imperiales Tyrones, qui ad eam diem Turcicum acinacem non viderant, terrore perculsi, solvere ordines, fugam circumspicere, arma abjicere, in genua procumbere, supplicum gestu manibus elevatis vitam deprecari. Plerisque, quo erant habitu, in genua provolutis, demessa capita. Submissis mox a Montecuculo veteranis subsidiis, repressoque hostium impetu, restituta acies.

Sant - Gothardana victoria.

Sex horis acerrime dimicatum: cum pactis velut induciis utrinque respiratum tantisper. Tum vero Montecuculus animato milite copias simul omnes in hostem duxit, tanta fortitudine irruentes, ut prima statim impressione loco mota hostium acies, atque missilium pilarumque grandine in effusam fugam sit conjecta. 2000 Turcarum aquis hausta: in ipso campo 6000 interfecta. Alii 16000 occisa tradunt. Signa 140 capta, cum ingenti præda.

Montecuculus *Generalis locum tenentis* dignitate ornatus. Badensis, Waldeccius, Holachius, Colygnius cum suis Gallis, summis laudibus celebrati, atque a Cæsare aurato torque donati. Quo minus fugientibus insisteretur, grandes imbres, inundationes, defectus pulveris bellici, & annonæ obstiterunt.

Articuli pacis.

His aliquantum provisi, cum de novo prælio cum Turcis conferendo, ageretur, stupentibus nuntiatur, pacem per Renningerum cum Vezirio, illam petente, in pago *Vasvarino* esse compositam: & quidem in has leges: In 20 annos induciæ tenento. Transyl-

Tranſylvania uterque miles deducitor. Antiquum Principis eligendi jus penes Ordines eſto. Zeckelhyda diruitor. Keminii atque Ragozii hæredibus, proprio vel alieno milite armatis, Tranſylvaniam ingredi nunquam fas eſto. Zatmarienſis, & Zabolcienſis, comitatus ſit penes Cæſarem. Loco Vivarini novum munimentum exſtruere Cæſari liceat. Nullus ad fines exercitus conſiſtat. Solenni legatione robur pactis & celebritas addatur. Dona utrinque, tantis Principibus digna, afferrentur. (1664.)

Cur pacem Vezirius feſtinaret, nemo mirabatur. Nam Germanorum virtutem expertus, totque præliis victus, verebatur, ne ſiniſtra ulteriori belli alea Sultani gratia excidat, amplum belli præmium ratus, quod Varadinum & Vivarinum retinere queat. Cauſæ properatæ pacis.

At vero, cur Cæſar victor inopinatam adeo pacem conceſſerit, magnæ vulgo admirationi erat. Vivarinum certe, quod e Viennæ mœnibus proſpicere propemodum liceat, in Turcarum manibus relinqui non debuiſſe. Verum illi, quibus notum erat, quot difficultatibus obnoxium hoc bellum fuerit, quot tædia Cæſari abſorbenda, quot querelæ ad eum delatæ, quanta Ratisbonæ tergiverſatio, quantæ exceptiones & oblocutiones, quæ ſpes in Tyrone milite, aut Gallicis copiis, quis Hungarorum in Cæſarem animus, quantæ tot inter Duces, pro arbitrio bellum gerere volentes, diſcordiæ & contentiones, quantæ commeatuum difficultates, quamque immania ærarii exhauſti onera, quibus, inquam, hæc erant perſpecta, non admodum videbatur mirum, quod Cæſar tot difficultatibus per honeſtam pacem ſe expediret.

Miſſus dein a Cæſare Conſtantinopolim Legatus Comes *Leslæus*, nobiliſſima in Scotia familia natus, ſed Religionis cauſa exul, comparatis in Styria ampliſſimis fundis, domicilium fixerat: toga ſagoque clarus, per 30 jam annos trium Imperatorum fidiſſimus Miniſter. Complures e prima Nobilitate ibant comites. Strigonii, Budæ, Belgradi, Adrianopoli, Conſtantinopoli magnis honoribus exceptus. Multi ab eo ſervitute redempti: commerciorum ratio inita: Jeſuitis, ne Præfectorum injuriis exagitentur, publicis litteris cautum: Franciſcanis ſacrorum Jeroſolymis locorum poſſeſſio, unde a 30 annis exacti fuerant, in integrum reſtituta. Turcici legati Viennæ multo alia erat vivendi ratio, cruda, avara, ſordida. Cæterum Sultanus Cæſarem *Imperatorem Germanorum* compellabat; nam *Romanum Imperatorem* ſe ipſum eſſe prætendit. Leslæus Cpolim.

ARTICULUS II.

SUMMARIUM.

Hungariæ fertilitas, genius, querelæ. Hæresis fax turbarum. Protest. Intercessiones. Perfidia. Vesselenii artes seditiosæ. Ragozium & Nobilitatem ad rebellionem concitat. Zrinii, Nadasti, Frangipani, Tattenbachii in Leop. Cæsarem conjuratio. Detecta. Capti. Ultimo supplicio affecti.

56. Hung. fertilitas. Quod de Gallis dicitur, aut foris bella quærentibus, aut domi habentibus, id de Hungaris militari & acrioris indolis natione, spiritu armorum, cholerico sanguine, & generosa quadam ferocia ad inquieta & turbulenta quandoque consilia impellente, dici posset; præsertim cum incredibilis soli fœcunditas, in vina præstantissima, armenta boum, piscium abundantiam, altilium, ferarum, fructiferarum arborum luxuriem multo fertilissima, & quod consequi inde necesse est, victus levissimo parabilis, ingentem otiosorum hominum multitudinem, paratam semper miscendis regnis materiam, nutriat.

Indoles. Quippe miranda patriæ glebæ clementia quam abundantes earum rerum, quas natura profert, tam earum, quæ labore & artificiis parantur, inopes facit. Raræ artificum officinæ: præter vini, tritici, salis, pecorum nativa commercia, vix aliud negotiationis genus: nec egrediuntur, ut vendant, sed exspectant, donec veniant, qui emant. Agriculturam ipsam ignave, & per solos ferme Sclavos, quos servorum instar habent, exercere solent. In tanto autem desidiosorum hominum numero nihil pronius, quam ciendo turbas, rapinarum occasionem & impunitatem quærere.

Querelæ. Nec defuerunt Nobiles, qui spiritu elati, tumultuum authores multitudini se præberent, aut officio se præteritos indignati, aut aversione & odio in Domum Austriacam turgentes: ferendum non esse jugum dominationis exteræ, nec extra Regnum Regem quærendum. Barbaros velut & Scythas haberi Hungaros, quod in molles & voluptuarios aliorum mores immigrare nolint. Austriæ consiliis de capite & fortunis suis decerni: opulentissimas Præfecturas a Germanis occupari: præter leviora quædam munia nihil administrationis sibi concedi, nec præter obsequii & cæcæ servitutis gloriam quidquam esse reliquum: ferenda Reipublicæ onera, nec sentiri ejus commoda: exedi sibi medullam, ut exteri pinguescant.

Inso-

Infolens id genus murmur ambitioforum & turbulentorum hominum calidioris fanguinis nationem facile in iras & confpirationes movere poterat: maxime, cum cuilibet comitatui fas fit, privatum in concilium coire, in quo tributorum, litium, Regiorum mandatorum ratio ineatur. Sit, qui in tanta loquendi libertate querelas ejusmodi publice proponat, aut injuria quapiam, feu vera feu ficta, fe affectum lamentetur, jam ad vindictam accenduntur omnes, privatam etiam caufam fuam faciunt: velut in copiofa, & accendi facili materia, ferpit flamma, conferuntur capita, jaciuntur conjurationum & feditionum fomites, exterorum etiam Auftriæ hoftium flabellis non raro in apertum incendium eventilati. Quibus fi accedat infita pectoribus a Germanis, lingua, habitu, moribus tantopere difcrepantibus, animorum averfio (cum alias ufuvenire foleat, ut limitanei populi ac finibus proximi, animis longiffime diftent, atque conviciis fe mutua dicacitate infectentur) cogitatu pronum eft, in populo facile irritabili facile cieri turbas.

Sed inter tot feditionum incentiva, nullum tamen hærefi, face illa Regnorum, & formidanda imperantibus furia, potentius. Hærefes quippe omnes alieno natæ funt fanguine: nec ullum Principem in folio fuo fecurum relinquunt. Cum enim facra magnam Reipublicæ partem conftituant, nunquam illa fola convelluntur, fed in coronata etiam capita furor graffatur, ex ipfa hærefis indole, rebelli, turbulenta, fanguinaria, fua. Hærefis fax turbarum.

Ludovico jam Rege in Hungaria glifcere cœpit exitiale hoc malum. Primus Francifcus Perenius hofpitium illi præbuiffe fertur. Ingentibus deinceps fub Auftriacis Regibus incrementis diffufum, in Tranfylvania maxime, quod alias memoravimus, fedem fixit, fectarum colluvie ad omnem fœditatem contaminata: Tibifci quoque in Hungaria tractu præ reliquis infecto, eo majori contagii pertinacia, quo major accolarum ruditas, morumque diftorfio.

Hac ufi Miniftelli, ab ftiva ferme & aratro ad Regnum illud animorum emergentes, feram illam ac prope barbaram Tibifcanam gentem fraudibus fuis aptam nacti, turbulentis fuis concionibus, magicis velut incantationibus adeo dementarunt, ut pro oraculis haberentur. Calvini affeclæ hi erant potiffimum, cujus fecta dominationis ferme impatientes facit, & nefcio, quam majorem impietatem, audaciamque fanguinariam fuis cultoribus infpirat. Anabaptiftæ pauciores, & opificiis intenti, funt quietiores.

Allaboratum equidem a Ferdinando I, ut Catholiciffimum olim Regnum priftino Religionis nitori reddatur, fed, prout eft in

Protest. Principum intercessiones.

in perniciem suam ingeniosa improbitas, imploratis Principum Protestantium intercessionibus, elusa prope sunt pientissima Cæsarum consilia; cum ea tunc essent tempora, quibus tribui haud parum oportebat iis, sine quorum auxilio ægre stetisset res Austriaca. Certe vix ad bellum Turcicum aliquid contulerant, cum graviter instarent, ut Hungaris credendi libertas concedatur. Qua in re plus sibi, quam Cæsari, potestatis esse volebant.

Ferro denique, quo prece aut pretio pervadere non poterant, extortis variis permissionibus, penetrarunt, templis occupatis, constitutis scholis, petere etiam ausi, ut separatum a Catholicis statum ipsi constituerent. Turcarum dein auxilium implorare, imperia contemnere, vicinos populos ad pervicaciæ societatem invitare: opprimi libertatem, retento post bella in Hungaria Germano milite vociferantes.

Perfidia hæret.

Indignissime siquidem Acatholici ferebant, iis excubiis licentiæ suæ effusæ frenum injici, neque tantum a se fieri posse, quantum hæreticus spiritus ausus fuerat. Verum hi ipsi conatus impii id effecerant, ne Cæsares faciles aures refractariis darent: præsertim ubi Leopoldus per Leslæum ex Budensi Prætore, Christianis parentibus olim nato, intellexit, infidos omnino Christiano Cæsari esse Hungaros, ut a quorum nonnullis arces aliquot & præsidia Sultano sint oblata, si in clientelam reciperentur. Promisisse insuper filios obsides missuros Budam: consilium ab iis sibi suggestum, ut montibus auriferis & tractu Neosoliensi potiretur. In hac autem proditionum atrocitate privilegia nihilominus sua jactabant, in perfidiæ videlicet instrumenta ea vertentes, quæ olim ob fidem erant concessa.

Vesselenii artes.

Propius jam ad ipsas conjurationes adversus Cæsarem Domumque Austriacam, quæ ex obtentis his causis descenderunt, accedendum. Turbarum præcipuus author fuit *Vesselenius*, Hungariæ Palatinus, seu Prorex, homo simulandi & dissimulandi artibus, calliditate, popularitate, omnibus acceptus, sed clam Domui Austriacæ infensissimus. Ejus instinctu oblatæ velut Ordinum nomine querelæ, quod insciis Hungaris pax cum Turca esset inita. Sine Regni consensu tantum negotium confici non debuisse. Quæ autem hæc pax esset, per quam tanta spolia in hostium manibus essent relicta? Germanum militem ex Hungaria deducendum, sibique regni custodiam permittendam: nisi forte contra suam libertatem ea comparata essent militum præsidia.

Respon-

Reſponſum per Lobkovicium, ſupremum poſt Portiam Aulæ Cæſareæ Præfectum, manſuete. Non tamen acquievit Veſſelenius, cujus prima erat cura, Principes Regni familias in conſpirationem attrahere. *Ragoziani* nominis magna ex opum amplitudine apud Hungaros erat Authoritas. Surculus ſupererat unicus, *Franciſcus* ſub matris tutela: huic unicam Nicolai Zrinii filiam jungit, eumque ad ſeditionem concitat, ingerens, quo patre, quibus avis natus eſſet: num pateretur, a Germanis ſe velut captivum teneri? Hungariæ oculos in eum, velut liberatorem verti: eſſe opes novasque cum ſponſa ampliſſimas clientelas, quibus magna ad poſteritatis omnis memoriam poſſit agere. Aggreſſus dein Zrinium, Nicolai in venatione occiſi fratrem: utrumque verborum lenicinio in caſſes egit: adjectis Tibiſcanis Calvini aſſeclis, ad omnia audenda projectis. (1665.) **Seditioſæ. Ragozium & alios Nobiles ad rebellionem concitat. Zrinius.**

Zrinius igitur, Banni Croatiæ dignitate negata æger, cœptis inſiſtens, ſocios conquiſivit, quos ad rebellionem proniores exiſtimabat. Hos inter erat Comes *Nadaſtius*, pollens opibus & audacia, iratus Cæſari, quod, mortuo nuper Veſſelenio, quem primum conjurationis incentorem diximus, Palatini dignitatem, efflictim ambitam, non ſit conſecutus. Statuerat quippe Cæſar, eum Magiſtratum, nomine tuendi leges, Regibus gravem, antiquare. 57. **Inſidiæ in Cæſarem præparatæ. Nadaſti.**

Collatis conſiliis, ſtatuunt, Cæſari inſidias ſtruere, eumque, cum comitantibus paucis Nobilibus Schottviennam ad ſalutandam ſponſam, ex Hiſpaniis adventantem, diſſimulata perſona, alieno habitu eſſet excurſurus, per locatos in inſidiis Portendorffenſi ex arce milites intercipere.

Saluti Leopoldo fuit, quod ante Schottvienna diſceſſerit, quam 500 ſclopetarii, quos inter arbuſta abdere conſtituerant, eſſent collecti. Latuit hoc ſcelus, donec conjurati poſtea, antequam de iis ſupplicium ſumptum, confeſſione ſua illud vulgaſſent: prout etiam, quod fontem aulicum, unde aqua in cibaria petebatur, veneno infeciſſent. (1666.)

Fruſtrato hoc ictu, non tamen finiit conjuratio, ſed machinatore Zrinio majora multa incrementa ſumpſit, adeo quidem, ut de bello Cæſari inferendo grandes apparatus fierent. Tentata Ragozii mater, quæ in arce Mongatſienſi ſe tenebat, quo mariti, Tranſylvaniæ olim Principis, ampliſſimas opes, vel juſto exercitui pares, congeſſerat. Dudum huc oculos verterant conjurati, unicum velut factionis nervum: ſtimulabantque Ragozium, quem jam **Nova conjuratio.**

ante in partes suas pertraxerant, ut hæreditatem paternam matri extorqueret. Jamque vi armata arci imminebant; cum mulier, fida Cæsari, disponi tormenta in subeuntes jubet. Filio vero cordate denuntiat, spem omnem potiundæ hæreditatis ponat, donec conspirationi nuntium mittat: nolle se esse proditoris matrem. Non tamen ille a turbulentis consiliis pedem retraxit, sed Tokainum, Germanorum præsidio occupatum, expugnare est conatus.

Ejus molimina. Frangipani.

Crescebat in dies factio, Ministrorum seditiosis concionibus ad arma excita. Sed multo maximum incrementum ex *Frangipanii* Comitis accessione accepit. Opes juveni nobilissimis natalibus orto, fundique in Croatia ad Dalmatiæ fines amplissimi. Nulla is injuria accepta, a Zrinio in eundem vorticem abreptus, Monachum Constantinopolim ablegat, quanta maxima posset auxilia a Turcis petiturum: atque, ubicunque poterat, rebellionis semina spargebat. (1667.)

Cæsar, allaturus publico jam malo remedium, comitia cogit. Sed irrita fuit oblata clementia, vanus labor: Ordinibus aperte clamantibus, nisi creato Palatino haberi non posse comitia: neque admittendos Germanos Præsides. Protestantes restitutionem fanorum, & libertatem religionis regerebant: moxque domum redierunt. Effectum proin nihil, nisi quod in plures sit propagata rebellio, atque totum denique regnum pervaserit.

Quin de industria Turcicis finibus cum Ragozio populationem intulerunt, ut irritati arma in Hungariam Turcæ convertant. Ut autem argentum pro milite parent, opulentissimos ex Catholicis diripiunt.

Tattenbach.

Neque Germania immunis fuit a contagio. Erasmus Comes *Tattenbachius*, amplis in Styria opibus fundisque locuples, atque in sacratiori ibidem consilio locum obtinens, Ravesteinii item comitatus in Franconia potens, eo væsaniæ devenit, ut, Cillejæ provinciæ spe ostentata, in rebellionis societatem a Zrinio se trahi sit passus, sacramento etiam fidem obligans.

Progressus conjurationis.

Factione sic roborata, missa rursus legatio ad Turcas, promissum tributum annuum. Consultatum in Divano. Petitæ a Vezirio Rakotianæ arces: promittunt. Sed cum illæ Germano defenderentur præsidio, sicque promissis stare non possent, Vezirius rem totam Casanovæ, Cæsareo legato aperuit, qui illico Viennam nuntiavit

Nec tamen omissa a Cæsare leniora remedia, oblata ad obsequium redituris præteritorum venia. At incassum omnia. Conjuratio-

jurationis capitibus & Ministellis faces subdentibus, in omne nefas laxata audacia. Jamque 8000 equitum, & 4000 peditum, e Valachia, Moldavia, Transylvania, & Ragozii fundis collecta convenerant, pluresque in dies prædandi licentia aggregabat, cum Proceres propria authoritate Cassoviæ comitia agunt, de belli ratione consulturi. Missus Rothaldus ad disjiciendum hoc comitium: fas non esse absque Regis consensu comitia cogere. Quid eæ copiæ sibi vellent? Responsum ferociter, patriæ causa se convenisse: nec pro pecudibus haberi se passuros. Copias ad limitum custodiam ductum iri. (1668.)

Cum rebellio jam undique in apertum prorumperet, Divini factum providentia Numinis, Austriacam Familiam in Leopoldo Cæsare (præter bimum infirmumque in Hispania infantem) unico superstite conservantis, ut periculosissima conjuratio in tempore detegeretur.

Primus Tattenbachius, qui ultimus accesserat, in casses incidit. Habebat domi hominem rei conscium. Hunc furti insimulatum carceri dedit. Is aut vindictæ aut pœnæ vitandæ causa, seriem conjurationis aperit, productis binis commentariis, Tattenbachii manu scriptis. Willius, Urbanus Græcii Judex, re Viennam delata, & accepto inde mandato, consilium ingressuro, ut gladium ponat, & custodiam subeat, Cæsaris nomine mandat. Captivus in arcem ductus: excussa domus, arma pro 6000 hominum inventa. Rogatus, cui fini sint destinata, sine ambagibus cum gemitu execranda consilia fatetur. Detecta.

Non minus liquida in Zrinium indicia in scriniis Tattenbachii exstabant. Præterquam, quod palam in armis esset: frequens ejus palatium Turcis. Frangipanium quoque propriæ litteræ prodiderunt, ad Csolnitium centurionem scriptæ, quas iste, sceleris immanitate cohorrescens, protulit. Inter alia hæc verba erant inserta: *multis Zrinius me evocat, statuendo tempori, quo auspicemur expeditionem. Ego sane milite accinctus, jam nunc pileum Cydari Turcica mutare exspecto impatiens. Volitabunt Germanorum capita, pœnasque diuturnæ tyrannidis dabunt. Hodie jacienda alea dies constituetur. Si vacaverit, Bosniæ Bassam coram invisam, digesturus, quæ adhucdum ambigua.* (1669.)

Cæsar iterum iterumque, litteris toto regno sparsis, veniam offert omnibus, qui uti velint. At superbe responsum, ab armis neminem discessurum, nisi Germani tota Hungaria æternum arceantur: Calvinistis cederentur templa: Hussaris solvantur stipendia. Cæsar veniam offert.

 Despe-

Sed bellum reponunt. Desperata igitur saniore mente Spankavius cum sex Germanorum millibus veteranæ militiæ adversus octo Zriniana millia in Croatiam progreditur. Sed non opus erat multo certamine. Zriniani viribus diffisi, ad Herbersteinium, Carlostadii Gubernatorem plerique transeunt. Turcarum nemo comparuit, neque Croatarum, qui semper Austriacis Regibus fidi manserant. Rakotianis satis negotii Sporckius cum altera exercitus parte faciebat.

Vincuntur. Profligatus igitur, pene antequam in acie consisteret, Zrinius, arci invalidæ se inclusit cum Frangipane: sed Spankavio arcem acriter verberante, desperata defensione noctu per aversam portam in fugam erumpunt, atque rerum omnium nudi per sylvas errantes, quo se verterent, ignorabant. Viennam tandem recta petere, & rogata suppliciter venia se totos gratiæ clementissimi Cæsaris permittere decernunt. Sed male provisi ad Kerium comitem ex via declinant, qui eos captos inter armatos Viennam deducit, superum hominumque fidem nequidquam inclamantes.

Ragozio datur venia. Eadem velocitate in superiore Hungaria debellatum est a Sporckio, veteri ac multarum palmarum Duce contra Ragozium, qui, matre bene merita apud Cæsarem intercedente, in gratiam fuit receptus, traditis tamen omnibus suis arcibus, Mongatsino quoque ipso, Cæsari, veniam vitamque solam precatus. Capitibus rebellionis fractis sequebatur vulgus. Recepta passim in urbes & munimenta Germanorum præsidia: iis, quos male conscius animus in desperationem egerat, primo in Transylvaniam ad Abaffium, non obscurum rebellium Patronum, dein vero, prohibente Turca, ne rebellibus asylum præberet, in Moldaviam & Poloniam exulatum euntibus.

Muranum supererat, arx Vesseleniæ gentis, situ inexpugnabilis, totius conjurationis officina, in qua & consilia cudebantur, & litteraria monumenta asservabantur. Datum ejus expugnandæ negotium Carolo Lotharingo, rudimento hoc grandibus heroum facinoribus prælusuro. Inerat Vesselenia, Palatini vidua, omnium mariti scelerum complex. Territa illa arcem, re omni bellica multo instructissimam Lotharingo tradit, seque Cæsaris clementiæ permittit. Reliquos rebellium nidos Heisterus excussit.

58. **4. Comites capti.** Inventæ in arce Murana litteræ, totius conspirationis indices, quibus maxime convictus *Nadastius:* exaratæ ejus manu epistolæ ad Ragozium, quibus Hungariæ coronam pollicebatur: ad Vezirium item, quibus auxilia urgebat. Cum Pottendorffii securus sui dormiret, ab Ursembeccio subito cum militibus irrumpente captus,

captus, Viennam in custodiam abductus est: Zrinius vero & Frangipanes Neostadium, proditi iisdem litteris alii quoque rebellionis complices, Töckelius, Petrocius, &c.

Indicta componendæ Hungariæ alia rursus comitia: sed agi pacate nil poterat. Audiebantur effusæ Protestantium voces: Religionis & regionis libertatem everti: judicium captorum comitum ad Ordines regni pertinere, bona eorundem arbitrio distribuenda. Quietam non fore Hungarium, dum Germanica præsidia superessent. In id videlicet Acatholici collaborabant, ut, subtracto fræno, pro libidine grassari, omniaque miscere queant. (1670) Comitia turbida.

Causam interea suam agebant capti comites. Sed difficilis erat defensio criminum, quæ propriis eorum litteris, confessione sociorum, & moto aperte bello erant manifesta. Annus tamen pene integer concessus. Consultæ Academiæ, Ingolstadiensis, Tubingensis, Lipsiensis, Spirense tribunal. Concessi reis Jureconsulti, quos vellent, causæ suæ patronos, non quod res esset dubia, sed ut obstruantur obtrectantium voces, opes captivorum præcipuum eorum crimen esse. Consultatio Academiarum.

Zrinius, conjurationes ignorari ratus, prolixum commentarium Cæsari obtulit. Hungaros indigna multa perpessos. Occupata regni præsidia Germano milite. Tributis exhaustam plebem, conculcatam nobilitatem. Negatos ad regem accessus. A ministris Viennensibus, odio nationis flagrantibus, alto supercilio contemptos rejectosque. Sumpta tandem, consumpta patientia, arma, non adversus Majestatem Regiam, sed regni legumque necessariam defensionem. Præterquam quod lege publica, jam inde ab Andrea illo Hierosolymitano lata, Hungaris concessum sit, etiam adversus ipsum Regem arma capessere, si leges aut privilegia nationis violatum eat. Turcas a se accitos pluraque alia negavit. Actio in reos.

At ubi Frangipanis confessione, productisque ab eo litteris, aliisque instrumentis, ac testibus se convictum vidit, longe alios vultus induere, confiteri, quæ inficiatus fuerat, ad solam clementiam appellare, Ministros aulæ, quos acerbe antea perstrinxerat, in commiserationem afflictæ fortunæ vocare. Tattenbachius quoque, non unam se mortem commeritum dicere, a Deo, Cæsare, Græcensi urbe, quam prodere decrevisset, veniam precari.

Nadastius contra negare omnia, imo jus sibi dici postulare. Verum, postquam suas ad Turcas & Ragozium litteras in manibus Judicum vidit, in gemitus effusus, non jam justitiam, sed

misericordiam imploravit: quæque in vitam Cæsaris & Imperium designasset, distincte fatetur. Nec desistebant captorum uxores precibus ac lachrymis Cæsareum thronum pulsare. Pontifex ipse intercessit, pro Zrinio maxime & Nadastio, de re Christiana in Turcas æque ac sectarios optime meritis.

Et certe vix a Clementia sua obtinere poterat mitissimus Cæsar, ut mori eos juberet, qui Imperium vitamque ipsi eripere attentaverant. Sed urgebant cunctantem Imperii Principes, legatus Hispaniæ, Ministrorum fidissimi. Præposteram hanc clementiam Austriacæ ac Christianæ rei exitialem fore, tam atrocium scelerum impunitate audaciam armatum iri: feras magnas nec claustris mitescere, nec concludendas, ut emittantur. Quem Principum securum fore, si Majestatis crimina non vindicentur. Hæsurum captivitatis sensum, in exulceratis pectoribus, perenne irarum molitionumque irritamentum.

Sententia mortis.

Lata tandem mortis sententia, ut capite manuque dextra truncarentur. Bona fisco addicta. Atrociores multo sententiæ ab Academiis conceptæ. Nadastius ferale nuntium fortiter excepit: ex Nobilium albo deletus, senatu & provinciæ curia motus: confracta gentis insignia, erasi tituli: filiis, quos undecim numerabat, Dominorum de Cruce nomen inditum. Tum vero in lachrymas effusus, eripite, inquit, honores, famam, vitam: at liberis innocuis parcite. Facta supremum filios alloquendi copia uti noluit, ne sibi illisque dolorem intenderet. Nocte dein tota tractandis cum Deo animæ rebus insumpta, ad ferale pegma deductus, summa pietatis in Deum ejusque matrem atque fortitudinis laude securim excepit.

Idem supplicium eadem die Neostadii Zrinius & Frangipanes subierunt. Tristior huic nuntius mortis accidit, quod veniam adhuc speraret: ætati quid & judicii infirmitati condonandum ratus. Quas ad Cfolnitium dedisset litteras, juvenilis potius levitatis quam perduellionis reas. Fortior Zrinius fatalem sententiam excepit, positaque rerum humanarum cogitatione, totum se expiandis confessione peccatis, Deoque placando dedit. Idem factum a Frangipanio. Facta pridie mortis mutuo salutandi copia, neque enim se hactenus viderant, in genua provoluti, veniam mutuo rogarunt, Zrinio se authorem tantæ calamitatis profitente. Remissa dein dextræ abscissione, tristibus ceremoniis nobilitate exuti, in urbis armamentario carnificis manu capite plexi sunt, magna animi, in Deum erecti, constantia. Corpora in principe templo condita. Supe-

Supererat Tattenbachius, cujus supplicium per semestre adhuc fuit dilatum, donec lis de Reinsteinensi comitatu Brandeburgum inter & Brunsvicensem finiretur. Mortis nuntium adeo molliter accepit, ut incondita vociferatione & informi gestu mente motus videretur: quare humi se volutans laniatus potius est, quam obtruncatus. (1671.)

Atque hunc tandem vitæ exitum sortiti sunt quatuor viri, nobilitate, & opibus amplissimis primos inter spectandi, turbulentis consiliis in eam calamitatum abyssum præcipitati. Paternas opes plerasque Cæsaris liberalitas Zrinii & Nadastii liberis concessit. Hujus vero arx Pottendorffiana Montecuculo donata. Zrinii filius in parentis prope miseriam postea successit.

ARTICULUS III.

SUMMARIUM.

Antiquata Palatini Dignitas. Prædicantium calumniæ & rebellio incentore Witniedio. Convicti. Majestatis damnati. Cæsaris Clementia. Eorum furor. Principum Protestantium querelæ. Cæsarea responsio. In apertum bellum prorumpunt Calvinistæ. Insurgit Töckelius. Electus rursus Palatinus.

59.

Refectis licet Principum capitibus, non tamen tristis hæc scena seditionum tragœdiæ finem imposuit, sed, uti ex Egmontii quondam Horniique cæde auctum Hispani nominis odium, firmatumque fœdus Batavicum, ita per Hungariam diffusa rebellio: haud paucis tristem telam pertexere laborantibus, grandi Christianæ rei detrimento, quod civiles Hungariæ turbines in Turcica bella desinere consuerint. **Necdum quies.**

Publicata a Cæsare condonatio omnium, quæ in eam diem fuerant patrata. Rediere ad obsequium multi: aliis, quibus in turbido piscari volupe, veniam periculosam dicentibus, quod a Palatino, Magistratu ordinario non esset subscripta.

Viennæ deliberatum, qua tandem ratione Hungariæ firma reddi posset quies. Decretum, penitus antiquandum Palatini officium: quis enim esset, qui non abuteretur, justisque Regum decretis, tribunitiæ instar illius potestatis, non intercederet, ejus loco nominandum Regni Gubernatorem, cui adjungendum e viris primariis consilium, absque tamen potestate quid gravius decernendi **Antiquatum Palatini munus.**

nendi absque Regia authoritate. Novo muneri delectus Ambringenius Teutonici ordinis Magister. Sancita Regni sumptibus stata ac perpetua militia, quæ hyemem in præsidiis, æstatem sub tentoriis ageret, in omnem partem, qua scintilla erumperet, occursura. Sapiens consilium & Austriæ salutare, si constanter fuisset servatum. Quoties enim amota hæc armorum repagula, in priorem ferociam rediisse experientia docuit.

Sic, ubi Cæsar anno 1672. bello Batavico fuit implicitus, copiasque ex Hungaria abduxit, tumultuari mox rursus indigenæ, conjurare, accire Turcas, cum Abaffio & Transylvanis societatem pangere, Cæsarem ac Germanos diris omnibus devovere.

Prædicantium Calvin. rebellio.

Ad sectarios potissimum continuata hæc rebellio pertinuit: fax & instrumentum furoris Ministelli, maxime Calviniani, inquies semper & turbulenta natio: quæ non cessabat populum, præsertim Tibiscanum, erroribus suis involutum, ad seditiones & arma concitare. Id quod tum palam seditiosis concionibus faciebant, tum ex geminis epistolis *Witniedii*, nobili loco nati, & Catholicorum osoris acerrimi, constat.

Duce Witniedio.

Multum ejus vafritie usus est Nadastius, quod authoritate apud sectarios valeret. Post illius necem totum Regnum oberravit: Pastoribus, jam alias currentibus, addit calcaria: consilia cum Gallis & Turcis miscet, rebellionem ubique accendit.

Scripserat, quod dixi, geminam epistolam, alteram ad Nicolaum Bethlemum in Transylvaniam, qua significat, certum esse Hungaris, communes cum Transylvanis rationes habere, Turcis tributum pendere: Franciam subsidiorum spem facere: admonendos Transylvaniæ Ministros, ut ad corripienda arma plebem excitent: Evangelicum statum rite esse dispositum, Sopronienses & Kösegienses Ministros Trans-Danubiam Hungariam in procinctu tenere: Eperiesinum, Leutsoviam, Trenschinum, Arvam, Liptoviam, Turoczium, a locorum Superintendentibus mire obsequentes haberi: Papistas canes facile ad officium redigendos.

Continuata Ministellorum rebellio.

Altera, ad Kezerum Eperiesinum consulem data, scribit, cum Pastoribus rem ad amussim esse ordinatam: a Superintendentibus Ecclesias secreto armatas: fratres in Moravia, Silesia, Bohemia, Austria, cum Zolnensi Pastore consilia communicare: a Turaluckiensi tractu, Ministri opera, egregium peditatum submitti: Polonium cum liberis civitatibus optime esse comparatum animis, armisque: Pappæ, Jaurini, Vesprinii, Sopronii, opus a Pastoribus strenue urgeri. Eadem ex superiori Hungaria ab Evangelicis per-

scribi:

ſcribi: a Paſtoribus, ut in obſequio retineant plebem, rem verbo egregie geri: animandum pro concione populum, ſed circumſpecte, idque Religionis & Reipublicæ ſpecie.

Ex his interceptis a Cæſareis litteris ſane videas, ſeditionum faces ubique a ſectariorum Miniſtellis fuiſſe prælatas, ut videlicet more Apoſtolico Religionem propagarent. Et conſentiebant facta verborum petulantiæ. Vocatus in ſubſidium harum machinationum Turca: Budenſi Baſſæ 50000 aureorum promiſſa, ut ſacerdotes Catholicos quam plurimos interciperet. Cum autem pecunia barbaro non repræſentaretur, litteras, ut erant Miniſtrorum nominibus ac ſigillis ſignatæ, ad Comonæ Gubernatorem miſit. Detegitur.

Cæſar, ſeditione tot indiciis manifeſtisque documentis comperta, ſectariorum Miniſtellos in quæſtionem vocari voluit. Illi inficiari omnia: nil de Witniedo, nil de Turcis ſcire. At ſuismet litteris, ſociorum faſſione, factique evidentia convicti, a Proteſtantibus etiam Judicibus variorum criminum ſunt condemnati, rebellioni fovendæ auxilia a Turcis petiiſſe: Levam, Jaurinum, Veſprinum prodere iisdem meditatos: traditis in perfidiæ pignus ſacroſanctis hoſtiis, e Catholicorum templis furto ſubductis. Juramento in Catholicorum & Germanorum cædem ſe mutuo obſtrinxiſſe: ad exteros Cæſaris hoſtes velut legatos commeaſſe: plebem fidei ſacramento ſolutam ſeditioſis concionibus ad perduellionem incitaſſe: clandeſtina conventicula cum rebellibus de cædendis toto regno Germanis habita: infames libellos in Cæſarem ſparſos: pluribus in locis Magiſtratus abrogatos: carceribus effractis captivos liberatos. Milites ac Præfectos Regios ex inſidiis trucidatos: novem Catholicos ſacerdotes interfectos, alios Turcis venditos. Templa plurima per vim Catholicis erepta: alia ſacris vaſis confractis, diſcerptis imaginibus fœde vaſtata. Atque his tot criminibus perduellionis ac læſæ Majeſtatis reos, mortemque commeritos videri.

Rebellionis convicti. Et horrendorum criminum.

Æquiſſimam hanc Judicum ſententiam multum lenivit Cæſar: nempe, Miniſtrorum, Paſtorumque nomine ſe abdicarent, nec ſcholas publicas aperirent, neque de Religione clam aut palam verba facerent: manu propria delicta fateantur, quod conſpirationis in Cæſarem convicti, veniam ab eodem petierint, & impetrarint, ut in Hungaria tuto vivere ſibi liceat. Huic clementiſſimæ ſententiæ 236 Miniſtelli nomina ſua ſubſcripſerunt: uti in Poſonienſi Archivo hodiedum exſtant.

Majeſtatis damnati. Cæſaris in reos confeſſos clementia.

Refractarii vero, alii proscripti, alii in carcerem conjecti, alii triremibus addicti. Horum 29 Tergestum missi. Templa, Catholicis erepta restitui jussa. Usurpata hæc esse, non usucapta, cum toties a Catholicis sint in Judicio repetita, & per vim mala fide retenta. (1674.)

Refractariorum furor.

Posonienses sectarii templum ac Gymnasium ædificabant. Nuntiavit novum opus Episcopus: inhibita a Cæsare fabrica: illa nihilominus absolvitur. Cæsar Catholicos in possessionem mittit. Sectarii, campanæ sonitu conglomerati, arma corripiunt, mandata Cæsaris discerpunt, omnia tumultibus implent. Verum a superveniente Cæsareo milite exarmatus furor. Templum ac Gymnasium Jesuitis datum, pietatis & bonarum artium futura sedes. Habito Tyrnaviæ judicio 30 Authores turbarum Majestatis rei, capitis damnati. Quam pœnam Cæsar mitigavit, injuncta multa pecuniaria. Similem armatam seditionem sectariorum Spankavius Cassoviæ compescuit.

Principum Protestantium querelæ.

Tot scelerum rebellionumque sectarii luce palam cum essent rei, mirum profecto, Principes Regesque Protestantes eorum suscepisse patrocinium: quos inter Suecus Aulæ Viennensis crudelitatem, illatasque injurias acerbo scripto accusavit adversus Osnabrugensem pacem actum videri.

Cæsarea responsio.

Responsum Oxenstirnæ Legato, Cæsarem neque, quid in Suecia fiat, sollicitum, neque res Hungariæ ad alium pertinere, neque de illis in pace Osnabrugensi quidquam actum, cum nihil commune habeant cum Germaniæ negotiis. Propter Religionem nemini vim illatam: in perduelles legibus actum: nemini tamen propterea rationem redditurum, quam parum Rex Sueciæ, Angliæ, aut Batavorum Respublica Cæsaris referre arbitrentur, quid in ditionibus suis cum Catholicis agant.

Paradoxum.

Et sane mirum, quod Protestantes in Suecia, Anglia, aliisque suis terris Catholicos sacerdotes gravissime sint persecuti, nemine Catholicorum se contra movente: quamprimum vero Cæsar aut alius Catholicus Princeps in rebelles sectarios Regni sui agit, mox capita & consilia conferant, precibusque, etiam armatis, intercedant.

Nova Cæsaris indulgentia.

Saxonis, Brandeburgi, Luneburgicorum interventioni datum, ut abducti nuper Tergestum ad Triremes Ministelli libertati ac patriæ redderentur. Ut autem Protestantium legatis locus esset, quo sacrorum causa Vienna excurrerent, data est temporaria facul-

facultas, ut Sopronii ſeu Oedenburgi in ædibus privatis duo Miniſtri ritus ſuos obirent.

Edito ſubin de reſtituendis, quæ a Proteſtantibus ablata fuerant, templis decreto, 20000 eorum e Tibiſcano tractu coorta, Eperieſinum, Sendream, Caſtoam, civium Acatholicorum proditione ceperunt. Sed Coppus, collectis 14000 armatorum, cæſis 800, reliquos in fugam conjecit. Receptoque Eperieſino, iterata clade eos affligit ad Caſſoviam. Animadverſum in rebelles & proditores, alii adacto per medium corpus palo hamato ſublati, ferreo alii unco ſuſpenſi. Nec tamen poſuit ferocia. Conglobati rurſus ter mille, direptis pagis atque dirum in modum afflictis Catholicis, in Turcicam ditionem, cum multis Calvinianorum familiis ſe receperunt. Atque ex eo aſylo perpetuis latrociniis regionem infeſtam habuerunt. Oppreſſa 4000, cæſis 800. e Töckelii cohorte. Plura alia commiſſa a Cæſareis ſecunda prælia: ſed, velut Lernæa illa hydra, reſectis capitibus alia ſuccreſcebant. Sed rebellio Calviniſtarum non quievit.

Cæſar, bello Gallico abſtractus, impoſito munitis locis præſidio, paucos in campum poterat educere. Rebelles vero, Parthorum more pugnantes, atque equorum velocitati, inſidiis, ſubitis procurſionibus confiſi, cum vis ingrueret, in Turcicum agrum, aut Tranſylvaniæ latibula refugi, nullo loco conſiſtebant. Atque hac ratione bellum volatile ad decimum usque annum produxerunt. Sed in apertum bellum erumpunt.

Anno 1676. viribus aucta erevit rebellio, & ſopita alicubi flamma, erumpebat alibi. Straſoldus, qui Spankavio, forti ac felici duci, curarum mole oppreſſo, ſucceſſerat, cladem a rebellibus accepit. Reddita illis a Bargozio, & Coppo, Ducibus Cæſareis. Vidiſſes pernicibus equis undique ſtricto acinace circumvolitare rebelles, atque cædibus, populatione, incendiis omnia complere: *Labanzios* ubique immani rabie perſequentes. *Labanzii* autem vocabantur, qui in civilibus bellis Regias partes ſunt ſecuti, cum contra rebelles *Curuzii* dicerentur. Labanzii & Curuzii.

Anno 1677 ſex millia Polonorum, a Bethunio conducta, Bohamo comite ductore, cum Tartaris & Tranſylvanis, rebellibus Hungaris venerunt auxilio, ut adeo 20000 ſub ſignis haberent. Schmidius Tribunus octo homines, fide accepta, in eorum caſtra ablegat, veniam & præmia Cæſaris nomine oblaturos. Accepti humaniter convivio omnes obtruncantur. Immanitas.

Schmidius, temere cum Bohamo prælio congreſſus, ex modico, quem habebat exercitu, plus 1500 amiſit. Quibus ſane

 calami-

calamitatibus factum; ut promptius Cæsar Neomagensem pacem iniret.

Töckelius insurgit.

Töckelius interea, qui nova e Transylvania supplementa recens adduxerat, totius exercitus Dux & Imperator a rebellibus proclamatur. Fuit Emericus Töckelius, de quo plura nobis deinceps memoranda veniunt, Nobilis Hungarus, animo vivaci & prompto ingenio. Parens ejus Nadastianæ conjurationi adhæserat, eique continuandæ reliquum postea ætatis exegit. Emericus filius fuga in Poloniam se subduxit; indeque in Transylvaniam delatus, atque in Abaffii amicitiam receptus, copias ab eo ad perdendam patriam accepit.

Dux totius exercitus creatus, viginti facile millium exercitum circumducebat, atque arces complures expugnavit, tentato nequidquam Mongatsio. Eperiesinum cum Neosolio civium Acatholicorum conspiratione traditum recepit: adjunctoque sibi, quem Bohamus ducebat, Polono milite, mira celeritate Hungariam percurrit: incolis lapsum velut cælo genium, & patriæ liberatorem salutantibus.

Auxit fiduciam hominis, armorumque secundos progressus, Cæsarei militis paucitas, & imperii militaris a Coppo, experto ac forti Duce, in Würmium primum, dein Lesslæum, felices minus Ductores, translatio. Cum igitur, abducto necdum a Rheno milite, tantæ multitudini se objicere non auderent Cæsarei, legatione ad Töckelium missa inducias offerunt.

Arrogans ejus responsio.

Respondit ille, se suosque in Cæsaris fore potestate, sed ferri non posse, ut novi Magistratus legesque, abrogatis antiquis, patriæ obtrudantur; nisi Palatinus crearetur, libertas religionis & templa restituantur Protestantibus; & certum sacerdotum genus (Jesuitæ) regno pellantur, Rempublicam constitui non posse. Simul tamen eodem tempore cum Budensi Bassa consilia contulere. Victi autem mox prælio a Würmio, inducias admiserunt. Quas tamen Lesslæus successor rescidit. (1678.)

Ambringenius Gubernator Hung. obit.

Anno sequenti gravis pestilentia Hungariam afflixit, quæ tacitas velut inducias imperabat, & *Ambringenium Gubernatorem*, (invisum Hungaris nomen) discedere coegit. Is, translato in Ludovicum, Ducem Neoburgicum, supremo Ordinis Teutonici Magisterio, rebus præclare gestis, haud multo post obiit, vaticinari auditus, fore, ut Cæsar, domita rebellione, totam Hungariam, alioquin suam, novo belli jure sibi assereret.

Cum

Cum Turcæ magnos belli apparatus facerent, & palam etiam Hungarorum rebellionem foverent, Cæſar Comitia Sopronium indixit, ibique ad Ordines latina lingua facundam orationem habuit; atque, ut gentem placaret, Eſterhaſium regni Palatinum eligi indulſit. Duo maxime capita movebantur, alterum de Religione a Proteſtantibus, alterum de educendis ex Hungaria Germanicis copiis, ab omnibus. **Palatinus rurſus electus.**

Miniſtros ſuos indigne habitos proſcriptosque querebantur ſectarii. Reſpondebant Catholici: Judicum, quorum dimidia pars ex Proteſtantibus delecta, æquiſſima ſententia fuiſſe condemnatos, non propter Religionem, ſed flagitia. Conjurationem nullam fuiſſe, nullas domi foriſque turbas, quarum non auctores aut participes fuiſſent. Nullum crudelitatis, ſacrilegii, perfidiæ genus nimium ipſis videri, modo Catholica ſacra everſum eant. **Furor Prædicantium.**

Tandem Cæſar liberum A. C. exercitium permiſit, atque ut Poſonii, ſingulisque comitatibus fanum pro eo ædificetur. Reliqua vero templa ea conditione, qua anno 1670 fuiſſent, relinqui voluit.

Reprehendebant Catholici hanc inexſpectatam Cæſaris indulgentiam, velut ea in re a Majorum ſuorum, Religione nihil antiquius habentium, inſtituto receſſiſſet Leopoldus. Querebantur, hoc pacto plus 70 fana, publico ære conſtruenda, ſectariis concedi: ægreque adduci poterant, ut ſubſcriberent. **Wagn.**

Reducta per Cæſaris clementiam, varia indulgentis, ad concordiam videbatur Hungaria, cum Töckelius, ad Regnum adſpirans, omnia rurſus turbavit. Miſit ad eum Cæſar Legatum, ut amplis promiſſis pertinaciam frangeret. Simulat obſequium. Sed imbibita penitus Turcia, cum Budenſi Baſſa in Cæſaris perniciem conſpirat: ductaque juniore Ragozia, Montgatſinum, ſedem ſuam veluti regiam, ingreditur, eamque multo belli apparatu implet. Auget exercitum, Hungaris ad eum, præſertim Calviniſtis, magno numero confluentibus. **Töckelii perfidia & ambitio.**

(1681.)

ARTICULUS IV.

SUMMARIUM.

Töckelii grassatio. Velut Rex comitia celebrat. Hungariam Turcis prodit. Bellum Turcicum. Viennam obsidet Turca. Vincitur. Vezirius strangulatus. Turcæ sæpius cæsi. Amnestia in Hungaria. Buda frustra obsidetur. Töckelius a Turcis in carcerem. Seraskierus relegatus. Buda tandem expugnata. Victoria ad Mobazium. Expeditio in Transylvaniam, & Sclavoniam. Hungaria Regnum hæreditarium: quod præstat Electivo.

60. Ejus progressus. Anno 1682. dum Caprara, legatus Cæsaris, Constantinopolim missus, de induciis, in vicennium producendis, tractat, Töckelius cum Turcis, Transylvanis, Valachis, Moldavis, & rebellibus Hungaris, Zattmarinum, Cassoviam, Onodium, Tokainum, Scepusium, Leutsoviam, Zendream, aliasque urbes & arces occupat, ut adeo Cæsari in Hungaria parum admodum maneret reliquum, Germanis induciarum spe suspensis, & Reunionum causa, captaque Argentina attonitis. Enituit tamen *Cobarii* virtus excellens & fides infracta. Is quippe, defenso fortiter Tillekino, Bassæ traditus, & ab hoc Töckelio donatus, nullis promissis, minis, ærumnis, carcerumque squaloribus ad defectionem permoveri poterat. Quin Töckelium proditorem patriæ, & Mahometanorum mancipium in os compellavit. Duobus post annis, capto a Cæsareis Pattakino, e profunda turri effossus, ad novam veluti vitam est renatus.

Cobarii virtus.

Töckelius velut Rex Comitia celebrat. Töckelius interea, velut Hungariæ Rex Cassoviæ Comitia habuit, Transylvano & Turcico legato ad utrumque latus assidentibus. Orationem ad Proceres rebelles habuit, de Religionum, legum, privilegiorum, libertatis excidio, de Germanorum crudelitate, Turcici Imperii suavitate. Applauditur; Sultano se regnumque dedunt: & adduntur deditionis pacta. Töckelius, e Bethlemiorum stirpe oriundus, sit Princeps Hungariæ, Sultani tamen tributarius: ejus legati more Regio habendi: mortuo sine hæredibus Töckelio, integrum sit Hungaris, alium Principem sibi deligere, talem tamen, qui Turcis non displiceat. De cætero ex captis Hungariæ locis Turca nihil retineat: & Hungaros suis legibus & moribus vivere permittat. Pax San-Gothardiana suo loco relinquatur.

Turcis Hung. tradit.

Cum

Cum igitur bellum evitari non posset, & Turcæ immanem copiarum multitudinem ex toto Imperio Ottomannico cogerent, Cæsar quoque, conquisitis undique fœderibus atque auxiliis, ad bellum se comparavit. Elector Bavariæ cum 12000, & cum totidem Saxo se affuturum promisit. Suevicus, Franconicus & Rhenani circuli magnos delectus habuerunt. Pontifex, Hispanus, Italiæ Reguli haud parum contulere. Summi insuper momenti erat novum fœdus, cum Joanne Sobieskio Rege Poloniæ ictum, vi cujus Cæsar 80000, Rex 40000 educeret.

Cæsar ad bellum separat.

Mahometes IV. Sultanus pacis equidem quam belli erat amantior, quia tamen, a Janitsaris maxime (selecto peditatu Prætoriano, & Effendiis (sic Jureconsultos & litteratos appellant) insimulabatur, quod voluptates inter obtorpesceret, & *Kara Mustapha*, qui in Vezirii dignitate Chiuperlio successerat, bellum vehementer suadebat, in Divano illud, licet finitæ necdum essent induciæ, fuit decretum, Mufftio licet, ob violatas juratas inducias, Divinas iras intentante.

Turcæ bellum decernunt.

Equi proin cauda ad palatii fores pro more appensa, ultra 230000 Belgradum, indeque per Hungariam Viennam usque moverunt, non aliud tanta populorum mole dignum præmium rati. 14 Julii 1683 universus hostium exercitus Viennæ se circumfudit. Ad 12 usque Septembris tenuit obsidio, cruenta sane ac vehemens. Sed *Rudigerus Starembergius* cum valido præsidio strenue ac fortiter urbem defendit: Cæsare cum familia jam ante digresso.

Viennam obsident.

Jamque haud procul ab expugnatione urbs aberat, cum opportune Rex Poloniæ, adductis 15000 armatorum cum Lotharingo & Electoribus, Bavaro & Saxone, se conjunxit, atque Turcas aggressus, celeberrimam victoriam reportavit. (1683.)

Vincuntur.

Turcarum tum in obsidione Viennæ, tum in pugna 70000 occubuisse feruntur. Castra, omni opulentia plena, direpta. Quod Turcarum reliquum erat, pleno impetu in Hungariam fuga elapsum est. Victores insequi veriti, in ipsis hostium castris noctem ovantes exegerunt.

Capta 30000 Papilionum: Vezirii tentorium Regi Poloniæ obtigit, cum grandi Mahometis vexillo, & aureorum nummorum duobus millionibus. Præterea victoribus cesserunt 3000 tormenta bellica, Camelorum 5000, boum 10000, equi innumeri, supellectilis & annonæ vis ingens.

Præda.

Sultanus Belgradi tristem cladis nuntium accepit: majori terrore perculsus, cum intelligeret, suos iterum 9 Octobr. *ad Barcanum*

Iterum ad Barcanum cæsi.

canum ingenti cæde proſtratos, multosque Danubio hauſtos: ut adeo ex 14000 Spahiis, & 12000 peditibus, non niſi 3000 evaſerint. Et hac ratione affatim vindicata eſt clades, quam pridie Poloni ad idem Barcánum acceperant.

Præmium victoriæ fuit *Strigonium*, ab exercitu Cæſareo-Polonico expugnatum. Tum vero in hyberna conceſſum, quæ, variis locis interceptis, ampliora ſibi fecerunt Dünewaldus & Heiſterus. Rex Poloniæ vero, poſtquam irrito conatu perduelles Hungaros conciliare cum Cæſare ſatagebat, in Poloniam glorioſus cum ſuis rediit, relicto in Germania perenni fortitudinis & beneficii monumento.

Vezirius ſtrangulatus. Kara Muſtapha Vezirius autem, qui plurimos crudeliter occiderat, & totum Occidentem ſub jugum mittendum credebat, Belgradi zonam e ſerico, a Sultano ſibi miſſam, collo inſeruit, & ſervorum opera ſe ſuffocavit. (1683.)

Anno ſequenti Veneti ad fœdus acceſſerunt, ea lege, ne bello ante abſiſteretur, quam Cæſar Hungariam, Poloni Caminiecum, Veneti Moream recepiſſent: nec pax fiat, niſi communi conſilio.

Amneſtia Hung. Nec parum res noſtras adjuvabat perduellium Hungarorum ad obſequium reductio; quippe Cæſar, indictis Poſonium comitiis, univerſalem amneſtiam, fundos, honores addixit omnibus, qui veniam peterent. Amplexi ſunt gratiam plerique, licet Töckelius, Turcarum & Tartarorum turbam ſecum trahens, vehementer obſiſteret.

Turcæ bis cæſi. Turcæ, magnopere licet fracti, impigre tamen bellum reparabant. 50000 in Poloniam, 20000 in Peloponeſum, 70000 in Hungariam deſtinantes. Sed a Cæſareis gemino prælio, altero ad Strigonium, ad Vaciam altero cæduntur.

Tum vero, ut tot tantisque victoriis dignum præmium referrent, Budam oppugnare decreverunt. Verum, prout expeditio prioris anni triſtiſſimum initium, jucundiſſimum autem finem habuit, ita poſterioris principia ſecundiſſima in calamitatem magnam, pro variante belli fortuna, deſiere. Ad Viennam conquaſſata Ottomannica ferocia: ad Budam Chriſtiani exercitus gloria impegit, dum eandem incaſſum oppugnavit, amiſſis viginti ferme hominum millibus.

Ad Budam impegit fortuna. Felicius bellum in Sclavonia adminiſtravit Leslæus contra Baſſam Bosniæ, & Schulzius in ſuperiori Hungaria adverſus Töckelium & perduelles. (1684.)

Anno

Anno 1685 prospera magis fortuna usus est Christianus miles. Nam reportata insigni ad Strigonium victoria, capta sunt 11000 Papilionum, majores machinæ 25, signa militaria 50, omnisque generis ingens præda. Cæsa Turcarum 12000, partim in obsidione Strigoniensi, quam tentaverant, partim in prælio. Cæsi Turcæ.

Fructus victoriæ fuerunt, liberatum Strigonium, expugnatum *Vivarinum*, in quo præter alium bellicum apparatum ingentem inventæ sunt 98 machinæ. Maximilianus II validissimum hoc munimentum anno 1573 intra ambientes paludes construxerat, adversus Turcarum incursiones, quibus superiori bello cum Varadino relinqui debuit.

Seraskierus (sic appellatur Turcici exercitus Imperator, qui in absentia Vezirii copias ducit) ad Budam sparsi exercitus reliquias collegit: multis, qui primi in fugam se dederant, pro more trucidatis: & sibi rebusque suis diffisus pacem petiit, Töckelium captum tradere pollicitus. At Cæsarei illam in medio victoriarum cursu denegandam existimabant.

Turcæ vero Töckelium, ceu belli infelicis facem, in vincula conjectum, Adrianopolim abduxerunt. Qua re commoti plures ex rebellibus Hungaris, ad obsequium reduces, *Cassoviam* Capraræ dediderunt: expugnato jam antea per Schulzium *Eperiesino*: pluribus aliis munitis locis cum Onodino & Zolnokino aut vi aut deditione occupatis: adacto pariter *Abaffio*, Transylvaniæ Principe, qui cum Turcis hactenus colluserat, ad tributi servitutem. Töckelius a Turcis captus. Urbes receptæ.

Nec hyberna quieta erant. Nam Heislerus, Varadinensi & Temesvariensi Bassis, qui Christianos imparatos opprimere tentaverant, certamine victis, *Aradinum*, grandi præda locuples, intercepit.

Nec minus felices erant Herbersteinius, qui cum Croatis, fida Cæsari gente, complura oppida cepit, & Leslæus, qui Essekino ponte exusto, Turcisque certamine victis, magna præda Essekini potitus est. Seraskierius vero ob rem male ad Strigonium gestam, capitis primum damnatus est; tum autem, quia biennio ante Budam strenue defenderat, vita donata, ad insulam deportatus. Seraskierius relegatus.

Anno 1686 Lotharingus Oeniponto, quo, tradito Capraræ imperio, excurrerat, redux, de futura expeditione cum Cæsare contulit. Visum, expugnationem Budæ, ante biennium frustra tentatam, esse suscipiendam. Conquisita igitur a Germaniæ Principibus auxilia. Venerunt cum lectissimo milite Elector Ba-

variæ, Brandeburgici ſub Schöningio, Luneburgici, Haſſi, Svevi, Francones. Luſtrato exercitu cenſa ſunt Cæſareorum & ſociorum octoginta ferme millia, non numeratis Hungarorum & Croatarum viginti millibus. Scherffembergio, Piccolomineo, & Veterano decreta 12000 ad redigendam in ordinem Tranſylvaniam: Caraffæ & Heislero 10000 ad præſidium ſuperioris Hungariæ: Schulzio 7000 ad rem agendam in Sclavonia. Reliquus exercitus ſub Lotharingo & Bavariæ Electore ad *Budam* ductus.

Buda expugnata. Dictu incredibile, quantæ molis fuerit ſcopuli iſtius expugnatio: quanta fortitudine a 12000 Turcarum defenſus, atque a Cæſareis expugnatus: quanto utrinque ſanguine ſteterit: quot cuniculis, tormentis, eruptionibus actum: quoties aſſultum, quoties vis repreſſa.

Accurrebat cum 60000 exercitu Vezirius, ut urbem obſidione liberet. Ter caſtra Cæſarea invaſit, ter grandi cum ſuorum ſtrage rejectus eſt. Tandemque poſt bimeſtrem acerrimam oppugnationem cruento aſſultu capta eſt, præſidiariis prope omnibus cum Gubernatore conciſis.

Cum Segedino. Appendix Budæ *Segedinum* fuit, a Valiſſio deditione acceptum, poſtquam Veteranus gemino certamine Turcas fregit; & Quinque Eccleſiæ, cum Sicloſio, & Capoſvarino, a Ludovico Badenſi occupatæ.

Fœcundior adhuc erat anni 1687 expeditio. Quippe, caſtigata per Caraffam Hungarorum nova conjuratione, quam Töckelius, a Turcis in hunc finem liber dimiſſus, denuo excitaverat, & proditione Finkiana Budenſis civitatis per Chriſtianum adoleſcentem, apud Turcas ſervientem, feliciter detecta, Lotharingus cum Maximiliano Bavariæ Electore præclaram de Turcis ad *Mobazium* victoriam retulit, geminis eorum caſtris expugnatis.

Victoria ad Mohazium.

Vezirius, qui nuper minabatur, ſe Chriſtianos canum inſtar abacturum, horum morſibus ita eſt laceratus, ut tum in pugna, tum fuga, tum rupto Dravi ponte, viginti ſuorum millia amiſſa doleret. A liberata Vienna nulla hac victoria clarior. Præda ingens relicta, tormenta variæ formæ 80, alia ſpolia ultra quinque milliones æſtimata. Vezirii papilio, cum tabulario, & ærario caſtrenſi, Electori, qui pars magna fuit victoriæ, obtigit. Id unum ad gloriæ faſtigium defuit, quod Turcæ nunquam aut ignavius aut imperitius pugnarint, dum Janitſari & Spahii ne primum quidem noſtrorum ferrent impetum.

Ut

Ut Lotharingus amplum victoriæ, Turcis timore & viribus fractis, fructum legeret, Sclavoniæ provincia Dünewaldo decreta, arduam expeditionem in Transylvaniam, Turcis hactenus vectigalem, magisque, quam Christianos decet, animo manibusque inhærentem, suscepit: ubi ad Tibiscum perventum, Protestantes progredi ultra recusabant, piaculum rati, si in fratres suos irent. Relicti igitur in Hungaria, Veteranii agmine Cæsareo exercitui adlecto. Expeditio in Transylvaniam.

Cum copiæ Transylvaniam fuerant ingressæ, veniunt obviam Abaffii & Ordinum legati, aurum quidem polliciti, sed urbium præsidia, & stativa suo in agro deprecantes. At ubi vim admoveri senserunt, conditionibus, quas supra recensuimus, se dediderunt, admisso præsidiario milite cum stativis, ingenti certe Hungariæ levamento; pars tamen exercitus Tockainum, Zattmariam, & Debrezinum, tunc temporis pagum, decem domorum millibus frequentem, in hyberna concessit. Lotharingus vero tot tantisque rebus gestis Oenipontum rediit.

Non minori felicitate in altero Danubii littore fines protulit *Dünewaldus*. Siquidem post Mohaziensem cladem tantus barbaros terror invaserat, ut *Essekium*, urbem ad Danubii & Dravi confluentes, munitam, Sclavoniæ principem, Belgradi & Sirmii clavem, 161 annis possessam, Turcæ desererent, absque ulla vi admota, imo ne quidem ullo præsente hoste. Reperta in ea 50 tormenta ænea, annona pro 10000 sufficiens. Et Sclavoniam felix.

Secutæ mox sunt *Petrovaradinum*, *Carlovicium*, *Illokia*, ac denique etiam *Possega*, cum tota Sclavonia (excepta Gradisca) unius mensis intervallo: ut adeo unius victoriæ fructus fuerint duæ amplæ provinciæ, longissimo inter se tractu distantes, Cæsari asfertæ, una cum *Agria*, longæ obsidionis fame debellata. 4000 Turcarum Temesiam migrarunt. 600 Christiana Religione initiati. Nihilque ex Hungaria reliquum mansit barbaris, præter Varadinum & Temesvarinum. Hungaria hæreditaria.

Magna hæc erant Domus Austriacæ incrementa, sed stabiliorem multoque amplissimum ex tot victoriis fructum inde est consecuta, quod Hungariæ Regnum, per electionem ad Austriacos hactenus delatum, in hæreditarium stabili lege transierit, Josepho Archiduce, Leopoldi Cæsaris filio per solennem inaugurationem hæreditatem amplissimam adeunte: atque hoc pacto Regnum ad primævam suam naturam rediit. *Wagnerus.*

Quippe regnum istud a prima sua institutione per hæreditariam successionem ad proximos semper decedentis consanguineos fuit devolutum, donec Mathias Corvinus novo exemplo fuit electus, Ordinibus liberæ electionis jus deinceps sibi arrogantibus.

Hæreditarium regnum præstat electivo.

At vero anno 1687, cum Leopoldus Cæsar Hungariam victricibus armis e barbarorum manibus eripuisset, Posoniensibus in Comitiis Strattemannus, Cæsaris Cancellarius, facundam ea de re ad Ordines orationem habuit, nascique Regem, quam eligi ad salutem Reipublicæ præstare persuasit.

Tum enim felicia esse regna, cum supremi eorum moderatores Rempublicam non vaga duntaxat & fluctuante possessione velut rem alienam, sibi commodatam & creditam ad tempus, sed certo & stabili patrimonio, tanquam rem suam ad posteros transmittendam intuentur; inde etenim consequi, quod studio intentiore stabilem ejusdem felicitatem consectentur, subditos tanquam filios sincerius teneriusque ament, eorumque commoda, ceu propria, porrecta in omnem partem paterna sollicitudine, contra adversos incursus tueantur protegantque.

Constantius etiam, procul habitis factionibus, ambitu, privatisque affectibus, quæ regna illa ambulantia non raro versant, regnatricem diligi a civibus familiam; atque hoc pacto mutuo nexu colligatos Imperantem & populum certare officiis, illum beneficiis & mandati suavitate, istum obsequio: amore & publici boni studio utrique.

Hoc & rei natura & experientia adeo persuasum gentibus, ut florentia magis per orbem terrarum regna nativos Reges, quorum Majestatem vel in cunis jam adorarunt, adscititiis, & post noxia sæpe atque turbulenta interregna per empta, aut extorta suffragia evectis, præferendos putarint.

Idem inclitæ Hungarorum nationi jam inde a condito per Divum Stephanum regno sanctum fuisse: injuria dein temporum interruptum, barbaris gentibus aperuisse januam, & decumanis patriam calamitatibus opplesse.

Jam vero si bene de Hungaria, sibi restituta, meritam, si potentem, si suavi imperio gubernantem familiam cupianr, quam aliam mallent hæreditariam præ Austriaca, præque Leopoldo, ejusque filio natu maximo Josepho? Nullam prope munitam esse urbem, quam ille de barbarorum manibus non vindicarit; ut adeo, licet ex Annæ Reginæ sanguine non esset prognatus, jure belli suum posset regnum dicere. Nolle autem hoc uti nomine, sed hæredi-

reditarii regni declarationem liberis Ordinum voluntatibus deferre.

His dictis datum deliberationi ſpatium. Pauculi quidam ex Proteſtantibus, quibus Auſtriaca pietas ſudes in oculis, repugnare auſi, miro cæterorum omnium conſenſu obruti conticuerunt. Conditumque decretum hujus ſententiæ. *In perpetuam porro recolendorum beneficiorum tantorum memoriam Regni Status declarant, quod in poſterum neminem alium, quam S. Majeſtatis propriis ex lumbis deſcendentium maſculorum hæredum primogenitum in perpetuum, id ipſum etiam ſtatuentibus articulo V. anni 1547. aliisque ſuperinde extantibus, pro legitimo ſuo Rege & Domino ſint habituri.* Idque in caſum deficientis prolis maſculæ ad Hiſpani etiam Regis natu maximum extenderunt. Statuum hac de re Decretum. Wagn.

Poſtmodum anno 1723. cum extincta jam Hiſpanica propagine, Carolus VI. timeretur abſque prole maſcula deceſſurus, in publicis Regni comitiis ſtatutum, ut Hungariæ regnum Domui Auſtriacæ abſolute eſſet hæreditarium, poſt emortuos maſculos ad fœminei ſexus Archiduces devolvendum. Etiam ad fœminas devolvendum.

Abrogatum quoque in comiciis anni 1687. (in quibus hæreditariam regni ſucceſſionem ſtabilitam diximus) Andreæ II. Regis decretum, quo conceſſa fuerat Hungaris facultas, reſiſtendi & contradicendi Regi, ſi leges violaret. Facile enim advertebant Ordines, quam periculoſum telum turbulentis hominibus daretur in manus, regnumque cum Majeſtatis contemptu, pro libidine miſcendi occaſio, violatarum legum obtentu, ſi multitudini cenſoria & judiciaria in Regem ipſum detur poteſtas, nemo tamen unquam perduellionis poſtulari, aut puniri queat.

His rebus ita compoſitis, Joſephus Archidux anno ætatis nono ſolitis ritibus hæreditarius Hungariæ Rex eſt inauguratus.

ARTICULUS V.

SUMMARIUM.

Constantinopolitanæ turbæ. Sultanus depositus. Captum Mongazinum, Belgradum, Sigethum. Bellum Gallicum. Badensis belli in Hungaria Imperator. Salankemensem victoriam & tres alias reportat. Dünewaldi fatum. Pax Turcis improvide negata. Res retrolapsæ. Belgradum ad Turcas. Languentium expeditio. Turcæ pacem respuunt. Badensi succedit Croyus, huic Caprara, huic Augustus Elector Saxoniæ, huic Eugenius. Veteranius in Transylvania casus. Eugenii victoria ad Zenthdm. Pacificatio. Fructus belli.

61. Turbæ Cpolitanæ. Triumphis Vienna exultante, cædibus ac seditionibus mistum est Byzantium. Strangulantur Vezirius & urbis Præfectus. Mahometes IV. Sultanus, postquam 46 annos Imperio præfuerat, a furenti milite depositus in carcerem mittitur; Solymannus ejus frater e carcere ad solium evehitur. Sed necdum posuit seditio. Janitsari Spahiique velut lymphati arma, rapinas, cædes per captam veluti urbem circumferunt. Immanem pecuniæ summam exigunt, quam ærarium, bellis exhaustum, sufficere non poterat. Novus Vezirius cum aliis Proceribus frustatim dissecatur. Hanc pœnam dedit proditor Sultani, qui seditionis auctor fuerat. Placari non poterat rabies, nisi producto Mahometis, quod Divinitus ipsi datum existimant, vexillo, atque ad palatii fores a Muftio suspenso. Duo tamen adhuc interempti Vezirii, quibus Mustapha successit. (anno 1688.)

Mongazinum captum. Quamvis autem turbæ istæ Byzantinæ opportunam rem bene gerendi occasionem suppeditarent, languidius tamen a Polonis & Moscis bellum administrabatur: Veneti autem in obsidione Corynthi militem & pecuniam frustra consumpserunt. At vero Cæsarei occasione utendum rati, rigente hyeme arcem *Mongatsinam* receperunt. Francisco, Ragozii filio, Cæsar factus tutor. Töckelii bona in fiscum redacta. Capta subin a Caprara *Alba Regali*, & a Caraffa *Lipa*. consultatum est, an Temesia, an vero Belgradum expeditionis fructus statueretur; posterius placuit, ut via in Turciam, Epirum & Macedoniam aperiretur. Certe in tanta Imperii Ottomannici perturbatione ex Europa submoveri potuisse Turcas

Turcas est creditum, nisi lentus copiarum adventus, annonæ & vecturarum defectus ulteriores progressus inhibuissent.

Lotharingus febri detinebatur. Igitur Maximilianus Emmanuel Bavariæ Elector supremus belli Imperator, trajecto summa arte & fortitudine Savo, *Belgradum* oppugnat, tantaque virtute & constantia operi instat, ut breve intra tempus celeberrimum hoc monumentum ac Turciæ clavem magnanima irruptione cepérit. Et Belgradum.

Accessit deditio *Sigethi*, aliorumque locorum munitorum, quæ fame potissimum expugnabantur. Ulteriusque progressura fuisset victoria, nisi & annonæ curruumque inopia, & ortus ad Rhenum bellicus turbo spes nostras evertissent. Cum Sigetho.

Orto quippe bello Gallico, Lotharingum cum magna copiarum parte ex Hungaria Serviaque recedere oportuit, *Ludovico Badensi* ad bellum Turcicum relicto. Is, licet in toto exercitu non plures quam viginti quinque millia haberet, hostem nihilominus, quamvis numero multum prævalentem, trino prælio fudit, ad *Moravam* primum equestri certamine, dein ad *Patoſſinum;* ad *Nissam* denique, cum 40000 hosti essent, nostris vero tantum 16000, celeberrimam reportavit victoriam, *Nissa* mox in præmium cedente, strangulatus Vezirius, quod prælio abesset. Suffectus Cuproglius. Nissæ deditionem secuta est *Orsova* & *Vidini* expugnatio, multa cum Turcarum cæde. Perfracta Bosniæ claustra, Rasciani & Epirotæ, ob copiarum paucitatem, in legiones lecti; *Canisa* tandem debellata. (anno 1689.) Bello Gallico exorto, Lud Badensis Dux supremus. Tres ejus victoriæ. Nissa, Orsova, Vidinum captæ.

Turcæ, tot cladibus afflicti, altera jam vice, quod ab ortu Ottomannici Imperii inauditum, pacem flagitant, & quidem ex formula *uti possidetis:* id solum rogantes, ut Belgradum Temesia permutetur. Sed prout anno 1630. continuata Ferdinandi II. felicitas pacis consilia interrupit, ita hoc quoque tempore relatæ a modico exercitu victoriæ spes ampliores suggerebant. Turcæ iterum pacem petunt.

Sed fuit, quod pœniteret. Nam imprimis *Strasseri* temeritate magna clades accepta, erectique Turcarum animi. Töckelius dein, cum viginti Turcarum & Tartarorum millibus in Transylvaniam irrumpens, Heislerum profligavit. Ejectus quidem inde a Badensi, sed interim, armis in Transylvaniam & superiorem Hungariam, ære vero in bellum Gallicum & comitia Augustana aversis, Vidinum, Orsova, Nissa, imo & Belgradum ad Turcas redierunt. Quippe, cum nostræ copiæ morbis & secundis etiam præliis adeo essent accisæ, ut princeps exercitus vix decem Male negatam. Nam res retro lapsæ.

millia

Ingens Turcarum exercitus. millia expleret, Mustapha Cuproglius, novus Vezirius, vir fagax & industrius, negata a Cæsareis pace, ingentem ex Asia, Ægypto, & Turcia Europea exercitum collegit, eumque, contra morem Turcarum, in tres partes divisit, quarum primam ipse in Serviam ducebat: alteram Töckelius in Transylvaniam, & superiorem Hungariam, tertiam Seraskierius cum instructissima classe ducebat, ut hac ratione Christianus exercitus, quem ad manipulum quodammodo redactum noverant, in totidem partes divisus resistendo impar esset.

Ita enimvero evenit. Hinc tantæ acceptæ clades. Quamvis casus Belgradi maxima ex parte casui aut proditioni debebatur. Nam quo die Croyus Aspremontio Gubernator urbis successerat, pluribus locis in pulveraria conditoria ignis illapsus totam vix non urbem evertit, ædiumque ac murorum ruinis tot milites oppressit, ut ex quinque præsidiariorum millibus vix quingenti superessent, qui, qua cuique patebat via, diffugerunt: tantusque metus fuerat diffusus, ut etiam Viennæ trepidaretur. Leopoldo Cæsari non tam urbis, licet summi esset momenti, jactura doluit, quam *Veterani*, Turcarum hactenus toties victoris, & Hungariæ liberatoris militis. Aspremontius in suspicionem tractus, quod dolore amissi imperii ignes injecerit. Absolutus tamen Viennæ ab ea ignominia.

Belgradum perit.

Hunc exitum habuit annus 1690. quam disparem a superiorum annorum fortuna! *Sed quid aliud exspectandum ab exercitu tenui, suisque sine nervis flaccido*, interrogat Wagnerus, *ærario per voracissimas Augustæ solennitates in eam penuriam redacto, ut nec Strasserianus ille hiatus expleri, nec tempestivis supplementis refici legiones, neque Buda, Essekinum, Belgradum paulum communiri possent.*

Wagn.

Felicior Venetis fuit expeditio, nam navali prælio victores, *Naupliam*, Peloponesi civitatem principem, expugnarunt. Tartari vero Poloniam crudeliter sunt populati, & injectis Camenecio commeatibus obsidionem difficilem fecerunt.

62. Plus Christiano orbi lætitiæ attulit expeditio anni 1691; nam *Guidobaldus Starembergius*, præclaris in hoc bello gestis celebratus, Essekinum virtute non minus, quam astu strenue defendit, & Badensis belli Imperator cum 100000 Turcarum ad *Salankemenum*, iniquissimum licet sibi locum, congressus, eximiam prorsus retulit victoriam: de tanto numero hostium non nisi 30000 Belgradum evasisse scribuntur. Cecidit ipse Vezirius *Cuproglius*, anima & spiri-

Salankemensis victoria.

ſpiritus Ottomannici Imperii, ſuperioris anni calamitatum auctor. Sed neque noſtris incruenta fuit victoria, dextro cornu, dum ſiniſtrum tardius pugnam inchoat, jam pene fuſo. Magnum ad victoriam momentum attulit, quod Hoffkirchius comes, traductis clam in averſam partem duabus dimacharum legionibus cum Huſſaris & Raſcianis, Barbarorum caſtra, ea ex parte aperta, a tergo ſit adortus. Quæ res novi ſpeciem exercitus ingeſſit, & Turcas, duos inter ignes attonitos, in fugam compulit. **Cadit Cuproglius.**

Præerat ſiniſtro cornui *Dynewaldus*, Saxo genere, geſtis clarus, & ſummis belli Imperatoribus comparandus, ſed antiqua cum Badenſi æmulatione colliſus, accuſatus fuit, quod de induſtria tardius militem in pugnam duxerit: evocatus Viennam, in itinere obiit. **Dunewaldus accuſatus obit.**

Turcæ Chriſtianos a Mahomete excæcatos prædicabant, quod non illico levem equitatum cum caſtrenſibus machinis ad impediendum Savi trajectum miſerint: tum enim omnes Turcas deleri potuiſſe: quin tanta in perturbatione triginta millibus Germanorum Belgradum ipſum potuiſſe recuperari.

In Tranſylvaniam cum prædatore exercitu ſæpius irrupit Töckelius, captivum ſecum Heislerum trahens, ſed ſtrenue a Veteranio retuſus eſt. Croyus vero, quæ poſt Belgradi caſum amiſſa fuerant in Sclavonia, fortiter recuperavit. (anno 1691.)

Toto hoc bello nunquam minus ad rei ſummam actum eſt, quam anno 1692 propter morbos in utroque exercitu graſſantes. Unde *Languentium expeditio* appellabatur. Ab Heuſslero tamen liberato *Varadinum*, ſuperioris Hungariæ caput, & Tranſylvaniæ clavis, poſt lentam obſidionem expugnatione occupatum. Deditii Turcæ retenti ſunt, donec Chriſtiani, a Turcis contra pacta capti, libertati fuerint redditi. *Fleurius* quidam, homo Sabaudus, inquies, & inſignis pyrata, claſſiculam conſtruxit, qua Danubio potiretur, ad arcendos Turcas, ripas defendendas, atque ad militem, annonam, aliumque belli apparatum devehendum. Exploſum initio conſilium, poſtea ex parte executioni datum non omni commodo caruit. Sed Fleurius, qui claſſiculam illam ſuprema cum poteſtate regere volebat, invidiæ tandem victima cecidit. **Languentium expeditio.** **Fleurii claſſis.**

Neque a Turcis aliquid majoris momenti actum. Cuproglio ad Salankemenum cæſo ſurrogatus Vezirius *Halyus*, Baſſa Meſſopotamiæ; qui cum Kara Muſtapha Viennam oppugnaverat. Sed brevi depoſito ſucceſſit *Caimacanus*. **Turcæ pacem reſpuunt.**

Crojus succedit Badensi.

Anno 1693, cum per Angliæ & Hollandiæ legatos pax peteretur, Turcæ cum acerbo scomate illam negarunt. Victos Germanos nunc pacem petere, quam nuper tanto cum supercilio respuissent. Nisi Buda reddita nullam esse cogitationem pacis.

Suscipienda igitur nova expeditio, pro more tamen sera, quia pecunia deerat ad emendum panem.

Belgradum frustra oppugnat.

Ludovico Badensi ad Rhenum translato, Dux *Croyus* Pannonicis copiis præficitur, e Mareschallis vetustissimus. Is dignum se tanto munere monstraturus, rem magnam suscipit: trajecto quippe Savo Belgradum oppugnat. Sed magna cum clade rejicitur: rebus nostris ad tantam urbem, a Turcis interea munitam, vindicandam non satis præparatis, id tamen fructus tulit hoc consilium, ut Vezirius, in Transylvaniam magno cum exercitu irrupturus, retraheretur.

Caprara succedit Crojo.

Anno 1694 Hungaricum exercitum *Caprara* regebat, qui triginta quinque millia armatorum complectebatur. Septembri primum mense in campum prodibant. Brandeburgici vero, Dani, & Luneburgici ineunte primum Octobri, ad hyberna nempe, veniebant.

Ad Petrovaradinum Vezirius castris castra opposuit, nostraque adortus, tempestate tandem, inundatione, frigore, retractus est. Tota expeditione nostra in defensionem abeunte.

Giula capta.

Ad deditionem tamen fame compulsa est *Giula*, ultima civitas, quam Barbari in Hungaria occupatam tenebant, probe munita, ad Varadini & Transylvaniæ securitatem, atque coercendas perduellium evagationes, opportuna. Præsidio Temesiam abire permissum.

Displicuit Cæsari, tam exilem fructum expeditionis haustum eo tempore, quo Turcicum Imperium vehementer turbatum fuerat seditione Arabica. Quippe ex regionis *Emiris* seu regulis quidam eminentior finitimos Turcas aggressus prælio vicit, atque Bassoram, Arabiæ desertæ provinciam, subigit, Byzantio non levi terrore concusso; eoque magis aucto, quod Babyloniæ, Mesopotamiæ, ac Syriæ defectio timeretur.

Jamque Emirus post plures victorias Imperatorem se dixerat, cum Muftius cum sacrificulorum choro legatus ad eum decernitur. Is argumento a religione ducto, rogabat, ut parceret Mahometis asseclis, quorum tot millia a Christianis quot annis martyres mactarentur, ni arma poneret, certam exspectaret a Mahomete vindictam. Mirum! ferocem victoriis barbarum tumentes

adeo

adeo depoſuiſſe ictum telo illo ſpiritus, ut velut faſcinatus lupum rapacem in agnum manſuetum mutaret; grandi certe Chriſtianis documento, ut Religionem ſuam ſanctam Divinamque ſanctius colant.

Singulis prope annis optima rei bene gerendæ occaſio fuit elapſa ob tardum nimis copiarum adventum; unde adulta primum æſtate, aut ineunte autumno, dum altero jam oculo hyberna reſpiceret miles, inchoanda fuit expeditio. Ut tanto malo obviam iretur, cogitatio de conſtruendis ad Savum caſtrenſibus tuguriis eſt ſuſcepta. Cum enim Raſciani, aliique ad Savum populi, nullas domus ædificent, ſed æſtate & hyeme in ſpecubus ſubterraneis habitent, copiæ in remotiores Hungariæ plagas erant reducendæ, non ſine finium periculo & expeditionis ſequentis retardatione. Sed cum materia deeſſet, ædificii forma induci non potuit.

Anno 1695 aula Turcica magnam mutationem ſubiit. Mortuo *Achmete* Sultano nepos ejusdem *Muſtapha*, Mahometis IV. depoſiti, & in carcerem detruſi filius, ad ſolium evectus, Martio vir ſpiritu, emiſſis quaqua verſum ad provinciales litteris, grandem exercitum evocavit, quem ipſe, depoſito Vezirio, in Tranſylvaniam duxit, raptaque Lipa cum aliis quibusdam munitis locis, ac dirutis, Veteranium, Tranſylvaniæ Gubernatorem, quinque duntaxat millibus ſtipatum, oppreſſit. Cæſi plerique, atque inter eos Veteranius, ſummis belli Imperatoribus ſuppar, magno cum Cæſaris & Chriſtiani orbis luctu. Sultanus, velut ingenti parta victoria, relicta in manibus Chriſtianorum Tranſylvania, nullaque re alia geſta, Byzantium triumphans regreſſus eſt. **Muſtapha Sultanus in Tranſylvaniam. Veteranium cædit.**

Chriſtiano exercitui præfuit hoc anno *Elector Saxoniæ*, cujus conſilia, de Temeſia aut Belgrado expugnando, varii dubiique hoſtium motus everterunt. Nam cum ambiguum eſſet, quo Ottomannicus turbo irrupturus eſſet, Cæſareus exercitus ad Petrovaradinum primo caſtra fixit, ut hoſtium motus, an in Sclavoniam, Hungariam, vel Tranſylvaniam tenderent, obſervaret. Magnis dein & incommodis itineribus ad Tibiſcum & Tranſylvaniæ fines movit; ſerius tamen advenit, quam ut Veteranio poſſet ſuccurrere. **Elector Saxoniæ belli Imperator.**

Cum Sultanus Valachiam incendiis vaſtatam cerneret, & Tőckelianos calamitatis auctores intelligeret, Tőckelium Conſtantinopolim abduci juſſit, ubi in obſcuro Judæorum vico deinceps contabuit. **Tőckelii fatum.**

Anno 1696 consultatum rursus Viennæ, quæ demum ratio iniri posset, ut hyberna prope hosticum solum figi possent, ne immensis itineribus fessus miles autumnales duntaxat expeditiones susciperet. Typum Aurspergius exhibuit: sed in æris præsentis ac commeatuum penuria, superius remedio malum fuerat.

Augustus Saxoniæ Elector, supremus denuo belli Imperator, 14000 adduxerat; jamque Temesiam adortus, a Sultano in pugnam abstrahitur. Hæc promiscua adeo turbataque fuerat, ut velitationum potius congeries, quam justum prælium videretur. Cæsi utrinque multi, relicto dubio, quis vicisset, victusque fuerit. Cecidit alios inter *Heislerus* (quem Heidershemium quidam appellant) per omnes militiæ gradus ad summos honores eluctatus heros: militibus juxta ac provincialibus multo acceptissimus. In ejus locum *Vorsterus* suffectus. Elector, tradito Capraræ Imperio, Viennam abiit, Polonicæ coronæ felix Candidatus.

Eugenius belli Imperator.

Anno 1697 Hungaricæ militiæ Imperator a Cæsare dictus Princeps *Eugenius*, Dux Sabaudiæ, qui ad triumphos natus, jam antea ad Budam, Belgradum, Mohazium illustre documentum dedit, quantus Dux esset futurus. Et profecto sensit mox malo suo Ottomannica potentia præsentem Eugenium. Quamvis enim accisum, rerumque penuria laborantem accepisset Christianum exercitum, Sultanus vero ingenti, ex Europa, Asia, & Africa collecta multitudine, eaque rebus omnibus instructa, superbiret, ad *Zentam* nihilominus inaudita ab hominum memoria clade Turcæ sunt profligati, viginti minimum millibus eorum cæsis.

Vincit ad Zentam.

Quippe, dum imposito Tibisco ponte, in superiorem Hungariam & Transylvaniam irruere conantur, superveniens trajicere parantibus Eugenius, vallo, quem tumultuarie construxerant, superato, incomparabilem victoriam refert, ad noctem usque cædendo & mactando continuatam, multis quoque millibus in Tibiscum præcipitatis, ut adeo tellus & undæ cadaveribus tumerent.

Præda ingens. *Wagn.*

Capta præda ingens & penus bellica: centum tormenta, duo bubalorum millia, cameli, verveces, boves, equi, immani numero, caudæ equinæ, Prætoria nempe insignia, septem, signa majora 60, cum principe Janitsarorum vexillo: Sultani papilio, cum innumeris tentoriis. Cæsos inter Vezirius, & multi Bassæ inventi. E Christiano exercitu pedites 473 occubuerunt, equites 140, plures gloriosis vulneribus fuerunt ornati.

Sultanus, immanitate cladis amens, ejulansque, cum equitatu, qui jam ante Tibiscum trajecerat, citato cursu primum Temesiam, dein Belgradum fugit. Pote-

Poterat tunc, concusso tam vehementer Ottomannico Imperio, peditatu ad internecionem conciso, hærente in ossibus terrore, Temesia aut Belgradum victoribus præmium cedere, si argentum, vecturæ, machinæ, aliaque ad oppugnationem necessaria præsto fuissent. Horum autem inopia, ne nullus legeretur fructus, Eugenius in Bosniam irrupit, atque per illam, interceptis multis oppidis, populationem late circumtulit, pingui inde præda reportata.

Gemina hoc anno seditio orta est; altera Asiana, brevi composita, quæ Turcas exercuit; altera Tibiscana, quæ non modico Cæsareorum & Hungarorum sanguine stetit, a Vaudemontio denique compressa, ultra millenos e rebellibus cæsis.

Vihaczium, Croatiæ Turcicæ caput, a Bathianio Croatiæ Banno & Aurspergio nequidquam oppugnatum, Croatis & Cæsareis non levi accepta clade repressis.

Pötsii, Zenta diei itinere distante vico, Deiparæ Virginis, Divinum infantem gestantis, rudi penicillo depicta effigies per duos menses lachrymas visa fundere. Ad miraculi novitatem infinita hominum multitudo confluxit: coactique sectarii vel inviti fateri veritatem, quæ nonnullos ad Religionem nostram convertit. Leopoldus Cæsar prodigiosam iconem, solenni cum veneratione Viennam translatam in S. Stephani Basilica publico cultui exposuit. **Imago Deiparæ lachrymans.**

Anno demum 1698 *Carlovizii*, ignobili ad id usque tempus Sirmii vico, pax iniri cœpta. Legati eo abs Cæsare Wolffgangus Comes Oetinganus, Aulici Consilii Præses, & Leopoldus Comes Schlikius. A Polonis quoque, Moscis, & Venetis legati adfuere. Anglus & Batavus, volentibus etiam novo exemplo Turcis, pacis conciliatores sunt delecti. Missi a Sultano *Reis-Effendius*, seu Imperii Turcici Cancellarius, atque Maureordatus, Græcus genere. **Legati ad pacem Carlovicensem.**

Polonum inter & Moscum importunum de loci prærogativa dissidium longiorem rebus gerendis moram injecit, non sine Turcarum risu, & reliquorum impatientia. Hoc utcunque composito, uterque conciliatores, & fundamentum pacis, quod formula *uti possidetis* definiebatur, admittere recusavit. Quippe Polonus *Camenecum*, quod pluribus annis frustra oppugnaverant, repetebat, Moscus *Kerczam*, munitam ad Borysthenem arcem. **Variæ contentiones.**

Cum Cæsareis oratoribus dein contentio. Nam Turcæ Transylvaniam in eum, quo ante bellum fuerat, statum reponi volebant, ut scilicet Princeps sub utriusque Imperatoris clientela

 pro-

provinciam regeret. Verum cum hoc postulatum jam structum pacis fundamentum eversum iret (nam Cæsar totam Transylvaniam tunc possidebat) præcise negatum est, prout etiam tributum, quod Sultanus inde petebat.

Præsertim de Temesiæ finibus.

Acrior de Temesiensis Bannatus finibus fervebat disceptatio. Nam Cæsar Caransebia, Lugosio, Almasiensi agro, Lipa, Clanadia, Sablia, Bötsio, aliisque oppidis & arcibus Temesiensem provinciam undique circumseptam tenebat. Intolerabile hoc visum Turcis; quapropter loca ista, velut ad Temesiensem ditionem pertinentia, cedi sibi postulabant. Verum hoc pacto fundamentum pacis, possessione præsenti circumscriptum, subrui, opponebant nostri. At illi, sententiæ suæ inhærentes, dissolutionem totius negotii minitantur, atque e loco congressus se proripiunt. Vicit tandem pertinacia: atque Cæsarei memorata superius oppida arcesque diruenda concesserunt, nulla unquam ætate restauranda.

Cedunt Cæsarei.

Fundamento, *uti possidetis*, semel labefactato, audaciores Turcæ, plura contra jus fasque in Syrmio quoque, Croatia, & Bosniensibus limitibus exigebant, tandemque obtinebant. Siquidem Cæsar, ingravescente in dies Caroli II. Hispaniarum Regis afflicta valetudine, utroque oculo Monarchiam illam respiciens, pacem cum Turcis necessariam sibi existimabat, eaque propter nolebat, minoris momenti controversiis obicem eidem & moram poni. Factum inde, ut, cum de limitibus postea definiendis per Marsilium comitem, & Effendium quendam (ita Jurisconsultos suos Turcæ appellant) ageretur, varia indulgerentur.

Quia pax necessaria.

Verum minora hæc erant, quam ut negotium pacis, eo usque provectum, deberent evertere, & continuatum per viginti jam annos sumptuosum bellum protrahere. Si decem ante annos, dum Belgradum, Nissam, Vidinum, Orsovam &c. occupata tenebamus, pax Turcis petentibus data fuisset, pinguiorem haud dubie accepissemus, atque immensis sumptibus fuisset parsum. Sed reservata fuit Eugenio illa gloria, ut Temesiam & Belgradum in triumphum duceret.

Ingentes tamen relati fructus belli.

Licet autem minutiora quædam, quæ ad rei summam non multum adeo facerent, Turcarum pertinaciæ sint remissa, ingens tamen fuit hoc bello Leopoldi Cæsaris felicitas, qui tot gloriosis partis victoriis captisque provinciis Domum suam in immensum auxit. Nam cum ante e Viennæ mœnibus prope conspicerentur lunata vexilla, tota exactus Hungaria atque Transylvania, quibus occupandis ducendos annos impenderat, in Serviam atque Vala-

chiam

chiam bello uno retusus est Turca. Quæ sane gloria nulli ante Leopoldum Magnum Cæsari obtigit, secuturo exemplum Carolo filio, ditionemque in amplius multo spatium exporrecturo. Liberata Hungaria, adjecta Transylvania.

Missus denique Byzantium legatus, qui pacem *Carlovizii* composuerat, Comes Oetinganus, cum donis amplissimis. Cautum captivis & Religioni, etiam in Palæstina. Ibrahimus, ortu Genuensis, a Sultano vicissim orator Viennam missus.

Dum tractatus pacis cum Cæsareis Legatis conficiebatur, vehementior adhuc Turcas inter, Moscos, Polonos, & Venetos fervebat disceptatio. Moscus relicto sibi, quod occupaverat, Asovio, Kerczam, in Crimæa, seu Taurica Chersoneso munitam urbem, ad Tartarorum Chamum, sub Sultani clientela constitutum, spectantem frustra repetiit. Unde relictis sociis biennes inducias pactus, rem omnem in statu, quo tunc erant, reliquit. Polonus restitutionem tandem Kameneci, munimentis suis vallati, obtinuit. Moscus biennes inducias pangit. Polonus Camenecum obtinet.

Difficultatem summam attulit res Veneta, adeo quidem, ut commotis vehementer animis semel iterumque conventus sit solutus. De *Peloponeso* maxime erat contentio, Venetis ad fundamentum pacis, fixamque in præliminaribus normam provocantibus, Effendio oppida quædam reposcente, itaque obfirmato, ut cedere oportuerit Venetum, ne totum negotium obrumpatur. De Morea contentio.

Superatis tandem innumeris difficultatibus, 26 Januarii 1699. pax ab omnibus legatis fuit subscripta, in 25 annos porrecta: atque 14 Martii a Principibus ratihabita: universo simul operi manus suprema imposita. Juvat, ejusdem summam hic breviter in synopsin colligere.

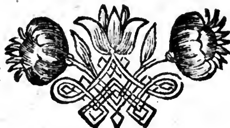
ARTICULUS VI.

Pax Carlovicensis.

1. Transylvania Austriaci juris esto, cum veteri Valachiam versus & Podoliam limite. 63.
2. Temeswariensis vero civitas Sultano maneat: circumsita vero munimenta diruuntor. Usus fluminum communis esto.
3. Regio Danubium inter & Tibiscum Cæsaris esto. Novæ tamen Tituli urbe munitiones ne eriguntor.
4. Trans Tibiscum Titulo ad Istrum, indeque ad Savum linea ducatur, quæ utramque ditionem definiat.

5. Savus

5. Savus utrique genti sit communis.
6. Commissarii terminos figant; qui nunquam moveantur.
7. Urbes suas munire utrique parti fas esto: iis exceptis, quæ expressim sunt nominatæ.
8. Omnes direptiones severe prohibentor.
9. Neutra pars alterius rebelles foveat.
10. Moderni tamen Cæsaris rebelles, qui veniam non consequentur, habitare poterunt in Turcia, remotius tamen ab Hungaria: a qua perpetuo proscripti sunto.
11. Si controversiæ inter subditos ratione limitum oriantur, per Deputatos deciduntor.
12. Captivi vel lytro soluto, vel commutatione restituuntor.
13. Hominibus sacris in templis & monasteriis Jerosolymæ & per totam Turciam pristina libertas salva esto.
14. Commercia utriusque Imperii ad pristinum statum, qui fuit ante bellum, reducuntor.
15. Omnes antiquæ pactiones, nisi quid hic sit immutatum, ratæ habentor.
16. Utraque pars, in amicitiæ testimonium, legatos mittat.
17. Quibus more pristino honor deferatur. Nec ad certum vestimenti genus sint adstricti.
18. Commissarii 22 Martii conveniant, & intra bimestre fines determinent.
19. Pacis hujus articuli 30 intra dies ab utroque Imperatore subscripti, ratihabentor.
20. Hæ induciæ ad 25 annos extenduntor, & Tartaros pariter obligantor.

CAPUT

CAPUT IX.
DE
STATU BOHEMIÆ
SÆCULO XVII.

ARTICULUS I.
Status sub Rudolpho II.

SUMMARIUM.

Ultimis vitæ annis magnas faciunt molestias Rudolpho II Frater Mathias, & Protestantes, turbarum auctores. Litteras Majestatis extorquent. Eorum furor. Leopold. Archid. in Bohemiam. Fabula de armatis Passav. in Clementino. Obitus Rud. II. ejusque Elogium.

Quam læta erant atque augusta prima mediaque Rudolphi II Cæsaris tempora, tam tristia & acerba ultima. Gemino ex fonte malum profluxit: ex Hussitarum & Protestantium tumultibus, atque ex Mathiæ fratris inquieta indole, & regnandi cupiditate. 64.

Protestantes turbarum auctores. Illi, prout alias per Europam provincias seditione & rebellionibus miscebant, ita etiam Bohemiam; acsi idem esset, a Catholica Religione deficere, & patriæ ac Reipublicæ quieti bellum denuntiare. Et quidem immanem Hussitarum furorem ex iis, quæ ad sæculum XV. retulimus, abunde licet perspicere. Cum autem illi ad pacem aliquam & obsequium se viderentur componere, Lutherani & Calvinistæ, ad tumultuandum semper accinctum hominum genus, incendium excitarunt, quod per omnem deinceps Europam est propagatum.

Atque imprimis ægerrime illos habuit, quod Archiepiscopus anno 1605 in Synodo Pragensi Canones & Decreta Concilii Tridentini promulgarit. Cumque hoc ad negotium Rudolphus Cæsar operam suam & authoritatem attulisset, & alias novis sectis,

quantùm poterat, obſtitiſſet, ab eo averſi Proteſtantes, ad Archiducem Mathiam, Rudolphi fratrem, quem indulgentiorem ſibi fore credebant, reſpexerunt.

Mathias in fratrem. Quamvis autem Mathias optimo eſſet in avitam Religionem animo, quia tamen ægre ſecundo loco conſiſtebat, & dominari quam parere mallet, Proteſtantium favore utendum ratus, iniquius, quam pro fratre, cum Rudolpho egit. Nam, licet ab eo adminiſtrationem Hungariæ, Auſtriæ, & Moraviæ, cum ſuprema belli Hungarici Præfectura, accepiſſet, quia tamen alieno nomine atque auſpiciis fratris omnia poſſideri gerique non ferebat, ac inſuper ea imbutus erat ſuſpicione, id agi, ut in Ferdinandum patruelem, Styriæ Ducem, Hæreditariæ Domus Auſtriacæ provinciæ transferantur, non deſiit inertiam Rudolphi, abjectis ferme Imperii curis, intra Pragenſe palatium otioſe deliteſcentis, apud fratres, Maximilianum & Albertum, atque alios traducere.

Quapropter, inita licet anno 1606 cum Turcis pace, copias tamen armatas retinuit, permiſſaque in Comitiis Poſonienſibus Religionis libertate, anno 1608 cum Proteſtantibus Hungaris, Auſtriacis, & Moravis fœdus percuſſit, rectaque cum hoſtili exercitu adverſus fratrem inermem ad Pragam movit, eique Hungariam, Styriam, Carynthiam, & Moraviam extorſit. Nec multo poſt Rudolphus Hungarici Regni inſignia eidem in caſtra miſit, Bohemicæ quoque ſucceſſionis ſponſione facta.

Proteſt. inſolentia. Proteſtantes vero in Bohemia, cum deſertum prope Regem ſuum viderent, ferocius elati, præter autonomicam Religionis libertatem, ne Eccleſiaſtici ad regni negotia adhiberentur, poſtularunt, ne matrimoniales cauſæ eorum judicio definirentur, ne bonis immobilibus fruantur: ne in conferendis regni & provinciarum Præfecturis Religionis ratio habeatur, atque, ut, ſi Regni Burggravius ſit Catholicus, Judex Regni ſit Acatholicus: Neque enim ſubſidia ſe collaturos, niſi hiſce poſtulatis annueretur.

Conſtantia Rud. Sed ea erat Rudolphi conſtantia, ut neque precibus neque minis adduci ſe paſſus ſit, quo in eorum vota concederet, per integrum adhuc annum, cum Majeſtatis, & vitæ etiam periculo, cum illis colluctatus, absque exercitu, ſenio fractus, ſolo Deo, & Religionis ſanctæ zelo munitus. Preces publicas junxerunt Præſules cum ordine Eccleſiaſtico, inſtituta quoque Pragæ ſacra ad conſultandum rebus in arctis Synodo. Decretum voto unanimi, concedendum nihil Acatholicis; quo plura indulgeantur, hoc plura poſtulantibus, ad Religionis & Majeſtatis detrimentum. Privilegia,

gia, si quæ per Concilium Basileense & compactata Hussitis sint concessa, ad Lutheranos & Calvinistas nihil pertinere, utpote alterius multo sectæ homines.

Verum sequenti anno 1609 majori longe furore tumultus recruduit. Plura armatorum millia per urbem discurrebant, supremum Catholicis exitium minitantium, Societatis Jesu præsertim Patribus, per quos Regem a Protestantium postulatis aversum putabant.

Rudolphus itaque ab Acatholicis undique circumseptus, ac necessitati parendum ratus, Religionem secundum Bohemicam Calixtinorum seu Hussitarum confessionem, Diplomate, quod *Litteras Majestatis* appellant, permisit, cum facultate, suo in fundo erigendi templa, utendi Consistorio, & Academia Carolina, *Directores* item & *Defensores* ex tribus Regni Ordinibus sibi constituendi. Nullis tamen minis adduci potuit Lobkovicius Regni Cancellarius, ut subscriberet, salva id fide se facere non posse, palam testatus. **Literæ Majestatis.**

Prospectabat nempe vir sapientissimus, quod secuta mox tempora atroci scena exhibuerunt, rictum hæresis non satiari, sed in Religionis Regisque perniciem irritari. Quippe mox, licet severe cautum esset, ut religio *sub utraque*, & Religio *sub una*, prout in litteris Majestatis appellantur, quiete inter se viverent, nec altera alterius homines turbaret, Acatholici tamen omni ope collaborarunt, ut Regis latus fidelissimis Ministris, quos Catholicæ fidei addictiores credebant, nudarent, proscripto etiam Heidelio veteris urbis Primate, & Jesuitas, quos rebus suis minime opportunos existimabant, bonis spoliatos toto regno ejicerent. Mirum, quot direptiones, calumnias, atque calamitates sint perpessi, præsertim a Calvinistis, eorumque Symmystis Picarditis. **Constantia Lobkovicii.** **Protest. furor.**

Quantumvis enim sola confessio Bohemica, quam Calixtini seu Hussitæ sequebantur, fuerit permissa, tamen, sicut sub nomine confessionis Augustanæ variæ sectæ se occultaverant, ita etiam sub eo nomine confessionis Bohemicæ. Appellati sunt etiam *fratres Boleslavienses* a Boleslavia Juniore, ubi Picardi principem suam Synagogam habebant: acsi fratres essent Hussitarum, qui in Regno tolerabantur.

Anno 1610 celebratus Pragæ conventus Electorum, & quorundam Principum, ut ineatur ratio concordiæ Rudolphum inter Cæsarem & Mathiam fratrem. Conclusum inter Principes, ut hic per Legatum flexis genibus a Rudolpho fratre veniam actorum, du-

ctique per tumultum in Bohemiam exercitus, precaretur. Deprecatores a Mathia rogati sunt, Maximilianus frater, & Ferdinandus patruelis, Archiduces.

Mathias deprecatur.

His in conspectum Cæsaris venientibus, stabat ille sub conopæo: cumque hi procidere in genua coram eo pararent, detracto galero obviam eis processit, dixitque, nolle se, ut exstet exemplum, quenquam de Austriaca Domo eo devenisse, ut coactus sit flexis genibus a Cæsare veniam precari Tum vero lætus ac hilaris, acsi nihil fuisset offensus, perhumane & amice habitos, magna cum honoris significatione dimisit. Honoribus Principum ab Academicis producta in Theatrum pro genio illius ætatis Eliæ Prophetæ vita, & in cœlum raptus, tragœdia, summa omnium voluptate spectata.

Quies tantisper videbatur reddita; cum anno sequenti (1611) major subito procella incubuit, quæ rem Catholicam, ipsumque Rudolphum Regem supremo discrimini exposuit. Et quidem, quod mireris, ab ipsis Catholicis, dum vel maxime & Regi & Religioni consultum volebant, initium duxit, a *tumultu* videlicet, uti appellabatur, *Passaviensi*.

Leopold. Archid. in Bohemiam.

Quippe Leopoldus Archidux, Passaviensis & Argentinensis tunc Episcopus, Ferdinandi (postea Cæsaris) frater, quem Rudolphus in Regno Bohemiæ successorem sibi optaverat, ut spes suas promoveret, atque provincias, a Mathia Archiduce abstractas, ad Cæsarem reduceret, cum novem peditum, & quatuor equitum armatorum millibus per Austriam superiorem, transmisso ad Lincium Danubio, in Bohemiam repente se infudit, occupatisque Crumlovio, Budovicio, Berauna, aliisque oppidis, militari præsidio munitis, ad Pragam ipsam exercitum admovit, atque effractis portis urbem Minorem cepit.

Sectariorum rabies.

Tum vero sectarii, quasi cœnobitæ cum Passaviensibus conspirarent, iis direptionibus, cædibus, lanienis sacrorum hominum per veterem novamque civitatem sunt grassati, ut Ziscæ ac Taboritarum tempora revocasse viderentur. Nihil crudelitatis & contumeliæ omissum; perque obvias Religiosas domos sparsus furor.

Commentum de armatis Passav. in Clementino.

Et imminebat Clementino Societatis Jesu Collegio exitium: cum diffusus esset rumor, trecentos Passavienses milites in eo latere absconditos, cum grandi bombardarum, pulveris igniarii, & bellici apparatus copia. Et irruisset plebs effera, nisi Wratislavius furori se opponens, nostros servasset; hortatus tamen amice: sinant inquiri, secus salvum esse collegium non posse: se quidem

dem alienæ esse Religionis, memorem tamen beneficiorum, quæ scholas nostras frequentando perceperit, vel capitis sui periculo cauturum, ne ea investigatio fraudi esset.

Bis excussum totum collegium, omnesque latebræ examinatæ. Sed cum armorum nihil esset inventum, frendens recessit plebeja rabies, quod sæviendi & prædandi spe fuisset dejecta. Cum autem illa de latentibus in collegio armis fabella per alias etiam late provincias fuisset disseminata, Regni ordines, quorum plerique erant Acatholici, publico Instrumento commenti vanitatem, Patrumque innocentiam sunt contestati.

Miles Passaviensis, qui Rudolpho Imperatori opitulatum venerat, majorem in eundem tempestatem concivit. Nam Bohemiæ Ordines Mathiam Archiducem, Leopoldo patrueli alioquin infensum, vocarunt in auxilium: qui collectis ex Hungaria, Austria, Moravia, Silesia, octodecim armatorum millibus, Ductore Herbersteinio, in Bohemiam movit. Subsecutus mox ipse, summa Ordinum gratulatione Pragæ fuit exceptus: cumque fratrem Rudolphum Imperatorem desertum passim ab omnibus cerneret, eo usque, quamvis renitentem, compulit, ut non modo consentiret, Mathiam Regem quoque Bohemiæ coronari, sed id ab Ordinibus etiam peteret. **Mathiæ in fratrem Imp. sævitia.**

Eo videlicet redacta fuerat summa per orbem Majestas, quam & Turcæ, & Tartari, & Mosci, & Persæ legationibus honoraverant, ut, relicto solo Imperatoris nomine, provinciis omnibus nudaretur, ac ipse sibi viventi & videnti velut funus maneret superstes. Rex autem Mathias, ordinatis Bohemiæ rebus, progressus primum in Lusatiam, Budissinæ, tum in Silesiam, Wratislaviæ juratam provincialium fidem recepit.

At Rudolphus Imperator fatis suis & calamitatibus non diu vixit superstes, anno sequenti (1612.) ineunte apoplexia tactus, animi tamen rationibus pridie rite initis, Pragæ occubuit anno ætatis sexagesimo. Natus quippe fuit Viennæ anno 1552 ad omnem vitæ probitatem educatus in Hispania; ubi eum Catholicæ Religionis fervorem imbibit, quem tota dein vita nunquam sibi est passus eripi, Austriacæ pietatis monumentum perpetuum. **Obit Rud. Imp.**

Septem & triginta annos Regnum Bohemiæ est moderatus, sede perpetua collocata Pragæ, quam ædificiis variis ita exornavit, ut dicerent Bohemi, Pragam, quam Libussa ligneam condiderat, Carolus IV. marmoream effecerat, a Rudolpho auream propemodum fuisse relictam.

Elogium. Gloriosissimus certe, si quis unquam, fuisset Imperator, dummodo ultima tempora respondissent primis. Quantus fuerit litterarum artiumque æstimator & amator, alias diximus. Propter sapientiam, aulæ splendorem, peregrinorum, doctorum præsertim hominum, ex tota Europa affluxum, auri gemmarumque copiam, Salomon Bohemicus dicebatur. Sed vergente in senium ætate, nihil quidem de studio virtutis & Religionis, cui omnia posthabuit, remisit, documento tamen fuit, nihil in mundo esse stabile, summamque etiam gloriam esse mortalem.

ARTICULUS II.

Status sub Mathia.

SUMMARIUM.

Mathias Rex. Sectarii templa construunt in alieno solo. Tres Ministros Regis ex arce præcipitant. Jesuitas proscribunt. Arma corripiunt Turriano ductore. Moravos, Lusatios, Silesios ad defectionem trahunt. Mors Mathiæ.

65. Sub Mathia Rege. Mathias, superiore jam anno coronatus Bohemiæ Rex, quietum tantisper auspicatus Imperium, magna sapientiæ laude gubernabat Rempublicam. Sed cum inquieta & turbulenta sit adeo Novatorum indoles, ut tranquilla diu non possit subsistere, jam anno 1614. in atras nubes coiit, eamque parturiit tempestatem, quæ non modo in Bohemiæ stragem, sed Germaniæ, quin Europæ omnis ruinam se se effudit.

Templum construunt Acath. in alieno solo. Cœperunt videlicet Acatholici eo, quem dixi, anno templum ædificare *Clostergrabii* in Archiepiscopi Pragensis solo. Nuntiavit is novum opus ceu loci Dominus, atque Præcones inauspicatos expulit. *Defensores* contra fabricam jubent prosequi: publica urbibus affigunt decreta, violatas *litteras Majestatis* proclamant: querelas ad regni Moderatores deferunt. Quasi vero litteræ illæ aliena invadere, atque insontes spoliare permittant.

Vetat Rex. Alterum templum collatitio ære moliuntur in oppido ad abbatem Brunoviensem spectante. Cum autem moniti non desisterent, defertur querela ad Mathiam Regem: sed neque hujus jussu cœptum opus intermisere. Quapropter cives aliqui Brunovienses in custodiam dati sunt, & templum Brunoviense vi injecta occlusum.

Commo-

Commoti ea re Proceres Acatholici, magno numero in Academia Carolina conveniunt. Deliberatum de conservatione privilegiorum, exstruendi ubique templa, ut dicebant, libertate, & dimittendis e custodia Brunoviensibus, quos injuste attineri querebantur. Reprehensi a Rege, quod se inscio invitoque seditiosos conventus agerent, jussique absistere, adeo non acquievere, ut anno 1618. cum turbulentis concionibus populum ad libertatem & effrænem licentiam vocassent, in ipsam arcem irruperint, in qua de publicis tum Regni negotiis consultabant Ministri Regii. Cum que hi iniquis eorum postulatis resisterent, tres ex illis, *Sclabatam*, *Martinizium*, & *Fabricium*, violente arreptos per fenestras arcis in subjectam aream dederunt præcipites. Ubi nihil lapsu præalto læsos animadvertunt, sclopis petiti, Divina rursus ope incolumes sunt servati, & amicorum dein opera furori hæretico subtracti. Ejus Ministros ex arce præcipitant.

Mox rebus novandis factum initium. Electi triginta *Directores*, qui Rege absente habenas capesserent. In horum verba civis & præsidiarius miles sacramento adactus. His arcis & portarum claves traditæ. Aperti carceres, & dimissi Brunovienses. Inclusi, qui his se opponebant. Conclamatum denique ad arma. Collecti undique milites, pecunia, bellique apparatus. Directores.

Edito interim in lucem scripto contestantur, nihil se adversus Regem suum moliri. Quod tres pacis publicæ turbatores ex arce dejecerint, more Majorum esse factum. Quæ mutassent, ad suam defensionem & regni quietem pertinere.

Addita proscriptio Patrum Societatis Jesu e regno Bohemiæ. Intra octiduum finibus jussi excedere. Sancita capitis pœna in regressos, eosque, qui pro illis auderent intercedere. Crimini datum, quod pacem turbent: impugnent privilegia Religioni data, immensas corradunt opes; Regum vitæ insidias struant: concionibus seducant plebem: odium ingerant Religionis Evangelicæ, omniaque sub jugum Pontificium mittere nitantur, consiliis & conatibus omnibus in perniciem Evangelicorum directis. Jesuitæ expulsi.

Hæc aliaque Patres, postquam violentiæ temporumque iniquitati cedentes, Regno excesserunt, modesta apologia confutarunt: nunquam se contra pacem & privilegia quidquam dixisse aut egisse: Religionis Catholicæ veritatem atque summi Pontificis in Ecclesiasticis authoritatem, publice privatimque asserere, ac con tra heterodoxos defendere, sui muneris esse & Instituti: neque ulla Regni lege hoc esse vetitum. In concionibus suis damnasse Religio- Apologia

ligiones contrarias ſine adhærentium contumelia. In toto Regno quinque eſſe Collegia, ære alieno omnia gravata, quorum annui proventus decem aureorum millia non excedant: has eſſe immenſas illas opes, quæ publicam invidiam mereantur. De cædibus Regum & Principum antiquam eſſe calumniam, multorum jam ſcriptis confutatam, atque adeo ipſorum etiam Principum, quorum vitæ inſidias ſtruxiſſe per ſummam contumeliam arguerentur, teſtimonio.

Arma corripiunt rebelles.

Cæſar intellectis, quæ Pragæ acciderant, Turrianum autem Comitem, rebellium caput, volitare per provincias cum militum turba, atque ad defectionem omnes ſollicitare, cum admonitiones & lenia remedia fruſtra conſumpſiſſet omnia, cœpit & ipſe ad arma reſpicere: ſcriptoque ad Ordines Imperii libello, mandat, rogatque, ne p rduellibus milite aut ſubſidiis ullis opitulentur.

Sileſii, Moravi & Luſatii ad defectionem tracti.

Mox Henricum, Comitem Tampierium, cum aliquot copiis mittit ad fines Bohemiæ, ac poſtea majori cum imperio Carolum Longuevallium Comitem Buquoyum: cui Albertus Belgarum Princeps, Mathiæ Cæſaris frater, duo equitum, ſex millia peditum addidit. Verum Bohemorum exercitus ad 30000 jam excreverat, tractis in armorum rebellionisque ſocietatem Sileſiis quoque, Moravis, & Luſatiis. Erneſtus inſuper Mansfeldius, a militia Sabaudica exauthoratus, ſuam ſecum legionem ad Bohemos traxit: primoque Pilſam expugnavit. In fidem Bohemiæ Directorum ſacramento adacti cives.

Doluit Cæſari jactura fidæ urbis, atque poſt Pragam ferme præcipuæ: reſpexitque rurſus pacis conſilia: Polonum, Bavarum, Saxonem, conciliatores ejusdem adhibuit. Sed jam latius graſſatum fuerat incendium, quam ut facili opera reſtingui poſſet, hæreſi pro more ſuo ventilante ſanguineas faces, quibus omnia conflagrarent. In Auſtriam quoque, atque ad ipſam adeo Viennam, Cæſaris regiam, illata flamma: Proteſtantibus Auſtriacis, cum Bohemis non ſegniter illam ſpargentibus.

Spiritus Proteſt. non eſt Evangelicus.

Num ſpiritum iſtum Evangelicum dicam? Num ita Apoſtoli prædicarunt Evangelium? An primi Chriſtiani ita in Imperatores Ethnicos inſurrexerunt? Num Thebæa illa Mauritii legio hac defenſione eſt uſa? Quinam unquam ex Catholicis adverſus Principes & Dominos ſuos propter Religionem arma corripuerunt? Eſt profecto, eſt hæc nota hæreſi omnino propria, prout univerſim ſæva eſt & turbulenta, ita in Dominos ſuos & ſummos etiam Magiſtratus ſolet inſurgere. Teſtis Germania, Gallia, Belgium, Pedemon-

demontium, Anglia, Hungaria, Bohemia, Moravia, Silesia, Lusatia. Animadverterunt pro officio omni ætate legitimi Magistratus Catholici in Novatores, qui hæresin in Ecclesiæ agro disseminare nitebantur. Sed, quod Catholici armis adversus legitimum suum Dominum ac Magistratum correptis Religionem suam aut propagarint, aut defenderint, exemplum nullum in orbe terrarum exstat. Proprius omnino, quod dixi, hic spiritus est hæresis: sed quam diversus a spiritu Evangelico!

Sicut autem Rudolpho Imperatori, sic etiam Mathiæ hic spiritus vitam elisit: dum ob eam Bohemorum rebellionem animo æger anno 1619. Viennæ decessit, ætatis 62. Devexa jam ætate matrimonio sibi junxit Annam, Ferdinandi Archiducis Oenipontani filiam, patruelem suam: liberos tamen nullos suscepit. Junior Belgicis se tumultibus immiscuit, suscepto contra Hispani & Cæsaris Rudolphi voluntatem Gubernatoris officio. Alensonii artibus inde amotus, vitam privatam dominandi desiderio ægre tolerabat, nec destitit fratrem persequi, donec provinciis eundem exueret. Obitus Mathiæ Imp.

Has adeptus, creatusque Imperator, fortitudine, magnanimitate, pietate, Religionis studio, cæterisque Regiis virtutibus, superioris vitæ maculas prorsus delevit.

ARTICULUS III.

Status sub Ferd. II.

SUMMARIUM.

Ferd. II. Rex agnitus & coronatus. Protest. per Boh. Moraviam, Austriam ad Viennæ usque mœnia armis grassantes. Mansfeld. a Buquoio victus. Frid. Palatinus Rex intruditur. Maxim. Dux Bavariæ in Austriam & Boh. Pugna Pragensis. Fructus Victoriæ. Exacti Ministelli. Reducta Religio. Mansfeld. & Jägerndorff. Rebellium Ductores. Recepta Bohemia.

Mathias Imperator, cum senium & corporis infirmitas haud longam amplius vitam promitterent, de successore sollicitus, jam anno 1617 Bohemiæ Ordines Pragam convocaverat, iisque Ferdinandum Archiducem, patruelem suum, quem in filium adoptaverat, successorem proposuit: cedentibus jure suo 66. Ferd. Rex renunciatus.

Maximiliano & Alberto, Mathiæ fratribus. Paucis quibusdam primum refragantibus, poftea vero filentio probantibus, majore haud dubie fuffragiorum numero Rex dictus eft Ferdinandus, atque corona Regumque infignibus magno plaufu & celebritate ornatus.

Ferdinandus II. igitur Regnum Bohemiæ atque Imperium poft mortem Mathiæ Cæfaris undique turbatum adeptus, ut rebelles Bohemos placaret, privilegia fua mox illis confirmavit. At

Turriani furor.

illi multo vehementius bellum continuabant. Quippe *Turrianus*, multitudine & unione Proteftantium fretus, in Moraviam irruens, plures in ea urbes cepit. In Auftriam Inferiorem deinde irrumpens, ad Viennæ fuburbia duxit exercitum.

Nunquam majori in difcrimine fuit res Auftriaca: Proceribus & civibus Lutheranis cum Turriano confpirantibus. Sed opem

Victus a Buquojo Mansfeld.

promifit e cruce Deus. Victus acie in Bohemia a Buquoio Mansfeldius. Revocatus a Regni Directoribus Turrianus. Tempeftas ab Auftria averfa.

Verum eo gravius Bohemiæ incubuit, quæ, machinam totam verfantibus Acatholicis, Imperium Auftriacum penitus evertere nitebatur. Difceptatum, num Batavorum Helvetiorumque exemplo, Rempublicam liberam, an Regiam, cui hactenus confueffent, gubernationem mallent.

Vicit hæc fententia: eligendum Regem, qui gratus fit multitudini, propriis quoque viribus Regnum tueri poffit. Propofiti

Friderici Palatini intrufio.

Danus, Sabaudus, Saxo, Bavarus, & maxime Palatinus: fimulque Ferdinando abrogatum Imperium, quod a Mathia intrufus, litteris quidem confirmarit Religionis privilegia, re ipfa autem everterit. Jam vero inducto peregrino milite hoftilem in modum Regnum perfequatur. Nec mora: Bohemiæ, Moraviæ, Silefiæ, & Lufatiæ Proceres diem novæ electionis decernunt.

Electus Fridericus V. Elector Palatinus, magni Regis gener, & unionis Proteftantium Princeps. Is, dehortantibus fruftra variis Principibus, electionem acceptavit, atque cum conjuge & liberis abiit Pragam, ubi novo ritu inauguratus eft Rex Bohemiæ, fuisque infufus, quibus deinceps oppreffus eft, calamitatibus.

Quippe fequenti mox anno (1620) folio dejectus, exulatum

Max. in Bohem.

abiit. Maximilianus etenim Dux Bavariæ, afferta Cæfari Auftria, cum exercitu in Bohemiam movit, Saxo vero Cæfaris nomine in Lufatiam. Cœptum ab utroque bellum expugnatione urbium. Sed cum hæc ratio belli gerendi lentius procederet, fimulque cum ma-

jori

ſori provinciarum ſtrage eſſet conjuncta, nihil viſum expeditius Maximiliano, quam prælio de rei ſumma decernere. Una victoria multas urbes & arces capi, ad quas, diviſis acciſisque copiis, circumduci lente deberet bellum. Adhæc hyems inſtabat, commeatus autem procul ex Bavaria petendi: Auſtria aut exhauſta, aut in partes Bohemorum proclivis.

Statutum igitur Bavaro, Buquoio non nihil diſſentiente, ipſum Bohemiæ caput, Pragam petere; quo haud dubie colligendæ eſſent hoſtiles copiæ. Itum igitur ad illam, progredientibus ad latus Bohemis; qui dein montem ad Raconitium leniter acclivem, ſed foſſa operibusque munitum, occupaverant. Cum autem Cæſarei ad Pragam tenderent, Montem Album Bohemi ſtationi ſuæ delegerant. Conſtituerat autem Maximilianus eo ipſo in loco, quamvis arduo, hoſtes aggredi. **Pugna Pragenſis.**

Æquo primum Marte pugnatum: tum vero capto juniore Anhaltino, Hungarisque, qui Bohemis ſubſidio venerant, in fugam conjectis, nutare Bohemorum acies, & inſtantibus acriter Cæſareis, qua via patebat, in fugam effuſa eſt: unius horæ ſpatio exercitu admodum numeroſo plenam Cæſareis victoriam relinquente.

Patuit mox ingens fructus victoriæ. In Sileſiam profugus Palatinus: Praga victoribus dedita; reductæ ad obſequium Provinciæ: reſtitutus clerus, reſtaurata templa, cultusque ſacrorum poſtliminio reductus: Moravia, Sileſia, & Luſatia, a Saxone domita, exemplum Bohemiæ ſequente. Prolixiorem horum tractationem parte VIII. dedimus. **Fructus victoriæ.**

Interim vero, dum Palatinus etiam ex Sileſia profugeret, *Mansfeldius* res ejus prolapſas in Bohemia utcunque ſuſtentabat, aſtu maxime, dolisque, quibus valebat. Nam cæteris ferme urbibus ad Dominum ſuum redeuntibus, Pilſam adhuc & Taborem præſidio tenebat, multis e fuga eo dilapſis. Dumque Cæſareis ſpem facit, accepta pecuniæ ſumma, tradendi eas urbes, atque relinquendi Bohemiam, pactus eam in rem aliquot hebdomadum induciis, totum illud tempus reparando bello ſolerter impendit. **Mansfeldii fraudes.**

Tum vero, diſpoſitis per hyberna Cæſareis, repente provolans, Schlackenvaldam, Tachaviam, aliaque oppida invadit. Ejusque exemplo excitatus *Jägerndorffenſis*, Brandeburgicus Marchio, Sileſiam Moraviamque crebris incurſionibus infeſtam habuit, nihil territus edictis, quibus Cæſar utrumque proſcripſerat. **Jägerndorffii rebellio.**

Interim autem Princeps Liechtenſteinius, Bohemiæ Gubernator a Cæſare dictus, in rebellionis auctores inquiſivit. Citati **Rebelles puniti.**

edicto absentes, & ubi præfixo die se non stiterant, contumaciæ damnati, omnibusque officiis & bonis privati sunt. Ad Directores maxime judicium illud pertinebat: qui munere illo abusi, rebellionis incentores, & promotores, in potestatem Cæsaris venerunt, atque habita quæstione, morte scelus luerunt. Tres & quadraginta hac pœna Pragæ sunt condemnati, quorum aliquos Cæsaris Clementia supremo supplicio exemit. Ex directoribus novem capite plexi. Idem supplicium Oeniponti subiit Tieffenbachius, Moravicæ rebellionis reus.

Ministelli exacti.

Insuper Præcones, qui multa indigna in Catholicos ipsumque Cæsarem ad populum dixerant, ac etiam scripserant, Regno pulsi; Catholici vero sacerdotes reducti, vineam illam horrescentem cultu impigro fertilitati reddiderunt, instaurata, Josiæ exemplo, a pientissimo Cæsare per omnes provincias re Divina, & animarum cultura. Nec sanctum illum Religionis avitæ zelum ullæ, magnorum etiam Principum, intercessiones sufflaminare poterant.

Religio restituta.

Caraffæ opera.

Insignem in hanc rem operam præstitit Carolus *Caraffa*, Episcopus Aversanus, summi Pontificis ad Cæsarem Legatus, qui non modo res Ecclesiasticas præclare ordinavit, sed erudite etiam scripsit, edito opere, quod *Germaniam sacram restauratam* inscripsit.

Sub finem anni 1621. tota Bohemia ad fidem Cæsaris reducta est: expugnata ad extremum Tabore. Urbem hanc profundo vallo ac triplici muro Zisca circumdedit, indito nomine a monte Tabor; unde & *Taborita* dicti, qui ejus factioni adhærebant. Mansfeldiani locum, spe liberationis, diu defenderant. At Mansfeldio in Palatinatum digresso, præsidiarii, bimestre stipendium pacti, munimentum tradiderunt. Cives pecunia multati, Nobiles judicio Cæsaris reservati. Taboris deditionem residua castella secuta sunt.

Thabor recipitur.

ARTICULUS IV.

Saxo invadit Bohemiam. Expellitur. Wallensteinii cædes. Pax Pragensis. Sueci Bob. Moraviam, Silesiam vastant. Pragam Minorem capiunt. Major strenue defenditur. Pax West. Reflorescit Religio. Elector Bohemiæ ad Comitia receptus.

Saxo Bohemiam invadit.

Fruebatur posthac Bohemia per decennium pace, quoad sacra & politica a Cæsare sapientissime ordinata, donec post pugnam Lipsiensem Saxo per *Arnhemium* eandem invasit, capto Leutomeri-

tomericio, Praga, Egra, aliisque minoribus oppidis. Ad Budovicium hæsit victoria, a Marrodio strenue defensum. Superveniens, restituto militari Imperio, Wallensteinius, Saxonibus pulsis, Bohemiam liberavit. At biennio post contigit Egræ Wallensteinii cædes. Post victoriam vero Nordlinganam pacificatio Pragensis cum Saxone. **Expellitur.** **Wallensteinii cædes.** **Pax Pragensis.**

Anno 1639. Bannerius, Suedicæ militiæ Imperator, arma per Bohemiam circumtulit, intercepto Leutomericio & Brandisio. Ejectus inde a Leopoldo Archiduce, Ferdinandi III. Cæsaris fratre. **Sueci Bohemiam,**

Sed Torstensonus, Bannerii successor, anno 1642. cum exercitu rediit, percursaque Lusatia, in Silesiam irrupit, atque Glogoviam majorem, in quam Cæsarei magnam frumenti bellicique apparatus vim comportaverant, expugnavit. Cæsi præsidiarii prope omnes, & magna civium pars. Urbs ipsa hostilem in modum direpta. Victo dein Lavenburgico, tota propemodum Silesia a Torstensono est subjugata **Silesiam,**

Flexa mox in Moraviam expeditione, illam quoque provinciam cum Olomucio omnem ferme occupavit, grandi ubique præda potitus. Brinna stitit volantis victoriæ impetum, a Souchio strenue defensa. **Moraviam diripiunt.**

At anno sequenti, cum Torstensohnus arma in Danum avertisset, Silesiam atque Moraviam, Glogovia & Olomoucio exceptis, Cæsari recuperandi spatium dedit. Verum cum ille, Dano ad pacem compulso, in Silesiam rediisset, Jankoviensi victoria elatus, Silesiam, Moraviam, Bohemiam, ipsamque Austriam cum victore exercitu percurrit. Iterum Brinna saluti fuit, a Suecis frustra oppugnata. **Brinna saluti fuit.**

Anno 1646. ut tristibus læta inserantur, Ferdinandus, Cæsaris Ferdinandi III. filius, solenni ritu Rex Bohemiæ est coronatus Pragæ, præsente ipso Imperatore, & magno Procerum numero. Pridie Imperii Ordines in arce novo Regi juramentum fidelitatis præstiterunt. Die ipsa Cæsar cum Rege inaugurando, omniumque Ordinum comitatu ad templum princeps progressus, sacro Missæ officio, ab Harrachio Archiepiscopo & Cardinale, assistentibus 16 Episcopis & Prælatis, celebrato, interfuit. Sub ipso sacro Rex ad pedem summæ aræ in genua procumbens, ab eodem Archiepiscopo veteri more inunctus est, & coronatus. Tum vero supremus Regni Burggravius ad populum conversus Regem coronatum alta voce denuntiavit. Sacro peracto Rex in solio collocatus aliquot, **Ferd. IV. Rex.** **Coronatur.**

educto ense leviter tactos, Nobiles creavit. Solennitatem finiit convivium, Legatis datum atque Nobilibus, inter applaudentem tormentorum fragorem, ignes artifices, aliaque publicæ lætitiæ signa.

Sueci Pragam minorem capiunt. Sed brevi versa iterum rerum scena, Pragæ gaudia excepit tristis aspectus; dum Königsmarckius, cæso ad Augustam Melandro, Imperatore Cæsareo, in Bohemiam irrumpens, captis aliquot urbibus, assumptisque mille ac ducentis peditibus cum turma equitum, 26 Julii 1648. sub diluculo repente Pragam minorem, arcemque Regiam, in ea sitam, aggreditur, & priusquam pauci, qui aderant, præsidiarii concurrerent, in potestatem redigit. Capti præcipui e Nobilitate Bohemica: quibusdam, qui resistere conabantur, interfectis. Urbs militi, præter paucas domos, in prædam data, opulentam omnino & præpinguem.

Major strenue defensa. Coloredus præsidii præfectus ægre per pontem in urbem veterem se subtraxit, omniaque ad defensionem comparavit; cives & Academici ad arma vocati; suæ quibusque stationes distributæ. Tantaque alacritate ab omnibus suscepta propugnatio, ut, licet Wittenbergius, Dux Suecus, ex Silesia propere cum auxiliis accurrerit, & Carolus etiam Gustavus numerosa ex Suecia subsidia adduxerit, magno tamen animo & memorabili virtute conatibus omnibus itum obviam; donec tandem sub initium Novembris de pace inita nuntiatum est: relicto dubio, an ferocia oppugnantium, an virtus oppugnatorum vicisset. **Usque ad pacem Westf.**

Quamvis autem Protestantes in pacificatione Osnabrugensi vehementer instarent, ut Bohemis Religionis libertas permitteretur, nunquam tamen piissimus Imperator Ferdinandus III. adduci potuit, ut consentiret. Leopoldi autem Magni industria ager hic latissimus ita cultus est, ut, suffocatis zizaniis, in lætissimos Orthodoxæ Religionis fructus efflorescerct, prout hodiedum cum omnium, recte sentientium, solatio est cernere. **Religio reflorescit.**

Tempore Josephi Imperatoris Bohemiæ Regnum aliquam mutationem subiit. Nam ab antiquissimis equidem temporibus Rex erat Elector Imperii, sed diversa a cæteris Electoribus ratione, arctisque potestatis finibus. Si quando duas in partes æquales ibant suffragia, cui is accedebat, hujus rata erat electio. Sed per Bullam auream Cap. 4 §. 3 votum absolutum eidem in omnibus electionibus Cæsareis est datum, & quidem loco tertio, post Trevirensem & Coloniensem, inter Electores sæculares primo. **Elector Bohem.**

De

De cætero a collegio Electorali habebatur exclusus. Neque ad conscribendas capitulationes aderat, neque in comitiis sessionis & suffragii jus, aut pro Camerali Judicio deputandi assessorem, dabatur. At vero anno 1708. omnia reliquorum Electorum jura, atque in omnibus conventibus, tam Electoralibus, quam Comitialibus Statuum Imperii, sententiam dicendi potestas est concessa, æquato per omnia cum reliquis Electoribus jure. Hæc res equidem jam anno 1699. cum de nono Hannoverani Electoratu tractaretur, a Leopoldo Cæsare est agitata, sed eo demum, quem dixi, anno perfecta. **Suffragii absoluti jure gaudet.**

CAPUT X.

DE STATU LOTHARINGIÆ SÆCULO XVII.

SUMMARIUM.

Lotharingia vetus. Media. Nova. Caroli III Ducis fata. A Gallis & Suecis invaditur. Plures cum Gallis tractatus init. Ducatum fratri Nicolao Francisco cedit. Interest prælio Nördlingano. Nicolæam repudiat. Sociat se Hispanis. A quibus in custodiam abducitur. Obit Coloniæ. Carolus Leopold. reservato jure suo relinquit Ducatum in Gallorum manibus. Jos. Leop. restituitur.

De Lotharingia in partibus præcedentibus sparsim dicta sunt aliqua; hic autem juvat pauca colligere. Divisa olim fuit in *superiorem*, quæ ad Mosellam sita hodiedum Lotharingiæ nomen obtinet, & *Inferiorem*, quæ in Brabantiam, Leodiensem, Mosæ & Scaldis tractum excurrebat. Utraque ex Alberone descendens Mærovingicis Franciæ Regibus parebat, donec Inferioris Lotharingiæ Duces, inter quos Ansegisus, Pipinus Heristallus, 67. **Antiqua Lothar.**

lus, Carolus Martellus, Pipinus Brevis, Majores Domus, tanta Auctoritate increſcerent, ut deturbatis throno Mærovingicis Regibus, Carolingicam Regum ſtirpem fundarent.

Lotharius I. Ludovici Pii filius has ad Moſam & Moſellam provincias in partitione obtinuit, & poſt eum filius Lotharius II. a lite cum Theutberga conjuge, & Waldrada concubina ſatis notus. Ab ejus nomine *Lotharingia* eſt appellata. Carolus III. Lotharii Franciæ Regis frater ab Ottone M. Imperatore Inferiorem Lotharingiam in feudum accepit, excluſus propterea a corona Galliæ.

Poſt extinctam ſtirpem Carolingicam Lotharingia Inferior ad Bullionios pervenit, quos inter geſtorum gloria eminuit Godofredus Bullionius Rex Jeroſolymæ. Ad Lovanienſes dein comites devoluta eſt Lotharingia Inferior, qui deinceps Brabantiæ Duces ſunt appellati.

Lotharingia ſuperior, cum Mærovingici Reges Franciæ Regnum inter ſe dividerent, ad *Auſtraſiæ* regnum pertinebat, ſede Regia Metis locata. Sub Carolingicis ſpectabat ad Regnum *Lotharicum;* magna autem tunc contentione diſputabatur, an Lotharingia ad Germaniam, an vero Galliam pertineat, donec Imperatores prævaluerunt, qui pluribus viris nobilibus illum tractum in feudum conceſſerunt, quibus Ducum *Moſellanorum* nomen adhæſit.

Denique Gerhardus, Landgravius Alſatiæ anno 1048. ſuperiorem Lotharingiam obtinuit, in cujus familia ad noſtra usque tempora permanſit. Sæculo XV. Jolantha, Renati I. Ducis Andegavenſis Regis Neapolitani filia, matrimonio juncta Friderico Valdemontio ejusdem familiæ nupſit; per quod matrimonium ſublata

Media. eſt de ſucceſſione contentio; nam Renatus II. ex eo matrimonio natus, Domus Lotharingicæ, Valdemontiæ, & Andegavenſis in Gallia bona conjunxit, cum prætenſione in Neapolim, Siciliam, Arragoniam, Jeroſolimam.

Hic Renatus II. victo Helvetorum opera Carolo Audace, potente illo Burgundiæ Duce, duobus filiis ſuis *Antonio* & *Claudio* ineunte Sæculo XVI. ditiones ſuas ita diſtribuit, ut priori obveniret Lotharingia, Valdemontium, Barrum, Muſſipontum, alteri ditiones Andegavenſes in Gallia, videlicet Guiſia in Picardia, Aumalia & Ellebovium in Normannia, Meduana (*Mayenne*) in Inſula Franciæ. Unde Antonius deinceps lineam Lotharingicam, Claudius vero plures Gallicas, in Hiſtoria notas, propagavit, *Guiſiam* videlicet, Meduanam ſive *Mayennam*, *Aumaliam*, *Elboviam*, *Harcuriam*, *Lillebonam*, & *Harcuriam Armanach;* ex quibus, extinctis reliquis, ſola Elbovia & Armacana ſuperſunt. Porro

Porro Henricus Dux Lotharingiæ anno 1624 sine prole mascula mortuus, reliquit duas filias, *Nicolæam* & *Claudiam*. Cum autem haberet fratrem Franciscum, comitem *Valdemontium*, orta est controversia, an ultimi possessoris filia, an vero frater succederet. Dirempta lis est per nuptias inter duas filias Henrici, & duos filios Francisci, Carolum & Franciscum. Quia igitur Nicolæa fuit primogenita Henrici Ducis Lotharingiæ, & Carolus primogenitus Comitis Valdemontii, cessavit quæstio, an fœminæ in Lotharingia succedant. Nova.

Si quis unquam Princeps fatis asperis fuit jactatus, is certe fuit *Carolus III.* Dux Lotharingiæ. Et quidem anno 1631. Galli, irruptione in Lotharingiam facta, Moyenvicum expugnarunt, quod Dux asylum præbuisset Matri Regis, Duci Aurelianensi, & omnibus, qui Galliam deseruissent, quodque arma sua Cæsari adversus Suecos sociasset. Dux igitur, ad avertenda majora mala, tractatu inito promisit abdicare omne commercium, quod Regi aut Suecis, Galliæ fœderatis, posset esse præjudicio, solisque Gallis liberum per terras suas transitum concedere, atque iis copias suas conjungere, Marsaliæ munimentum in fidei pignus tradere. Rex vero Duci protectionem spondet, & intra triennium restitutionem Marsaliæ. Caroli III. fata. A Gallis invaditur

Cum autem anno 1632 Sueci fines Lotharingiæ urerent, Dux armatus adversus illos processit, sed interdictum a Gallis accepit, ne quid moveret. Cum illi Barleducum occupassent, & Nancæjo jam imminerent, Dux novo tractatu promisit, priorem ad amussim observare, & Claremontium cum arce & Stenæo Franciæ cedere, ratione Barrensis Ducatus Regi homagium præstare, nullaque in re rationes suas a Gallia disjungere. & Suecis.

Anno 1633. Dux Parisios in jus vocatus est, quod homagium ratione Ducatus Barrensis Regi non præstitisset. Sunt, qui scribant, Ducem id non recusasse, nisi, quod simul a Nicolæa conjuge esset petitum, cum tamen fœminæ in Lotharingia, vi testamenti Renati II. successionis sint incapaces. Parlamentum pronuntiavit, occupandum esse Ducatum. Dux Lunevillam ad Regem profectus, ubi vidit, libertatem suam periclitari, Nancæjum, urbem suam principem, Gallis tradidit, 4 annis depositi instar tenendam.

Anno 1634. Dux Carolus, turbarum pertæsus, Lotharingiam in fratrem suum Nicolaum Franciscum Cardinalem transtulit, qui, deposita purpura, Claudiam, Nicolææ sororem, sibi de- Fratri Ducatum cedit.

ſpondit, ut gemino jure ſe tueretur, & ſuo & Conjugis. At novi Conjuges Nancæi in cuſtodiam a Forcæo perducti, mutato habitu evaſerunt, primum in Burgundiam, tum Florentiam, denique Viennam. Carolus vero, relicta in manibus Gallorum Lotharingia, cum copiis in Germaniam abiit, ubi pars non parva fuit Nördlingenſis victoriæ, & aliarum expeditionum ſocius.

Nördlinganæ pars victoriæ.

Anno 1637. prout erat verſatili in omnes partes ingenio, repudiata uxore ſua *Nicolæa* duxit Beatricem *Cuſſanciam* viduam, ſe a patre ſuo Valdemontio coactum Nicolæam, a venefico baptizatam, ſibi deſpondiſſe. Nicolæa ad Urbanum VIII. querelam detulit, qui ſeparationem imperavit, donec cauſa eſſet diſcuſſa; cum autem Dux non pareret, excommunicationis ſententia in eum fuit pronuntiata (anno 1642.) Tandem vero Innocentius X. matrimonium poſterius irritum declaravit.

Repudiat Nicolæam.

Anno 1641. Dux Carolus, inſtigante Cuſſantia, Pariſios abiit, cum Rege de reditu ſuo in Lotharingiam tractaturus. Præſcriptæque illi hæ leges: Dux homagium præſtet: Nancæjum, Clermontium, Stenæa, Jameicum, Dunum, cum omnibus eo pertinentibus in proprietatem & dominium Regis tranſeant. Marſaliæ munimenta diruantur: reliqua Duci reſtituantur, qui toties arma ſua cum Regiis conjunget, quoties requiſitus fuerit: donec cauſa matrimonii finita fuerit, ſolvet annuatim Dux Nicolææ 120000 librarum: juramento confirmet hunc tractatum in Capella Regia.

Tractatus cum Gallis.

Redux in Lotharingiam ingenti ſubditorum gratulatione & acclamatione exceptus eſt; verum, cum videretur, fidem datam non ſatis liberare, vim rurſus inferente Gallia, iterum exulatum ivit, relictis tamen urbium Præfectis, qui, quantum poſſent, Gallis reſiſterent; quod maxime factum, dum turbæ domeſticæ Galliam miſcerent, miſſo etiam Lignevillio cum copiis, quæ Ducatum tueantur.

Poſt pacem Weſt. cum in ea Lotharingia non eſſet comprehenſa, Dux Hiſpanis ſe addixit, & cum prædatorum exercitu Imperii etiam Principibus gravis exſtitit, ut adeo vix non bellum decernerent. Tandem vero, cum Hiſpanis, ne ad Gallos ſe applicaret, & pro arbitrio copiis uteretur, non ſine variis contra eum querelis, Bruxellis detentus, primum Antverpiam, Toletum dein in Hiſpaniam fuit deportatus, ubi 6 annos velut captivus hæſit, ad pacem videlicet usque Pyrenæam

Ad Hiſpanos.

Captus.

Franciſcus Dux fratris Caroli libertatem ab Hiſpanis petiit; ſed cum eam non obtineret, offenſus ad Gallos tranſiit. Secutus eſt

eſt poſt pacem Pyrenæam Carolus, novamque cum Mazzarino tractationem ſuſcepit. Conventum in ea, ut Nancæjum munimentis nudetur, nunquam amplius reparandis: Rex retineat Moyenvicum, Clermontium, Stenæum, Jamecium: Barrenſis Ducatus Carolo reddatur, exceptis 30 locis; ſalva etiam via, duabus leucis lata, per Lotharingiam. His conditionibus remiſſus eſt Dux in ſuas provincias.

Anno 1662. Carolus aliam cum Rege conventionem confecit, qua, nullo fratris Franciſci reſpectu habito, Franciæ Regem Lotharingiæ hæredem renunciavit, promiſſa Marſalia in pignus fidei. Rex vero permiſit Duci libertatem, de 100000 thalerorum reditibus annuis diſponendi, in cujuscunque favorem fuerit lubitum; ſimulque omnes Principes Domus Lotharingicæ coronæ & ſanguinis Principes declarat, ſucceſſionis in regno Galliæ capaces in caſum, quo linea Borbonica eſſet exſpiratura. Hinc Carolus ad Condeum Principem jocando dixit, ſe uno calami ductu feciſſe 24 Principes ſanguinis, Condeum contra unicum facere potuiſſe. Novus cum Gallia tradeatus.

Tractatus iſte vehementer diſplicuit Duci Vindocinenſi, Domui Curtenacenſi, Paribus & Ducibus Franciæ, atque ipſis etiam Principibus Regii ſanguinis; quippe omnes iſti exiſtimabant, per tantam Domus Lotharingicæ, quæ in multos ramos, per Galliam maxime, erat diffuſa, Dignitatis prærogativam obſcurari ſuam, Regem Franciæ non poſſe facere Principem ſanguinis, niſi cum Regina, legitima ſua conjuge.

Neminem autem magis hæc tractatio afflixit, ac Carolum Leopoldum, Nicolai Franciſci Valdemontii Ducis filium; ſive enim fœminæ ſuccedant, ſive non ſuccedant, tanquam proximus agnatus unicus & Caroli, & Nicoleæ jure proprio debebat ſuccedere, utpote utriusque nepos, illius ex fratre, hujus ex ſorore. Non poterat igitur Carolus III. Dux jure quæſito, & per pacta Familiæ, providentiam Majorum, ſanguinem, & perpetuam conſuetudinem roborato eum privare; prout etiam ex uſu, in omnibus Regnis & principatibus hæreditariis elucet. Carolus Leopold. protestatur.

Videtur hoc attendiſſe Parlamentum Pariſienſe, quod eum tractatum noluit habere ratum, niſi ſub conditione, ſi omnes, quorum intereſt, ſint conſenſuri, probe gnarum, Carolum Leopoldum nunquam aſſenſurum, ut hæreditate ſua avita privaretur. Quod facto ipſo mox oſtendit, dum, ne cogeretur aſſentire, ex Gallia clam profugit ad Leopoldum Imperatorem, apud quem ſummi belli Imperatoris officio functus, ductaque ejus ſorore, conſenuit,

Qq 2

ſenuit, nunquam viſo patrimonio ſuo, Lotharingia; quia pace Neomagenſi tales conditiones ei a Gallia ſunt propoſitæ, ut jus potius ſuum reſervandum ſibi cenſeret, quam ut eas ineundas ſibi putaret.

Cæterum nec Galli ipſi in eo, quem dixi, donationis contractu magnum ponendum eſſe momentum exiſtimarunt, nec Carolus Dux aliud, quam jocari viſus eſt; nam eo titulo, quod non omnes, quorum intereſt, conſentiant, in patriam redux, Marſaliam tradere recuſavit, atque contractum, a ſe leviter initum, complere.

Interea autem Carolus III. Dux, quamvis jam prope ſexagenarius, de novis nuptiis cogitare cœpit; ſiquidem Nicolæa prima legitima conjuge anno 1657 mortua, a Cuſſantia concubina, quam antea deperierat, abhorruit tantopere, ut nec ad conſpectum eam amplius admitteret. Suaſerunt illi quidam Galli, ut quandam Pajotam duceret, humili quidem loco natam, ſed dotibus præſtantem; nec abnuit Dux, ſed Rex ſe oppoſuit, timore forſan, ne liberos ex ea gigneret, & ſic tractatus initus in majores adhuc difficultates devolveretur.

Rex enim ejus implementum urgebat, & cum Dux tergiverſaretur, Marſaliæ Gallicum præſidium recipere, Rex Forcæum cum exercitu in Lotharingiam miſit. Dux ſerio rem agi cernens, anno 1663. novum rurſus contractum iniit, quo promiſit, Marſaliam intra triduum Regi tradere. Quod etiam factum.

Bello dein Belgico fervente Dux copias ſuas Regi tradere coactus, ab Electore Palatino impetitus eſt. Carolus autem novis delectibus habitis, Principem Lillebonum miſit, qui victoriam retulit, ſed Elector fructum, Gallo ſe miſcente.

Loth. ad Gallos. Anno denique 1670. Galli totam Lotharingiam occuparunt, perſcriptis ad comitia Imperii Ratisbonam his rationibus: inconſtantia Ducis, mala fide, prævaricatione, tractatuum pactorumque frequenti infractione, molitionibus contra Franciam, coactum Regem mittere cum copiis Crequium, qui ad tria capita eundem pro publica quiete obtinenda adſtringeret, 1. ut militiam dimittat. 2. Pro centum violationibus pactorum ſatisfaciat. 3. Idoneam cautionem pro futuro præſtet.

Accuſabatur præterea, quod ſociare ſe voluerit Triplici Fœderi: mercatores Gallos, per ejus terras transeuntes, vectigalibus oppreſſerit, aut eorum merces *arreſto* ſubjecerit: copias auxerit: in diverſis Germaniæ locis plures legiones habeat: propterea Regem

Regem ipsi diffidere, ac provincias ipsius in tutelam recipere. Proxima causa videtur, quod Rex, præparans bellum adversus Batavos, ad Mosellam poneret aggerem iis, qui Hollandis auxilium essent allaturi.

Crequius voluit ipsum etiam Ducem comprehendere; verum ille quatuor duntaxat personis stipatus evasit in Germaniam, nusquam sui satis securus, Lotharingiam vero reliquit in Gallorum manibus. Bello Hollandico anno 1672 exorto, Cæsaris partes secutus, in Burgundia & ad Rhenum militavit.

Tandem vero, postquam varias urbes exul oberravit, mortuus est Coloniæ Agrippinæ, ubi publica pietatis vere Christianæ exempla toti urbi complura dederat, frequens in Ecclesiis sine comitatu; cum sacra Eucharistia ad ægros deportaretur, plebi se immiscere solitus, & Corollam Marianam recitare, vanitatem mundi, ut nemo alius, expertus. Caroli III. obitus.

Obiit autem anno 1675, æt. 71. Ex Nicolæa, legitima conjuge, nullam prolem suscepit, ex Cussantia vero Principe reliqui Carolum Henricum, Comitem Valdemontium, qui declaratus illegitimus, anno 1698 a Rege Hispaniæ designatus est Gubernator Mediolani; filius vero ejus Thomas, Cæsarem secutus, jam anno 1704. in pugna ad Ostiliam in Italia occubuit, pater vero primum anno 1723.

Quidam Genealogistæ notant, Carolum III. Ducem post mortem Nicoleæ, & Cussantiæ duxisse Aspremontiam, nullos tamen ex ea liberos suscepisse.

Habuit autem, quod supra memini, Carolus fratrem Nicolaum Franciscum, qui primum Episcopus Tullensis, dein Cardinalis, denique Nicoleæ sororem juniorem Claudiam sibi despondit, atque ex ea genuit Carolum Leopoldum, inter præcipuos bellicos Heroes numerandum, cujus illustria contra Turcas & Galliam gesta alias recensuimus.

Huic igitur (mortuo patre Nicolao jam anno 1670) post obitum Caroli III. debebatur Lotharingia, sed tota vita sua nunquam in possessionem venit. In pace Neomagensi anno 1679. restituebatur, sed iis conditionibus, quas, jure suo sibi reservato, non acceptandas putavit. Relicta quippe eidem optio, an juxta modulum pacis Pyrenææ vellet restitui, relictis videlicet Galliæ Barrensi & Claremontano Ducatu, urbibusque munitis, Stenæa, Marsalia, Moyenvico, an vero Franciæ cedere velit Nancæjum cum suis confinibus, cum quatuor viis, Leuca dimidia latis, quarum una du- Carolus Leopold.

ceret Nancæjum, altera Nancæjo in Alſatiam, tertia Nancæjo in Comitatum Burgundiæ, quarta Nancæjo Metas, ita, ut omne ſpatium, viis iſtis comprehenſum, ad Regem ſpectaret, prout etiam Longvicum.

Utramque, quod dictum, reſpuit conditionem Dux Carolus Leopoldus, quarum prima abſorberet dimidiam partem Lotharingiæ: altera præcipuam partem & communicationem Ducis cum ſuis terris, cum viæ illæ eſſent totidem aggeres, aut vincula, quibus eſſet ligatus.

Obit Carol. Leopold.

Obiit Dux Carolus Leopoldus anno 1690, Welſii in Auſtria, dum Oeniponto Viennam tenderet, ætatem, ſi annos ſpectes, non altam (47 agebat); ſi geſta, profundiſſimam implevit. Vienenſis, Barcana, Strigonienſis, Mohazenſis excellentes victoriæ, Buda expugnata, Tranſylvania & Hungaria Cæſari aſſertæ, perpetua ſunt trophæa Lotharingicæ gloriæ.

Ex Eleonora conjuge, Leopoldi Cæſaris ſorore, Regis Poloniæ vidua reliquit quinque præſtantes Principes, quibus omnibus Joſephi nomen impoſitum. Et quidem *Leopoldus Joſephus*, natu maximus, ſucceſſit in jura patris, reſtitutaque eſt ei Lotharingia per pacem Riſvicenſem in eo ſtatu, quo Carolus III. ejus propatruus ante annum 1670 eam poſſederat. Joſephus Ignatius Electoratum Trevirenſem eſt conſecutus. Reliqui tres Cæſari militabant.

Leopold. Joſeph.

Leopoldus Joſephus anno poſt reſtitutam Lotharingiam matrimonio ſibi junxit Eliſabetham Ducis Aurelianenſis filiam, ex qua 13 proles genuit. Reliquæ præmatura ætate ſunt defunctæ. *Franciſcum Stephanum* Auguſtiſſimum Imperatorem noſtrum veneramur: Eliſabetha Carolo Emmanueli, moderno Regi Sardiniæ fuit nupta. Carolus eſt Gubernator Belgii, & ſupremus Ordinis Teutonici Magiſter. Anna Carolina cœlibem vitam elegit.

CAPUT

CAPUT XI.
DE
STATU POLONIÆ
SÆCULO XVII.

ARTICULUS I.

SUMMARIUM.

Suecos ad Rigam vincunt Poloni. Smolenscum expugnant: brevi tamen ad Russos redit, & Cozimum ad Turcas. Obit Sigism. III. succedit Ladisl. filius. Livonia ad Suecos. Casimiri Regis fata. Cosacci deficiunt. Pax sæpius illis data: sæpius fracta. Sueci discerpunt Poloniam, & Ragozius. Hujus fata.

Sigismundum III. Poloniæ Regem, Joannis Sueciæ Regis filium, 68.
a Carolo Sudermanniæ Duce, patruo suo, throno Suecico dejectum anno 1600, indeque bellum diuturnum enatum esse, in Suecicis memoravimus.

Anno 1605 Poloni Sudermanniæ Principem, qui Carolum IX se dixit, a *Riga*, quam obsederat, depulere, cæsis ad novem Suecorum millibus; tantaque fuit fugientium confusio, ut deleri ad internecionem potuissent, si Poloni alacrius acriusque suam essent persecuti victoriam. Polonorum pauci, si cum Suecis comparentur, fuerunt desiderati. **Polonorum victoria de Suecis.**

Involuta dein Polonia etiam cum Russis bello, Demetrios, qui Joannis Basilidis filios se dicebant, throno Russico imponere conata est. Felix Sigismundo fluxit annus 1611, quo *Smolenskum*, munitissimam in Lithuania ad Boristhenem urbem, post biennem oppugnationem expugnavit. Ultra centum Moscorum millia eo biennio periisse dicuntur. Mirum videri posset, quod Sigismundus hoc tempore Moscoviam sit adortus, & non potius, conciliatis sibi Russis, toto pondere in Sudermannum usurpatorem Suecosque incubuerit, ut Regnum avitum repeteret. At feliciores fuere Sueci, quod ipsi Russos nacti sint socios; quamvis Danus Polonis accesserit adversus Suecos. **Smolenskus ad Polonos.**

Anno

Anno 1612, dum Sigismundus ceremoniis *Investitura* Borussicæ, Brandeburgo impertiendæ otiose immoratur, Poloni victi ex Moscovia pulsi sunt; & quod dolendum maxime, Smolenskum, quod tanto sanguine sumptuque Polonis constiterat, milite & re armamentaria parum provisum, in Russorum manus fuit relapsum.

Rursus ad Russos.

Anno 1620 Poloni a Moldaviæ Principe, a Turcis deposito, implorati, 8000 miserunt, quæ tamen a Turcis & Tartaris partim concisa, partim in fugam sunt compulsa.

Turcæ cæsi.

Anno sequente Osmannus cum innumerabili exercitu Polonos & Cosaccos, castris munitis circumvallatos, est aggressus, sed tanta suorum strage repulsus est, ut pacem respiceret, hac lege concessam, ut Tartarorum & Cosaccorum procursiones & rapinæ severe cohibeantur. Vaivada Moldaviæ sit Christianus, sed a Sultano nominandus. *Chozimum* a Polonis eidem restituatur.

Chozim ad Turcas.

Dum autem Polonorum arma in Turcas erant abstracta, Gustavus Rex Sueciæ, fractis induciis, Livoniam invasit, Riga aliisque locis expugnatis. Tum vero novas cum Sigismundo inducias pepigit.

Obit Sigism.

Anno 1636 obit Sigismundus III, Poloniæ Rex, & jure paterno etiam Sueciæ; sed a patruo corona spoliatus. Unde bellum, quod diu, sed satis frigide gessit. Facta cum Suecis pace, occasionem Gustavo dedit, in Germaniam irruendi. Vixit annos 66, rexit Poloniam 44, Sueciam 7. Duas successive sorores habuit conjuges Annam & Constantiam, Caroli Archiducis filias, Ferdinandi II. Imperatoris sorores. Ex prima genuit Uladislaum IV, qui patri in Regno Poloniæ successit: ex secunda Joannem Casimirum, cui post fratris mortem sceptrum obtigit.

Uladislaus IV.

Uladislaus igitur, qui jam antea adversus Russos & Turcas præclara fortitudinis specimina ediderat, Regnum adeptus, remissius illud, ac spem præbuerat, administravit; nam deserto, cum maxime opus haberet, auxilio, Ferdinando Cæsare, avunculo suo, inducias, cum Suecis a patre initas, Sturasdorffii in 26 annos prorogavit, ea quidem lege, ut Sueci Borussiam Poloniæ restituerent, Livoniam autem retinerent ad tempus induciarum.

Livonia ad Suecos.

Anno 1648 mortuus est Ladislaus IV, æt. 53, Regni 16. Duas conjuges habuit, primam Renatam, Ferdinandi II Cæsaris filiam, secundam Mariam Nivernensis & Mantuani Ducis natam. Ex neutra reliquit liberos: unde successit per electionem *Joannes Casimirus* frater, qui duxit Mariam Nivernensem, fratris Uladislai relictam viduam, dispensante in impedimento affinitatis Pontifice.

Casimiri fata.

Casi-

Caſimirus, optimæ quidem indolis Princeps, ſed inconſtantis, cum junior adhuc eſſet, a Rege Hiſpaniæ Prorex Luſitaniæ fuerat electus, ſed in itinere a Gallis captus eſt. Ad fratris Uladislai inſtantiam liber dimiſſus, ſocietati Jeſu animum adjecit, Novitiatum Romæ ingreſſus. Inde vero extractus Cardinalium Collegio a Pontifice eſt aggregatus, & poſt mortem fratris a Polonis Rex electus.

Summum ei negotium fecerunt Coſacci, genx ferox & ſcutum hactenus Poloniæ adverſus Tartaros Turcasque; nam, cum acerbius a Polonis, quorum erant ſubditi, ſe haberi crederent, *Kmielnicio* incentore defecerunt, vocatis in auxilium Tartaris, ſolitis ad hæc usque tempora ſuis hoſtibus. Ad Korſum Polonos, quos Potokius ducebat, profligant, rurſusque ad Conſtantinovum. Ecce initium belli diuturni, Polonis funeſti, & Caſimiro Regi calamitoſi. **Coſacci deficiunt.**

Anno 1649. bis cruento prælio victa a paucis Polonis innumerabili Coſaccorum & Tartarorum multitudine pax confecta eſt. Caſimirus ſolvet Chamo penſionem, quam Uladislaus negaverat: veniam dabit Coſaccis, privilegia confirmabit, augebit eorum millia ad 40000 capitum: permittet in Regno exercitium Religionis Græcanicæ: Palatinus Kioviæ ſemper ſit ejusdem ritus: Chamus defendet fines Poloniæ: Kmielnicius de genu rogabit a Rege rebellionis veniam. Hæc pax vix annum tulit; barbaris rurſus contra Polonos coeuntibus. **Cæſi ſæpius.**

Anno 1651. Caſimirus Rex cum centum millium exercitu in campum Martium progreſſus contra trecenta Coſaccorum & Tartarorum millia, pugna, ad Bereteskolium commiſſa, eos vicit, & 6000 in acie cæſis, in fugam egit. Sed hydræ Erimanthcæ inſtar ſuccreſcebant: licet paulo poſt iterum ad decem barbarorum millia ſint cæſa, iterumque tria millia in Lithuania, in quam irruperant. **Pax ſæpius data.**

Conceſſa petentibus rurſus pax: rurſusque Kmielnicius veniam rogavit; ſed eo animo, quo antea, nempe, ut, inſtauratis copiis, in aciem iterum prodire poſſet, icto etiam cum Moſcis fœdere, qui una cum Coſaccis & Tartaris ſequenti anno in Lithuaniam irruperunt, omnemque propemodum Poloniam barbarum in morem devaſtarunt. **Sæpius rupta.**

Anno 1654. Moſci poſt trimeſtrem obſidionem Smolenſcum expugnarunt. Anno vero ſequenti, cum omnia in Polonia miſcerentur, etiam Carolus Guſtavus, Rex Sueciæ, ruptis abſque cauſa

induciis, bello repentino eandem obruit, & jam alias laceram dilaniare non erubuit. (anno 1655.)

Sueci in Poloniam. Jamque potiſſimam Poloniæ partem victoriis emenſus, Boruſſiam quoque, Lutheranis ſcatentem, in poteſtatem redegit. At vero inclita natione Polonica ſe reſpiciente, & peregrinæ dominationis pertæſa, Caſimirus Rex e Sileſia, quo confugerat, in Regnum ſuum rediit, accepto nuntio, a ſubditis in favorem ſuum arma fuiſſe correpta.

At vero Suecus, ubi vidit, Polonos in ſe armatos, Electorem Brandeburgicum ſocium aſcivit, conceſſa ei & confirmata Boruſſia Ducali, adjectis ex alieno tribus Poloniæ Palatinatibus. Portuum autem Balthicorum proventus voluerunt eſſe utrique communes.

Sed Zarneſcus, Polonorum Ductor, Suecos ad Jaroslaviam adortus, aciei campo & impedimentis exuit. Verum Posnaniam inter & Gnesnam Polonis clades eſt reddita. Illi nihiloſecius Varſaviam receperunt. At mox cæſi rurſus amiſerunt. Sueci vero Brandenburgicis juncti, Maſſoviam devaſtarunt, obliquis oculis eos progreſſus aſpicientibus Danis, Moſcis, & ipſis adeo Hollandis, qui claſſem Balthico immiſerunt, pro libertate navigationum defendenda.

Calamitas Poloniæ.

Anno 1657 Ragozius quoque Tranſylvaniæ Princeps, Suecorum ſocius, cum 3000 in afflictam Poloniam irruit, injuriam ſe paſſum cauſſatus, quod Caſimirus in electione ſibi eſſet prælatus. At vero, cum Polonia undique diſcerperetur, Moſcus & Danus bellum Suecis denuntiarunt; Cæſar quoque copias auxiliares Polonis miſit. Quare Suecus, relicta Polonia, in Danum, hoſtem ſibi proxime imminentem movit, atque Ragozium Cæſareis atque Polonis cædendum permiſit. Et ſane cæſus eſt egregie, atque, Moldavis & Valachis, Sultani juſſu, eum deſerentibus, ad pacem petendam adactus.

Ragozi cæſus.

Data eſt hæc illi, ea lege, ut fœderi Suecico renuntiet, a Caſimiro Rege offenſam deprecetur: quadringenta thalerorum millia Caſimiro & Regi Hungariæ ſolvat, & inſuper 15.000 Tartarorum Chamo, qui & ipſe, quod mirum, ex hoſte amicus factus, Poloniæ fatiſcenti ſubſidio venerat: Eccleſiaſticis Tranſylvaniæ bona erepta reſtituat: Poloniæ, quoties requiſitus fuerit, ſuccurrat. Atque ſic Princeps iſte, ambitione turgens, coronam ſomniatam, & denique, ut alias dictum, & Principatum Tranſylvaniæ & vitam amiſit, irato Sultano, vel iram ſimulante, quod ſe non conſulto arma in Poloniam vertiſſet.

Pax ei data.

ARTI-

ARTICULUS II.

SUMMARIUM.

Polonia respirat. Pax Olivensis, victis Suecis fœcunda. Casimirus abdicat Regnum. Eligitur Coribut: post hunc Sobieski, qui rem restituit. Viennam liberat. Irruptio in Turciam minus felix: obitus & elogium Sobieski. Eligitur Augustus.

Inter hæc autem Sueco in Daniam averso, requiescere aliquantum Poloniæ licuit; ut adeo etiam in Daniam, cum reliquis fœderatis, Cæsare, Brandenburgo, & Batavis, copias auxiliares posset mittere, quibus ita contritus est Carolus Gustavus, ingens illud belli fulmen, ut pacem petere, quin & mortem, rerum conversarum tædio, oppetere coactus fuerit. 69. **Rerum conversio.**

Ad pacem dein serio respiciente Suecia, Gallia interveniente, eam obtinuit. Electus illi conficiendæ locus in Borussia Polonica, Monasterium videlicet Olivæ, haud procul Gedano remotum; unde & *Pax Olivensis* dicitur.

Conventum in hos articulos, devictæ Sueciæ nimium propitios.

1. Sit amnestia perpetua inter Polonos, Danos, Brandenburgum, Batavos ex una, & Sueciam ex altera parte. **Pax Olivensis.**
2. In civitatibus Borussiæ Regalis omnia sacra & profana in statu antiquo conserventur.
3. Casimirus Rex Poloniæ renuntiat omni juri, quod habet in Sueciam & Finniam.
4. Livoniam & Estoniam Poloni cedunt Suecis. Religio tamen maneat libera. **Polonis noxia.**
5. Sueci restituant Polonis loca, quæ in Borussia Regali præsidiis adhuc suis occupata tenent.
6. Curlandia Polonis maneat.
7. Spondent pro hac pace Principes contrahentes, & Gallus Mediator.
8. Si injuria inferatur, satisfiat; alias licebit armis prosequi.
9. Gallus præcipue est fidejussor, & obligat se ad defendendam hanc pacem. (*anno 1660.*)

Mosco non admodum placuit hæc pacificatio, quod Suecis addicta esset Livonia, cujus partem ipse jam occupasset; unde Polonos rursus est aggressus: sed a Zernicio & Sapieha, Polonis Ducibus,

 cibus,

cibus, gravi clade affectus recessit: alteram cladem anno 1661. accepit a Lubomirskio Principe, qui dein cum pluribus Magnatibus seditionem movit adversus Casimirum Regem, cum Moscis autem 30 annorum induciæ sunt contractæ, relictis illis interim Smolensko & Chiovia magno Poloniæ detrimento. Confecta etiam pax cum Tartaris.

Anno 1667. obiit Varsoviæ Ludovica Gonzaga seu Nivernensis, duorum fratrum, Uladislai & Casimiri successive uxor: quæ nativum suum affectum in Galliam nunquam deposuit.

Casimirus abdicat Regnum.

Anno 1668. Casimirus Poloniæ Rex, rerum adversarum tædio, Magnatibus ab eo aversis, corona in comitiis Varsoviensibus deposita, in Galliam abiit, ubi a Rege, ut sustentari possit, plures Abbatias accepit, felicior futurus, si primæ vocationi institisset, & extra rerum humanarum, sursum deorsum euntium, turbines, solum cælorum Regnum, nullis curis, nullique mutationi obnoxium, quæsiisset.

Factus stipendiarius.

Coribut.

Anno sequenti Poloniæ Rex electus est *Michaël Coribut*, Wisnoviskius, præteritis magnis competitoribus, Philippo Wilhelmo Duce Neoburgico, qui Annam Casimiri sororem habuerat conjugem: & Carolo Leopoldo Lotharingo, magno bellatore.

Novo Poloniæ Regi nullatenus quieto esse licuit; nam Tartari rebellibus Cosaccis sociati Poloniam rursus invaserunt. Missus in eos Joannes Sobieskius, qui pluribus inclarescens victoriis coronæ præludebat.

Camenecum ad Turcas.

Verum anno sequenti Turcæ quoque insurgentes, *Camenecum*, Principem Podoliæ urbem, & unicum prope adversus barbarorum incursus in iis partibus munimentum, Polonis extorserunt: qui cessa Sultano *Podolia*, certaque annua pensione promissa, pacem emerunt. Verum probrosus hic tractatus executioni non fuit mandatus: mox enim bellum cum Turca, Tartaro, & Cosacco recruduit.

Obit Casimirus & cum eo familia Jagellonica

Anno 1672. Niverni in Gallia turbis humanis exemptus est Joannes *Casimirus*, Rex olim Poloniæ, affabilis, ad omnium promptus obsequia, id velle solitus, quod alii, & præsertim uxor, eum volebant velle: extincta cum illo est Jagellonica Familia, per tria secula Poloniæ dominata.

& Coribut.

Anno sequente Casimirum secutus est *Coributus* Rex Poloniæ, æt. 33, Regni 4. Ejus vidua Eleonora, Leopoldi Imperatoris soror, nupta postea est Carolo Leopoldo, Duci Lotharingiæ, præmium hoc decernente Cæsare Heroi invicto: qui non procul abfuit

abfuit a corona Polonica, Imperatore & Lithuanis faventibus, at obſiſtente Gallia.

Poloni vero inclinabant ad Joannem Wilhelmum, Ducis Neoburgici filium, crediturque, eligendum fuiſſe, ſi Eleonoram, Regis Coributi viduam, Polonis pergratam, nactus eſſet conjugem. At illa ad Lotharingum reſpexit. Inter reliquos Candidatos eminebant, frater Regis Daniæ, Princeps Electoralis Brandeburgicus, filius Zari, Abaffius Princeps Tranſylvaniæ, omnes pro corona Religionem Catholicam parati aſſumere. Mirum ſane, tot procos hanc coronam appetere tot ſpinis cinctam. Sed tamen corona eſt.

Tandem vero, cum in omnium recenti memoria eſſent *Joannis Sobieski* grandia geſta & in Rempublicam merita, maximeque relata nuper ad Cozimum inſignis a Turcis victoria, ipſaque urbs Cozimum permunita ad Poloniam reducta, perorante pro eo Palatino Ruſſiæ, conſentientibus ſuffragiis Rex electus eſt. (*anno 1674.*) **Sobieski Rex**

Nec pœnituit Polonos; quia novus Rex multas urbes & oppida Turcis extorſit, negato etiam tributo, quod Anteceſſores Sultano annuatim perſolverant. Coſaccos quoque ita att[illegible] ut Ucraniam prope totam ad Poloniam reduceret. **Geſta.**

Verum Turcæ & Tartari, majori numero venientes, Smarraſium obſederunt. Præſidio huic urbi erant impoſita 5000 Ruſticorum, qui, cum Præfectus nollet eandem dedere, de mœnibus eum præcipitarunt. Baſſa, urbe dedita, immane hoc facinus eis exprobravit, & occiſis ſenioribus, reliquos in ſervitutem abſtraxit.

Pax Regi erat neceſſaria; cum quinque duntaxat, dilapſis reliquis, ei ſupereſſent armatorum millia; ſed cum Turcæ Podoliam & annuum tributum peterent, Ucraniam Dorozensko, qui jam ante caput ſuſtulerat, tradi, tanquam feudum Portæ Ottomannicæ poſſidendam, omnes denique belli ſumptus ſibi refundi, experrecti Poloni indignatique, collectis viribus in hoſtem ducti ſunt, atque Turca & Tartarus gemina clade affecti, ferocia poſita, haud paulo mitiores conditiones pacis, Zurani ad Boriſthenem confectæ, admiſerunt. Abolitum probroſum pactum tributi annui. Retenta Podolia, & Ucrania cis Boriſthenem; relicta Turcis pars altera, quam Doroſencus detinuerat. Promiſit inſuper gens Muſulmanna protectionem Religionis Catholicæ in terris ſuis, reſtitutionem Ordini S. Franciſci, cui Schismatici ſacrum ſepulchrum in Palæſtina eripuerant, aſſiſtere Polonis contra omnes eorum hoſtes. Detrectavit Sultanus hæc pacta confirmare, niſi poſt- **Generoſitas.** **Pax honeſta cum Turcis.**

quam Vizirius ei persuasit, nihil prosperum agi posse contra Polonos, donec Sobieskium fortuna secunda deserat.

Viennam liberat. Sed laudem omnem Regis Joannis superat liberata a Turcarum jugo *Vienna*; quippe cum Sultanus Hungariam esset aggressus, cum Imperatore Leopoldo fœdus pepigit, Bethunia conjuge, ut scribitur, quamvis Francica, persuadente, quod speraret, Jacobo filio archiducem nupturam. Quum dein Cara Mustapha Viennam arcta obsidione cingeret, quindecim aut (prout alii scribunt) viginti Polonorum millia selecti militis adduxit, atque junctus Lotharingo Turcam, prælio cæsum, Vienna depulit. Varii scriptores hic nescio quantum, beneficium, Cæsari impensum, memorant: & fuit; sed quid Polonia fuisset futurum, si Turca Austriam, aut etiam Hungariam tantum suam in potestatem redegisset, non satis considerant. Licet ergo Polonus magnum Austriacæ Domui beneficium contulerit, una tamen securitati Regni sui consuluisse, nemo prudens est, qui ambigat. Poloniam bello Turcico non adjutam a Cæsare opponunt; sed qui poterat, bello gravissimo in Occidente districtus? Cur silent de missis auxiliis, cum Polonia a Suecis opprimeretur? Cæterum Papam Innocentium XI non parum contulisse, ut Polonus in hujus societatem belli veniret, apud omnes est omnino certum; nam pecuniam etiam non parca manu submisit, ut conscriberentur auxiliares copiæ.

Avrigny. Iniit etiam Rex Joannes anno 1686. fœdus cum Zaro, non satis ex usu & honore Poloniæ; nam pro duobus thalerorum millionibus cessit ei Ducatum Kioviensem, Zernicoviensem, Severiensem, cum Smolensko, sed tanquam depositum pro eo solummodo tempore, quo bellum contra Turcas esset gesturus, quos si aggrederetur ad Boristhenem atque in Tartaria Crimæa, mutuo sibi essent auxilia; Zarus invitaret etiam Franciam, Angliam, Daniam, Hollandiam, ut junctis viribus adversus Infideles procederent.

Meditabatur nempe Rex in Moldaviam & Valachiam irruere, easque provincias Domui suæ hæreditarias reddere; quam in rem cum Cæsare pactum arcanum contraxerat. Displicuerunt Reipublicæ hæc pacta, prout etiam, quod in comitiis filium suum natu maximum proximo sibi loco collocaret, quæ res carebat exemplo, & cum libertate sua pugnare Magnatibus visa est, quasi Sobieskius eis vellet ostendere, quem post se Regem essent habituri. Quare Jacobo filio, ut animi pacarentur, Grodno recedendum omnino fuit.

Ut

Ut autem Rex consiliis suis effectum daret, anno 1686. mense Julio, quo solent Poloni ad bella procedere, expeditionem Moldavicam suscepit, Jassoque, principe civitate occupata, a provincialibus fidei juramentum recepit. Cumque hostem nullum inveniret, statuit, per Bessarabiam ad mare usque nigrum penetrare. Verum cum procederet, alimenta omnia a Tartaris combusta vidit; quare iter reflectere coactus, nec leve damnum a Tartaris passus, in Poloniam pervenit, expeditione plus splendoris quam utilitatis nanciscente. Id tamen commodi attulit Cæsari, ut, Tartaro in Polonos averso, suas in Hungaria facilius posset prosequi victorias. **Irruptio in Turciam minus felix.**

Nec annorum sequentium expeditio venit feracior, deficientibus, milite, re armamentaria, machinarum magistris; unde Camenecum frustra obsessum.

Anno tamen 1694. propitium Polonis sidus affulsit, dum ad Boristhenem 50000 Tartarorum Turcarumque exercitum fuderunt, 4000 in loco pugnæ occumbentibus, & 5000 curribus interceptis.

Sed annus 1696. grave vulnus inflixit Poloniæ, dum Joannem III Regem, meritis in Regnum, & totam Christianitatem plenum sustulit, ætatis 72, Regni 22, Principem vivacis spiritus, bonarum artium sapientumque amantem, facundum, belli gnarum, fortemque, qui gloriosis, a Turca Tartaroque relatis vitam signavit victoriis. Vivet nomen Sobieskii, quamdiu Vienna stabit. **Obit Sobieski Rex.**

Ex Bethunia, quam in Francia duxit, genuit Parisiis Jacobum Ludovicum, quem, ut successorem haberet, omni studio curaque frustra contendit, gratitudine beneficiis non respondente. Jacobus porro, cum Imperatricis filiam non obtineret, sororem duxit ejusdem Hedvigem, Philippi Wilhelmi, Ducis Neoburgici Electoris Palatini filiam, ex qua suscepit *Clementinam*, Jacobo III. Angliæ Regi, quem *Prætendentem* appellant, collocatam. Jacobus porro, spe regni dejectus, excessit patria, & Olavii in Silesia sedem fixit.

Reliquit etiam Rex Joannes, præter duos filios, Alexandrum & Constantinum, Theresiam Cunigundam, Maximiliano Emmanueli Electori Bavariæ nuptam anno 1695.

Anno 1697. Cardinalis Radsevicius Archiep. Gnesnensis, Primas Poloniæ, ad electionem novi Regis faciendam convocavit Nobiles. Ultra duo millia convenisse dicuntur in campo ad Varsoviam, oblatamque coronam Electori Bavariæ, qui eam recusasset,

fet, ne Belgio fubtraheretur. Duo autem erant magni competitores, Auguftus Elector Saxoniæ, jam ante biennium ad facra Catholica transgreffus, & Francifcus Ludovicus Borbonius, Princeps Contius. Uterque fe ftitit, uterque Rex fuit proclamatus, favente Primate Contio; fed prævaluit Auguftus, ea tamen adjecta conditione, ut abdicet Miniftros Lutheranos, munera publica Polonis conferat, Camenecum & Podoliam ad coronam reducat, libertates Regni *Electivi* confervet, pecuniam diftributam ne repetat, damna per militem fuum illata farciat. Teftimonium exhibeat, fe coram Principe Saxo-Citico, Epifcopo Javarino, profeffionem fidei Catholicæ edidiffe, eamque deinceps omni ftudio confervet, atque etiam conjugem fuam ad eandem perducere allaboret.

Auguftus Rex.

CAPUT XII.

DE

STATU SUECIÆ

SÆCULO XVII.

SUMMARIUM.

Sigismundus ob Religionem Regno Sueciæ privatus. Bellum diuturnum. Guftavi Adolphi initia, progreffus, finis. Chriftina filia fuccedit. Regnum abdicat, convertitur. Ejus elogium. Carolus X. Bipontinus in Polonos, Danos. Cæfus ubique pinguem tamen pacem Olivæ invenit. Ejus effigies. Carolus XI. Galliæ adhæret. Omnia in Germania amittit bello: omnia recuperat pace. Ejus liberi.

70. **Sigismundus Regno privatus.**

Joanni Sueciæ Regi, in Religionis negotio nutanti, anno 1592. mortuo, fucceffit filius *Sigismundus*, a Catharina, Sigismundi I. Poloniæ Regis filia, in Religione Catholica pie educatus. Sed

Sed quia is etiam Rex Poloniæ fuit electus, Carolus, Sudermanniæ Princeps, rebellione adversus nepotem mota, Sueciæ Regnum eidem rapuit; accedente eidem populo, cui Sigismundus, Princeps optimus, propter solam Religionem fuit exosus. Enatum inde bellum grave ac diuturnum patruum inter & nepotem, qui tandem Regno & hæreditate paterna per insignem injuriam omnino excidit.

Anno 1601. Radzivilius Princeps egregiam a Suecis victoriam retulit, cæsis duobus eorum millibus. Dux Sudermanniæ, **Bellum.** ut se vindicaret, incendiis & rapinis in terras Polonorum est grassatus. Zamoscius autem expugnavit Volmerum, capto Carolo, Sudermanni notho, urbis Præfecto.

Anno 1604 Ordines Sueciæ Nortkōpingæ coronam detulerunt Carolo Duci Sudermanniæ contra jus manifestum Sigismundi nepotis, Regis legitimi, qui cum suis liberis in odium Religionis perpetuo fuit exclusus, statutumque, ut fœminæ potius Lutheranæ, deficientibus masculis, succedant, quæ tamen nubant aut Sueco aut Germano ejusdem Religionis, cum assensu Statuum. Mirum profecto, quod avita Religio de throno deturbet, novella vero viam ad eundem sternat.

Anno 1605. Sueci magna cum strage ab obsidione Rigæ a Polonis depulsi sunt. Anno vero 1611. etiam Dania bellum indixit Sueciæ, illudque contra Carolum IX. tam feliciter egit, ut ad desperationem eum prope adigeret. Certe brevi post tædio, quod creditur, obiit 30. Oct. anno ætatis 61. dejecti nepotis & administrati Regni 11.

Magnus fuit in filio *Gustapbo Adolpbo*, quem in Regno & bello Polonico successorem habuit. Is, ut Polonos acrius posset opprimere, anno 1613. cum Danis pacem iniit. Hi restituunt Colmarum & insulam Oelandiam. Suecus promittit abstinere titulis, qui in præjudicium Daniæ Regis cedunt.

Anno 1617. Gustavus cum Russis quoque pacem pepigit. **Gustavi Adolphi initia.** Cesserunt eidem cum Kexholmia urbe provinciam Ingriæ: protestante contra hanc cessionem Sigismundo Rege Poloniæ, quod Mosci res alienas donarent.

Anno 1621. Gustavus, fracta cum Polonis pace, Livoniam invasit, rapuitque; Sigismundo gravi cum Turcis bello involuto. Initæ tamen rursus induciæ.

Verum anno 1626. inito cum Dano & Saxoniæ Inferioris circulo fœdere, Borussiam Polonicam, trajecto exercitu est aggressus, direpta Elbinga, Marienburgo, aliisque locis.

Visus jam tunc est agitare consilia adversus Ferdinandum Imperatorem, & crescentem in dies potentiam Domus Austriacæ; hinc obtulisse Sigismundo pacem dicitur, & consensisse, ut Regis Succiæ titulum præferat, illudque Regnum ad filios Sigismundi transeat, si nullum ipse masculum hæredem relinqueret: at renuisse Sigismundum, ea spe fretum, se a Ferdinando Imperatore post devictos hostes adjutum iri, ut Regnum Sueciæ, patrimonium suum, consequatur.

Verum parciori adversus Suecos fortuna usi sunt Poloni, anno 1627. ad Casamartham cæsi a Gustavo. Prælium vero ad Gedanum, eo non leviter vulnerato, nox diremit. Tertia pariter pugna fuit anceps, parte utraque canente victoriam.

Cæsus. Verum anno 1629. Gustavus Adolphus experiri debuit, neque heroes esse securos ab adversæ ictu fortunæ; nam prælio ad Maneverdam a Polonis, quibus Ferdinandus Imperator suppetias adjunxerat, profligatus, Marienburgum profugit in Borussiam. Dissensio inter Polonos & Germanos spatium victo dedit, ut ibidem exercitum suum contritum repararet.

Birotus Baro, qui Regem Daniæ in summum vitæ discrimen adduxerat, prope etiam erat, ut Gustavum, quem non cognoverat, sclopi explosione interimeret, fallente ictu equum, cui insederat, prostravit. Quidam scriptores referunt, Biroti glandem non aberrasse, sed incidisse in pileum Gustavi, qui tamen singulari virtute fuerit munitus, ut globus in caput non penetraret.

Inducias cum Polonis init. Non mediocrem fuisse Suecorum cladem, ex eo quoque elucet, quod Gustavus, Conciliatoribus Francia & Anglia, ingentes Imperatoris progressus obliquis oculis aspicientibus, in sex annorum inducias cum Polonis consenserit, fatales omnino Cæsari, totique Germaniæ.

Ejus postulata. Nam anno 1630. scripta ad Electores Imperii epistola conquestus adversus Imperatorem, quod Polonis hostibus suis misisset auxilia, postulavit, ut Cæsareæ copiæ ex Inferiori & Superiori Saxonia decedant, munimenta ad Balthicum constructa diruantur: Megapolitani Duces restituantur: Stralsunda liberetur &c.

In Germaniam irruit. Verum, cum Cæsar, tot tantisque victoriis munitus, Suecos non admodum timendos putaret, negligi visa est ejus postulatio. Quapropter Gustavus suum militem, & genio soli nativi & diu-

& diuturno bello Polonico probe duratum subactumque, pulsis Cæsareis in Rügiam Insulam exponit, indeque in Pomeraniam, icto cum Bogislao fœdere, irrumpit.

Percussum pariter fœdus cum Gallia, ad restituendos Imperii Principes. Illa offert pecuniam, Suecia milites. Religioni cavetur, & Ligæ Catholicæ, si quiescat. Pactum ad 6 annos porrigitur. Fœdus Gallicum

Anno 1631 Protestantes Germaniæ accedunt *Lipsiæ* Regi Sueciæ. Francofurtum ad Viadrum Cæsareis eripit. Cüstrino & Spandavio imponit præsidium cum Electoris consensu. Rex vero Galliæ secretum init fœdus cum Maxim. Electore Bavariæ ad mutuam possessionum defensionem, in 8 annos. Sequitur excidium Magdeburgi, Sueco non afferente promissa auxilia. Suecus Lipsiensem reportat victoriam. Oxenstirnius suadet Regi, ut recta Viennam tendat. At ille declinat in Franconiam, ubi pinguia sunt sacerdotia. Herbipolim expugnat, Saxo Pragam, & reliquam Bohemiam. Hailbronna Suecis ultro aperit portas. Moguntia vi capitur. & Lipsiacum. Progressus.

Anno 1632. Tillius ad Lycum vulneratus obit. Suecus Augustam intrat. Ingolstadium frustra oppugnat. Bavariam vastat. Monachium ingreditur. Ad Norimbergam, dum castra Bavari & Wallensteinii aggreditur, plura millia perdit. Prælio Luzensi occiditur, anno ætatis 37, Regni 21. Prædicatur ceu heros incomparabilis & Alexander sui sæculi. Verum adversus Polonos non adeo magnos progressus fecit, & Germaniæ ruinæ ab uno ferme prælio Lipsiensi dependebant. Quod autem magnorum fuerit spirituum Princeps, & immensæ ambitionis, nemo est, qui eat inficias. Ex Electoris Brandenburgici filia genuit *Christinam*, quæ, licet 6 duntaxat esset annorum, proclamata est Regina Sueciæ. Ex pellice autem Gustavo Adolpho natus est filius, qui *Gustavus Gustavi* dicebatur, propter Episcopatum Osnabrugensem, quem usurpavit, in Historia notus. Occiditur. Christina succedit.

Anno 1633. Sueci, sollicitante Oxenstirnio, Regni Cancellario, cum Gallia & Protestantibus Hailbrunnæ renovarunt fœdus. Gallia promisit in annos singulos millionem librarum, Catholicæ tamen Religioni in locis occupatis cautum voluit, licentiam quoque stipulata, Electori Bavariæ & reliquis Ligæ Catholicæ sociis, partes neutras amplectendi. Solus Saxo, *Joannes Georgius*, licet efflictim Lutheranus, quietæ tamen indolis, & Germani pectoris Princeps, qui Suecos, & Domum Vinariensem oderat, subscribere noluit, Renovatur fœdus. Saxo dissentit.

noluit, excipiens, hæc pacta videri cum constitutionibus Imperii pugnare.

Sueci autem, mortuo licet Rege, hoc fœdere confirmati, direpta per Hornium Alsatia, atque Heidelberga Cæsareis abstracta, per omnem prope Germaniam truculentam vim & grassationem porrexerunt. Wallensteinius tamen non ignobilem de Suecis victoriam reportavit ad *Steinaviam*, omnemque prope Silesiam ad Imperatorem reduxit. Constantiæ quoque urbis virtus enituit, dum *Hornium* Suecum, pertinaciter eam obsidentem, constantia sua fregit. Hornius iram suam effudit in Sueviam, & Bavariam, quam tamen cum Vinariensi deserere coactus est post amissam Ratisbonam.

Mutatio rerum post pugnam Nördlingensem. Anno 1634. Suecis ad *Nördlingam* cæsis, alia rebus facies induta est. Et vix non debellatum credebatur, nisi Gallia succurrisset Suecis, novo cum illis tractatu inito, quo simul, cum hactenus in Lotharingia atque ad Rhenum copias detinuissent, bellum Cæsari intulerunt, præsertim post captos Treviros & Electorem. (*anno 1635.*) Induciæ Suecorum cum Polonis, cum horum auxilio summopere indigeret Germania, in 26 annos sunt prorogatæ.

Anno 1636. Suecia novum cum Gallia fœdus iniit Wismariæ, conventumque, ut hæc ad Rhenum, illa in Bohemia & Silesia bellum gereret, eum in finem, ut Principes spoliati restituantur in integrum. **Saxo conciliatus.** Gallia quot annis Suecis numerabit millionem librarum Gallicarum. Fœdus tres annos vigeat. Saxo post pacem Pragensem in Suecos irruens, Magdeburgum illis eripuit; sed ad Wistochium a Baniero cladem accepit. Anno 1638. Suecia unionem cum Gallia iterum renovavit Hamburgi, de bello omnibus viribus prosequendo, ita, ut Galli in superiore Germania, Sueci vero in Saxonia & Marchia Brandenburgica illud circumferant.

Alia Suecorum gesta retulimus in relatione de Statu Germaniæ, prout etiam bellum, anno 1644. Daniæ illatum. Ragozium quoque Sueci adversus Domum Austriacam ad rebellionem concitarunt.

71. **Cartheſius.** 1650. Obiit Holmiæ Renatus Cartesius, vocatus eo ex Gallia a Christina Regina, cui Philosophiam explicuit, sed ab ea, quæ in scholis hactenus erat usitata, plurimum diversam, per quam multo magis inclaruit, quam per militiam, quam antea secutus fuerat. Quippe vix nata erant ejus turbinum vorticumque systemata, cum tota Peripatus, quæ ad id usque tempus in scholis regna-

regnaverat, bellum eidem denuntiavit. At ille numerosam brevi sectatorum catervam in aciem eduxit, qui tamen pruritum novitatis secuti, Samsonicarum instar vulpium, diversas rursum sectas fundarunt, in eo convenientes, ut antiquitati canos evellant.

Baillet aliique integra volumina laudibus Cartesii impleverunt, ampla adjecta panegyri de ejus Divino ingenio, meditationibus, diu noctuque continuatis, industria humanam transcendente, Systemate adorando de motibus rapidissimis in summa quiete, corporis extensione essentiali, animæ essentia cogitante, globulorum raptu, turbine, & stupenda syntaxe, de primis mentis ideis, prorsus infallibilibus, de impossibilitate vacui, licet nihil sit medium, anima in sola glandula pineali hospitante, principio admirabili, de omnibus rebus & veritatibus, quantumvis evidentibus, dubitandum, nihil credendum, sed sensuum experientia explorandum, & ingenii acie penetrandum. Quæ sane omnia adeo rapiunt intellectum, bene dispositum, ut illi etiam indignentur, tam Divino viro thus non adoleri, qui nihil unquam in ejus libris legerunt. **Ejus Systemata.**

Obiit hoc naturæ & gratiæ miraculum in Suecia, anno ætatis 54, magno, etiam mulierum, ejus Philosophiam adorantium, luctu: atque, ut reliquias saltem ejus venerari præsentes possent, ossa in patriam fuerunt deportanda.

Anno 1650. Ordines Sueciæ consenserunt, ut Joannes Casimirus Comes Palatino-Cleburgensis, ex linea Bipontina, qui sororem Gustavi Adolphi habebat conjugem, Christinæ in Regno succederet, si contingeret, illam absque prole mascula decedere. Sed, Casimiro paulo post mortuo, filius ejus, Carolus Gustavus, hujus fructum consensus retulit.

Nam anno 1654 Christina, raro in orbe exemplo, Regnum abdicavit, illudque in Carolum Gustavum Bipontinum, patruelem suum, transtulit, reservata sibi pensione annua. Tanti operis machinam movebat Religio, quam a Patribus societatis Jesu, sub habitu sæculari latitantibus, fuerat edocta, non parum etiam ad id, ut pie credi potest, Pimentelio, legato Hispano, & Burdoloto, Medico Gallico, cum quibus frequentius conversabatur, contribuente. **Christina abdicat Regnum.**

Carolus Gustavus, acerrimæ indolis Princeps, quietis pertæsus, cum Poloniam a Tartaris, Cosaccis, Moscis vastari cerneret, ut in partem spoliorum veniret, fractis induciis, irrupit in Poloniam (*anno 1655.*) ut Casimirum non modo paterno Sueciæ Regno, sed & Polonico, depelleret, fretus & suo ingenio & vete- **Carolus X. in Polonos.**

rano bellisque assueto milite, & Procerum quorundam averso a Casimiro animo, sibique addicto.

Et sane amplam ambitioni suæ messem invenit: occupata quippe Cracovia, magnam Poloniæ & Massoviæ partem, aut ultro deditam, aut vi expugnatam accepit; inde in Borussiam effusus, omnia, si Gedanum exceperis, sub jugum misit.

At evigilavit tandem Polonia, seque respiciens, vicinorum Principum auxilia imploravit. Cæsar 16000 armatos misit, Moscus Rigam in Livonia obsedit, Tartari Ragozii, Suecorum socii, copias attriverunt, Danus autem primus omnino Suecis bellum denuntiavit, quos propterea e Polonia adversum se excivit, magnasque ab iis clades est passus, ut ad pacem *Rotschildensem*, quamvis, ob cessionem plurium locorum, sibi perniciosam, fuerit compulsus.

In Danos.

Verum non stetit ea Suecus; sed, Regem Daniæ penitus oppressurus, *Hafniam*, sedem Regiam, oppugnavit. Periclitanti Daniæ & ad extremam prope ruinam redactæ, succurrerunt Cæsar, Brandenburgicus, Poloni, Mosci, Hollandique, qui, immissa in Balthicum classe, magnam Suecis cladem attulere, eoque, post Nyburgensem præsertim pugnam, atque direptam a Brandeburgo Pommeraniam Suecorum res sunt redactæ, ut magnus ille totius paulo ante Septentrionis Domitor, qui duos jam Reges potentes prope sub jugum miserat, pacem rogare ab iis fuerit coactus.

Hafniam expugnat.

Cæsus ubique.

Intercessit pro Sueco Gallus, veteris amicitiæ nexu adhucdum conjunctus, quadraginta armatorum millia comminatus, nisi honesta pace finis bello imponeretur, referturque Lionnæus ad Bernclovium Sueciæ oratorem dixisse, *se eidem sex paces* dare: cum Cæsare videlicet, Dano, Brandenburgo, Polono, Batavo, Moscо; cum quibus omnibus Sueco erat dimicandum.

Obitus & effigies.

Rebus Sueciæ, paulo ante tam florentibus, jam vero accisis & in summum discrimen adductis, Carolus Gustavus, volubilem fortunæ rotam expertus, anno 1660 ineunte, animi mœrore & tædio obiit, æt. 38, Regni 6, indole Martia, natus bello Princeps, positis sub Dorstensonio militiæ rudimentis, ad palmas & lauros adoleverat, magno populorum, quos oppressit, malo. Sueciæ Regnum, Christinæ cessione adeptus, bellum decrevit ante, quam hostem designavit, Danum, an Moscum, an Polonum invaderet, deliberans. Poloniam delegit, lento cum Cæsareis & Moscis bello jam attritam, Procerumque factionibus & Regis infirmitate fatiscentem. Quo rerum statu veterano bellisque durato militi

ti facile erat, vel unius anni expeditione Regnum amplissimum percurrere potius quam expugnare, cum, Rege in Silesiam profugo, vix esset, qui resisteret.

Carolo Gustavo successit filius, Carolus XI. ex Hedvige Gottorpensi natus, quinque tunc annorum puer. Suecia autem, tot hostibus impar, votis omnibus pacem respexit, quam, Conciliatore Gallo, opimam obtinuit, bello victa, *Olivensi* pace victrix. Nam Casimirus, abdicato jure paterno in Sueciam, Livoniam & Estoniam eidem cessit (*vid. Polon.*) Pax Olivensis.

Cum dein Gallia Hollandiam invasisset, Suecus primum conciliatoris munus assumpsit; cum autem pax non posset coalescere, in Galliæ gratiam Electoris Brandeburgici ditiones invasit; quare Batavi, Hispani, & Dani ei bellum denuntiarunt. Carol. XI. accedit Galliæ.

Anno 1676. commissa in Balthico pugna navalis; qua a Danis & Batavis victi sunt Sueci. Complures Sueciæ urbes victoriæ præmium fuere. Sueci nempe non amplius erant Sueci: sive, quod deficeret veteranus duratusque miles, sive quod Duces deessent, sive quod otio in torporem deferbuerint. Hinc ne desperatio eos dejiceret, Francia Daniæ bellum indixit, prout etiam Brandeburgico, qui Pomeraniam Suecicam aggressus, Anclamum, Lokenicium, ac postea Stetinum, Stralsundam, Rügiam, Gripswaldam, totamque Pomeraniam Suecicam, incredibili celeritate expugnavit. Danus in Scaniam effusus non modicos armorum progressus fecit. Luneburgici aliique socii Ducatum Bremensem & Principatum Verdensem abstraxerunt, ut adeo Suecis in Germania nec palmus superesset. Sed profuit Galliæ fœderatæ favor; nam pacificatione Neomagensi aliisque omnia Sueciæ debebant restitui, Bremensis tamen & Verdensis ditio cum certa limitatione. Omnia in Germania amittit, & recuperat.

Anno 1689. Romæ pientissime obiit Christina, Regina olim Sueciæ, magni Gustavi Adolphi filia, nata anno 1626, Regina 1632, abdicat coronam 1654, eodemque anno profitetur fidem Catholicam Bruxellis. Obitus Christinæ & elogium.

Vix invenias in Historia fœminam Principem (Elisabetham Angliæ Reginam si excipias) tot laudibus super astra exaltatam, totque vituperiis ad inferos depressam. Doluit nempe Protestantibus tam illustre conversionis exemplum; hinc atro carbone eandem depingunt ceu levem, inconstantem, libertinam, vagam, fœminas omnes, quasi sexus puderet, exosam, cum solis viris conversantem, virili habitu indutam, ut varia regionum lustratione oculos & curiositatem pasceret, Regnum abdicantem, ac vagantem.

Alii

Alii vero meliori jure prædicant ejus virtutes, integritatem, pudicitiam, cœlibatum, ingenium, ſapientiam, in Religione Catholica, propter quam Regnum, patriamque deſeruit, immotam ad mortem usque conſtantiam. Certe fuit doctiſſima, & ſupra conditionem ſexus, omnibus artium ſcientiarumque diſciplinis multo ornatiſſima. Varias præter Græcam & Latinam linguas callebat, tamque apte & concinne loquebatur, acſi nativæ eſſent. Lectio illi perpetua & cum ſapientibus converſatio. Litteraturæ humanioris elegantia, oratorum eloquentia, Poetarum nitor, Philoſophorum, antiquiorum & recentiorum ſyſtemata, Hiſtoricorum multifaria eruditio, Chymiæ miracula, diu noctuque habebant occupatam; nec tamen Religionis officiis defuit, ut adeo alteram Reginam Saba, aut decimam, vel omnino primam Muſam quidam eandem deprædicent. Si quis hæc animi excelſi ornamenta curioſitatem, levitatem, aut omnino nugas appellet, neſcio ſane, cujus ſpiritus eſſe debeat, certe rudis, hebetis, humilis, & abjecti, qui indignus ſit, ut artium liberalium ſcientiarumque innocuam dulcedinem perſentiſcat.

Interea autem Sueci, vibicibus adhuc lividi, quieverunt ad mortem usque Caroli XI, quæ contigit anno 1697, æt. 42, Regni 37, poſtquam Regnum in ſummas calamitates præcipitaverat, non eruendum, niſi advolaſſet Genius ex machina.

Ex Ulrica, Friderici III. Daniæ Regis filia, reliquit tres liberos, memoria dignos. 1. Hedvigem Sophiam, Friderico V. Duci Holſato-Gottorpienſi nuptam, ex quo ſuſcepit Carolum Fridericum, Annæ Petrowinæ conjugatum, patrem Caroli Petri Ulrici, Moſcoviæ Imperatoris; qui nuperrime throno dejectus, ſubito ex hoc mundo diſparuit.

2. Carolum XII, 15 tunc annorum Principem, qui deſideriis & fama totum mundum implevit, fortuna utraque notiſſimum.

3. Ulricam Eleonoram, Reginam poſtea Sueciæ, deſponſam Friderico Haſſiæ Principi, cui Regnum ceſſit.

Carolus, quem dixi, ſpirituum exæſtuantium Princeps, patri ſucceſſit in throno Sueciæ, quem pene amiſit, dum alios ſuo deturbare voluit.

CAPUT.

CAPUT XIII.

DE

STATU DANIÆ

SÆCULO XVII.

SUMMARIUM.

Dania vetus. Dania nova, ad Oldenburgicam Domum. Christianus IV tria bella gessit, duo cum Sueco, unum cum Ferd. II. Cæsare, pace Lubecensi finitum: Frid. III. duo cum Suecis, pace Rotschildensi & Olivensi terminata. Regnum facit hæreditarium. Christianus V varia fortuna cum Suecis confligit. Pace Risvicensi coactus, omnia Suecis restituere.

Dania, olim Cimbria appellata, a Dano, primo suo Rege nomen accepit, circa annum mundi 3000, dicunturque 26 Reges ante Christi nativitatem ibidem imperasse, Suibdagerum tria Borealia Regna conjunxisse, a Fronthone etiam Angliam & Hiberniam adjectas. 72. Antiqua Dania.

Seculo IX post Christum natum Haraldus & Ericus Danici Principes Moguntiæ sunt baptizati, & S. Anscharius Religionem Christianam in Septentrionem propagavit.

Cum Henricus auceps sec. X. Schlesvicensem Marchionatum ad fines Imperii defendendos erigeret, Gormo III bellum eidem intulit. Haraldo VIII Otto M. persuasit, ut Christianam Religionem susciperet, atque subditos quoque ad eandem adduceret.

Canutus M. Angliam & Norvegiam subegit, & singulis ex tribus filiis Regnum reliquit (*Sec. XI.*)

Ericus III Archiepiscopatum Lundensem ineunte Sec. XII fundavit; nam ad id usque tempus Episcopi Daniæ Bremensi Archiepiscopo fuerant subjecti. Waldemarus I Vandalis Insulam Rugiam aliaque eripuit.

Waldemarus II a Comite Suerinensi captus est ob violatam conjugem. Ericus VI a fratre suo Abele interfectus. Dania, a comitibus Holsatiæ & Anseaticis civitatibus vastata (*Sec. XIII.*)

Cum Waldemarus III prolem masculam non haberet, successit filia Margaretha, facta etiam Regina Sueciæ & Norvegiæ; lataque est lex, ut omnes tres coronæ in uno capite perpetuo maneant unitæ (*Sec. XIV.*)

Ericus X Pomeranus a Margaretha Regina agnata hæres declaratus, tria Regna obtinuit, sed omnia tria rursus amisit, in Pomeraniam fugatus. Christophorus Bavarus ab omnibus tribus Regnis assumptus in Regem propter matrem, Olai Regis filiam. At hoc anno 1448 sine liberis mortuo, extinctum est stemma Dani, a Dano perpetua serie propagatum, sic tamen, ut deficientibus masculis etiam fœminæ, & fœminarum filii ad coronam vocarentur.

Ad Oldenburgicos. Throno itaque vacante translatum est sceptrum ad Domum Oldenburgicam, in qua hodiedum floret. Et primo quidem electus est a Danis Christianus I, Comes Oldenburgicus, a Norvegia quoque & Suecia in Regem postmodum assumptus, qui Holsatiæ Comitatum, materna hæreditate acceptum, in Ducatum mutavit, & Haffniæ Academiam fundavit. Successit in trino Regno filius Joannes. (*Sec. XV.*)

Hujus filius Christianus II, seu Christiernus, pessimæ vitæ Princeps concubinarius, patrata Holmiæ sanguinaria Nobilium, Procerum, & Sacerdotum laniena, primus ad Lutherum defecit, atque accersitis ex Saxonia Præconibus, populum pervertere satagebat. Throno dejectus 27 annos in carcere contabuit, ultimus, qui omnia tria Regna conjuncta possederat; nam Suecia non amplius uniri poterat. (*Sec. XVI.*)

73. **Bellum cum Sueco primum.** Christianus IV Daniæ Rex Sudermanniæ Duci, quem Sueci post dejectum Sigismundum Carolum IX dixere, bellum anno 1611 denuntiavit, quod is Norvegiæ dimidium sibi arrogaret, subditis suis toto Balthico piscandi copiam faceret, atque varios sibi titulos attribueret, qui in præjudicium Daniæ cedant, uti Regis Laponiæ &c. Spem felicis eventus haud dubie Christiano fecerunt bellum Polonicum & domesticæ Suecorum discordiæ, & bene se dabant initia; siquidem Danus Colmatum expugnavit, pluresque Sueco clades intulit. Irritatus animoque æger Carolus Christianum ad duellum provocavit; at respondit is, desperationis hoc argumentum esse: indigere Suecum, quo cerebrum purget, helleboro. Carolus brevi post tædio obiit.

Anno 1612. Hollandi cum civitatibus Hanseaticis fœdus percusserunt, in id maxime intentum, ut Danus adigatur telonium

Sundi-

Sundicum abolere, & navibus ex Oceano in Balthicum liberum fine vectigali cursum permittere. Verum hoc erat Dano pupillam oculi tangere. Abolendum tamen tantisper fuit.

Anno 1613 Rex Christianus IV cum Gustavo Adolpho pacem sancit. Ille restituit ablata: hic abstinebit titulis, Daniæ invisis. Miscuit se deinceps Danus turbis Germanicis & Bohemicis, Friderici V partes secutus; intra siparium tamen adhuc latuit, donec anno 1626 theatrum belli aperuit; quippe fœdere cum Hollandis, Suecis, & circulo Saxoniæ Inferioris percusso, a quibus est electus caput & Imperator belli, Ferdinando II Cæsari inferendi. **Alterum cum Cæsare.**

Scripsit etiam ad Moguntinum, Bavarum, aliosque Catholicos Electores litteras publicas, quibus significavit, se arma corripuisse, necessitate compulsum, ut libertatem Germaniæ defendat, a Domo Austriaca oppressam. Sed nescio, an minus fortunæ, an artis bellicæ attulerit. Nihil ex composito procedebat. Cæsus est ad Luteram a Tillio, & in Holsatiam repulsus: iterumque a Wallensteinio ad Wolgastum.

Tandem anno 1629 *pacem Lubecensem* iniit. Renuntiavit Rex fœderi Protestantico, & amissa recepit.

Quiete deinceps fruebatur Dania, bello Suecico in Germaniam detonante ad annum usque 1644. & quia invisam habebat crescentem vicinæ gentis potentiam, plura egit, unde Sueci causam belli eidem inferendi allegabant. Terra marique infelix fuit Dania, donec, pluribus locis in hostium manu relictis, obtinuit pacem. **Tertium cum Sueco.**

Anno 1648 decessit Christianus IV Daniæ & Norvegiæ Rex, æt. 72, Regni 60. Bellum cum Imperatore Ferdinando primum, subin cum Suecis gessit, ab utrisque cæsus. Ex Electoris Brandenburgici filia suscepit Fridericum III, qui in Regno ei successit.

Anno 1657, cum Suecus, jam alias per pacem West. pluribus in Germania provinciis dilatatus, ambitioni suæ & crescendi cupiditati terminum non poneret, sed Poloniam quoque devorare viribus omnibus contenderet, vicini Principes, potentiam vastam, in omnem partem exporrectam, veriti, alia sibi consilia ineunda putarunt.

Quare Daniæ Rex, ruinæ vicinior, ut Regno suo provideat, Sueco bellum indixit, confisus Cæsareis, Russicis, & Hollandicis subsidiis. Et primo quidem mari tentata belli alea pugnatum acriter, pari ferme utrinque damno. Congressi rursus Sueci, a Da- **Quartum.**

a Danis victi sunt. Sed mox cladem Dani receperunt; tantaque deinceps Sueci fortuna usi sunt, ut per concreta glacie maria, ausu stupendo penetrantes, ad ipsam propemodum Hafniam pertingerent.

Quare Dano, ni perire vellet, nihil erat reliquum, nisi ut *Rotschildensem* pacem iniret, quantumvis sibi perniciosam: per eam etenim Sueco permisit Scaniam, Bleckingiam, Hallandiam, Bornhelmiam, vectigal Oresundicum, Nidrosiam, Bahusiam.

Quintum. Haffnia obsessa. Verum hac pace mox fracta, Carolus Gustavus in Zeelandiam penetravit, & *Haffniam* oppugnavit. Accurrerunt igitur ad liberandam sedem Regiam copiæ Cæsareæ sub Montecuculo & Susa, Polonicæ sub Zernicio, cum classe Hollandica, quam Obdamus ducebat, atque in Balthico cum Suecica feliciter conflixit. Cæso dein a fœderatis Suecorum exercitu, Carolus Gustavus non modo obsidionem Haffniæ compulsus est solvere, sed etiam pacem rogare: quæ *Olivæ*, Borussiæ Regalis Monasterio, anno 1660 conclusa est. **Pax Olivæ.** Restituta Dano, quæ a Suecis fuerant ablata, de cætero ad pacem Rotschildensem fuit remissa.

Annus 1660 felix videri poterat gemina pace, quæ arctoas plagas pace Olivensi, & meridianas occiduasque Pyrenæa pacavit. Sed Daniæ propterea etiam exoptatus venit, quod Ordines, Haffniæ collecti, Regnum ex electivo fecerint *hæreditarium*, cum suprema & independente potestate Friderico III. Regi delata, quamvis jam ante sanguini potius, quam electioni, fuerit debitum, jam inde a Dano primo Rege derivata profundissima origine, perpetuaque successione continuata in regnatrice Domo, &, si masculi defuissent, a colo etiam deducto stamine, donec jam ante 300 annos ad Oldenburgicam Germaniæ Familiam sceptrum translatum, atque in hanc usque diem continua serie fuit protensum. **Regnum fit hæreditarium.**

Actum sane ex usu Daniæ, ut ex hac Domo non eligantur, sed nascantur Reges, quæ Oldenburgum, Delmenhorstum, magnam Holsatiæ partem, Slesvicensem Ducatum adjecit Daniæ. Fridericus autem Rex eo etiam gentis studia sibi adstrinxit, quod Haffnia adversus Suecos præstanti virtute defensa, magnis Regnum suum fœderibus communierit.

Bellum Sextum. Fatis tandem concessit Fridericus III anno 1670, æt. 61, Regni 22, successorem, jam hæreditarium, nactus est Christianum V, filium, ex Sophia Luneburgensi susceptum. Bello is Hollandico magno fœderi accessit, & anno 1676 juncta classe sua cum Hollandica, prælio navali Suecos profligavit. Usus victoriæ fructibus,

bus, Coronam, Elſenburgum, Chriſtianopolim expugnavit, Suecis leviter reſiſtentibus.

Verum anno 1676 Lundenſe prælium Suecis reſtituit, quidquid in Scania Danis acceſſerat. At anno ſequenti pugna maritima Dani Suecos vicerunt haud procul Roſtochio, navibus horum aliis captis, aliis laceratis. Sed paulo poſt Suecus vices reddidit: & multo magis anno 1678, quo Königsmarchius in Inſula Rügia 7000 Danorum clade internecina delevit. At Dani, viribus inſtauratis, in Scaniam trajecti, Helſenburgum denuo expugnarunt: Bahuſiam autem incaſſum oppugnarunt, amiſſis ad hoc munimentum aliquot millibus. Mox Dani juncti Brandeburgicis in Inſulam Rügiam exſcenderunt, propulſo inde Königsmarchio. Sed pace Riſvicenſi tam Danus quam Brandeburgus omnia, quæ Suecis eripuerant, reſtituere coacti ſunt.

Anno 1699 obiit Chriſtianus V æt. 54, Regni 29, ſucceſſit filius Fridericus IV.

CAPUT XIV.

DE

BORUSSIA

SÆCULO XVII.

SUMMARIUM.

Inveſtitura Boruſſiæ a Polono collata. Lutherus cum Calvino commutatus. Dominium directum Boruſſiæ cum utili conſolidatum. Elbinga ad Boruſſum jure hypothecario. Fridericus Wilhelmus magnus actor ſui ſæculi Suecos in Balthicum propellit: ſed omnia cogitur reſtituere. Succedit Frid. III.

Anno 1611 Sigismundus Rex Poloniæ Electori Brandeburgico 74.
Inveſtituram Boruſſiæ contulit. Anno 1619 obiit Joannes Sigismundus Elector Brandeburgicus, Dux Boruſſiæ, qui

Lutherus cum Calvino permutatus. primus Lutherum cum Calvino permutavit, hujusque sectam, quantum poterat, introduxit, reclamantibus Lutheranis. Successit *Georgius Wilhelmus* filius, qui anno 1622 cum Hollandis fœdus iniit. Alet pro illis militum 3000, ut in plenam Juliacensis Ducatus possessionem mittatur.

1640 obiit Georgius Wilhelmus, eique successit *Fridericus Wilhelmus*, qui percusso cum Suecis fœdere, Poloniam, sub Casimiro Rege jam alias misere afflictam, invasit, licet ratione Ducalis Borussiæ illius esset vasallus.

Verum, cum magnum adversus Suecos fœdus coalesceret, plus spei in hoc collocans, socius accessit, stabilito cum Polonia pacto, quo hæc ei *Elbingam* tradit cum aliis quibusdam locis, ita tamen, ut Poloniæ integrum sit, eam ducentis thalerorum millibus redimere: simulque Rex & Respublica, abdicato directo in Borussia a Polonis manumissa. Borussiam Ducalem dominio, supremam & independentem potestatem de ea disponendi eidem concessit. Suecos dein Borussus in Pommerania, quam divisam ægerrime tulerat, Cæsaris auxilio armis aggressus, totam propemodum occupavit, Stettino tamen frustra oppugnato. Secuta anno 1660 *Olivensi pace* restitui quidem Sueco debuit sua Pomeraniæ portio, soluta tamen Borussia Poloniæ clientela, & directo dominio a Casimiro abdicato.

Cum anno 1672 Rex Franciæ Lud. XIV Batavis bellum illaturus, per Clivienses terras transiret, pluresque urbes intercepisset, Fridericus Wilhelmus, Elector Brandeburgicus, ut Hollandis succurreret, Cliviamque reciperet, cum Imperatore & Batavis fœdere inito, ad Rhenum movit, atque agrum Monasteriensem & Coloniensem devastavit; sed imminente Turenio trans Visurgin se recepit, relicto Gallis etiam Marchiæ comitatu.

Verum, ut provincias suas reciperet, anno 1673 cum Gallis pactum iniit, quo promisit, neutrius se partis fore, donec Imperium maneret illæsum. Sed cum Franci procul abessent, arma resumpsit, magnumque pro potentia sua pondus addidit magno adversus Gallos fœderi, grandi Batavorum, jam ferme consumptorum, commodo.

Verum anno 1675 Suecus, a Gallis persuasus, in provin- Electoris gesta in Pommerania. cias Electoris irrupit, sed tam lento gradu, ut Electori sufficiens spatium concederetur, copias suas traducendi. Mox autem, postquam traduxit, in Pomeraniam Suecicam illapsus, Anclanum aliasque in ea urbes eis eripuit. Impegit tamen ad Stettinum, quo vota ejus potissimum ferebantur; nam postquam 5000 ollas igniarias

rias eidem injecit, & ultra 2000 hominum amisit, obsidionem solvit.

Felicior Electori fuit annus 1677, quo Stettinum post quinque mensium obsidionem Suecis eripuit, fame ad deditionem compellente. Sueci cor suum e corpore evulsum, & Elector novam sibi animam inspiratam putabant.

Sed longe felicissimus Electori venit annus 1678, quo magna sane fortitudine Stralsundam, scopulum illum Wallensteinii, ad quem ejus olim virtus & fortuna impegit, brevi temporis spatio expugnavit, cedente in gloriæ partem Gripsvalda, ultimo, quem Sueci in Pomerania habuerant, loco.

Mira profecto rerum humanarum vicissitudo! Marchio Brandeburgicus, mediocris haud ita pridem potentiæ Princeps, quam Suecia vix attentione dignam judicaret, per ipsam potissimum Sueciam in pace Westph. tot accessionibus auctus est, ut de universa jam, domitrice illa Germaniæ, Sueciæ Majestate triumpharet, nec pugillo terræ relicto in Germania, quo pedem figeret. Sic eunt humana: revolvuntur terrarum Imperia, & quod haud ita pridem toti Europæ erat formidandum, paulo post vel ab uno obscuri antea nominis Principe vincitur. Exempla & causas afferre invidiosum fuerit. Satis oberrant oculis. **Vicissitudo.**

Sed ecce novas rerum vices! Fridericus Wilhelmus, Elector Brandenburgicus, tam gloriosus Suecorum victor, redhibere mox debuit omnia, quæ tanta fortitudine tantoque impendio occupaverat; quippe artibus Galliæ dissoluto magno fœdere, anno 1679 pax Neomagi confecta est, qua jubebatur Suecus restitui. **Cogitur omnia restituere.**

Noluit subscribere Elector. Sed desertus a sociis Crequio jam Cliviam ingresso, suo milite ab eo cæso, quum videret, totas Galliæ & Sueciæ vires in se unum convertendas, cumque alia promissa nihil proficerent, tractatu ad S. Germanum inito, dilectum sibi Stettinum, Stralsundam, totamque Pomeraniam citeriorem Suecis reddere debuit, ira in Cæsarem innocuum versa, qui tali paci restitit, quantum poterat, sed desertus a sociis, maris potentibus, ab Hispania, a Sabaudia, pacifici necesse habuit.

Anno 1688 obiit celebratus hic Heros *Fridericus Wilhelmus* æt. 68, Regiminis 48, Marchiæ suæ Brandeburgicæ adjecit Ducatum Pomeraniæ trans Viadrum, Magdeburgensem Principatum, Mindensem, Halberstadiensem. Borussiam Ducalem a Poloniæ jure directo abstraxit, per conjugem Auriacam semina jecit ad novas accessiones. Successit filius *Fridericus III*, ex Auriaca susceptus.

Hic

Elbinga. Hic anno 1698 Elbingam petiit a Polonis, jure pignoris sibi debitam, donec creditum restituatur, prout stipulatum esset anno 1657, moxque urbem occupavit, Augusto Rege graviter conquerente; cumque res bellum spectare videretur, Cæsare, Suecia, & Dania interveniente, conventum est, ut Elector urbem redderet, sed, si intra tres menses hypothoca pecunia soluta (ducenta thalerorum millia prætendebat) non relueretur, sibi fas esset, Elbingam cum dominio adjacente rursus occupare.

Quæ porro gesserit Elector Brandenburgicus in bello tricennali; quomodo accesserit fœderi Lipsiaco, ac dein transactioni Dresdensi; quantum auctus sit per pacem Westphalicam, quomodo divisa Pomerania; quæ ab eo acta in causa Juliacensi, pluraque alia in Germanicis sunt relata.

CAPUT XV.

DE

RUSSIA

SÆCULO XVII.

SUMMARIUM.

Russia vetus: nova. Comœdia cum quatuor Demetriis. Ad Domum Romanoviam. Alexius Michaelovicius tres reliquit liberos, qui omnes imperarunt. Frequens bellum cum Turcis, Tartaris, Suecis & Polonis. Conjuratio in Petrum Zarum detecta. Sophiæ sororis, & Gallicini tutoris pœna.

75. Antiqua Russia. Sæculo VI, gens Sclavonica in eas regiones, quas Moscoviam hodie dicimus, migrasse memoratur, ductore *Russo*, fratre Zechi & Lechi; unde & nomen *Russia* derivatur. Tres autem Russiæ designantur, *Alba*, *Rubra*, & *Nigra*. Prima ad Lithuaniam, altera ad Poloniam spectat, tertia Moscoviam complectitur. Sæculo X. Wolodomirus Christianam Religionem suscepit.

Sæculo

Sæculo XIII. Tartari Russiam subegerunt, primusque Danilovus, *Magni Ducis* nomine assumpto, sedem in urbe Moscua fixit; unde Russi *Moscovitæ* appellari cœperunt. Joannes Basilides I sæculo XV jugum Tartarorum excussit; Lithuani autem Russiam rubram, & Poloni albam ad se traxerunt.

Sæculo XVI. Basilius *Czari* nomen, quod magnum Principem denotat, assumpsisse dicitur. Ejus vero filius *Joannes Basilides II*, immanis tyrannus, Regnum Astracanum ad mare Caspium, & Casanum Tartaris eripuit, & Russiæ adjecit. Hujus filius Theodorus anno 1598, cum absque liberis decessisset, seriem antiqui stemmatis clausit. **Nova.**

Habuerat autem Theodorus fratrem *Demetrium*, quem *Boris* interfecerat, seque ipsum throno intrusit. Quindecim deinceps annis omnia in Moscovia sursum deorsum voluta sunt. Quippe quatuor successive erant deceptores, qui Demetrium *Theodori* fratrem mentiebantur, atque Joannis Basilidis filios. **Comœdia cum 4. Demetriis.**

Et primus quidem fingebat, se esse Demetrium Theodori fratrem, Boridis crudelitati subtractum, aliumque adolescentem clam fuisse substitutum in suum locum. Palatinus Sendomiriæ, conciliata illi Regis & Polonorum gratia, propriam filiam ei despondit. Conducta decem Polonorum, & totidem Cosaccorum millia, quibus Boris cum centum millibus occurrit. Victus quidem est prælio Demetrius; plures tamen urbes illius partes sunt secutæ. Mors Boridis faciliorem ei ad solium gradum substravit.

Nam anno 1605 Moscuæ fuit coronatus, postquam eum Joannis Basilidis vidua, per lepidam sane comœdiam pro filio suo agnovit. Verum non diu tenuit Demetrii hujus Regnum, nam anno sequenti (1606) cum grande sympofium Proceribus instruxisset, a conjuratis Moscis trucidatus fuit, & cum illo 1700 Poloni. Ferunt amorem Demetrii in Polonos fuisse conjurationis causam. Basilidis vidua noluit amplius esse mater: necessitate cogente salutatum a se filium asserens. Cæterum vero nomine Grisca appellatus dicitur, humili loco natus.

Suiskius, conjuratorum princeps, cui Demetrius vitam donaverat, renunciatus est Zarus. Sed haud multo post tempore comparuit alius, qui verum Demetrium se ferebat, cui pariter favit Sigismundus, haud dubie, ut Russis hostibus suis domi negotium faceret. Sueci vero Suiskio venere suppetias.

Tandem vero, postquam cum quatuor Demetriis, instruentibus comœdiam quibusdam Polonis, satis lusum est, & corona

Russia ad Domum Romanow.

Russica aliquot capita levi saltu pertransiit, Mosci anno 1613 Zarum sibi elegerunt *Michaëlem Fæderovicium* ex *Romanowia* Familia, qui Smolenskum recepit, & Polonos ex Russia ejecit, postquam illi, expugnata Novogrodo, in viscera Moscoviæ penetrantes, ipsam urbem Moscuam, Ducum sedem, suæ potestati subjecerant. Cladem subin gravem passus Moscus, cum Polonis & Suecis pacem composuit, & ad mortem usque servavit. Obiit autem anno 1645, æt. 49, Regiminis 33.

Successit filius *Alexius Michaelovicius*, qui vindicaturus clades, a Polonis illatas, cum Cosacco & Tartaro, id est, cum Megæra & Tisiphone, juncta opera in Lithuaniam & Poloniam irruens, Regnum nobilissimum misere discerpsit.

Cum autem Suecus quoque superveniret in partem spolii, Moscus in Livoniam, quam Sueci Polonis eripuerant, arma convertit, sed pro gentis illius tunc adhuc temporis imperitia, modico progressu, donec post pacem Olivensem Sueci ab aliis hostibus expediti, atque in Russos conversi, Livoniam liberarent, & pacificatione anno 1661 subsecuta sibi firmarent. Alio videlicet Alcide opus erat, qui Herculi hanc clavam extorqueret.

Alexii 3. filii.

Anno 1676 decessit *Alexius Michelovicius*, æt. 55, Regim. 31. tres ille filios reliquit, qui omnes imperarunt, videlicet Theodorum, Joannem, & Petrum, qui proin *Alexiovicii* dicti sunt, id est, Alexii filii.

Theodoro anno 1681 mortuo successit *Ivan* seu Joannes Alexievicius frater natu proximus. At mox graves tumultus Moscoviam concussere. Nam corporis custodes, *Strelizios* appellant, Theodorum veneno enecatum suspicati, Magnatum cædibus omnia complebant, Regia quoque ipsa & ærario expilatis. Postquam dein Joannes, mente & corpore debilis ac propemodum cæcus, fratrem juniorem *Petrum Alexievicium* (cui nihil ad regendum nisi ætas deerat) in consortem Imperii adlegisset, duobus annis satis tranquille Russia conquiescebat, sub *Gallicinio*, utriusque fratris tutore.

Conjuratio in Petrum.

Tum vero quietem turbavit *Sophia* soror, tracto etiam in conjurationis societatem ipso Gallicino tutore. In Petrum præcipue cudebatur faba, acris ingenii & vivacis Principem, sub quo, si ætas maturesceret, auctoritatem suam defluxuram facile prævidebant. Indignum igitur esse murmurabant, juniorem fratrem habenas capessere; majoris natu solius hanc esse prærogativam. Sperasse dicuntur, Petro amoto a gubernaculo, ob Joannis infirmitatem,

mitatem, totam penes ſe permanſuram regendi poteſtatem, atque, ut nexus firmior eſſet, conventum, ut Sophia Gallicini filio nuberet, quo pacto pronior eſſet marito throni aſcenſus.

At Petrus, conjuratione detecta, Sophiam ſororem in Monaſterium, Gallicinos in exilium miſit, Joanni tenacius adhærentes capite plexi. Retinuit ille quidem nomen Zari, ſed nomen duntaxat, auctoritate penes Petrum reſidente: hanc liberius adhuc exeruit, poſtquam Joannes frater anno 1696 obiit. Quanta autem rerum geſtarum gloria Petrus Alexievicius toto orbe inclaruerit, parte ſequenti referetur. **Detecta.**

CAPUT XVI.
DE
STATU TURCIÆ
SÆCULO XVII.
ARTICULUS I.
SUMMARIUM.

De Mahometanorum & Turcarum origine, variiſque nominibus barbarorum gentium, ad Alcoranum confluentium. Epitome de Imperatoribus Turcicis. Comœdia de Jacaja.

De Turcarum Imperio ſparſim quidem in hoc apparatu facta eſt mentio, hic tamen aliqua in unum cumulum conjiciemus de origine & progreſſu barbaræ hujus gentis. Sæculo VII ineunte *Mahomet* Arabs, homo impius, prophetam mentitus, novam Religionem cudit, ex Chriſtiana, Judaica, & Gentili conflatam, quam ab auctore ſuo *Mahometanam* dicimus. 76. **Mahometanorum.**

Propter novam hanc ſectam Mahomet ex Mecca, Arabiæ urbe, pulſus eſt; eamque fugam Turcæ *Hegyram* appellant, atque ab ea epocham ſuam ducunt. Dicti etiam Mahometis ſectatores ſunt *Saraceni;* quia a Sara ſe oriundum ferebat. Alii ab Agar *Agarenos* nominant.

Et Turcarum origo. Sæculo VIII *Turcæ*, ab extrema Aſia profecti, cum Saracenis ſe conjunxerunt, atque promiſcuo deinceps nomine Turcæ, Saraceni, Agareni, & poſtea ab Ottomanno primo ſuo Imperatore etiam *Ottomanni* ſunt dicti, & *Mahometani* a Mahomete.

Graſſatorum initio & prædonum erat manipulus, per Arabiam & Syriam vagans; ſed quia illis Mahomet rapinas, carnis illecebras, omnemque vitæ licentiam indulgebat, globi inſtar nivei, e monte devoluti, in immenſum ſunt aucti, totumque prope Orientem in Aſia & meridiem in Africa implebant. Denique, cum omne ſuum jus in armis circumferrent, etiam in Europam effuſi hinc Thraciam, Macedoniam, Græciam, nobiliſſimas Romani Imperii provincias, occuparunt, inde Hiſpania rapta, atque Italia & Gallia devaſtata.

Negligi initio à Chriſtianis videbatur prædator hic populus, donec una poſt alteram abſtracta provincia, impares viribus Orientis Imperatores, expugnata Conſtantinopoli, totum Imperium amiſerunt, Chriſtianis Principibus, quod deplorandum, inter ſe colliſis, & de pugillo terræ dimicantibus.

Viſus quidem ſæculo XII, & XIII, expergiſci Occidens, dum hortatu Pontificum cruciatas in Palæſtinam expeditiones ſuſcepit; ſed tandem Chriſtianorum diſcordia fortiter geſta ac ſtrenue parta rurſus evertit, plaudente & in immenſum ſe exporrigente barbaro, Chriſtiani nominis hoſte immaniſſimo.

Calyphæ. In primordiis equidem gentis, dum Arabiæ & Syriæ finibus continebatur, ab uno omnes Principe, quem *Calypham* compellarunt, regebantur, poſtea vero ſingulis, quas Chriſtianis rapuerant, provinciis ſuus erat Calypha, donec anno 1303 *Ottomannus* novum in Natolia Principatum conſtituit, qui denique omnes Calyphas ſubegit.

Ottomannus. Ottomannus autem noluit appellari Calypha, ſed *Sultanus*, & Imperium ſuum a ſuo nomine *Portam Ottomannicam*, aut etiam *Portam Fulgidam*, ſedem autem ſuam fixit in urbe Burſia.

Sultanus. *Orchanes* ejus filius, ut titulum in Orientis Imperium unde unde conquireret, Joannis Cantacuzeni Imperatoris Græci filiam duxit conjugem. Conceſſit illam Imperator, ut, quem timebat, amicum habeat, præſentium magis ſollicitus quam futurorum.

Turcarum Imperatores. Amurathes I certum genus pedeſtris militiæ (*Janizaros* vocant) introduxit, ex Chriſtianorum, ut fertur, liberis, conflatum.

Bajazethes I a Tamerlane Tartarico Tyranno caveæ ferreæ incluſus, capite cratibus impacto, miſere periit, ingens ambitionis trophæum.

Maho-

Mahomet I tres fratres ſuos, natu majores, trucidavit.

Amurathes II memoriam meretur propter inſignem victoriam, quam ad Varnam anno 1444 retulit ab Uladislao, Hungariæ & Poloniæ Rege, qui cum multis Chriſtianorum millibus in acie cecidit. Dicitur Amurathes invocaſſe Chriſtianorum Deum, dum nutante pugna fugam jam circumſpiceret, ut vindicaret injuriam, pace fracta ſibi illatam.

Mahometes II anno 1353 Conſtantinopoli expugnata, finem impoſuit Græcorum Imperio.

Selimus I eo tempore, quo Lutherus Septentrionem Europæum vaſtare cœpit, Ægyptum ſubjugavit, quam Caliphæ hactenus gubernaverant.

Solymannus II Turcarum Imperator, omnium potentiſſimus, Rhodum, Belgradum, Budam, (quanta munimenta!) expugnavit; ſed ab obſidione Viennæ anno 1529 depulſus eſt. Imperavit 46 annis.

Selimus II anno 1570 Venetis Regnum Cypri eripuit.

Achmetes I legatum Viennam miſit, qui pacem ad viginti annos extenderet, oblatis conditionibus, quæ a nullo unquam Turcarum Imperatore Cæſares obtinere potuerant; quippe conceſſit Sacerdotibus & Religioſis, ut in provinciis Turcicis Eccleſias conſtruere, & officia Divina in iis peragere poſſint.

Ut autem pacem peteret, & indulgentem adeo Rei Catholicæ ſe præberet, impulere Achmetem turbæ domeſticæ. Nam *Jacaja* ſe filium Mahometis III fratremque Achmetis ſeniorem venditabat. Matrem ſuam fuiſſe Chriſtianam, & rumorem ſparſiſſe, Jacajam filium ſuum eſſe mortuum, ne vitam amitteret: translatum fuiſſe in Peloponeſum, ac dein in Macedoniam, ubi baptizatus eſſet, &, ut ſecurius lateret, habitu Monachi indutum. **Jacaja.**

Cum autem Jacaja non haberet in Turcia, qui ſibi aſſiſteret, percurrit Poloniam, Germaniam, Italiam, Galliam, obteſtans Chriſtianos Principes, ut datis ſubſidiis ad Majorum ſuorum thronum ſe, Chriſtianum Principem, promoveant; ſe memorem tanti beneficii toti Chriſtianitati, quantum poſſet, gratiam relaturum. (*d'Avrigni Memoires Chronologiques pour ſervir a l'Hiſtoire prophane de l'Europe*) ſed non legitur, Chriſtianos Principes quidquam pro eo moviſſe; fortaſſis, quia fabulam credebant, & Jacajam talem eſſe Imperatoris Turcarum filium, quales Demetrii Magni Ruſſiæ Ducis.

Hæc perfunctorio opere attingere brevissime placuit, ut rudis idea tyronibus eruditionis exhibeatur. Ad sæculum jam XVII procedimus, & ea, quæ memorabilia magis videntur, uberiore aliquantulum calamo adumbrabimus, in quantum in tanta rerum vastitate breve compendium patietur.

ARTICULUS II.

De recentiore Turcia.

SUMMARIUM.

In Moldaviam & Valachiam sibi jus Sultanus arrogat. Frequens transitus a throno ad carcerem, & e carcere ad thronum. Irruptio in Italiam. Cæsi a Polonis. Osmannus strangulatus, & Mustapha, ac Ibrahim. Venetorum de Turcis victoriæ. Candiam tamen amittunt. Bellum cum Polonis, a quibus adiguntur ad pacem petendam. Post Viennam tentatam ubique concisi Turcæ a Cæsare & Polonis. Pax Carlovicia.

77. Res Turcarum gestas, quæ Hungariam & Transilvaniam spectant, suo loco recensui; reliqua, quæ magis videntur digna, hic perstringam. Et quidem anno 1612 *Moldavia & Valachia* a gente illa fuit turbata. Siquidem Sultanus Constantinum provinciarum illarum Principem deposuit, eique Thomam surrogavit. Constantinus a Polonis petiit auxilia, & obtinuit 15000 Armatorum; sed gravem ab Ottomannis cladem passus est, quæ Turcam in possessione constituit, nominandi Moldaviæ & Valachiæ Principem, quem *Hospodar* aut *Woywodam* appellant.

Sultanus in Valachiam & Moldaviam jus sibi arrogat.

Anno 1617 obiit Achmetes I, ætatis 30, Imperii 14, prætterito ejus filio Osmanno, a Janizaris e carcere ad thronum ductus est Mustapha I, Achmetis frater. Sed anno 1618 hoc dejecto, & in Monasterium intruso, Osmannus ab iisdem Janizaris Imperator fuit proclamatus. Misit is Legatum in Franciam, deprecaturum injuriam, quam Mustapha Legato Gallico intulisset.

Anno 1620 Turcæ in Apuliam irruperunt, in qua Manfredoniam occuparunt, & expilarunt. Verum novo Vizirio in bellum Polonicum abrepto, Italia ab ulterioribus invasionibus conquievit, quamvis Triremes Gallicæ, Florentinæ, & Melitenses magnum navium numerum Turcis eripuerint.

Anno

Anno 1621 Osmannus II, cum ducentis, aut trecentis, ut alii scribunt, millibus, Polonos invasit; sed amissis sexaginta millibus, ultro in pacem consensit, recepto tamen Chozimo, & jure nominandi Principem Moldaviæ & Valachiæ eidem asserto, Christianum tamen.

Mutata mox rerum scena, Osmannus, qui nuper trecentis satellitum millibus stipatus incesserat, a Janizaris strangulatus est, Mustapha vero ejus patruus e carcere deductus ad thronum, qui mox Viennam, in Poloniam, Venetias Oratores misit, ut pacem confirment. Dicuntur Janizari ad rebellionem & enorme parricidium concitati, quod Osmannus hoc militiæ genus, tam seditiosum, atque Imperatorum & Viziriorum capitibus tam periculosum, abrogare, sedemque Imperialem Constantinopoli Cairum in Ægyptum transferre conatus sit. **Sultanorum miseria.**

Sed neque Mustaphæ diuturnum fuit Imperium, quippe anno vertente Amurathes IV, Achmetis I filius, frater Osmanni II, Cydarim Turcicam induit, Mustapha in carcerem abducto, ac postea laqueo suffocato. Ex quibus sane videas, quantam Turcia spiret barbariem, quantumque sit paradoxum, supremum, independentem, & quasi omnipotentem esse tot populorum Dominum, & tamen in perpetuo vivere periculo capitis, aut saltem, ne a summo rerum apice in extremam miseriam præcipitetur. (*anno* 1623.)

Has inter turbas Cpolitanas *Tartari*, gens prorsus barbara & indomita, pacem, cum Polonis conclusam, impune violare se posse rata, cum triginta grassatorum & latronum millibus in Poloniam irrupit, sed a generosa Natione tot cladibus fuit concisa, ut dimidia ne quidem pars ad gurgustia sua posset aufugere. **Tartari.**

Cosacci, Poloniæ subjecti, uno tantum gradu minus barbari, quam Tartari, ut injuriam, ab his illatam vindicarent, in Tartariam Turcicam irrumpentes, populationem & incendia late spargebant, urso ursum devorante. (1624.) **Cosacci.**

Anno 1640 periit Amurathes IV, æt. 32, Imp. 17, successit Ibrahim frater, brevi a Janizaris strangulandus. Amurathes, contra morem Turcarum, ei vitam reliquit, quia amentem credidit, & ineptum ad imperandum.

Anno 1645 Vizirius Candiam seu Cretam, nobilissimam Venetorum insulam invasit. Occasionem dederunt Melitenses Equites, qui direptas Turcarum naves, Cairum tendentes, interceperunt, atque in portum Venetum invexerunt. Turcæ, cum in Melitenses

litenses vindictam non possent exerere, in Venetos illam verterunt.

Anno sequente Veneti prælio ad Rettimum a Turcis cæsi sunt. At anno 1648 munimentum Clissæ expugnarunt. Cum autem Turcis bellum minus prospero cursu procederet, & Ibrahim Sultanus sceptro gestando minus idoneus videretur, anno 1648 a Janitsaris depositus & laqueo suffocatus est. Successit ei nepos ex fratre Solimanno II, *Mahometes IV.*

Bellum cum Venetis.

Nec hujus initia fuere magis prospera; nam Veneti classem ejus partim merserunt, partim sparso incendio delerunt. Anno sequenti Turcæ obsidionem Candiæ solverunt, postquam 10000 ad eandem amiserant.

Anno 1654 Veneta classis in Hellesponto Turcicam aggressa insignem eidem cladem intulit, & multo majorem anno sequenti, commisso intra ipsas Dardanellas prælio. *

Bella Turcarum cum Cæsare in Hungaricis descripsi. Celebre est illud, quod propter Transylvaniam cœptum, per Victoriam Gothardensem, & subsequam pacem Temesiensem anno 1664 finitum est. Dicitur Divanum hanc pacem petiisse, ut eo fortius Persis, rebellibus in Ægypto, & Venetis possit resistere.

Anno 1666 Venetis ad Cameam damnum passis, Vizirius cum numeroso exercitu in Candiam movit, eamque infestare cœpit. Anno 1668 in aquis Cretensibus conserta navali pugna, quinque triremes Venetæ a Turcis captæ, & una demersa.

Tandem anno 1669 Turcæ (dimicantibus inter se Christianis Principibus) expugnarunt *Candiam*, postquam ultra biennium eandem oppugnaverant, amissis centum millibus hominum. Venetis relictæ in illa duæ solummodo urbes, Suda & Spinalonga, una cum Clissa & pluribus aliis in Dalmatia locis. Remissum tributum, quod ratione quorundam locorum Sultano pendere oportuit. Permissus egressus Christianis cum magna machinarum bellicarum copia, suspensio armorum in 13 annos decreta. Atque sic finiit

Candia ad Turcas.

* Dardanellæ appellantur duæ munitæ arces in Hellesponto, Sestus & Abydus, quarum illa in Europa, hæc in Asia, angusto freto Gallipolitano sejunctæ, Propontidem inter & Archipelagum; atque hæ veteres *Dardanellæ* vocantur. Mahomet IV autem anno 1658 duo alia castella construxit, ad initium freti, ex quibus ingressus navium in fretum & Propontidem tormentis arceri potest. Et hæc appellantur *Dardanellæ novæ*.

finiit bellum, per multos annos inter Venetam Rempublicam & Turcas, immanibus impensis gestum.

In Polonos deinceps versa sunt Turcarum arma, fortuna varia. Cozimum amissum, receptumque. Persis in Oriente bellum moventibus, mitius in Christianos sævitum.

A Persis reditum in Polonos, nimis prospero successu sub Ladislao & Coributo, qui etiam vectigalem Turcis fecit Sarmatiam. Verum Sobieskius, Rex electus, quas jam ante retulerat, strenue prosecutus victorias, tanta fortitudine barbaros, Turcas, Tartarosque profligavit, ut in pacem, Polonis gloriosam utilemque, consentire sint coacti. Deletum tributi dedecus. Retenta Podolia cum Ucrania cis Boristenem. Consultum Religioni in Turcia. Promissa Poloniæ defensio. Dicitur Sultanus hanc pacem noluisse approbare, donec ei ostensum fuisset, Sobieskio faventem magis fortunam assistere, quam ex usu sit gentis Ottomannicæ, bellum contra eundem gerere.

Vertit postea arma in Cæsarem, atque Cara Mustapha Duce ultra ducenta Turcarum millia ad obsidendam Viennam misit. Sed prælio cæsi, non modo ex Austria, sed ex Hungaria quoque & Transylvania sunt propulsi. Vizirius laqueo suffocatus, Mahometes IV, anno 1687 throno dejectus, in carcerem detruditur, Solimannus III, ejus frater, e carcere ad solium evehitur. **Bella varia.**

Hic bella, contra Cæsarem, Venetos, Polonos, Moscos, cladesque, a fratre relictas, prosecutus, pacem post amissum Belgradum, Nissam, Widdinum, petiit. Et utinam fuisset tunc concessa, antequam gravis procella ab Occidente ingrueret; qua confisus deinceps barbarus, quamvis attritus, ferociorem se exhibuit.

Nec diu tamen ei tumultuari licuit; nam anno 1691 decedens, thronum vacuum reliquit fratri juniori Achmeti II, quem frater in carcerem ante detruserat.

Anno 1694 Comes Jablonoski Polonorum, & Sapieha Lithuanorum Dux, 50000 Turcarum & Tartarorum ad Boristhenem aggressi, plenam de iis victoriam reportarunt, cæsis in acei campo 4000, captis 5000 curribus, munitionibus, annona, mercibus, & argento, Camenecum destinato, onustis. Dicuntur, eo prælio 12 solummodo cæsi, & 40 sauciati. Quod si verum est, victoriam non multum fuisse disputatam necesse est. **Mira victoria.**

Veneti quoque bellum in Mediterraneo, Archipelago, & ipso Hellesponto adversus Musulmannos fortiter sunt prosecuti,

cæsis non raro nauticis eorum copiis, captis urbibus, ipsaque etiam Peloponeso Peninsula in potestatem redacta.

Anno 1695 obiit Achmetes II, Imperii 4, a Cæsare, Polono, Venetis, Mosco, contusus egregie. Successit nepos, Mustapha II, Mahometis IV filius, non magis felix, facileque tota Europa exturbandus, si Christiani Principes consensissent, imo, si aliqui non impedissent.

Tandem anno 1699 Carolovicum pacem reduxit, cum Polonis perpetuam, cum Cæsare ad 25 annos protensam, illis Camenecum cessum, huic Hungaria & Transylvania, Venetis Morea. Töckelio Turcæ Widdinum & Caransebes tradiderunt, in præmium navatæ operæ. Angli Hollandique interpositorum officio functi sunt; qui dein etiam inter Moscos & Portam pacem conciliarunt, ad 30 annos extensam.

CAPUT XVII.

CONCILIA ORIENTALIA contra PROTESTANTES CELEBRATA.

ARTICULUS I.

Vani Lutheranorum conatus apud Jeremiam Patriarcham.

78. Lutheranorum vani conatus.

Lutherani, ut ecclesiam suam arctis ad Septentrionem limitibus inclusam dilatarent, grandi mendacio, emissis, quibus foecundi sunt, libellis, in vulgus sparserunt, Orientalem seu Græcam Ecclesiam, in dogmatibus fidei secum sentire, atque ne manifeste mendaces deprehenderentur, omnem moverunt lapidem, ut Augustanæ Confessionis suæ approbationem a Græcis extorquerent.

Mar-

Martinus Crusius, linguæ Græcæ Professor Tubingæ, primus aleam sibi tentandam ratus, contribules suos famosi nominis eo permovit, ut Stephanum Gerlachium, Cæsarei oratoris Constantinopoli ministrum, rogarent, Confessionem, quam diximus, offerret *Jeremiæ* Græcorum Patriarchæ Constantinopolitano, in Græcum jam ante traductam. Provinciam sibi demandatam lubens suscepit Gerlachius, nihilque non egit, ut Patriarchæ persuaderet, eam doctrinæ orientali esse conformem.

At Patriarcha aperte contestatus, Confessionem Augustanam Catholicæ fidei Deique verbo e diametro opponi, tribus doctissimis libellis, ad eos missis, errores confutavit, tandemque, cum missis epistolis patientiam Præsulis fatigarent, ne sibi amplius molesti essent, monuit, cum pervicacibus in errore nihil sibi deinceps fore negotii.

Quamvis autem Lutherani machinationibus suis caput vehementer impegerint, Calvinistæ tamen sæculo sequenti nequaquam absterriti, ut auctoritatem sectæ conciliarent, omni ope sibi connitendum putabant, ut Europæ eam persuasionem ingererent, Græcam Orientalium Ecclesiam eandem secum religionem profiteri, quo & amplitudinem, & antiquitatem, & visibilitatem novellæ suæ Ecclesiæ extenderent. **Calvinistarum fraudes.**

Sed cum veritas manifesta obnixo desiderio obstaret, ad malas artes ventum & fraudes. *Cyrillum Lucar* Hollandi pecuniæ largitione in Patriarchatum Constantinopolitanum intruserunt, hominem venalem ac nefarium, qui, ut gratiam patronis redderet, confessionem Calvinianam secreto consarcinasse dicitur, in Hollandia dein typis datam, ac pro sincera Græcorum fide per Europam vulgatam. Pulchra enim vero stropha, & Calviniano digna ingenio! Sed mendax vafrities se ipsam in casses induit, & coram orbe palam prostituit. **Cyrillus Lucar.**

Nam Lucar pseudo-patriarcha, princeps in hac fabula persona, propter scelera a Selimo deturbatus, atque Euxino mersus misere periit, & Græci, doctrinam suam Calvinianæ conformem haberi indigne ferentes, pluribus habitis synodis, eam injuriam a se sunt amoliti, proposita sua, & damnata Calvinistarum doctrina. Quæ res cum ad noscendam utriusque partis doctrinam plurimum valeat, eruditionis interesse existimo, prolixius aliquantum, quid in Orientalibus istis actum synodis, repræsentare.

ARTICULUS II.

Concilium Constantinopolitanum I. contra Calvinistas. Anno 1638.

79. Cum Orientales Græcique Præsules accepissent, quid Cyrillus Lucar attentasset, quidque de sua fidei doctrina per Occidentem spargeretur, Synodum congregarunt, atque præsentibus Alexandrino & Hierosolymitano Patriarchis, 23 Episcopis, & universo Clero Byzantino, Cyrillo Lucari ejusque Confessioni Calvinianæ anathema una voce dixerunt, hominemque exauctoratum, sede, quam inique per Simoniacam pravitatem invaserat, deturbarunt; suffecto in illius locum Cyrillo, Beroensi ante Episcopo.

Synodus Constantinopolitana II. contra Calvinistas, anno 1642.

Cyrillo Beroensi Patriarcha Constantinopolitanus subrogatus est *Parthenius*, qui alteram ex Orientalibus convocavit synodum, ut Cyrilli Lucaris & Calvinistarum confessio iterato condemnetur. Prolata Calviniani erroris multa capita, & tanquam hæretica anathemate profligata. Juvat ex iis aliqua seligere, cum synodi censura.

1. Dicunt, Calvinistas abuti sacra scriptura, contra interpretationem SS. Patrum & Conciliorum Generalium.
2. Rejici ab eis Traditiones, quibus per totum mundum sit pretium, & sine quibus, secundum doctrinam S. Basilii, fides sit imperfecta. *Calvinistarum errores.*
3. Deum iniquissimum fieri a Calvinistis, tyrannica potestate utentem, cum dicunt, eum sola sua voluntate alios prædestinare ad gloriam, alios in pœnam mittere, nulla operum habita ratione. *Quo quid magis impium proferri possit?*
4. De Divina providentia blaspheme eos loqui, dum mala, quæ permittit, eidem ceu auctori attribuant.
5. Nullum hominem esse sine peccato mortali, ne quidem B. V. Mariam. *Hoc alienum a fide nostra judicatum est*, inquiunt.
6. Negant intercessionem sanctorum & custodiam angelorum, precesque, quæ a sacerdotibus per totum mundum fiunt. *Quibus Ecclesiam conservari credimus.*

7. Docent,

7. Docent, fidem salvare sine operibus: cœlestem & terrestrem Ecclesiam confundi. Tolli potestatem Episcopalem, & cum ea totam perfectionem Ecclesiæ. *Quo quid perturbatius esse possit?*

8. Ajunt, solos prædestinatos esse membra Ecclesiæ: hanc errare posse. *Quod, ut impium est damnatum a synodo.*

9. Asserere, quod bona opera nullam partem habeant in negotio salutis, esse contra S. Scripturam. Libertatem arbitrii tollere, esse naturam humanam evertere.

10. Quinque sacramenta ab illis negari. Reliqua vero duo non recte explicari. Divinam Eucharistiam ita convelli, ut nihil nisi nudam figuram ipsi relinquant, quasi adhuc in umbra veteris legis serviremus. *Hoc autem omni impietate plenum esse.* Neque enim dixisse Jesum: *hoc est figura corporis mei:* sed: *hoc est corpus meum: hic est sanguis meus.*

11. Repudiant solennes nobis ac legitimas pro defunctis commemorationes, per quas speramus requiem illis, & respirationem ab acerbitatibus, quæ illos premunt, a Deo esse concedendam.

12. Ad hæc omnia venerabilium & sanctarum imaginum cultum relativum respuunt, quem sancta oecumenica Synodus VII confirmavit.

Post errores istos recensitos Synodus, graviter questa, quod orientali Ecclesiæ per incredibilem proterviam impingantur, omnes solenni dicto anathemate tanquam hæreses condemnat, publice contestata, eos a sua Græca Ecclesia quam longissime abesse; nunquam se ista credidisse, nec unquam credituros.

Subscripserunt huic condemnationi cum Patriarcha omnes Episcopi, inter quos Petrus Mogilas, Primas Russiæ; omniaque Synodi acta cum litteris Synodalibus Parthenii Patriarchæ Jassi in Moldavia typis sunt publicata.

ARTICULUS III.

Synodus Constantinopolitana III, contra Calvinistas anno 1672.

Dionysius Patriarcha hanc indixit. In ea Orientalis Ecclesia profitetur septem sacramenta, videlicet *Baptismum*, per quem homo a peccatorum sordibus purgatus, spiritualiter regeneratur. Sacramentum *Chrismatis*, quo Christianam fortitudinem accipimus, profitendi etiam externe fidem, quam in baptismo ac- 80.

 cepimus.

cepimus. Sacramentum *Eucharistiæ*, qua nutrimur ad virtutem, & unionem cum Deo. *Pœnitentiæ*, per quam remittuntur peccata hominis, post baptismum lapsi. *Matrimonii*, quod ipse etiam Apostolus sacramentum appellat. *Ordinis*, per quem formantur pastores animarum, confertur que gratia ad vitam clericalem. *Extremæ unctionis*, pro salute corporis & animæ.

Verbis clarissimis confitetur *Transsubstantiationem*, seu conversionem veram & realem panis in corpus, & vini in sanguinem Christi in sanctissimo altaris sacramento, in quo offerens & oblatus est Christus, qui integer a Fidelibus recipitur. Baptismum omnibus, etiam infantibus, absolute esse necessarium &c.

Ecclesiæ, ordinatione Divina, Episcopis opus esse, quorum, tanquam vicariorum suorum, officio Christus, summus sacerdos, utatur. A nemine, nisi Episcopo sacerdotem aut Episcopum consecrari posse. Necessariam esse Hierarchiam & subordinationem in Ecclesia.

Cœlibem vitam, teste apostolo, matrimoniali præstare. Catholicam Ecclesiam esse infallibilem, perpetuo visibilem. Sanctos venerandos, & tanquum Intercessores apud Deum, invocandos; hoc pluribus locis S. scripturæ doceri. Falso asseri, per cultum sanctorum honorem Dei minui. Se cultum sanctarum imaginum, ceu ritum ab Apostolorum temporibus transmissum, juxta Ecclesiastica monumenta, prorsus amplecti.

Penes Ecclesiam esse potestatem instituendi jejunia, & abstinentiam a carne præcipiendi. Hanc Ecclesiæ orientalis confessionem fidei subscripsit Patriarcha cum multis Episcopis.

ARTICULUS IV.

Synodus Hierosolymitana contra Calvinistas anno 1672.

81. Prolixa, sed lectu dignissima est hæc Synodus, a Dositheo Patriarcha Hierosolymitano celebrata, qua Calviniana hæresis profligatur, & Orientalis Ecclesiæ doctrina fidei, toto cœlo opposita, asseritur, adjunctis omnibus, quæ in hac causa contra Cyrillum Lucarem & Calvinistas a Cyrillo Beroensi, Parthenio, & Dionysio Patriarchis Constantinopolitanis acta sunt.

Et

Et imprimis acerbe conqueritur Synodus, Calviniſtas frontem tantopere atque pudorem omnem exuiſſe, ut non ſint veriti, ſuas hæreſes Orientali Eccleſiæ mendacio execrabili affingere, necdumque ceſſent, impoſturas ſuas defendere.

Cum enim, inquit Synodus, homines iſti vaniloqui, novatores, mendaciorum architecti, ab occidentalibus jam receſſerint, ſeque ab omni Eccleſia Catholica longe fecerint, manifeſtiſſime ſe probant Hæreticos, imo & Hæreticorum coriphæos; nam falſa non modo dogmata, ſui ſupra modum amantes, induxere; ſi tamen dogmata fabellas licet appellare, &, formidantes, ne miſere deceptæ mentes ad veritatem redeant, ut nihil ad impudentiam deeſſet, ad fraudes & mendacia confugere, Orientalium Chriſtianorum fidem hæreſibus ſuis obtendentes.

Verum quemadmodum lucis ad tenebras, aut Chriſti ad Belial, ſocietas eſſe non poteſt, ita nec una adverſariorum noſtrorum cum Eccleſia Orientali ſententia, quamdiu hæreſiarcham Calvinum voluerint habere Magiſtrum.

Recenſet dein Concilium grandem numerum articulorum fidei, in quibus Calviniſtæ ab Orientalibus diſſentiant; ex quibus manifeſte elucet, Græcos (etiam ſchismaticos) retinere doctrinam Romano-Catholicam de Divina providentia, prædeſtinatione & reprobatione, voluntate ſalvandi omnes, libero arbitrio, poſſibilitate ſervandi præcepta: de merito & remuneratione bonorum operum, ſeptem ſacramentis, invocatione ſanctorum, cultu ſacrarum imaginum, verbo Dei tradito, auctoritate conciliorum &c. In omnibus his articulis Orientalis cum Occidentali Romana conſentit Eccleſia, & penitus contradicit Calviniſtis, quos blasphemos, deceptores, hæreticos appellat.

Diſſenſio Orientalis Eccleſiæ.

Non poteſt Proteſtantibus incognita eſſe Orientalis Eccleſiæ doctrina fidei (pergit ſynodus) poſtquam Martinus Cruſius aliique Lutherani ſuam confeſſionem ad Jeremiam Patriarcham Conſtantinopolitanum miſit, qui tribus doctiſſimis reſponſis omnem eorum hæreſim Theologice ac Catholice confutavit, hæc Jeremiæ ſcripta latine & græce in Germania fuiſſe edita, anno 1584, quanquam hæc illi non attendiſſent, qui nuntium pietati penitus remiſiſſent.

Jam ante Jeremiam Joannem Nathanaëlem, Presbyterum Conſtantinopolitanum in Tractatu de Miſſa, Gabrielem Moteanum, Archiepiſcopum Cretenſem in libro de ſeptem ſacramentis, uti &

& Petrum Archiepiscopum Kiöbensem, cum multis aliis, totam Ecclesiæ Orientalis doctrinam exposuisse, ut adeo ignorare non potuerint Protestantes illius fidem, sed ex summa impudentia ad simplicium ruinam eidem affinxerint prorsus alienam. - Neque enim in 18 capitibus, sub nomine Lucaris editis, contineri suam fidem, sed esse suppositititium Calvinistarum partum, cum ipse Cyrillus negaverit esse suum, & in Homiliis suis contrariam prorsus doctrinam populo proposuerit: damnatum autem fuisse eundem Lucarem, quod articulos illos, sibi affictos, confutare nollet, eaque re suspectum se reddiderit, & pro hæretico sit habitus, prout tot Anathematismi a Conciliis in eum jacti satis declarant.

Anathema Lucari. Nam sæpius a Patribus exclamatum: Cyrillo Lucari, calumnianti, Orientalem Christi Ecclesiam cum Calvinistis consentire, Anathema! Cyrillo dogmatizanti, sanctam Ecclesiam errare posse, anathema! Cyrillo dogmatizanti, non esse septem sacramenta, anathema! Cyrillo dogmatizanti, panem & vinum non converti in corpus & sanguinem Christi, anathema! Cyrillo, neganti liberum voluntatis arbitrium, anathema! Cyrillo, neganti meritum bonorum operum, sanctos esse invocandos, anathema! Cyrillo dicenti, Deum aliquos æternæ morti devovere, absque ullo respectu ad eorum mala opera, anathema! Cyrillo, venerandarum imaginum cultum ac relativam adorationem improbanti, anathema! Cyrillo, novo Iconomacho, anathema!

His anathematismis jam pridem subscripserant Cyrillus Beroënsis Patriarcha Constantinopolitanus, Metrophanes Patriarcha Alexandrinus, Theophanes Patriarcha Hierosolymitanus, cum universali Orientis synodo.

Postquam Concilium Hierosolymitanum, sub Dositheo Patriarcha congregatum, hæc omnia enarravit, adjunxit acta Concilii Constantinopolitani, sub Parthenio Patriarcha habiti, contra Lucarem, & Calvinianam ejus doctrinam, quod supra memoravimus.

Addit denique Synodus Hierosolymitana symbolum suæ fidei, Calviniano prorsus contrarium, Romano-Catholico prorsus conforme, solo articulo de processione Spiritus sancti ex Patre *Filioque* excepto.

1. Itaque capite profitentur Mysterium SS. Trinitatis.

2. Credimus, inquiunt, sacras scripturas a Deo fuisse revelatas, eisque

eisque propterea, non quidem, ut libuerit, ſed ſecundum Eccleſiæ Catholicæ traditionem & interpretationem adhibendam eſſe fidem, omni dubitatione majorem: adduntque, idem eſſe, ſacram ſcripturam & Eccleſiam Catholicam audire; quia Spiritus ſanctus utriusque eſt auctor, & etiam Eccleſiæ columna & fundamentum veritatis. Contra vero Eccleſiam Calviniſtarum eſſe communitatem Hæreticorum.

3. Profitentur libertatem humani arbitrii cum Divina gratia, hominem videlicet libere Divinæ gratiæ cooperari. Impiam eſſe hæreſin, ſi dicatur, Deum prædeſtinare & condemnare absque omni reſpectu ad bona vel mala hominum opera. Blasphemiam eſſe & apertam inſaniam, ſi dicatur, Deum, absque alia cauſa, eſſe auctorem æternæ damnationis, cum Deus omnes homines velit ſalvos fieri. **Fides Orientalium.**

4 & 5. Profitentur, Deum nunquam eſſe auctorem mali, ſed omnia, quæ a Deo ſunt, bona eſſe. Solum autem peccatum eſſe malum.

6. Peccatum originale, & 7. Incarnationem Filii Dei, & alia, quæ in ſymbolo Apoſtolorum habentur, Catholico prorſus modo.

8. Sanctos eſſe noſtros interceſſores apud Deum, & ante omnes Immaculatam ejus Matrem, uti etiam Angelos, ad noſtram cuſtodiam deſtinatos, Apoſtolos, Prophetas, Martyres, Epiſcopos, omnesque ſanctos, quos Deus tanquam fideles ſervos glorioſos fecit; qui, ſicut Prophetæ, ea, quæ in terris geruntur, per Divinum lumen & revelationem cognoſcunt.

9. Per fidem, quæ operatur per charitatem, id eſt, per Divinorum præceptorum obſervationem, nos juſtificari.

10. Credunt ſanctam, Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam, quæ ordinatione Divina per Epiſcopos a Spiritu ſancto regatur. Quod autem Calviniſtæ dicant, nullum eſſe diſcrimen inter Epiſcopos & ſimplices ſacerdotes, absque Epiſcopis poſſe Eccleſiam ſubſiſtere, non ab Epiſcopo duntaxat, ſed etiam a ſacerdote ſacerdotem poſſe ordinari, & a pluribus ſacerdotibus Epiſcopum &c. hoc enimvero longiſſime, ut credat, ab Eccleſia Orientali abeſſe, quæ ſemper certum habuerit, Epiſcopos ordinatione Divina Eccleſiæ eſſe neceſſarios, magnumque, non tantum quoad poteſtatem Jurisdictionis ſed etiam ordinis, inter Epiſcopum & alios ſacerdotes intercedere diſcrimen. Nunquam

a ſacerdote, qui non ſit conſecratus Epiſcopus, poſſe Epiſcopum conſecrari, imo neque alium ſacerdotem &c.

Sacerdotem, ab Epiſcopo ordinatum, conferre baptiſmum, extremam unctionem, offerre SS. ſacrificium, præbere populo corpus & ſanguinem Domini, aſſiſtere matrimoniis, prædicare populo; ſed chrisma a ſolo Epiſcopo conſecrari, ſacrosque ordines conferri, ligari, ſolvique ab eo altiori poteſtate, excommunicari hæreticos, mitti ab eo prædicatores, ſine cujus ordinatione non poſſent eſſe legitimi animarum paſtores.

11. Omnes & ſolos fideles profitentur eſſe membra Eccleſiæ, etiamſi ſint peccatores, quia in iſtos etiam Jurisdictionem exercet.

12. Eccleſiam, a Spiritu S. illuſtratam, atque per Præpoſitos ſecundum ſacra concilia edoctam, errare non poſſe.

13. Hominem non per ſolam fidem juſtificari, ſed per fidem vivam & efficacem, quæ per charitatem operatur, id eſt, per fidem atque opera. Quod autem fides juſtitiam Chriſti veluti manu apprehendat, ac ſola ad ſalutem ſufficiat, longiſſime a veritate abeſſe credunt, alias enim quemlibet, modo credat, ſalvatum iri: ſed recepturum quemque, prout geſſerit in corpore ſuo, ſive bonum, ſive malum.

14. Per peccatum originale ſublata quidem fuiſſe homini dona ſupernaturalia atque indebita, non autem quæ ſunt ipſius naturæ, relictumque liberum voluntatis arbitrium, ut opus aliquod moraliter bonum viribus naturæ facere poſſit, ſecundum illud Apoſtoli: *gentes naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt.* At vero ad actum ſalutarem, ad vitam æternam conducentem, requiri gratiam ſupernaturalem, cui tamen homo per liberum ſuum arbitrium poſſit reſiſtere, aut conſentire, prout voluerit.

15. Credunt ſeptem ſacramenta; hæreticæ autem dementiæ fœtum, ajunt, alium ſacramentorum numerum, nec enim minus, quam cætera fidei Catholicæ dogmata, ſeptenarius ille in Evangelio ſtatuitur numerus, & ex ipſo colligitur. Poſtquam dein ſingula in ſpecie enumeravit, ſingulaque, adductis ex S. ſcriptura textibus, probavit, addit, ea non eſſe vacua ſigna Divinarum promiſſionum, alioquin nullam a circumciſione differentiam habitura, quod ſcandaloſum foret dicere, ſed eſſe inſtrumenta gratiæ, quam digne ſuſcipientibus conferunt. Sacramentum Euchariſtiæ non conſiſtere in ipſo actuali uſu duntaxat,

taxat, sed jam ante usum & sumptionem per verba consecrationis fuisse perfectum.

16. Credunt, baptismum, a Christo institutum, & in nomine SS. Trinitatis collatum, absolute esse necessarium, etiam parvulis, quia peccato originali sunt infecti; cum Christus universaliter de omnibus dixerit, *nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu S. non intraturum in Regnum cœlorum.* Quamvis autem ordinarius Minister hujus sacramenti sit sacerdos, in casu tamen necessitatis a quolibet homine, rationis compote, conferri posse, modo rectam intentionem habeat. Effectum baptismi esse extinctionem peccati originalis & actualium. Infantes, post baptismum mortuos salvari, per baptismum, sicut per ordinem imprimi characterem, unde reiterari non possint; peccata vero, post baptismum commissa, remitti per sacramentum pœnitentiæ.

17. Credunt sacramentum Eucharistiæ, veramque transubstantiationem his verbis: In hujus itaque celebratione sacramenti Dominum nostrum Jesum Christum credimus esse præsentem, non quidem secundum figuram aut imaginem --- neque penes conjunctionem, qua proposito Eucharistiæ pani verbi Divinitas substantialiter uniatur, quemadmodum inscite juxta ac misere Lutherani arbitrantur, sed vere realiterque, quatenus panis & vinum facta consecratione transmutentur, transubstantientur, convertantur, transeant, panis quidem in ipsum corpus Domini verum, quod natum est in Bethlehem ex semper virgine &c. vinum vero in ipsum Domini sanguinem verum converti & transubstantiari. Item facta panis & vini consecratione, nec panis nec vini manere amplius substantiam credimus, sed ipsum corpus & sanguinem Domini sub panis & vini speciebus, id est, sub panis accidentibus. Transubstantiatio.

Item & ipsum distribui Domini corpus & sanguinem purissimum, inque communicantium, sive piorum sive impiorum, os ac stomachum introduci, illis ad vitam, his ad mortem; Christum ut Deum ac hominem sub minimis etiam specierum particulis integrum & indivisum contineri. Cum multæ simul Missæ leguntur, Christum modo supernaturali in multis simul locis realiter esse præsentem, absque ulla sui divisione. Comprehendi hoc quidem a nobis non posse, credi tamen posse tanquam veritatem nobis revelatam, sicut plura alia Mysteria (uti summæ

 Trini-

Trinitatis & Incarnationis) credimus, licet illa non comprehendamus.

Corpus & ſanguinem Chriſti ſummo cum honore adorandum; cum Chriſtus, Deus & homo, uno ſupremo latriæ cultu ſimul ſit adorandus. Credunt, verum ac propitiatorium eſſe ſacrificium, quod pro fidelibus omnibus, tum vivis tum defunctis, nec non & pro utilitate omnium offertur. Credunt, verum Corpus Chriſti in tabernaculo & ſacris vaſis aſſervari; atque ad ægrotos deportari. Neminem autem hoc ſacramentum poſſe conficere, niſi ſacerdotem, ab Epiſcopo conſecratum.

Hanc eſſe epitomen doctrinæ orientalis Eccleſiæ de hoc ſacroſancto ſacramento, hanc confeſſionem & antiquiſſimam traditionem, de qua nihil detrahi patiantur, qui recte credunt, & ab impiis hæreticorum erroribus abhorrent. Et, qui Traditionem contemnunt, eos damnari & anathematizari a ſancta Chriſti Eccleſia.

Purgatorium. In 18 denique Capite confitentur Purgatorium, ſeu locum tertium, in quo illi, quibus culpa quidem & æternæ pœnæ reatus per contritionem aut confeſſionis ſacramentum remiſſus eſt, ſed tamen, quia per orationem, lacrymas, eleemoſynam, caſtigationem corporis, aliaque bona opera, juſtitiæ Divinæ necdum ex integro ſatisfecerunt, ob reſiduum reatum pœnæ, temporali ſupplicio puniuntur, a quo per eleemoſinas, preces Fidelium, & præcipue incruentum Miſſæ ſacrificium, quod ab Eccleſia quotidie pro vivis atque defunctis offertur, ex ſumma Dei bonitate & miſericordia liberantur.

Solvit objectiones. Poſtquam Concilium Orientalis Eccleſiæ hæc 18 capita Calvinianis Cyrilli Lucaris 18 articulis oppoſuit, reſpondit etiam ad quatuor illius quæſtiones; atque ad 1. quidem, non eſſe conſultum, ut quilibet ſacram ſcripturam vulgari idiomate legat, quia indocti illam non intelligant, & eadem abutantur, ut adeo Eccleſia provide ac prudenter ejusmodi lectionem promiſcuam & illimitatam prohibuerit.

Ad 2. an S. ſcriptura omnibus ſit clara, reſpondet: ſi omnibus adeo clara foret, Paulum non fuiſſe ſcripturum de gratia ac dono interpretandi: non fuiſſe dicturum Petrum, in epiſtolis Pauli eſſe quædam difficilia intellectu. Senſum Scripturæ ſæpe eſſe ſublimem; interpretationem ad viros, a Deo illuminatos, pertinere.

Ad 3.

Ad 3. quinam libri ad S. ſcripturam pertineant, reſpondet Synodus, eos quoque, quos Calviniſtæ tanquam apocryphos rejiciunt, uti librum Sapientiæ, Eccleſiaſtici, Judith, Tobiæ, Macchabæorum, quod a Conciliis & antiquiſſimis Patribus tanquam authentici ac Divini agnoſcantur, quos Cyrillus Lucar inſipienter, inſcite aut magis malitioſe apocryphos vocaſſet.

Ad 4. quid de ſacris Imaginibus earumque veneratione ſentiendum, reſpondet Orientalis Eccleſia, cum Sancti ſint amici Dei noſtrique Interceſſores, merito eos a ſe coli, & quidem ſanctiſſimam Dei Matrem ac Virginem Mariam cultu *Hyperduliæ*, quia omnibus Angelis, Prophetis, Apoſtolis & Martyribus eſt ſanctior & excellentior: alios vero Sanctos cultu *Duliæ*. Inſuper ſe venerari lignum crucis, in quo pro ſalute mundi Salvator noſter paſſus eſt, quin & ejuſdem crucis ſignum venerari ſe & adorare. **Sanctorum invocatio.**

Præterea coli a ſe Imagines Chriſti & Sanctorum, ſecundum eam, qua quibusdam Patriarchis & Prophetis apparuiſſent, formam; denique & Spiritum ſanctum ſub ea, qua viſus eſt, columbæ ſpecie, oculis pingendo ſubjici. Eam porro, quam Sanctis & eorum Imaginibus cæteriſque prædictis venerationem adhibeant, idololatriam eſſe, ſi qui dicant, id ceu ineptiſſimam & inanem calumniam, nihili omnino a ſe fieri. **Cultus Imaginum.**

Confutant denique Calviniſtarum objectamenta, dicuntque, in S. Scriptura vetitum eſſe idola ſculpere, aut creaturæ Divinos honores deferre. Sanctorum autem Imagines non eſſe idola, cum nullum falſum Numen repræſentent, nec Divino honore eos coli, ſed longe inferiori, eoque relativo, cum reſpectu ad ſanctum, quem repræſentant; qui uſus jam ab Apoſtolorum temporibus in Eccleſia perpetuo viguerit, ut ex actis Synodi VII conſtet, quæ contra Iconomachos eſt habita.

De Calviniſtis autem dicit hæc in Synodo congregata Orientalis Eccleſia: *quas vero novitates induxere Calviniſtæ, tum circa Deum, reſque Divinas blaſphemando, cum ſacram ſcripturam perperam interpretando, decurtando, & injurioſe tractando, diaboli ſophiſmata eſſe dicimus & inventa.* Neque minus inepte garriunt, non poſſe Eccleſiam a quibuſdam cibis abſtinentiam & jejunia conſtituere: enimvero recte admodum, ad carnis & omnium mortificationem paſſionum &c. &c. **Effigies Calviniſtarum.**

Tandem vero ita concludit Synodus: Taceant igitur inepti narratores, & novitatum artifices hæretici, & mutilas tum e

Scriptura, tum ex Patribus adversum nos sententiolas, quibus mendacium exstruant, furari ne moliantur, atque hoc loquantur unum, sese nimium excusantes excusationes in peccatis, injurias in Deum, & in sanctos evomere blasphemias instituisse.

Atque hæc ex multis dixisse sufficiat ad plenam calumniæ, Ecclesiæ nostræ Orientali illatæ, confutationem. - - - Ea porro, quæ diximus, non solam nostram adversus Hæreticos, nobis obtrectantes, apologiam esse volumus, verum etiam fidei regulæ instar obtinere: ex qua nova eorum emendentur dogmata, & ad Catholicam & Apostolicam Ecclesiam ipsi reducantur, quandoquidem Majores illorum olim in illa meruerunt.

Synodo huic subscripserunt anno 1672 16 Martii in urbe Jerosolyma 70 Patres Orientalis Ecclesiæ, & quidem Dositheus Patriarcha Orientalis Ecclesiæ his verbis: *Dositheus miseratione Divina Patriarcha sanctæ Jerusalem totiusque Palæstinæ: assero & confiteor, hanc esse fidem Orientalis Ecclesiæ*, & ita alii.

Quid jam vobis videtur, Domini Calvinistæ? An adhuc ad nuditatem vestram tegendam gloriamini, Græcam Orientalium Christianam Ecclesiam, eandem vobiscum profiteri doctrinam fidei? Certe insignis fuit impudentia, ita palam in orbem mentiri. Quid in tota hac confessione non est apprime Catholicum? Romanæ Ecclesiæ Theologum loqui crederes. Agnoscant Græci Processionem Spiritus sancti a Patre *Filioque*, & Primatum Romani Pontificis; & paries, inter Orientem & Occidentem medius, brevi facileque erit sublatus. Eandem autem, quam Græci, tota profitetur Moscovia.

Concilium Farfense in Italia anno 1685.

82. Complura sæculo XVII in Italia celebrata sunt Concilia, Provincialia & Diœcesana. Solus Cardinalis, Maria Vincentius Ursinus, Archiepiscopus Beneventanus, ad summum postea Pontificatum admotus, 34 Provincialia Beneventana celebravit, ut Cleri potissimum mores ad Ecclesiasticæ disciplinæ normam componerentur. Imitati illustre hoc exemplum alii Italiæ Præsules, zelo Domus Dei flagrantus, Synodos egerunt, puta, Federicus Borromæus, Nepos S. Caroli dignissimus, Mediolanensem, Card. Taurusius Senensem, Card. Patricius Æsinensem, Ameri-

nam

nam Gratianus Episc. Assisiensem Nerlius Card. Bononiensem Boncampagnus Card. Cæsenatensem Card. Denost. Lunensem & Sarzanensem Card. Lomellinus &c. &c.

Quia tamen harum aliarumque Synodorum idem ferme est argumentum, omnium instar juvat recensere summatim canones Concilii *Farfensis*, clarissime disciplinam Italiæ seculi XVII explicantis, in celebri Abbatia B. V. Farfensi Ord. S. Benedicti, in Ducatu Spoletano habiti a Carolo Barberino Card. præsente etiam Francisco Albano, summo postea sacrorum Antistite.

Capite 3. præcipit *Concionatoribus*, ut JEsum Christum verbum veritatis, non se ipsos, prædicent, bono exemplo præeant, seque animarum saluti, non gloriolæ aut lucro temporali inhiare ostendant. Parentibus gravem obligationem inculcent, liberos suos pie & Christiane educandi, ad Christianam doctrinam mittendi, vitia generatim reprehendant &c.

Cap. 9. Tractat de *Eucharistia*, monetque parochos, ne quosvis indiscriminatim ad S. Communionem admittant, uti publice excommunicatos, concubinarios, meretrices, blasphemos, maleficos, usurarios publicos, ac publice criminosos, itemque eos, qui in inimicitia cum scandalo proximi perseverant, ac conjuges, sine causa legitima cohabitare nolentes, nisi hi omnes certum prius pœnitentiæ & vitæ emendandæ signum dederint.

Cap. 11. Agit de *sacramento pœnitentiæ*, mandatque Confessariis, ut restitutioni famæ aut rerum obnoxios de sua obligatione exacte commoneant, nolentibus absolutionem negent, nec vanis pollicitationibus, semper effectu carentibus credant. Idem de illis, qui pravas consuetudines deserere nolunt, nisi confessarii spem moraliter certam habeant, eos firmum easdem deserendi propositum concepisse: nec pro peccatis gravissimis levissimas pœnitentias injungant, seque alienorum criminum per hoc participes efficiant. Inserit etiam S. Synodus actis suis Decreta Alexandri VII & Innocentii XI, quibus laxas Casuistarum aliquorum sententias damnarunt, morumque doctrinæ puritatem omni modo commendat.

Cap. 18. de Festorum observantia præcipit parochis invigilare, ut dies festi rite observentur, in applicatione ad Divina, & operis servilis cessatione, omissione compotationum, saltationum, spectaculorum ludicrorum, comœdiarum profanarum, lusuum.

Cap. 19. De Jejunio præcipit exactam ejus observantiam, prohibetque, ne tempore quadragesimæ fiant spectacula, choreæ, comœdiæ, tripudia, compotationes, convivia.

Cap. 21. de vita & honestate Clericorum, præcipit eisdem, ut libros pios crebro legant, scurriles & impuros ne nominari quidem permittant: sub pœna suspensionis a Divinis, ipso facto incurrendæ vetat, ne aleis, aut foliis lusoriis ludant, aut domum ad ludendum commodent: ne clamorosis venationibus intersint, aut conviviis secularium, choreis, spectaculis. Fœminarum ædibus aut familiaritate abstineant: negotiationem non exerceant nec per se nec per alios: aliena prædia non conducant: nullis personis sæcularibus, præsertim fœminis, in procurandis negotiis, vel domus gubernatione famulentur: raro per publicum & modeste oculis demissis incedant, totoque corporis habitu gravitatem clericalem præseferant.

Cap. 40. de usuris & illicitis contractibus præcipit parochis, ut contractuum naturam, justitiam, æquitatem, tum ipsi legendo probatos auctores addiscant, & parochianos doceant, atque confessarii in hoc negotio, quo vertitur præjudicium tertii, severi sint officii exactores.

O. A. M. D. G.